

Сураи Аъроф

Сураи 7-уми Қуръон буда, дар Маккаи мукаррама нозил шуда,
аз 206 оят иборат аст.

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим.

Оятҳои сураи “Аъроф” ба ғайр аз 8-ояти он, ки бо калимаҳои **«Вас-алҳу ʿани-л-қаряти»** оғоз мешаванд, боқӣ ҳама дар Макка нозил шудаанд. Сураи мазкур яке аз дарозтарин сураҳои нозил шудаи Макка ба ҳисоб меравад. Сура асосан қиссаҳои анбиё (а)-ро бо тафсил дар маърази хонанда мегузорад. Меҳвари муҳимми сураҳои дар Макка нозилшуда даъват ба сӯи яктопарастӣ ва зикри баъсу нушур, ҷазо ва омадани ваҳй ба расулон буд, ин сура низ онҳоро бо услуби хос дар худ қарор додааст. Дар оятҳои аввали худ, ин сура хабар медиҳад, ки Қуръон барои Муҳаммад (с) муъҷизаи доимист. Он аз тарафи Парвардигори Раҳмону Раҳим нозил шудааст. Агар ба он амал кунанд, барои ҷамиъи мардуми курраи рӯи Замин неъматӣ бузург аст. Яъне барои наҷот, хушбахтии дунё ва охирати худ инсон метавонад ба раҳнамоии ин китоби ҳамаро оҷизкунанда бо боварии комил чанг занад. Дар ин сура зикри он меравад, ки Аллоҳ таъоло инсонро аз як падар халқ намуд ва барои ҳурмати ӯ фариштагонро амр намуд то ӯро сачда кунанд. Ҳамчунин онҳоро аз қайду макри шайтон, (ки сари ҳар кори хайре, ки инсон ба иҷрои он мекӯшад ҳамчун душман дар камин нишаста, ӯро аз роҳи нек манъ сохта аз Холиқ дур мекунад) огоҳ месозад. Зикри қиссаи ҳаёти Одам (а), шайтон, хориҷ карда шудани онҳо аз Ҷаннат, фаромадани онҳо, ба Замин баёни қасди шайтон барои Одаму зуррияти ӯ ва баёни душмании Иблис барои падари инсон Одам (а) дар ин сура низ ҷой дорад. Яке аз хусусиятҳои ин сура мавҷуд будани чаҳор нидои «Ё бани Одам» аст.

Ҳамчунин сураи мазкур маълумотро дар бораи се гурӯҳ, ки яке аз онҳоро муъмин (асҳоби Ҷаннатанд) дигареро кофир (асҳоби Ҷаҳаннаманд) ва гурӯҳи сеум, ки онҳоро асҳоби «Аъроф» гӯянд ба маърази хонанда гузоштааст. Ба ғайр аз ин сура дар бораи асҳоби «Аъроф» дар дигар ҷойи Қуръон маълумоте нест. Аз ин ҷиҳат ин сура сураи «Аъроф» номида шудааст. Ҳамчунин сураи мазкур қиссаи анбиё (алайҳимус-салом), ба хусус қиссаи Нӯх, Ҳуд,

Солех, Лут, Шуъайб ва Мӯсо (а)-ро дар бар гирифтааст. Дар нахуст қиссаи шайхуланбиё Нӯҳ (а) ва аз он чи, ки аз қавми худ дидааст, ба тафсил баён мешавад. Дунболи он қиссаи Мӯсо (а), Фиръавни тоғӣ, балоҳо ва меҳнатҳое, ки ба сари бани Исроил расиду онҳо чи гуна ба амонӣ расиданд ва сипас онҳо чи гуна неъматҳои Парвардигорро бо хилофкорӣ иваз намуданд ва дар натиҷа шакли онҳо монанди бузина (маймун) гардид, баён мешавад. Ҳамчунин қиссаи чи гуна фариштагонро Парвардигор фармуд, ки Одамо сачда кунанд ва фариштагон ҳама сачда карданду шайтон аз рӯи кибр тарки амри Парвардигор намуда, сачда накард ва аз Ҷаннат ронда шуд, баён шудааст. Ҳамчунин дар ин сура инсонро аз ҳиллаву найранги шайтон барҳазар кунонида гуфтааст, ки шайтон махлуқест, ки тавонистааст Одам (а)-ро васваса кунад ва ваъда ҳам додааст, ки авлоди ӯро низ дар игво андозад.

Дар ин сура амр ба он мешавад, ки барои гузаронидани намоз бо хубтарини либос ба масҷид бояд ҳозир шуд. Ҳаром будани корҳои фоҳиш, чи зоҳиран бошад ва чи ботинан, баёни ҳудро дар ин сура ёфтааст. Қиссаи Аъроф ва он чиро, ки барои парҳезгорон Аллоҳ таъоло омода кардааст, баён мешавад. Ҳамчунин амр ба дуъову тазарруъ ба сӯи Парвардигор, масали муъмин ва кофир, сифатҳои шахси парҳезгор, пайғамбарии Муҳаммад (с) барои ҷамии мардум, қиссаи асҳоби «шанбе»-ро низ, дар ин сура вохӯрдан мумкин. Гирифтани аҳд аз зуррияти Одам (а) барои яктопарастӣ, қиссаи Балъами Боъур, сифати мунофиқон, дуъо бо исмҳои ҳуснои Аллоҳ таъоло, соати ба вуқӯъ омадани рӯзи қиёмат ва илми ғайб, ки ба ғайри Аллоҳ таъоло дигар касе онро намедонад, дар ин сура баён мешавад.

Дар оятҳои охир, яъне аз ояти 199 то охири сура ба шавқ овардани шахси мусалмон ба амри маъруф, аз ҷоҳилон рӯғардон шудан, ҳангоми тиловати Қуръон сукутро ихтиёр кардан ва бо тазарруъ дар субҳгоҳону шомгоҳон ба зикр машғул шудан баёни ҳудро ёфтааст.

Сураи мазкур бо баёни тавҳид ибтидо шуда ва бо баёни тавҳид ба охир мерасад. Ин буд назари кӯтоҳе ба мундариҷаи сураи “Аъроф”.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим

*Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону
бениҳоят бораҳм аст.*

المصّ

Алиф, Лāmм, Мӣм, Сōд. 1.

**1. Алиф, Лом, Мим, Сод. (маънои ин ҳарфҳоро танҳо Худованд
медонад.)**

Ояти якуми ин сура, чуноне ки дар шарҳи аввали сураи «Бақара» ва «Оли Имрон» гузашт, аз ҷумлаи оятҳои муташобеҳ (сир) буда, маънои асосии онҳоро танҳо Аллоҳтаоло медонад. Ба ҳар тақдир баъзе аз муфасссирон ин гуна оятҳоро, ки эъҷози Қуръонӣ номида шудаанд, тафсир кардаанд, ки чандон зиддияте ба мазмуни ин оят надорад. Масалан баъзе аз онҳо «Алиф, лом, мим, сод»-ро чун Аналлоҳул муқтадирус-содиқ тафсир кардаанд. Баъзе аз онҳо бо ривояти Ибни Аббос (р) мурод аз «Алиф»-ро мифтоҳи исми Аллоҳ, «Лом»-ро мифтоҳи исми Латиф, «Мим»-ро мифтоҳи исми Маҷид ва «Сод»-ро мифтоҳи исми Содиқ донидаанд.

Хулоса, овардани ин гуна ҳарфҳои муқаттаъа (аз ҳам ҷудо) дар ибтидои баъзе аз сураҳои Қуръонӣ барои оқиз гардонидани фасеҳтарин ва суханвартарин мушрикони ҳамондавраи араб аст. Қуръон агарчӣ аз ин ҳарфҳои ба онҳо ошно мураттаб шуда бошад ҳам, локин онҳо бо истифода аз ин ҳарфҳо дар эҷоди китобе, ки мисли Қуръон бошад, оқизанд.

كَتَبْنَا نَزَلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ لِتُنذِرَ بِهِ ۖ وَذِكْرُ

لِلْمُؤْمِنِينَ

**Китāбун унзила илайка фа лā якун фӣ сādрика ҳарачу-м
минҳу ли тунзира биҳи ва зикрo лил муъминин. 2.**

2. Ин Китобе аст, ки бар ту фуруд оварда шуд. Пас, бояд дар синаи ту аз расонидани он ҳеҷ танғӣ набошад, то ба он мардумро тарсонӣ ва барои муъминон насиҳат бошад.

Аллоҳи таъоло барои Расули Худ, Муҳаммад (с), чуноне ки дар ояи дувуми сураи “Бақара” гузашт, бузургии Қуръонро баён намуда, фармудааст, ки ин Қуръон китобест бузург, мақсадҳои шаръиро чи мӯҳкам бошанду чи муфасссал ва ҳар он чи ки бандагон ба он мӯҳтоҷанд, дарбар гирифтааст. Зеро он аз тарафи Аллоҳи Ҳакиму Ҳамид ба сӯйи ту фиристода шудааст. Он росттарини суханҳо буда, пеш аз он ва баъд аз он ягон сухани ботиле намеояд. Аз бими он, ки мардум ба ту дар расонидани ҳукмҳои он озор мерасонанду ба гуфтаҳои ту бовар надоранд, дилтанг машав, мутмаин бош! Аз ягон маломати маломаткунанда хавф набар, зеро Худои азза ва ҷалла нигаҳбону ёвари туст. Дигар ин, ки ба василаи он мардумро аз оқибати шуми афқору аъмолашон ҳушдор деҳ ва муъминҳоро мавъиза куну ба ёдашон зикри Худоро биёр. Зеро ёди Парвардигор муъминонро панд меомӯзад ва онҳоро ба сӯйи он чи, ки шоистаи тоъати Ӯ аст, роҳнамо мешавад. Чунин мазмун дар ояи 55-уми сураи “Зориёт” омада, таъкидан фармудааст, ки **“Панд деҳ ҳар ойна, панд додан суд медиҳад муъминонро”**.

Ба як нуқта бояд таваҷҷуҳ намуд, ки чаро инзор **“бим деҳ”** ба таври умум истеъмол шудаасту тазаккур “панд додан” махсуси муъминон шудааст? Ин ба хоҳири он аст, ки дар ҳама ҳол даъват ба сӯйи роҳи ҳақ ва мубориза алайҳи гумроҳӣ ба таври умум анҷом дода мешавад, вале аз ин биму насиҳатҳо шахсе истифода мекунад, ки ӯ аз ҷумлаи имоновардагон аст ва ӯ худро барои шунидану баҳра бардоштан чунон омода сохтааст, ки баробари шунидани сухани ҳақ ҳамеша ба ҳукми он таслим мешавад ва Қуръонро барои худ чун мояи ҳидоят қабул намудааст.

Ояи зер тамоми мардумро ба итоъати Қуръон амр кардааст.

آتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ

قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٠﴾

**Иттабиъу мӓ унзила илайкум-м ми-р-Раббикум ва лӓ
таттабиъу миӓ дунихӓ авлийӓ. Қалила-м мӓ
тазаккарун. 3.**

**3. Он чиро, ки аз ҷониби Парвардигор ба сӯи шумо фуруд оварда
шуд, пайравӣ кунед ва ба ҷуз Ӯ дӯстонеро пайравӣ макуned. Аммо
пандро камтар меназиред.**

Аллоҳ таъоло дар ин оят фармудааст, ки ай мардум, он ҳидоят (Қуръон)-еро, ки аз тарафи Парвардигоратон барои шумо нозил шудааст, пайравӣ кунед. Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд, ки суннатҳои Пайғамбар, ки тафсири (шарҳ ва эзоҳи) оятҳои Қуръонӣ мебошанд, дар маънои ин оят дохиланд. Яъне касе итоъати суннати Расулulloҳ мекунад, гуё итоъати ҳукмҳои Қуръонро кардааст. Барои ин гуфтаҳо ояти 7-уми сураи “Ҳашр” далел шуда метавонад, ки Аллоҳ таъоло дар он фармудааст: **“Ва ма атакумур-расулу ... - Ончиро, ки Пайғамбар ба шумо дод, бигиред ва аз он чи шуморо боз дошт, истед.”** Дар давоми ин оят Худованд фармудааст, ки ба ҷуз Ӯ дӯстони дигар нагиред. Яъне ба ғайри Аллоҳ таъоло чизи дигарро маъбудӣ худ интиҳоб накуned ва чизеро ба Ӯ таъоло шарик қарор надихед. Дини Худоро танҳо аз китоби Ӯ қӯё шавед. Чун аҳли ҷоҳилият аз назди худ чизеро ҳалол ё чизеро ҳаром нагӯед ва сардорони худро, ки дӯст гирифтаед, агар хилофи китоби Аллоҳ ҳукм кунанд, пайравӣ накуned. Зеро итоъат аз ҳукми ин гуна ҳоким аз ҳукми Аллоҳ таъоло хориҷ шудан ва дар ҳукми ғайри Ӯ дохил шудан аст. Дар ҷумлаи охири ин оят омадааст, ки шахсоне, ки дар баробари сухани ҳақ пурра таслиманду аз ин гуна насиҳатҳо истифода мебаранду панд мегиранд, каманд. Оре! Аксари мардум ҳақро фаромӯш карда, худро ба нодонӣ зада, мутаассифона аз маъбудони ботил пайравӣ мекунанд. Чунин мазмун дар ояти 103-уми сураи “Юсуф” зикр шудааст **“Ва бештари мардум ҳарчанд муштоқ бошӣ имон намеоваранд.”** Натиҷаи рафтори инсонҳоро, ки бо дастуроти оятҳои гузашта муҳолифат карданд, ояти зер баён мекунад.

وَكَمْ مِّنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيِّنًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ﴿١٠٣﴾

**Ва кам-м миӓ қарятин аҳлакнӓхӓ фаҷӓахӓ баъсунӓ
байӓтан ав ҳум қӓилун. 4.**

4. Ва басо шаҳрҳое (буд), ки аҳли онҳоро ҳалок кардем, пас, азоби Мо бар онҳо шабонгоҳ ё ин ки онҳо вақте дар хоби қайлула (нисфирӯз) буданд, расид.

Мурод аз зикри шаҳрҳо дар ин оят аҳли онҳост. Аллоҳ таъоло дар ин оят ба уқубати дардноки шахсоне, ки ба дастуроти Илоҳӣ ва таълимоти анбиё (а) бовар накарданд, ишора кардааст. Онҳо ба ҷои он, ки ислоҳ шаванд, масхара карданду тухми фасодро байни мардум пошиданд. Аз ин сабаб Аллоҳ таъоло онҳоро шадидан дар ҳазар кунонида гуфтааст, ки бисъёр аз мардуме, ки ба дастуроти Илоҳӣ муҳолифат карданд, ҳамчун қавми Нух (а), Фиръавн, Од, Самуд, қавми Лут (а) ва ғайра ба балову офатҳо гирифта шуданд. Балои нобудкунандаи Мо ба суроғи онҳо ё шабонгоҳ, ки дар оромишу хоб буданд ва ё ин ки рӯзона баъди фаъолиятшон дар нисфирӯз, ба ҳангоми истироҳат омаду ҳамаи онҳоро аз беҳу бун нобуд сохт. Чаро аз онҳо панд намегиред?

Ояти баъдӣ давоми ояти қаблӣ буда, иншоаллоҳ, маънои онро пурра месозад.

فَمَا كَانَ دَعْوُهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بِأُسْنَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٥﴾

Фа ма кона даъваҳум из ҷаъҳум баъсунā иллā ан қолӯ иннā куннā зулимйн. 5.

5. Пас, чун уқубати Мо ба онҳо биёмад, набуд фарёди онҳо, магар ин ки гуфтанд: «Ҳаройина, мо ситамгор будаем».

Аз мазмуни ояти қаблӣ маълум шуд, ки қавмҳои ҳалокшудаи пешин дар шахвату лаззатҳои ин ҷаҳон фурӯ рафта буданд ва зулму исёни онҳо аз ҳад мегузашт. Онҳо аз азоби бар сарашон ояндае, ки пайғамбарони замонашон ҳушдор дода буданд, ҳеҷ намеандешиданд. Онҳо хостанд, ки аз осоишу роҳат доимо баҳраманда бошанд, лекин хилофи андешаи онҳо тӯфони ҷазо дари онҳоро дар ҳам кӯбид. Ногаҳон ба гирдоби бало гирифта шуданд, ҳамаи он роҳатҳову лаззатҳоро фаромӯш сохта, ноилоҷ аз маркаби ғуруру истеҳзо ва ситамгорӣ пиёда шуданду диданд, ки Аллоҳ таъоло бар ҳеҷ кас ситам намекунад. Аз ин сабаб ба гуноҳи худ дар боргоҳи Илоҳӣ эътироф намуда, бо ҳазорон ҳасратҳо фарёд зада гуфтанд, ки дар ҳақиқат, мо дар нафсҳои худ золиму ситамгор будем. Ҳоло он зулми мост, ки домангири мо шудааст.

Мазмуни ин ду ояти қаблиро ояти 10-уми сураи “Анъом”, ояти 97-уми ҳамин сура ва оятҳои 45-46-47-уми сураи “Наҳл” тасдиқ мекунад. Ҳамчунин мисдоқи ин оятҳо Ибни Ҷарир ҳадисеро ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ гуфтанд: **«Ҳеҷ қавме ҳалок нашуд, магар ин ки аз худ узр гуфтааст»**. Оре! Ин гуна узр гуфтан ва ба гуноҳи худ эътироф намудан аз золимон вақте пайдо мешавад, ки он ба ҳоли онҳо ҳеҷ суде надорад. Зеро ин гуна эътироф эътирофи маҷбурист.

Ояти зер бори дигар дили куффорро дар ҳам кӯбида фармудааст, ки...

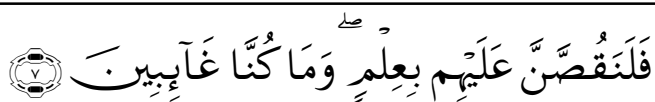
فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾

Фа ла нас-аланна-л-лазӣна урсила илайҳим ва ла нас-аланна-л-мурсалин. 6.

6. Пас, ҳаройина, касонеро, ки ба сӯйи онҳо пайғомбарон фиристода шуд, мепурсем ва ҳаройина, фиристодашудагон (пайғомбарон)-ро (низ) мепурсем.

Зимни мазмуни ин оят дар “Саҳеҳ”-и Муслим ва “Саҳеҳ”-и Бухорӣ дарҷ гардидааст, ки Расулulloҳ чунин фармуданд: **«Ҳамаи шумо роъӣ (посбон) ҳастед ва ҳамаи шумо (рӯзи қиёмат) аз раъияти худ пурсида мешавед. Пас имом (сардор, пешво) аз раъияти (зердастони) хеш пурсида мешавад, мард аз аҳли байташ пурсида мешавад ва зан аз хонаи шавҳараш пурсида мешавад ва гулом аз моли сайидаш пурсида мешавад»**.

Хулоса Аллоҳ таъоло ба воситаи ин оят хабар додааст, ки мо дар оянда касонеро, ки ба сӯйи онҳо пайғамбаронро фиристодем, мепурсем, пайғамбарони фиристодаи мо шуморо ба роҳе, ки ба Ҷаннат мебард, даъват намуданд, дар посух чи ҷавоб додед? Оё иршоди пайғамбаронро пазируфтед ё не? Маълум шуд, ки пурсиши оммаи халқ барои дилқӯбии куффору осихо ва азоби онҳост. Ҳамчунин дар он рӯз пайғамбаронро низ, албатта, савол карда мешаванд, ки оё даъвати пайғамбарии худро ба онҳо расонидед ва амонатро адо намудед? Умматҳоятон ба ин даъват чи посух доданд? Чи касе итоъат намуд ва чи касе исён варзид? Ҳам роҳбарон, ҳам пайравон, ҳам пешвоён ва ҳам тобеён мувофиқи мартабаашон рӯзи қиёмат (назди Аллоҳ) пурсида мешаванд.

**Фа ла нақуcсанна њалайҳим би њилми-в ва ма кунна
ғоибин. 7.**

**7. Пас, албатта, барои онҳо бо илми Худ (ҳама амалҳои онҳоро)
баён хоҳем кард ва Мо ҳеҷ ҷо ғоиб набудем.**

Аллоҳ таъоло дар ин оят таъкидан хабар додааст, ки ҳеҷ чиз аз илми мо махфӣ намондааст. Яъне ҳар амали хурд, ё бузург, бисёр ё андакero, ки байни онҳо ва пайғамбарон дар ҳолати даъват гузаштааст, фариштагони кироманкотибин сабт намудаанд. Дар он рӯз бо ривояти ибни Аббос (р) он китобро кушода аз рӯи он ба онҳо аз ҳар он чи ки карданд ва ё гуфтанд, ҳамчун қисса, (барои тамои шудани ҳуҷҷат) хабар дода мешавад. Вагарна Аллоҳ таъоло бар ҳама чиз бо илми Худ доно асту бар ҳама кор қодир. Зоҳирану ботинан аз илми ӯ таъоло аз он рӯйдодҳо ягон зарра ғоиб намонда. Худованд маънои ояти мазкурро дар ояти 59-уми сураи “Анъом” таъкид намуда, фармудааст: **«Намеафтад ҳеҷ барге, магар ўро Аллоҳ таъоло медонад ва намеафтад ҳеҷ донae дар торикиҳои Замин ва на ҳеҷ тарӣ ва на ҳеҷ хушкӣ, магар ин ки дар китоби зоҳир (илми Парвардигор) сабт гардидааст».**

Ба як нуқта бояд таваҷҷуҳ намуд: Чаро дар оятҳои 39-41-уми сураи “Ар-раҳмон” омадааст, ки **“дар он рӯз яъне рӯзи, қиёмат аз инс ва аз қин саволе карда намешавад ва ҳар мучримро аз симояш шинохта мешавад”** ва ҳамчунин оятҳои дигаре низ вучуд доранд, ки савол карданро наҳй (инкор) мекунанд. Маънои он оятҳо бо маънои ояти таҳти назар, ки савол карданро собит сохтааст, дар зоҳир бо ҳам зид менамоянд? Ҷавоб: Аз маҷмуи оятҳои, ки марбут ба саволу ҷавобанд, чунин бармеояд, ки мардум дар он рӯз марҳалаҳои гуногунеро мегузаранд. Дар баъзе марҳалаҳо саволу ҷавоб аз онҳо нест, балки бар даҳони онҳо, чуноне ки дар оят 65-уми сураи “Ёсин” мегузаранд, мӯҳр зада шудааст ва аъзои бадани онҳо шохиди медиҳанд. Баъд онҳо аз марҳалаҳои мегузаранд, ки мӯҳр аз даҳони онҳо бардошта шуда ба сухан меоянду аз онҳо савол карда мешавад. Ба ҳар сурат байни ин оятҳо ихтилоф нест. Валлоҳу аълам.

Оятҳои баъди санҷиши амалҳоро бо тарозу дар рӯзи қиёмат баён намуда, суолҳоро, ки оид ба рӯзи растохез дар ин сура ва

дар сураи “Муъминун” (оятҳои 102-103) ва дар сураи “Қориъаҳ” (оятҳои 6-8-ум) ва ҳамчунин дар дигар сураҳои Қуръони карим омадаанд, пурра месозанд:

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ

الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾

Ва-л-вазну явмаизини-л-ҳаққ. Фа маъ шақулат мавāзинуҳу фа улāика ҳуму-л муфлиҳун. 8.

8. Ва дар он рӯз вазн кардани амалҳо ҳақ (дуруст) аст. Пас, ҳар киро паллаи амалҳои неки вазнишудаи ӯ гарон шудааст, пас, онҳо растагоранд.

وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا

يَظْلُمُونَ ﴿٩﴾

Ва ман хаффат мавāзинуҳу фа улāика-л-лазина хасирӯ анфусаҳум би ма кāну би āйāтинā язлимун. 9.

9. Ва ҳар киро паллаи амалҳои вазнишудаи ӯ сабук бошад, пас, он гурӯҳ дар ҳаққи ҳештан зиён карданд - ба сабаби он, ки оятҳои Моро инкор мекарданд.

Аллоҳ таъоло зимни ин оятҳо яке аз марҳалаҳои рӯзи қиёматро баён кардааст, ки дар он рӯз бе ягон зарра зулм амалҳои дар дунё басомонрасондаи ҳар кас бо тарозу(-и хос ва мувофиқ ба он рӯз) дар ҳақиқат вазн карда мешавад ва он ҳақ аст. Ҳамчунин дар ояти 47-уми сураи “Анбиё” омадааст: **«Дар миён ниҳем тарозуи адлро рӯзи қиёмат, пас ситам карда нашавад бар ҳеҷ кас ҳеҷ чизеро. Агар бошад амали ӯ миқдори донаи кӯкнор, ҳозир кунем онро...»** то охири оят.

Ҳамчунин Аллоҳ таъоло дар ояти 40-уми сураи “Нисо” гуфтааст: **«Ҳар ойина, Аллоҳ таъоло ситам намекунад вазни зарраеро. Агар он амал нек бошад, онро ду чанд кунад ва бидиҳад аз назди Худ аҷри бузургро».**

Ҳамчунин дар сураи “Қориъаҳ”, оятҳои 6-7-8-9 фармудааст: **«Касеро гарон шавад паллаҳои ҳасаноти ӯ, пас он шахс дар айши писандида аст ва аммо ҳар киро сабук шуд паллаҳои аъмоли ҳасаноти ӯ, пас ҷои он шахс Ҳовияҳ (яке аз номҳои Чаҳаннам ё номи яке аз водиҳои он) бошад».**

Ба ин мазмун оятҳои фаровоне дар Қуръони карим вуҷуд дорад, ки маънои ҳамдигарро таъкид ва пурра мекунад. Ҷумлаи охири ояти мазкур ҳам, чунин фармудааст, ки пас ҳар касеро, ки паллаи тарозуи аъмоли (амалҳои) хуби ӯ сангин ояд, ӯ аз ҷумлаи растагорону наҷотёфтагон аст. Оре! Мо имон бар он дорем, ки рӯзи қиёмат ба василаи тарозу амалҳои инсонҳо, агарчи онҳо араз (беҷисм) бошанд ҳам, бо ривояти Ибни Аббос (р) онҳоро ҷисм гардонида дар тарозу санҷида мешаванд. Яке аз марҳалаҳои рӯзи қиёмат ин буд, ки аъзои бадани инсон ба он амалҳое, ки дар дунё содир карда буданд, гувоҳи медиҳанд. Бинобар иттифоқи ҷумҳури уламо номаҳои аъмол дар он рӯз бо тарозуе, ки дорои шайнак ва ду палла аст, гузошта мувофиқи адли Илоҳӣ вазн карда мешаванд. Аммо акси гуфтаҳои боло ҳар шахсеро рӯзи қиёмат паллаи аъмоли ҳасаноти (амалҳои неки) ӯ сабуку паллаи гуноҳхояш сангин ояд, он кас аз гурӯҳи зиёнкорон аст. Ӯ аз гурӯҳест, ки муқтазо ва маънои оятҳои Аллоҳ таъолоро инкор кардааст. Он аз гурӯҳест, ки лоиқу сазовори маънои оятҳои Илоҳӣ амал накарда, таъзиму эҳтироми онҳоро ба ҷо наоварда, ба онҳо куфр варзидааст.

Хулоса, кайфият ва навъи тарозуи санҷиши амалҳо аз ихотаи ақлу дониши мо берун аст ва ба донишмандон он мукаллаф нестем. Зеро дар он ҷаҳон басо ҷизҳоест, ки дар бораашон хабар надорем ва бо он чи Қуръону суннат аз маънои иҷмолии онҳо баён намудааст, иктифо мекунем.

Ояти баъдӣ мақому манзалати инсонро баён мекунад.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعِيشَ قَلِيلًا مَّا

تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

Ва лақад макканнакум фи-л арзӣ ва ҷаъална лакум фиҳа маъайиш. Қалӣла-м ма ташкурӯн.10.

10. Ва ҳаройина, шуморо дар Замин макон додем ва барои шумо дар он сабабҳои зиндагониро муқаррар кардем, лекин андак шукр мекунед.

Аллоҳи таъоло дар ин оят бо фароҳам овардани асбоби маишат бандагони Худро миннат ниҳода, онҳоро ба шукр гуфтан водор сохта гуфтааст, ки дар ҳақиқат, мо барои ҷойи будубоши бандагони Худ Заминро бо кӯҳҳои сарбарфалаккашида, бо наҳрҳои дар он ҷорӣ, бо хонаву манзил ва бо дар ихтиёри онҳо гузоштани ҳама он чи, ки дар Замин аст, бо рӯёнидани зироъатҳо, бо ҷамии сабабҳои ҳаёт ва дигар неъматҳое, ки таҳти шумори инсонҳо намеоянд, то ин ки пояҳои ба камол расидани онҳо маҳкамтар шавад омода сохтаем. Локин дар баробари ин қадар неъматҳои бешумор шумо Парвардигори худро андак шукр меғӯед!

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ

فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾

Ва лақад халақнакум ъумма савварнакум ъумма қулна лил малъикатисҷуду ли Адама фа саҷадӯ иллā Иблїса лам яку-м мина-с-сāҷидїн. 11.

11. Ва ҳаройина, Мо шуморо офаридем, боз шуморо сурат бастем, сипас ба фариштагон гуфтем: «Одамро сачда кунед». Пас, ҳама фариштагон сачда карданд, магар Иблис, ӯ аз сачдакунандагон набуд.

Аллоҳ таъоло дар 15 сураи Қуръон, валлоҳу аълам, ояти 3 ва 14-уми сураи “Раҳмон”, ояти 2-юми сураи “Алақ”, ояти 28-уми сураи “Нисо”, ояти 26-уми сураи “Ҳичр”, ояти 4-уми сураи “Наҳл”, ояти 67-уми сураи “Марям”, ояти 37-уми сураи “Анбиё”, ояти 12-уми сураи “Муъминун”, ояти 7-уми сураи “Сачда”, ояти 77-уми сураи “Ёсин”, ояти 16-уми сураи “Каҳф”, ояти 19-уми сураи “Маъорич”, ояти 2-юми сураи “Инсон”, ояти 4-уми сураи “Балад”, ояти 4-уми сураи “Тин” ва дигар сураҳо ишора ба офариниши инсон кардааст. Аммо калимаи Одам (а)-ро дар 25 ҷои Қуръон ва аз он ҷумла дар сураи “Бақара” (оятҳои 31-33-34-35-37), сураи “Оли Имрон” (оятҳои 33 ва 59), сураи “Моида” (оятҳои 28), сураи “Аъроф” (оятҳои 11-19-26-27-31-35-172), сураи “Исро” (оятҳои 61-70), “Каҳф” (оятҳои 50), сураи

“Марям” (ояти 58), сураи “Тоҳо” (оятҳои 115-116-117-120-121), сураи “Ёсин” (ояти 60-ум) зикр намудааст. Аз он ҷумла, Аллоҳтаъоло дар ояти таҳти назар ҳам инсонҳоро бинобар шарафи падарашон Одам (а) танбеҳ намуда, душмани Иблисро баён карда, фармудааст, ки дар ҳақиқат, Мо шуморо, яъне падари шумо Одам (а)-ро аз лой (хок)-е, ки сурат надошт, офаридем ва ўро дар беҳтарин шакл қаду қомати зебо сурат бастем ва баъд аз он барои ҳурмати ӯ (а) ва зуррияти ӯ (а) фариштаҳоро амр ба сачдаи ӯ (а) намудем. Ба ғайри Иблис, ки ба Одам (а) ҳасад дошту аз ҷинси сачдакунандагон набуд, дигар ҳама фариштаҳо амри Аллоҳ таъолоро ба ҷо оварда, Одам (а)-ро сачда карданд. Иблис аз рӯи кибру саркашӣ сачда накард. Маълум мешавад, ки агарчи Иблис байни фариштаҳо бошад ҳам, аммо бо ривояти Ҳасани Басрӣ (р) ӯ аз ҷинси онҳо набудааст. Ў аз ҷинси ҷинҳо аст. Вақто ки сачда накард, Аллоҳ таъоло аз ӯ пурсид:

قَالَ مَا مَنَعَكَ إِلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ

وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴿١٢﴾

Қола ма манаъака алла тасҷуда из амартук. Қола ана хайру-м минҳу халақтанӣ мин-н-нари-в ва халақтаҳу мин тӣн. 12.

12. Аллоҳ гуфт: «Чун туро ҳукм кардам, чӣ чиз туро манъ кард ин ки сачда накардӣ?». Гуфт: «Ман аз ӯ (Одам)- беҳтарам, маро аз отаи офаридаи ва ўро аз гил офаридаи».

Баъди чунин моҷаро агарчи сачда накардани Иблис дар илми азалии Аллоҳ таъоло маълум буда ҳоҷат ба пурсиш надошта бошад ҳам, локин Аллоҳ таъоло хост, ки бо он куфру кибр ва бо он иноду ифтихоре, ки ба асли хеш дошт, вайро сарзаниш кунад. Аллоҳ таъоло бо овардани ҳуҷҷат ба Иблис гуфт, ки ту махлуқи Ман бошӣ ва Ман офарандаи ту бошам чун туро ба сачда кардан амр кардам, чи чиз туро аз сачда кардан боз дошт, ки сачда накардӣ? Иблис дар посухи Аллоҳ таъоло гуфт, ки дар мартабаи офариниш аз ӯ (Одам) болотару беҳтарам. Маро аз оташ офаридӣ ва ўро аз хоки тира. Чӣ гуна ман бо ин қадар фазле, ки дорам, аз худ пасттарро сачда кунам?

Ибни Касир гуфтааст, ки шайтони лаъин қиёси фосид намуда, ба унсури худ назар андохту ба шарафу бузургии Одам (а) не ва дар даъвои худ хато карда гуфт, ки ҳурмати оташ аз лой болотар аст.

Ибни Сиррин гуфтааст, ки аввалин махлуқе, ки қиёс карду дар қиёси худ хато кард, Иблис буд. Пас шахсе агар бо раъйи худ дар масъалаҳои дин бе асоси илмӣ қиёс мекунад, Аллоҳ таъоло ӯро бо Иблис наздик месозад.

Адибе гуфтааст:

**Аз одамӣ Иблис сурат диду бас,
Ғофил аз маъно шуд он мардуди хас.
Ки чаро ман хидмати ин тин кунам,
Суратеро лақаб чун дин кунам.
Нест сурат чашмро некӯ бимол,
То бубинӣ шаъшаъаи нури Ҷалол.**

Истифодаи қиёс дар муайян кардани фазилати оташ ё хок дуруст нест, зеро оташ хоин аст, ҳар чиро ба ӯ диҳанд, нест гардонад. Хок амин аст ва ҳар чи ба ӯ супоранд, нигоҳ дорад. Амин аз хоин нек бошад. Сипас (Худованд) ба ӯ:

قَالَ فَأَهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ

الصَّغِيرِينَ ﴿١٣﴾

**Қола фаҳбиṭ минҳа фа ма якуну лака ан татакаббара
фиха фахруҷ иннака мина-с-сoғирин. 13.**

**13. Аллоҳ гуфт: «Пас, аз он (Ҷаннат) фуруд рав, пас, лоиқ нест
туро, ки дар он саркашӣ кунӣ. Пас, берун шав, ҳаройина, ту аз
ҷумлаи хоршудагонӣ!».**

Аллоҳ таъоло дар ин оят Иблисро хитоб намуда, фармуд, ки ай Иблис, ту Такаббур варзида, гунаҳгор шудӣ, амри Офаридгори худро иҷро накардӣ ин олами боло ҷои мутакаббирон нест. Сазовор нест, ки ту дар байни фариштагон ва дар ин дорул-қудс (макони олий) гаштугузор кунӣ. Акнун аз осмон ба Замин фуру шав, ҷои осӣён (гунаҳкорон) ва мутеъон (итоаткорон) Замин аст. Аз Биҳишт ҳам берун шав. Ҳар ойина, ту аз ҷумлаи хоршудагон ҳастӣ. Вақто ки ин хитобаи Аллоҳ таъолоро он лаъин шунид ва фаҳмид,

ки дигар ўро дар ин олами боло ғунҷоиш нест, (яъне дар олами боло касе монда метавонад, ки саропо мутеъи фармони Ў таъоло бошад):

قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾

Қола анъирни илā явми юбъашун. 14.

14. Гуфт: «Маро то рӯзе, ки одамиён барангехта шаванд, муҳлат деҳ».

قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿١٥﴾

Қола иннака мина-л-мунъарин. 15.

15. Гуфт: «Харойина, ту аз муҳлатдодашудагонӣ!».

Достони шайтон зери мазмунӣ ин оятҳо идома дорад. Вақто ки шайтон дид аз даргоҳи Илоҳӣ аллакай ронда шуда аст, ҷои ин ки ба сӯйи Аллоҳ боз гашта, ба гуноҳи худ эътироф кунаду тавба намояд, баръакс тӯғени ӯ зиёда гардиду гуфт, ки Худоё маро то поёни дунё (яъне то рӯзи растохез) муҳлат дода, доимо зинда ниғаҳ дор!

Хулоса, тақозо ва хоҳиши ӯ ба иҷобат расид ва Аллоҳ таъоло ба Иблис фармуд, ки ҳамоно ту аз муҳлатдодашудагонӣ. Мувофиқи қавли баъзе муфасссирон муҳлати умри Иблис на то рӯзи растохез, балки то дамидани сур аст. Ояти 38-уми сураи Ҳичр дар ин хусус хабар медиҳад. Аз маънои он чунин бармеояд, ки ҳама тақозои Иблис ба инбат гирифта нашудааст. Балки он миқдоре, ки Худо хостааст, яъне то як вақти маълум қабул шудааст. Чун Иблис боварӣ ҳосил намуд, ки ба ӯ то рӯзи муайян муҳлат дода шудааст, дар саркашии худ афзуда:

قَالَ فِيمَا آغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾

Қола фа би мā агвайтанӣ ла ақъуданна лаҳум сиротак-л-мустақим. 16.

16. Гуфт: «Ба сабаби он, ки маро гумроҳ кардӣ, албатта, сари роҳи рости Ту барои одамиён бинишинам».

Баъзе аз муфасссирони киром чунин гуфтаанд: «Ҳадаф аз умри тӯлонӣ пурсидани Иблис барои ҷуброни гуноҳҳои гузаштаи худ набуд, балки ҳадафи худро, чуноне ки ояти мазкур ишора намудааст, ӯ чунин баён намуд, ки ман Одамо сачда накардам, аз он сабаб маро гумроҳ намуда, аз раҳмати Худ дур сохтӣ, албатта, сари роҳи ҳақ ва наҷоти зуррияти ӯ менишинам ва онҳоро, то ин ки Туро парастииш накунам ва Туро якка ва ягона нашуморам, дар иғво андохта, барои гумроҳ сохтани онҳо кӯшиш хоҳам кард».

Ояти зер ин муқаддимои идома медиҳад:

ثُمَّ لَا تَنفَعُهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ

وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ

Ҷумма ла атияннаҳум-м мим байни айдиҳим ва мин халфиҳим ва ған айманиҳим ва ған шамъилиҳим. Ва ла таҷиду аксараҳум шакирин. 17.

17. Он гоҳ албатта, аз пеши онҳо ва аз паси онҳо ва аз ҷониби рости онҳо ва аз ҷониби чапи онҳо ба сӯи онҳо боюям. Ва аксари онҳоро шукргузор наёбӣ».

Сипас шайтон барои қувват додани суҳану нияти худ изофа намуда гуфт, ки ба ҳар василае, ки набошад, то ин ки онҳоро дар амри охират дар шак андозам, аз ҷаҳор ҷиҳат бар онҳо метозам. Аз пеши рӯи онҳо ҷунон метозам, ки онҳоро дар амри охират дар шак меандозам. Онҳо ҳатто меғӯянд, ки зиндашавии баъд аз марг нест, Биҳишту Дӯзах нест ва ғайра. Аз пушти сари онҳо метозам, то ин ки онҳоро расво ва дар рағбати дунё гардонам. Аз тарафи рости онҳо метозам, то ин ки онҳоро аз амалҳои нек боздорам. Ва аз тарафи чапи онҳо метозам, то ин ки гуноҳу қорҳои бад ва лаззатҳои шахвониро дар назарашон ҷилва диҳам. Ба ҳар василае, ки мумкин бошад, аз роҳи рости Ту онҳоро ба гумроҳӣ мекашонам, ки бисёрии онҳоро шукргузор намеёбӣ! Дар ҳақиқат, чуноне ки дар ояти 20-21-ум меояд, шайтон гумони худро ба ғайри муъминон дар дигар гурӯҳҳо амалӣ ёфт. Ба як нуқта бояд таваҷҷуҳ кард, ки сабаб чист, ки шайтон ҷаҳор тарафи инсонро бо ихтиёри худ (гуё) ба уҳда гирифт, аммо доир ба ду тарафи дигар, ки боло ва поёни ўст, чизе нагуфт? Ҷавоб шояд чунин бошад, ки аз тарафи боло раҳмати Парвардигор ба сӯи одамон меояд, поёни онҳо

бошад, маҳалли сачдаи онҳост. Ҳофиз Абубакр Баззор дар “Муснад”-и худ ҳадисро аз Наср бинни Алӣ ва дар охир аз ибни Аббос (р) ва ҳамчуни маънои ҳамин ҳадисро бо андак дигаргунӣ Имом Аҳмад (р) аз Вуқайъ ва дар охир аз Абдуллоҳ ибни Умар (р) ривоят кардаанд, ки чун Расулуллоҳ шабашонро субҳ мекарданд, ин дуоро ҳаргиз тарк намекарданд: **«Бор Худоё! Аз Ту дар дунё ва охираат офият (тинҷӣ) металабам. Бор Худоё! Ман аз ту дар дину дунё ва дар хонаводаам ва молам офият металабам. Худоё! Айбҳоямро бипӯшон ва нигарониҳоямро ба оромиш мубаддал кун. Худоё! Маро аз пеши рӯям ва аз пушти сарам Ҳифз кун ва ба бузургият паноҳ мебарам аз ин, ки аз тарафи поён гирифтӣ гардам»**. Ин ҳадисро Абӯдовуд, Насоӣ, Ибни-Моҷа ва ибни Ҳиббон ва Ҳоким аз ҳадиси Убайда бинни Муслим ривоят кардаанд. Ҳоким гуфтааст, ки асноди ин ҳадис саҳеҳ аст.

Сипас Аллоҳ таъоло ба Иблис:

قَالَ أَخْرِجْ مِنْهَا مَذْمُومًا مَّدْحُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ

مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ

Қолаҳруҷ минҳа маз-ӯма-м мадҳурӯ. Ламаъ табиъака минҳум ла амлаанна Чаҳаннама минкум аҷмаъин. 18.

18. (Аллоҳ) гуфт: «Аз ин ҷо мазмумшудаву рондашуда берун шав! Ҳар касе туро пайравӣ кунад, аз шумо ва аз онҳо ҳамаро як ҷо, албатта, Чаҳаннамо пур кунам!».

Аллоҳ таъоло аз байни ҷамоаи олӣ дур кардани шайтонро бо ин оят таъкид намуда, хитоб карда фармудааст, ки ай шайтон, аз осмон (ё аз Биҳишт) бо бадтарин нангу ор берун шав, дигар ҷои ту ин ҷо нест. Қасам ба зоти Худ, ҳар инсоне дар ин роҳ пайрави ту шавад, албатта, ту ва тобеони ту ҳамаро дар як ҷо ҷамъ намуда, Чаҳаннамо пур месозам. Чунин мазмунро дар оятҳои 64-65-уми сураи “Исро” пайдо кардан мумкин. Ва ҳамчуни ояти 85-уми сураи “Сод” ин маъноро таъкид мекунад. Чун Худованд шайтонро аз олами боло ронда сохт, ба Одам (а) гуфт:

وَيَتَّكِدُمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا

هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾

**Ва йӓ Ӓдамускун аӓта ва завчука-л-Чанната фа кулӓ мин
ҳайшӯ шиътумӓ ва лӓ тақрабӓ ҳӓзиҳи-ш-шаҷарата фа
такунӓ мина-ӓ-ӓблимӓн. 19.**

**19. Ва (гуфтем): «Эй Одам, ту ҳамроҳи ҳамсарат дар Биҳишт
сокин шавед, пас, аз ҳар ҷое, ки хоҳед, бихӯред ва ба ин дарахт
наздик машавед, ки аз ҷумлаи ситамгорон хоҳед шуд».**

Аллоҳ таъоло ба Одам (а) ва Ҳавво сайру гашти Чаннати хосро иҷоза фармуд ва ба онҳо гуфт, ки ай Одам, дар ҳар ҷое, ки аз ин Чаннат меҳоҳӣ, ҳамроҳи ҳамсари худ сокин шав ва чизе, ки шуморо хоҳиш аст, аз он хӯреду нӯшед ва аммо ба ин дарахте, ки муносиби ҳоли шумо нест, наздик нашавед. Агар наздик шавед, шумо аз ҷумлаи зиёнкорон хоҳед шуд. Ин маъно дар ояти 35-уми сураи “Бақара” гузашт.

Вақто ки бар асари сачда накардан шайтон аз Биҳишт ронда шуд, дар фикри он буд, ки бо кадом роҳ метавонад аз Одаму фарзандони ӯ интиқом гирад ва дар фиребу васвасаи онҳо бикӯшад.

Ин маъноро ояти зер эзоҳ медиҳад:

فَوَسَّوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْءٍ تَهُمَا

وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَينِ أَوْ

تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾

**Фа васваса лаҳума-ш шайтону ли юбдия лаҳумӓ мӓ
вӯрия ӯанҳумӓ мин сав-ӓтиҳимӓ ва қола мӓ наҳӓкумӓ
Раббукумӓ ӯан ҳӓзиҳи-ш-шаҷарати иллӓ аӓ такунӓ
малакайни ав такунӓ мина-л-ҳолидин. 20.**

20. Пас, Шайтон ҳар дуи онҳоро васваса кард, то барои онҳо он чиро, ки аз назари онҳо аз шармгоҳашон пӯшида буд, ошкор гардонад. Ва гуфт: «Шуморо Парвардигоратон аз ин дарахт манъ кардааст, магар барои он ки (мабодо) ду фаришта ё аз бошандагони ҷовид шавед».

Аз мазмуни ин силсилаоятҳо маълум мешавад, ки дар аввал Одам (а) ҳамроҳи ҳамсари худ дохили Ҷаннати хоссе буд, онҳо ҳамеша дар иҷрои амри Аллоҳ таъоло мекӯшиданд. Шармгоҳи Одам (а) ва Ҳавво, бо либоси биҳиштӣ мастур (пӯшида) буд. Шайтон то ин ки шармгоҳашон ошкор гардад, онҳоро оҳиста-оҳиста дар иғво ва васваса андохта, барои ба ҳадафи худ расидан, ба бӯхтон даст зад. Чуноне ки ин маъноро ояти 120-уми сураи “Тоҳо” тасдиқ мекунад, ба онҳо гуфт, ки ай Одам ва Ҳавво, шуморо Парвардигоратон аз хӯрдани ин дарахт наҳй кардааст. Наҳйи Парвардигори шумо барои он аст, ки то шумо фаришта нашавед ё ин ки аз ҷумлаи шахсоне, ки ҳамеша сокини Ҷаннатанд, нагардед. Агар шумо аз ин дарахт хӯред, ин мақсад барои шумо ҳосил мешавад.

Хулоса, онҳо таҷрибаи кофӣ надоштанд, шайтон онҳоро чунон васваса кард, ки тавонист фармони илоҳиро дар назари онҳо ба таври хосе ҷилва диҳад. Дар натиҷа онҳо фикр карданд, ки на танҳо хӯрдан аз он дарахти мамнуъа зиён надорад, балки соҳиби мулки ҷовидон мегарданд ва ба мақому дараҷаи фариштагон мерасанд.

Васвасаи шайтон дар ояти зер бо роҳи дигар идома дорад:

وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾

Ва қосамахумā иннӣ лакумā ламина-н-насиҳӣн. 21.

21. Ва барои онҳо қасам хӯрд, ки ман барои шумо, албатта, аз ҷумлаи шахсони насиҳаткунандаам.

Чун шайтон дид, ки Одам (а) аз ин гуна васвасаҳо дар фикр фуру рафтааст ва ба ғӯшаи хаёлаш наомадааст, ки Шайтон дурӯғгӯ ҳасту меҳоҳад онҳоро гумроҳ кунад. Шайтон ин фурсатро истифода бурда, бо қасам хӯрдан васвасаи худро таъкид намуда, ба онҳо гуфт, ки ба Аллоҳ қасам, ки ман насиҳатгӯи шумо ҳастам, ман пештар аз шумо дар ин Ҷаннат сайругашт доштам, ман ин

маконро бисъёр хуб медонам ва медонам, ки сирри ҳамеша дар ин макон боқӣ мондани шумо дар чист.

Хулоса, шайтон ба он чи мақсад дошт, онҳоро бо макр ба мақсади худ, чуноне ки ояти зер ишора дорад, наздик намуд:

فَدَلَّيْهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءَاتُهُمَا وَطَفِقَا
تَخَصُّفًا عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَمَا
الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَّكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾

**Фа далләҳумā би ғурӯр. Фа ламмā зāқа-ш-шаҷарата
бадат лаҳумā савāтуҳумā ва тафиқо яхсифāни
ъалайҳумā ми-в варақи-л-ҷаннаҳ. Ва нāдāҳумā Раббуҳумā
алам анҳакумā ъан тилкума-ш-шаҷарати ва ақул-л
лакумā инна-ш-шайтōна лакумā ъадувву-м мубīн. 22.**

**22. Пас, бо фиреб додан онҳоро ба сӯйи пастӣ моил гардонид. Ва
чун ҳарду он дарахтро чашиданд, шармгоҳи онҳо зоҳир шуд ва
шурӯъ карданд, ки бар ҳудашон аз барги дарахтони Биҳишт
мечаспониданд. Ва Парвардигорашон онҳоро нидо кард: «Оё
шуморо аз ин дарахт манъ накарда будам ва ба шумо нагуфта
будам, ки ҳаройина, шайтон барои шумо душмани ошкор аст?».**

Хулоса, шайтон тавонист, ки онҳоро бо васвасаҳои гуногуни худ моилу мағрур созад ва бо зарбаи фиреби худ онҳоро дар гирдобии нофармониҳои Аллоҳ таъоло фуру андозад. Зеро Одам (а) гумон надошт, ки касе қасами бардурӯғ меҳӯраду касеро бо ресмони ноаёни макри худ ба чоҳи фиреб меандозад. Яъне онҳо ба он дарахти манъ шуда наздик шуданд, ба муҷарраде, ки онҳо аз меваи он дарахт чашиданд, оқибати шум ба суроғи онҳо омад, било фосила либосҳои фоҳираи биҳиштии онҳо аз танашон фуру рехт ва андомашон ошкор гардид ва шармгоҳи ҳамдигарро меидагӣ шуданд. Вақто ки онҳо ба ин ҳолати ногувор расиданд, ба ҷуз аз баргҳои дарахтони Биҳишт, (ё аз барги дарахти анҷир) гирифтани худро пӯшидан дигар чорае надиданд.

Бо ривояти Саъд бинни Абиъурвата ва дар охир аз Убай ибни Каъб (р) чунин ривоят омадааст, ки Одам (а) марди қоматбаланду

сермӯисар буд, вақто аз рӯи хато ин воқеа ба онҳо рӯи доду шармгоҳи онҳо дар назари ҳамдигар ошкор шуд, дар Ҷаннат рӯ ба фирор овард. Иттифоқо мӯи сари ӯ (а) дар яке аз дарахтҳои Ҷаннат печиду ӯро аз рафтан боздошт, Одам (а) ба дарахт гуфт: “Маро сар деҳ!” Дарахт гуфт: “Ман туро дигар сар намедиҳам.” дар ҳамин асно Парвардигор ба ӯ нидо намуд, ки ай Одам, оё аз Ман фирор мекуни? Одам (а) гуфт: “Ё Рабби ман, аз Ту шарм медорам, ба ҷуз фирор дигар чи кор кунам?” Бори дигар Аллоҳ таъоло ба ӯ (а) нидо намуд, ки ай Одам, оё Ман Ҷаннатро дар ихтиёри шумо надодам ва шуморо аз наздик шудан ба ин дарахт наҳй накарда будам? Одам (а) гуфт: “Оре! Ай Парвардигори ман! Локин ба иззати Ту қасам, ки ман ҳеҷ ҳаёл надоштам, ки касе ба номи бузурги Ту бардурӯғ қасам меҳӯраду худро ба бовари ман медарорад. “Бори дигар Аллоҳ таъоло ба Одам (а) нидо намуда гуфт: Оё нагуфта будам, ки душмани шайтон барои шумо то ба дараҷае ошкор аст, ки ҳатто ӯ душмани хешро аз шумо пинҳон намедорад?”

Ибни Ҷарир аз Қатода ривоят кардааст, ки баъд Одам (а) гуфт: “Ай Парвардигори ман, агар пушаймон шуда аз кардаи худ тавбаву истиғфор кунам, ба ман чи мекуни?” Парвардигор гуфт: “Ин дам туро дохили Ҷаннат мекунам.”

Аммо Иблис бошад, ба ҷои тавба муҳлати боқӣ мондани худро аз Аллоҳ пурсид. Пас Аллоҳ таъоло ба Одам (а) ояти «Раббано золамно анфусано...»-ро, чуноне ки дар ояи зер меояд, таълим намуд:

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ

الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

**Қола Раббанā ẓаламнā анфусанā ва ил лам тағфир ланā
ва тарҳамнā ла накунанна мина-л-хосирин. 23.**

**23. Гуфтанд: «Эй Парвардигори мо, бар нафсҳои худ ситам
кардем ва агар моро наёмурзӣ ва бар мо меҳрубонӣ накуни,
албатта, аз зиёнкорон бошем».**

Вақто ки Одам (а) ва Ҳавво аз он нақшаи шайтон, ки алайҳи онҳо кашида буд, бохабар шуданд ва диданд, ки бар хилофи

фоидаи худ амал кардаанд, дар фикри ҷуброни он шуданд. Хушбахтона, фаҳмиданд, ки дар пешгоҳи Илоҳӣ бар нафси худ зулм кардаанд, бо як ҷаҳон пушаймонию андӯху эътироф назди Аллоҳ тавбаву тазарруъ намуданд. Дар ҳамин асно ояти дуои мазкурро Аллоҳ таъоло дар дилу фикри онҳо андохт, онҳо гуфтанд, ки Парвардигоро! Мо эътироф мекунем ва узр меҷӯем, ки бо чунин хилофкорӣ бар худ ситам карда ва муртакиби гуноҳ шудаем. *Парвардигоро! Агар моро наёмурзӣ ва бар мо раҳм нақунӣ ва раҳмати Худо ро шомили ҳоли мо нақунӣ, албатта, мо аз ҷумлаи зиёнкорон хоҷем буд.* Ба як нуқта бояд таваҷҷуҳ кард. Албатта, дуо ва тазарруъ намоёнгари тавбаи инсон аст. Лекин одоби тавбаро аз ин оят бояд омӯхт, ки Одам (а) чи гуна дар пешгоҳи Илоҳӣ тавба намуд. Яъне инсон бояд аз маркаби ғурур пойин фарояд ва ба хатои хеш эътироф кунад ва дар ҳолати тавба кардан чун Одам (а) одоб нишон дода нагӯяд, ки Худо моро бубахш, балки бояд чунин гуфт: *“Парвардигоро, агар моро набахшӣ, аз ҷумлаи зиёнкорон хоҷем буд.”* Агарчи тавбаи холисонаи он ду назди Парвардигор, чуноне ки дар ояти 37-уми сураи “Бақара” гузашт, қабул шуд, вале тақдири Илоҳӣ, чуноне ки ояти зер фармудааст, чунин рафта будаст, ки ба онҳо ҳукм ба поён фаромадан шуд:

قَالَ أَهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ

وَمَتَّعْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾

Қолаҳбитӯ баъзӯкум ли баъзин ъадувв. Ва лакум фи-л-аръи мустақарру-в ва матъаун илā ҳин. 24.

24. Гуфт: «Фурӯ равед, баъзеи шумо барои баъзеатон душман хоҷед буд! Ва шуморо дар Замин то вақти муайян ҷойи қароргоҳ ва баҳрамандӣ бошад».

Хитобе, ки Аллоҳ таъоло дар ин оят намудааст, валлоҳу аълам, шомили Одам ва Ҳавво ва Иблису мор аст. Лекин умдаи сухан ин ҷо, чуноне ки таъкиди ин оят дар сураи “Тоҳо” (ояти 123) (фурӯ равед шумо ҳар ду ҷамъшуда) омадааст, Одам ва Иблис аст. Яъне Ҳавво тобеи Одам ва мор, агар зикри он саҳеҳ бошад, тобеи шайтон аст. Ба ҳар тақдир, Аллоҳ таъоло Замиро размгоҳи

адоват байни онҳо қарор дода, соҳиби онро ба Одам супорид ва ба онҳо фармуд, ки акнун шумо аз ин осмони покиза, дар ҳоле ки баъзеи шумо душмани баъзеатон ҳастед, ба Замин фароед! (Яъне вақто ки шайтон душмани инсон шуд, инсон ҳам, бояд душмани шайтон бошад). Ва то муддати муайян (яъне то муддати маргатон) болои Замин василаи баҳрагирӣ ва маҳалли бархӯрдорӣ аз неъматҳои он ва таҳти он барои шумо то рӯзи қиёмат қароргоҳ хоҳад буд. Дар оятҳои Қуръонӣ, ки ба ин ҳодиса дахл доранд, макони фаромадани Одам (а) дар кадом ғушаи дунёст, зикр нашудааст. Баъзе аз муфасссирон барои фуруд омадани Одам (а) маконро таъин мекунанд, вале он маълумотҳо аз Исроилиёт гирифта шудааст, саҳеҳ будани онҳоро Аллоҳ таъоло медонад. Агар дар таъини макони фуруди Одам (а) ягон ғоидае барои мо мебуд, ҳар ойна, Аллоҳ таъоло дар китоби Худ онро зикр мекард ё ин ки Расулulloҳ аз вай хабар медод. (Ибни Касир, ҷузъи 2, с.215).

Чун Аллоҳ таъоло онҳоро ба фуруд омадан амр намуд, ба онҳо:

قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ

Қола фӣҳа таҳявна ва фӣҳа тамӯтуна ва минҳа тухраҷун. 25.

25. Гуфт: «Дар Замин зиндагонӣ хоҳед кард ва дар он хоҳед мурд ва аз он берун оварда хоҳед шуд!».

Ҳамзамон дар ҳолати фаромадан Аллоҳ таъоло онҳоро ғушзад намуд, ки ҳоло шумо болои Замин меравед. Мо онро барои шумо ва зуррияти шумо омода сохтем. Дар он муддати ҳаёти худро мегузаронед, дар он мемуред, дар он қабр мешавед. Рӯзи қиёмат бори дигар аз он барои ҳисоби амалҳои худ берун бароварда мешавед ва ҳар кадоми шумо мувофиқи амали худ хайр бошад, подош мегирид, ва агар шар бошад, ҷазо мебинед. Ояти 55-уми сураи “Тоҳо” мазмуни ин оятро таъкид намуда, гуфтааст, ки **«Мо шуморо аз Замин офаридем ва дар ҳамин Замин шуморо боз дарорем ва бори дигар шуморо аз ҳамин Замин боз кашем».** Аллоҳ таъоло дар оятҳои баъдӣ силсила дастуроти худро барои барномаи фарзандони Одам (а) баён намуда, дар нахуст бо додани либос бар онҳо миннат ниҳодааст.

يَبْنَىٰٓ ءَادَمَ ۖ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ لِبَاسًا يُورِي سَوَءَ تَكْمُرِشًا ۖ وَلِبَاسُ

التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ۖ ذَٰلِكَ مِّنْ ءَايَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾

Йӓ банӓ Ӓдама қад анзалнӓ ӓалайкум либӓса-ӓ ювӓри сав-ӓтикум ва рӓшӓ. Ва либӓсу-т тақвӓ зӓлика хӓйр. Зӓлика мин ӓйӓтиллӓҳи лаӓаллаҳум яззаккарӓн. 26.

26. Ӕй фарзандони Одам! Ӓаройина, фуруд овардем бар шумо либосе, ки шармгоҳи шуморо бипӯшад ва фуруд овардем либоси ороширо. Ва либоси парҳезгорӣ аз ҳама беҳтар аст. Ин аз нишонаҳои қудрати Худост, то бошад, ки онҳо (ин неъматӣ бузургро) бишиносанд.

Аллоҳ таъоло дар ин оят нидо намудааст, ки ай фарзандони Одам! Ба таҳқиқ, Мо барои шумо то ин, ки шармгоҳи худро пӯшонед, либосеро фуру фиристодем. Аз зоҳири калимаи “Анзално” чунин фаҳмидан мумкин аст, ки гуё аз осмон ба Замин либосе фуруд омада бошад. Локин, чуноне ки баъзе аз муфасссирон гуфтаанд, дар ин оят мурод маънои зоҳирӣ нест. Балки офариниши марҳилаи аввалаи онҳо, омӯхтану тадбири коркарди онҳост. Аллоҳ таъоло дар аввал санъати тайёр кардани либосро аз пашм аз пӯст ва ғайра ба Одам (а) омӯхта буд, инчунин ба фарзандони ӯ низ, омӯхт.

Хулоса, Аллоҳ таъоло дар ибтидо ба Одам (а) барои пӯшидани шармгоҳ, ки шайтон барои кашфи он сабаб шуда буд, санъати муҳайё сохтани ду навъи либосро илҳом намуд, ки бо яке аз он шармгоҳи худро мепӯшад ва навъи дигарро ҳамчун зинат ба бар мекунад. Худованд миннат ниҳода, барои фарзандони Одам (а) низ, он санъатро омӯзонд. Маълум мешавад, ки либос на фақат барои пӯшидани шармгоҳ лозим аст, балки бинобар ишораи ояти мазкур барои пӯшонидани тамоми бадан низ лозим аст.

Яъне навъи либоспӯшии Расулulloҳ тафсири ин оят аст. Чаро дар ояти мазкур навъи дувуми либос, ки мардум ҳамчун зинат ба бар мекунанд, бо калимаи «риш», ки маънояш ба форсӣ «пар» аст, номгузорӣ шудааст? Пори парранда тамоми аъзойшро мепӯшад ва аврати он ҳеҷ зоҳир намегардад, бинобар ин пар барои ӯ ҳам зинат асту ҳам либос. Дар ин ҷо калимаи “риш” ба маънои либос омаданаш истиҳораи тамсилӣ ё ташбеҳист. Аз

ҳазрати Али (к) чунин ривоят омадааст, ки вақто Расулуллоҳ либосеро мепӯшиданд, чунин дуоро меҳонданд: **«Алҳамду лиллаҳил-лази разақани минар-рийоши ма атаҷаммалу бихӣ финнаси ва увори бихӣ ъавратӣ»** – Ситоиш мар он Худоро, ки ба ман аз ҷомаҳои фохир он миқдоре арзонӣ намуд, ки ба он дар миёни мардум худро биороям ва авратамро ба он пӯшонам». Вале аз либосҳои зоҳирӣ (зиннате, ки инсон зоҳири худро ороиш медиҳад) либоси тақво (парҳезгорӣ ва тарс аз Худо) беҳтар аст. Баъзе аз муфасссирон либоси тақворо чун имон дар ботин ва дар зоҳир чун амали солеҳу парҳез аз гуноҳ ва итоати ӯ таъоло тафсир кардаанд. Аз ин лиҳоз, дар ҳақиқат либоси тақво беҳтарин ва зеботарин либос аст.

Ҷумлаи охири оят ишора ба он дорад, ки нишонаҳои фазлу раҳмати Парвардигор аст, ки ин ду либос, яъне либосе, ки зоҳири бадани инсонро ва либоси тақво, ки нуқсонҳои қалби ҳар инсонро мепӯшанд, инъом намудааст. Онҳо бо ҳам алоқаманд буда, инсонро зоҳирану ботинан зиннат медиҳанд. Ин ҳама барои он аст, ки шояд бандагон ин неъматро қадр кунанд ва шукргузор бошанд. Аз мазмуни ин оят як нуктаро фаҳмидан мумкин аст. Дар замони кунунӣ либосҳои рангоранг ихтироъ шудааст, ки ба гузашта асло қобили муқоиса нест. Аммо ҳамаи ин дар сурате либоси зинат ҳисобида мешавад, ки соҳиби ин гуна либосҳо либоси тақворо дар ботини худ пӯшида бошад.

يَبْنَىٰٓ ءَادَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ

عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْءَٰتِهِمَا ۖ إِنَّهُ يَرَٰكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِّنْ حَيْثُ لَا

تَرَوْنَهُمْ ۗ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَآءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

Йā банӣ Ӓдама лā яфтинаннакуму-ш-шайтону камā ахрача абавайкум-м мина-л-Ҷаннати янъиъу ъанҳумā либāсахумā ли юрияҳумā сав-āтиҳимā. Иннаҳу ярокум ҳува ва қабилуху мин ҳайъу лā таравнаҳум. Иннā чаъална-ш шайāтӯна авлийāа лил лазӯна лā юъминун. 27.

27. Эй фарзандони Одам! Шайтон шуморо дар фитна наҷфганад, чуноне ки падару модари шуморо аз Биҳишт берун овард, аз онҳо

чомаҳояшонро баркашид, то бар онҳо шармгоҳашонро бинамояд.

Ҳаройина, шайтон ва қавми ӯ аз он ҷое, ки шумо онҳоро намебинед, шуморо мебинанд. Ҳаройина, Мо шайтонҳоро дӯстони касоне гардонидем, ки имон надоранд.

Аллоҳ таъоло дар ин оят душмани шайтонро, ки бар Абулбашар (падари башарият) аз аввал дошт, баён намуда, фарзандони ӯро дар ҳазар кунонида, нидо намудааст, ки ай фарзандони Одам, шумо бар ҳазар бошед, ки ин шайтон ҳамон шайтонест, ки падару модари аввалини шуморо дар фитна андохту сабаб шуд, ки онҳо аз Биҳишт берун шуданд, шуморо низ гумроҳ насозад! Яъне нашавад, ки шайтон шуморо бифиребаду шумо аз тоъати Илоҳӣ саркашида гумроҳ шавед ва аз танатон либоси зоҳирию ва аз қалбатон либоси тақворо берун кашед. Бараҳнагӣ, ки амали ҳаром аст, дар назари шумо ҳамчун кори ҳалол ҷилвагар шавад! Шайтон дар ин майдон дасти дароз дорад, нашавад, ки шуморо ба игво ва фитнаи худ чунон кашад, ки аз ворид шудан ба Биҳишт маҳруматон гардонад!

Хавфи калон барои шумо он аст, ки шайтону қабилаи ӯ барои васваса сари роҳи шумо камингоҳ доранд. Шумо онҳоро намебинед, аммо онҳо шуморо мебинанд, бо макру ҳилаҳо бо кадом роҳе, ки набошад, ҳаракат мекунанд, то ин ки шуморо бифиребанду гумроҳ созанд. Дар ҷумлаи охир омадааст, ки ин тақозои адолати Мост, ки шайтону ёридиҳандагони ӯро дӯсти шахсоне гардонем, ки рафоқат бо шайтонро писандиданд, аммо имон ба Аллоҳ таъолоро напсандиданд. Ай фарзандони Одам! Нагузored, ки шайтону ёридиҳандагони ӯ шуморо бешарму ҳаё ва мисли шахсоне, ки ба ваҳдонияти Аллоҳ таъоло имон надоранд, бараҳनावу нимбараҳна гардонанд. Барои фаҳмидани мазмуни ин оят, барои шахси хирадманд як назар ба муҳити атроф кифоя аст, то ин ки бифаҳмад занҳо ва мардҳо имрӯзҳо дар чи ҳолатанд. Парвардигоро, мо ва хешу табори моро аз фитнаҳои шайтону ёридиҳандагони ӯ (то ин ки шармгоҳҳои худро бо бараҳнагӣ ва нимбараҳнагӣ бо ҳам нишон надода бошем) дар паноҳи исмати Худ нигоҳ дор. Омин!

Далели ин гуна рафтори пайравони шайтону дӯстонашро ояти зер баён мекунад.

وَإِذَا فَعَلُوا فَحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِن

اللَّهُ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

Ва изā фаъалу фāҳишатаи қолу ваҷаднā љалайҳā āбъанā валлоҳу амаранā биҳā. Қул инналлоҳа лā яъмуру би-л-фаҳшāъ. А-тақулуна љалаллоҳи мā лā таъламун. 28.

28. Ва чун амали зиштеро бикунанд, мегӯянд: «Падарони худро бар ин кор ёфтем ва Худо моро ба ин фармудааст». Бигӯ: «Ҳаройина, Аллоҳ ба кори зишт ҳукм намедиҳад, оё бар Аллоҳ он чиро мегӯед, ки намедонед?»

Хулосаи тафсири қисми аввали ояти мазкур бинобар гуфтаи муфасссирони киром (Ибни Касир, Муҷоҳид) чунин аст: “Дар аҳди ҷоҳилият, яъне пеш аз омадани Исломи танҳо қабилаҳои Қурайш ва Канона Каъбаро бо либос тавоф мекарданд. Дигарон бояд бо либоси аз қурайшиҳо орият гирифтаашон ё бо либоси нав тавоф менамуданд. Иҷрои ин шарт ба ҳама муяссар намешуд. Аз ин сабаб одати арабҳо ин буд, ки мардон Каъбаро бо тарзи фаҳш – урён ва занон бо андак латтапорае шармгоҳи худро мепӯшиданду шабона бараҳна зиёрат мекарданд. Хулоса, ин бидъате буд, ки тақлиди гузаштагон гуфта, аз назди худ бофта буданд. Ояти мазкур нозил шуду нодурустӣ ва фаҳш будани амали онҳоро ошкор сохта, гуфт, ки онҳо, яъне мушрикони ягон кори зишт ва фаҳшро анҷом диҳанд, агар аз далели он савол шаванд, дар посух мегӯянд, ки мо падарони гузаштаи худро бар ин роҳу расму одат ёфтем, ҳоло мо пайравони онҳо ҳастем. Он тақлидкунандагони ниёғони зишткори ношоистаи худ тухмати дигареро ба Худованд изофа намуда, мегуфтанд, ки Худованд моро барои анҷоми ин амалҳо ҳамин гуна дастур додааст. Ояти мазкур ба одати онҳо, ки тақлид аз гузаштагонашон мекунанд, посух намедиҳад. Зеро посухи ин гуна амалҳои зишти онҳо дар дигар оятҳо, хусусан дар сураи “Бақара”, ояти 170 гузашт ва дар дигар сураҳои Қуръон ба такрор омадааст. Аммо дар посухи тухмате, ки онҳо ба Аллоҳ бастанд, чунин гуфтааст, ки ай пайғамбари Мо, ба он мушрикони бигӯ, ки ҳаргиз Аллоҳ таъоло ба корҳои зишту фаҳш (чуноне ки дар ояти 268-269-уми сураи “Бақара” гузашт), фармон намедиҳад. Худованд ба корҳои хубу

писандида ва ба пайравӣ аз анбиё (а) ва амал ба китобҳои нозилшуда амр мекунад, на ба муҳолифат бо онҳо. Ин шайтон аст, ки ба корҳои фаҳшу беҳаёгӣ пайравони худро дар васваса меандозад. Дар хотимаи ин оят Аллоҳ таъоло бо забони ҳабиби Худ (с) мушрикони саркӯб намуда, гуфтааст, ки ҳақиқати амрро намедонед, чаро аз рӯи ҷоҳилии онро ба Аллоҳ таъоло нисбат медиҳед? Зеро аз шаъни Худои мутаъол нест, ки барои ибодатеро ба ҷой овардан, ҳукм кунад, ки худро урён созед. Парвардигор, ки маншаи тамоми ҳаёст, чи гуна амалҳои зишту нопокро таълим медиҳад? Ҳол он ки дар асл муаллими беҳаёи шайтон аст, ки мардумро ҳамроҳи худ ба беҳаёгӣ мебарад. Шайтон тавонист, ки падару модари аввалини инсонро бифиребад ва либоси нурони онҳоро аз танашон фурӯ бирезад. Локин онҳо аз рӯи шарму ҳаё барғони дарахтонро гирифта, шармгоҳи худро сатр карданд. Агарчӣ шайтон дар бараҳна сохтани онҳо сахмгузор бошад ҳам, аммо онҳо дар сатр кардани худ кӯшиданд. Пас мушрикон чи тавр метавонанд, ки дар тавофи Каъба аз ниёғони худ асноду далели сахеҳ оранд? Оё амали Одам (а) барои онҳо панд нест? Ин чи беҳаёист, ки кореро мувофиқи васвасаи шайтон дар амал ҷорӣ кунанду бигӯянд, ки Аллоҳ таъоло моро чунин амр кардааст?

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ

مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ

Қул амара Раббӣ би-л-қист. Ва ақиму вучӯҳакум ъинда кулли масҷиди-в вадъӯҳу мухлиси́на лаҳу-д-дин. Камā бадаакум таъӯдун. 29.

29. Бигӯ: «Ба дурустӣ ки Парвардигори ман ба адл ҳукм додааст ва ҳангоми ҳар намоз ва дар ҳар масҷид рӯйҳои худро ба сӯйи Ёроғи кунед ва Ёро ҳолисона парастии кунед ва ҳар ибодатро барои Ёро ҳолис гардонед. Чуноне ки шуморо биефарид, боз, ҳамчунон офарида хоҳед шуд».

Ояти мазкур ба аслҳои ақидаи динӣ ишора намуда, ба таври фишурда Аллоҳ таъоло зери мазмуни он ҳабиби Худ Муҳаммад(с)-ро фармудааст, ки ай Пайғамбари Мо (с), ба онҳо (мушрикҳо) бигӯ, ки назди шахсони хирадманд зербинои тамоми фармонҳои Аллоҳ таъоло аз корҳои фаҳш пок аст. Дар ҳама кор, хусусан дар адои

ҳама гуна ибодат, дар кадом маконе, ки бошад, Парвардигор моро ба адолату истиқомат дар роҳи Худ амр кардааст. Аз он ҷумла, агар намозе дар масҷид хонда шавад, бояд аввал рӯи дилро сӯйи Ё таъоло ва сониян рӯи танро сӯйи қибла гардонид, то он намоз ё он ибодат мувофиқи нишондоди Аллоҳ сурат гирад. Дар чунин сурат ибодати шуморо ғоидаовар холиса(н)л лиллоҳ ва холи аз риёву ширк ҳисобида мешавад. Ҳоло, ки шумо худро бараҳна сохта, хонаи Каъбаро тавоф мекунад, чунин ибодат мувофиқи кадом шариъат ва мувофиқи пайравии кадом паёмбар аст?

Баъди мустаҳкам сохтани пояҳои тавҳид ҷумлаи охир ба рӯзи растохез ишора намуда гуфтааст, ки чуноне ки шуморо бори аввал офарид, боз ҳамчунон офарида хоҳед шуд. Бояд ба фикри он буд, ки чун инсон фардои қиёмат дар маҳзари Аллоҳ ҳозир мешавад, ӯ ҳамроҳи кадом амали нек ва ҳамроҳи кадом натиҷаи ҳаёти худ ҳозир мешавад?

Хулоса, бояд ин ҳақиқатро фаҳмид, ки либос ва ороиши худ аз барномаи шариат ҷудо нест. Аз ҳамин ҷиҳат дар сиёқи мавзӯи имон ва мафҳуми ширк мавзӯи либос низ, зикр карда шуд.

فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ

أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

Фарӣқан ҳадā ва фарӣқан ҳаққа ъалайҳиму-з ҷалāлаҳ.
Иннаҳуму-т-таҳазу-ш-шайātи́на авлийāа ми́н дӯниллāҳи
ва яҳсабу́на аннаҳумм муҳтадун. 30.

30. Гурӯҳеро ҳидоят намуд ва бар гурӯҳе ғумроҳӣ собит шуд.
Ҳаройина, онҳо ба ҷуз Аллоҳ шайтонро дӯст гирифтанд ва
пиндоштанд, ки онҳо роҳёфтагонанд.

Аз фишурдаи мазмуни оятҳои гузашта чунин маълум шуд, ки Худованд барои иҷрои коре дар кадом замон ё макон амр кунад ва ё аз адои амале манъ кунад, ин ҳама адл асту ҳам ҳикмат ва он чунин маслиҳатест, ки ҳаргиз хилофи хирад нест. Зеро амру наҳйи Парвардигор ҳамеша мувофиқи фитрати (табиати) шахсони оқил аст, ки онҳо асло онро инкор намекунанд, ё фаҳш намеҳисобанд. Акнун натиҷа он аст, ки инсонҳо дар ҳоле ба сӯйи Парвардигор

бозмегарданд, ки ба ду гурӯҳ тақсиманд: Агар тавфиқи Худованд шомили ҳоли касоне шаваду онҳо ба Аллоҳ итоъат карданро интихоб кунанд, Аллоҳ онҳоро ба роҳи ҳақ ҳидоят кунад, онҳо шахсони некбахту мусалмонанд. Агар барои шахсоне, ки ба шайтон итоъат карданд, гумроҳӣ собит шавад, онҳо дар туғён то ба дараҷае фурӯ мераванд, ки бо ин ҳама гумроҳӣ ва бадбахтӣ боз худро ҳидоятёфтаи воқеӣ мепиндоранд.

Хулоса, куфр чунон заҳрест, ки агар инсон, хоҳ саҳван кофир шаваду хоҳ қасдан, бо он заҳр худро ҳалок месозад. Дар “Саҳеҳ”-и Бухорӣ чунин омадааст: **«Ҳар касе, ки аз аҳли саодат бошад, иҷрои амали аҳли саъодат барои ӯ осон менамояд. Ва ҳар касе аз аҳли шақоват (бадбахтон) бошад, иҷрои амали бад (кори гуноҳ) дар назари ӯ осон менамояд».**

﴿يَبْنِيْٓ اٰدَمَ خُذُوْا زِيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا

تُسْرِفُوْاۚ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ﴾

✽ **Йā банӣ Ӓдама хузӯ зина́такум ъинда кулли масҷиди-
е ва кулӯ вашрабу̇ ва лā тусрифӯ̇. Иннаҳӯ лā юҳиббу-л-
мусриф̇ин. 31.**

**31. Эй фарзандони Одам, ҳангоми ҳар намоз ороиш (либос)-и
худро бигиред ва бихӯред ва биошомед ва исроф накумед.**

Ҳаройина, Аллоҳ исрофкунандаҳоро дӯст намедорад.

Муҷоҳид, Наҳаъӣ, Саддӣ ва ҳамчунин оммаи салафи солеҳин иттифоқ бар он доранд, ки ояти мазкур дар шаъни мушриконе, ки бараҳна тавоф мекарданд, нозил шудааст.

Ояти мазкур ошкоро одати зишти мушриконеро, ки занҳои онҳо шабона ва мардҳо рӯзона Каъбаро бараҳна тавоф мекарданд, мардуд (манъ) эълон намуда, дар давоми он бандагони худро фармудааст, ки ай фарзанди Одам, ҳангоме ки барои адои намоз, ё барои тавоф дар масҷид ҳозир мешавед, ороиши (либоси) худро гиреду авратҳои худро пӯшед. Аз ҳамин ҷиҳат вақто ки ба намоз рафтани мешавед, хусусан ба намози ҷумъа ва намози ид назди ҷумҳури фуқаҳо пӯшидани аврат фарзе аз фароизи намоз будааст. Либосҳои беҳтарин ва покизатаринро пушида, хушбӯӣ зада, мисвок намуда, баъдан ба масҷид ҳозир шудан мустаҳаб аст. Беҳтарини либос, чуноне ки Имом Аҳмад аз

Осим ва дар охир аз Ибни Аббос (р) ривоят кардааст, либоси сафед аст. Яъне Расулulloҳ фармуданд: **«Шумо аз либосҳоятон сафедашро нӯшед, зеро либоси сафед беҳтарини либоси шумост. Ва мурдаҳои худро низ бо либоси сафед кафан кунед. Ва беҳтарин сурмаи шумо сурмаи (Асмуд)- аст, зеро вай чаширо равшан мекунад ва мӯйро мерӯёнад».**

Дар давоми оят фармудааст, ки хӯреду бишомед, вале исроф накунад, зеро Аллоҳ таъоло исрофкунандагонро дӯст намедорад. Оре! Хӯрдану нӯшидани аз ҳад зиёд ё аз ҳад кам, ҳамчунин дар ҳама корҳо аз ҳад таҷовуз намудан исроф аст. Имом Аҳмад зимни мазмуни ҷузъи ин оят ҳадисеро аз падар ва чадди Шуъайб ривоят кардааст, ки Расулulloҳ гуфтанд: **«Хӯред, нӯшед, нӯшед ва садақа диҳед, локин кибр наварзед ва исроф накунад. Зеро Аллоҳ таъоло дар бандаи Худ дидани неъматӣ Худро дӯст медорад».** Ҳадиси дигареро Имом Аҳмад аз Абӯ Муғира ва дар охир аз Маъдиякрабаи Кундӣ ривоят кардааст, ки аз Расулulloҳ шунидам, ки чунин гуфтанд: **«Писари Одам ягон зарфери пур насохтааст, ки ӯ бадтар аз шикамаш бошад. Барои ӯ чанд луқмае, ки қомати ӯро рост нигоҳ дорад, кифоя аст. Агар пур кардани шикам барои ӯ зарур бошад, аз се як ҳиссаи онро аз таъом ва аз се яки дигарро аз об пур созад ва аз се яки онро барои нафаскашиаш боқӣ гузорад».** Муфасссирон зимни ин ҷузъи оят дигар маъноро ҷоиз дониста гуфтаанд, ки ҳалолро ҳаром қарор додан, ҳалолро гузошта, аз ҳаром баҳра бурдан, ҳорисона бе фарқгузорию ину он чизеро хӯрдан, ё кам хӯрда, барои бақои саломатӣ зарар расонидан, ё чизҳои зарарнок хӯрдан, ё куллан хӯрдану нӯшиданро тарк кардан, ё чандон кам хӯрад, ки қору вазифаи худ ва тоъати ибодати Худро иҷро карда натавонад, ин гуна шахс на ин ки исроф кардааст, балки қасд ба ҷони худ намуда, худро аз аҳли Ҷаҳаннам гардонидаст. Хулоса, агар тарзи хӯрдану нӯшидан ва истифодаи ороишу осоишҳои зиндагӣ монанди шахсони беҳирад ва исрофкорон шавад, таҳти ваъиди ояти мазкур дохил аст. Баъзе аз салафи солеҳин гуфтаанд: “Аллоҳ таъоло илми тибро дар қисми ин оят «...биҳӯред ва бишомед ва исроф накунад” гирд овардааст.

Валлоҳу аълам.

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ ۖ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ
هِيَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةٌ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كَذَلِكَ

نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

**Қул ман ҳаррама зинаталлоҳи-л-латӣ ахрача ли
ъибодиҳи ва-т-таййибаи мина-р-ризқ. Қул ҳия лил
лазӣна аману фи-л-ҳайāti-д-дунйа холиса-и явма-л
қийāмаҳ. Казāлика нуфасилу-л-āйāti ли қавми-й-
яъламу. 32.**

**32. (Эй Пайгамбар) Бигӯ: «Чӣ касе зиннати Худоро, он
зиннатеро, ки барои бандагони Худ пайдо кардааст ва покизаҳоро
аз ризқ ҳаром кардааст?» Бигӯ: «Дарҳақиқат, ин неъматҳо барои
касоне, ки дар зиндагони дунё имон овардаанд ва рӯзи қиёмат
барои онҳо хос шавад». Ҳамчунин нишонаҳоро барои гурӯҳе, ки
медонанд, муфассал баён мекунем.**

Касоне ҳастанд, ки бе асоси шаръӣ бо хоҳиши худ хӯрданиҳо, нӯшиданиҳо ва пӯшиданиҳоро ҳаром ҳукм мекунанд. Аллоҳ таъоло чунин шахсонро дар ин оят рад намуда, Пайғамбари худро амр намудааст, ки ай Пайғамбари Мо, ба он мушрикони ҷоҳил, ки Каъбаро бараҳна тавоф мекунанд ва ҳалолкардаҳои покизаи Аллоҳро ҳаром меҳисобанд, бигӯ, ки истеъмоли зинатеро, ки Аллоҳ таъоло барои бандагони Худ аз либосу зевар ва ҷавохир ҳалол фармуд ва онҳоро мусаххари дастони онҳо гардонидааст, чи касе метавонад, ҳаром ҳукм кунад ё ин ки онҳоро ҳаром гардонад? Оре! Ақидаи саҳеҳ он аст, ки агар ҳар касе бо хоҳиши худ чизи ҳалол ҳукм кардаи Аллоҳро, ҳаром ҳукм кунад, он чиз ҳароми шаръӣ намешавад, набояд пайрави ӯ шуд. Хулоса, ояти мазкур саволи инкорӣ буда, мушрикони сарзаниш намуда, ишора ба он дорад, ки Аллоҳ таъоло барои нафъи инсон ва зеботар гардонидани ҷамоли ӯ либос, ҳамчунин лаззатҳо, хӯрданиҳо ва нӯшиданиҳои покиза офаридааст. Офаридаҳои ӯро ҳеҷ кас бо фикри худ ҳаром ҳукм карда наметавонад.

Дар давоми оят бори дигар Аллоҳ таъоло Расули Худ Муҳаммад(с)-ро фармон додааст, ки ба он мушрикони бигӯ, ки ин дунё ва ҳама лаззатҳои он барои муъминон офарида шудааст. Ҳоло дар истифодаи он ба муъминон шарик шудани шумо мумкинаст. Аммо дар қиёмат ҳамаи онҳо хоси муъминон буда, дар он рӯз шумо ба онҳо ҳаргиз шарик шуда наметавонед. Зеро Ҷаннатро Аллоҳ таъоло барои кофирон ҳаром ҳукм фармудааст.

Мулоҳиза: касе ҷомаи гаронбаҳо мепӯшад, агар кибр накунад ва ба ҳадди исроф дохил набошад, ба шарте, ки аз тарафи шаръ барои ӯ монеъае набошад (мисли пӯшидани ҷомаҳои шоҳиворӣ ва истифодаи тилловорӣ барои мардон), ҳеҷ боке нест. Касоне, ки мегӯянд баҳрабардорӣ аз либосҳои қимматбаҳо муҳолифи зуҳду тақвост, иштибоҳ мекунанд. Зеро тақво, чуноне ки Расулуллоҳ иршод фармудаанд, дар дил аст на дар зоҳир. Тарк кардани хӯрдани гӯшт, меваҳои покизаву лазиз, нанӯшидани нӯшобаҳои поку покизаи офаридаи Аллоҳ мувофиқи мазмуни ин оят аз зӯҳду тақво ҳисобида нашудааст. Зеро Аллоҳ таъоло зуҳури неъматҳои худро дар бандагони Худ дӯст медорад. Бандагони муъмин ҳеҷ вақт пӯшидани либосҳои нафису олӣ ва хӯрдани таъомҳои покизаро, ки Аллоҳ таъоло онҳоро ҳалол ҳукм кардааст, ҳаром ҳукм намекунанд. Дар охир барои таъкид Аллоҳ таъоло фармудааст, ки ана ҳамин хел оятҳо ва аҳкоми Худро барои гурӯҳе, ки огоҳанду медонанд ва ба Худои азза ва ҷалла чизеро шарик намеҳисобанд, баён мекунем.

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْأَيْثَمَ وَالْبَغْيَ

بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنْزَلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَىٰ

اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

Қул иннамā ҳаррама Раббия-л-фавāҳиша mā ẓаҳара минҳā ва mā батāна ва-л-ишма ва-л-бағя би гайри-л-ҳаққи ва ан тушрикӯ биллāҳи mā лам юназзил бихӯ султōна-в ва ан тақулу ʔалаллоҳи mā лā таъламун. 33.

33. Бигӯ: «Чуз ин нест, ки Парвардигори ман беҳаёиро, он чӣ ошкоро бошад ва он чӣ аз он нӯшида бошад ва гуноҳро ҳаром

гардонид ва ҳамчунин таҷовузи ноҳақро ҳаром гардонид ва (низ) он чизеро, ки ба Аллоҳ шарик бигардонед, ки Аллоҳ ҳеч далелеро барои он нозил накардааст ва он, ки бар Аллоҳ он чиро бигӯед, ки намедонед».

Зимни ояти мазкур Аллоҳ таъоло панҷ чизро аз ҳаромкардаҳои Худ барои бандагонаш хабар дода, дар оғоз ҳабиби Худ Муҳаммад (с)-ро фармон додааст, ки ай Пайғамбари Мо ба он мушрикон бигӯ, ки он чизҳоро, ки шумо барои худ ҳаром гардонидает, Аллоҳ таъоло онҳоро ҳаром нагардонидает. Балки чизҳои қабехро ҳаром ҳукум кардааст. Якум, бо кадом навъе, ки набошад, бе ягон далел ҳангоми ибодат дар баробари Аллоҳ таъоло чизеро шарик ва ёрирасон интиҳоб намудан, ё ин ки гуфта шавад, ки Аллоҳ таъоло соҳиби зану фарзанд аст. Дуюм, аз рӯи нодонӣ мисли мушрикон бе ҳукми Аллоҳ таъоло бо хоҳиши худ чизеро ба ҳалол ва ё чизеро ба ҳаром ҳукм намудан. Сеюм, содир намудани амали гуноҳе, ки сабаби азоби Илоҳӣ барои иҷрокунандаи он гардад. Чаҳорум, таҷовуз, зулм, ситам ва беадолатӣ нисбат ба ҳуқуқи мардум. Панҷум, чи ошкоро бошаду чи пинҳон, анҷоми корҳои ғоҳиш, беҳаёгӣ, ношоиста ва ғайра.

Хулоса, шахсоне, ки чунин гуноҳҳоро содир мекунанд, бояд донанд, ки ...

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا

يَسْتَقْدِمُونَ

Ва ли кулли умматин аҷал. Фа узъ чъа аҷалухум лā ястаъхирӯна сәъата-в ва лā ястақдимӯн. 34.

34. Ва аз барои ҳар гурӯҳе аҷал аст. Пас, чун аҷалашон биёяд, на соате таъхир карда метавонанд ва на соате тақдим карда метавонанд.

Мувофиқи тафсири “Баҳру-л-муҳит”, ки соҳиби «Сафватут-тафосир» аз он нақл мекунад, ояти мазкур барои мушриконе, ки муҳолифати амри Худоро кардаанд, ваъид буда, дар он Аллоҳ таъоло фармудааст, ки барои ҳар гурӯҳ мардуме, ки расулони Аллоҳро дурӯғ мепиндоранд, дунё ҷовидон набуда, балки барои ҳалокашон муҳлате муайяну муқаддар кардашуда аст. Чун вақти

ҳалокашон даррасад, барои онҳо на ба пеш ва на ба ақиб як лаҳзае аз дунё муҳлат дода намешавад, хоҳанд ё не ин дунёро тарк мекунад. Оре! Қонуни маргу ҳаёт махсуси як инсон нест, балки миллатҳо низ дорои марг ва ҳаётанд. Баъзе аз миллатҳо аз рӯи Замин чунон барчида шудаанд, ки аз онҳо ному нишон намонда, дигар миллатҳо ҷои онҳо қарор гирифтаанд. Таҷрибаҳо нишон додаанд, ки аз роҳи ҳақ ва адолат берун рафтан, даст ба зулму ситам задан, дар баҳри шаҳватҳо фуру рафтан, дар мавҷи зебопарастӣҳо ва танпарвариҳо ғарқ шудан сабаби маргу несту нобуд шудан ва зери хоку об мондани баъзе миллатҳо гардидааст. Саргузашти тамаддунҳои Бобулиён, Фиръавниёни Миср, мардуми аҳли Сабо, мусалмонони Андалус (Испаниё) ва ғайра мисоли гуфтаҳои боло шуда метавонанд. Мазмуни ояти мазкурро ояти 59-уми сураи “Қаҳф” низ, таъкид мекунад.

Бори дигар Аллоҳ таъоло дар ҷаҳорумин нидои Худ фарзанди Одамро мухотаб қарор дода, гуфтааст ...

يٰۤاٰدَمُ اِمَّا يٰٓاَتَيْنٰكَمۡ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يٰقُصُّوْنَ عَلَيْكُمْۤ اٰيٰتِيۡ فَمَنْ اَتٰى

وَاٰصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٥٩﴾

**Йā банӣ Ӓдама имма яътияннакум русулу-м минкум
яқуссуна ғалайкум айәти фа маниттақо ва аслаҳа фа лā
хавфун ғалайҳим ва лā ҳум яҳзанун. 35.**

35. Эй фарзандони Одам! Агар барои шумо пайғамбароне аз худи шумо биёянд ва оятҳои Моро ба шумо бихонанд, пас, ҳар касе битарсад ва нақӯкорӣ кунад, пас ҳеҷ тарсе бар онҳо набошад ва на онҳо андӯҳгин шаванд.

Соҳиби «Тафсири Кобулӣ» аз Ибни Ҷарир чунин нақл мекунад, ки ин намуд хитоб (ай фарзандони Одам!) дар олами арвоҳ ба вуҷуд омадааст. Назди баъзе аз муҳаққиқон ин гуна хитоб ба фарзанди Одам (а) далолат мекунад, ки он барои мардуми ҳар давра замон аст. Ба ҳар тақдир, Аллоҳ таъоло дар ин оят фарзанд (он)-и Одам (а)-ро бим дода, хитоб намудааст, ки ай фарзанд (он)-и Одам, агар Ман аз ҷинси худатон пайғамбареро фиристонам, онҳо оятҳо ва ҳукмҳои шариғати Маро барои шумо хабар диҳанд, шумо онҳоро тасдиқ кунед ва аз чунин пайғамбарон итоъат кунед. Пас, касе аз Худо тарсида, аз онҳо пайравӣ кунад, аз

ҳаромкардаҳои Аллоҳ бипарҳезад ва худаширо ислоҳ кунад, аз азобе, ки дар оянда гиребонгири кофирону фосиқон аст, барояш ҳеҷ тарсе нест. Ва онҳо дар рӯзи қиёмат аз он чи, ки дар дунё паси сар гузоштаанд, андӯхгин намешаванд.

Хулоса, шахсоне, ки меҳоханд дар охир надомат накунанд, худашон ва аҳлу байташон наҷот ёбанду аҳли Ҷаннат бошанд, бояд, ки аввалан ба Худо ва Расули Ӯ имон оранд, пайғамбарро итоъат кунанд ва чи чизе, ки ӯ аз тарафи Аллоҳ меорад, тасдиқ кунанду амалҳои солеҳро зиёд кунанд.

Акси инро ояти зер эзоҳ медиҳад:

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ

فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾

Ва-л-лазӣна каззабу би аййатинā вастакбару ӯанҳā улāика асҳāбун-нāри ҳум фӯхā холидун. 36.

36. Ва касоне ки оятҳои Моро ба дурӯғ нисбат доданд ва аз қабули онҳо саркашӣ карданд, он гурӯҳ бошандагони Дӯзаханд, онҳо он ҷо ҷовидон монанд.

Аммо акси ҷумлаи охири ояти қаблӣ Аллоҳ таъоло дар ин оят чунин фармудааст, ки касоне, ки оятҳоеро, ки пайғамбарони мо барои онҳо хонданд, дурӯғ ҳисобида, иҷбат накарданд ва аз амал ба он гарданкашӣ намуда, кибр варзиданд, ҷовидон ҳамдаму ҳамнафаси Дӯзах буда, ҳаргиз онҳо аз он берун нахоҳанд шуд. Хулоса, касе, ки ба оятҳои Аллоҳ таъоло имон намеорад ё онҳоро дурӯғ меҳисобад, диндор ҳисобида намешавад. Ҳар касе, ки ба оятҳои Аллоҳ таъоло имон меорад, локин кибр намуда, мувофиқ ба он зиндагони намекунад, осӣ (гунаҳкор) буда, мисли шахсони бедин Дӯзахро соҳиб мешавад.

Вақто ки ҷони шахсе аз чунин тоифа ба гулӯ мерасад ва фариштагон барои қабзи руҳи он меоянд, ин шахс ба саволи онҳо чи ҷавоб мегӯяд, дар ояти баъдӣ баён мешавад.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۖ أُولَٰئِكَ

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا نَصِيْحَتُكُمْ مِّنَ الْكِتٰبِ حَتّٰى اِذَا جَآءَهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْهُمْ قَالُوْا اٰيْنَ
مَا كُنْتُمْ تَدْعُوْنَ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ قَالُوْا ضَلُّوْا عَنَّا وَشَهِدُوْا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ
اَنَّهُمْ كَانُوْا كٰفِرِيْنَ

Фа ман азламу мим манифтаро ʔалаллоҳи казибан ав каззаба би айятиҳ. Улʔаика янʔлуҳум насибуҳум мина-л-китаб. Ҳатта иза ҷаатҳум русулунʔ ятаваффаваҳум қолӯ айна ма кунтум тадъуна мин дуниллаҳ. Қолӯ ʔаллу ʔанна ва шаҳиду ʔалʔ анфусиҳим аннаҳум кану кʔфирин.37.

37. Пас, кист золимтар аз касе, ки бар Аллоҳ дурӯғро туҳмат ниҳад ё ҳукмҳои Ёро ба дурӯғ нисбат диҳад? Баҳраашон аз он чӣ дар Китоб навишта шуд, онҳоро бирасад, то вақто ки фиристодагони Мо назди онҳо биёянд, рӯҳи онҳоро қабз кунанд, гӯянд: «Қуҷо шуд он чӣ шумо ба ҷуз Аллоҳ парастии мекардед?». Гӯянд: «Онҳо аз мо гум шуданд». Ва бар нафсҳои худ иқрор кунанд, ки албатта, онҳо кофир будаанд.

Ҷумлаи аввали ояти мазкур саволи инкорӣ буда, дар он Аллоҳ таъоло фармудааст, ки оё аз шахсе, ки дар дунё бо роҳҳои гуногун бар Аллоҳ таъоло дурӯғҳоро нисбат дода, гӯяд, ки Аллоҳ ин амалро шарият гардонидаст, ҳол он ки Аллоҳ таъоло чунин нагуфтааст ё ошкоро ояте аз оятҳои Аллоҳ таъолоро дурӯғ ҳисобад, ситамгортар инсонӣ дигаре ҳаст? Албатта, нест! Чунин мазмун дар сураи “Анъом”, ояти 21-ум низ гузашт. Ин ҷои тааҷҷуб нест, ки инсон ҳарчи қадар золим бошад ҳам, дар ин дунё мувофиқи сарнавишти китоби худ зинда мемонаду то дами расидани марг (расидани малакулмавт- фариштаи марг) насиба ва баҳраи худро аз дунё мегирад. Чун дар охири умр малакулмавту ҳамкоронаш барои ҷони ўро ситонидан меоянду ҷони ў ба ҳулкӯм меояд, ба ў мегӯянд, ки ту дар ин дунёи муваққатӣ ба ғайри Аллоҳи ягона дигар чизро мепарастидӣ, дар дуоҳоят дигар чизро ном мебардӣ ва аз онҳо ёрӣ меҷустӣ, ҳоло ту саҳнаҳои аҷибро дида, дунёро тарк карда истодаӣ, ҳаргиз дар фикри он набудӣ, ки марг

фаро мерасад, акнун он худоҳои ботили ту кучоанд? Онҳоро ҷустуҷӯ кун то дар ин лаҳзаи ногувор ба фарёди ту бирасанд ва ба ту нафъе расонанд!

Хулоса, онҳо мебинанд, ки роҳи бозгашт ба дунё, то ин ки худро ислоҳ кунанд, баста шудааст. Мебинанд, ки нахустин муҷозоти Илоҳӣ ин қадар пурдаҳшат ва азобҳои баъдӣ аз ин саҳттараст, дар андеша мешаванд. Агар дар он лаҳзаҳо фаразан бо ягон восита аз андешаи онҳо бохабар шавӣ мебинӣ, ки онҳо аз рӯи афсӯсу надомат ва ҳасрат меғоянд, ки чаро ғайри Худои барҳақ ба худоҳои ботил бовар карда, гумроҳ шудем? Ҳоло кучоанд он ботилхудоҳо? Чаро аз назари мо ғоибанд? Чаро мо онҳоро надида истодаем? Онҳо қудрате надоштаанд, ки аз мо дифоъ кунанд, барои чи моро фиреб доданд? Эй сад афсӯс, ки тамоми ибодатҳои мо барои онҳо беҳуда будааст... Чунин суҳанҳоро гуфта, алайҳи худашон иқрор шуда, ноилоҷ шохидӣ медиҳанду меғоянд, ки афсӯс, дар дунё бо равияи кофирон умри худро зоеъ намуда кофирона зиндагонӣ намудем. Локин ин гуна имон овардану иқрор шудан барои онҳо суде надорад. Ҳангоме ки фариштагони қабзи арвоҳ қони чунин тоифаро бо саҳтӣ мегиранд, Аллоҳ таъоло ба онҳо ...

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ فِي
النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا ^ط حَتَّىٰ إِذَا آدَرَكُوا فِيهَا جَمِيعًا
قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولِهِمْ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ
النَّارِ قَالَ لِكُلِّ ضِعْفٌ وَلَكِن لَّا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

Қоладхулу фӣ умамин қад халат мин қабликум-м мина-л-ҷинни ва-л-инси фи-н-нār. Куллама дахалат уммату-л лаъанат ухтаҳā. Ҳаттā иза-д-дāраку фихā чамӣъан қолат ухроҳум ли улаҳум Раббанā ҳāулāи азаллуна фа āтиҳим ъазāбан зифа-м мина-н-нār. Қола ли куллий зифу-в ва лāки-л лā таъламун. 38.

38. (Аллоҳ) гӯяд: «Ҳамроҳи умматоне, ки пеш аз шумо аз чин ва инс гузаштаанд, дар оташи дохил шавед». Ҳар гоҳе уммате дарояд, қавми дигари монанди Худро лаънат кунад, то вақте ки ҳама як чо бо якдигар дар Дӯзах бирасанд. Ҷамоъати аз онҳо баъдомада дар ҳаққи ҷамоъати авваломада гӯянд: «Эй Парвардигори мо, ин гурӯҳ моро гумроҳ карданд, пас, онҳоро аз оташи азоби дучанд бидеҳ». Аллоҳ гӯяд: «Ҳар якеро (азоб) дучанд аст, валекин намедонед!».

Дар ояти қаблӣ аз аҳволи инсон дар дами марг хабар дода шуд. Дар ин оят саҳнаи дигаре аз аҳволи инсонҳои гумроҳу бархурди онҳо бо амсоли худ ва даргирии пешвоёну пайравони гумроҳ дар қиёмат, тасвир ёфтааст. Аллоҳ таъоло рӯзи Қиёмат ба гурӯҳе, ки оятҳои Ёро дурӯғ ҳисобиданду дар кофиршавӣ шитоб намуданд, мегӯяд, ки шумо низ, дар сафи инсу чини кофире, ки пеш аз шумо гузаштаанд дохили нори (оташи) Ҷаҳаннам, дохил шавед! Яъне ба онҳо гуфта мешавад, ки ҳамроҳи дӯстони худ дар дунё бо ҳам маъсият (гуноҳ)-у куфр меварзидед, дар қаъри Ҷаҳаннам ҳам, бо онҳо ҳамроҳ бошед. Вақто ки онҳо ворида Ҷаҳаннам мешаванд, байни онҳо бархӯрди аҷиб ва ибратангезе оғоз мешавад. Ҳар тоифаи дохили Ҷаҳаннамшуда гурӯҳи пешдохилшудаи мисли худро сабаби бадбахтии худ доништа, барои ба ин сарнавишти шум расидан онҳоро нафрин меҳонад. Соҳиби «Сафватут-тафосир» аз соҳиби тафсири «Рухулмаъонӣ» чунин ривоят мекунад: “Тобеъшудагон сардорони худро рӯзи қиёмат лаънат хонда мегӯянд, ки Худо шуморо лаънат кунад, шумо сабаб шудед, ки мо ба ин вартаи ҳалокат дучор шудем!”

Хулоса, аҳли нор, чуноне ки ин маъноро ояти 166-уми сураи “Бақара” ва ояти 25-уми сураи “Анкабут” таъкид мекунанд, чун худро дар Ҷаҳаннам мебинанд ҳамдигарро лаънат меҳонанд ва аз ҳамдигар безорӣ меҷӯянд. Фиребхӯрдагон дар пешгоҳи Парвардигор аз якдигар шикоят намуда, алайҳи сардорони худ мегӯянд: “Парвардигоро! Ин ифвогарҳо буданд, ки моро гумроҳ сохтанд ва итоати шайтонро барои мо зинат доданд, ки мо ба ин бало гирифтор шудем. Акнун азоби инҳоро аз оташи Дӯзах дучанд (як ҷазо барои ин, ки онҳо худашон гумроҳ буданд ва як ҷазо барои он, ки моро гумроҳ сохтанд) афзун гардон!” Парвардигор дар ҷавоб ба онҳо мегӯяд, ки барои ҳамаи шумо низ, мисли онҳо азоб чандон аст, локин шумо намедонед. Агар онҳо шуморо гумроҳ сохта бошанд, шумо низ сабаби гумроҳии гурӯҳи баъди худатон шудаед.

Вақто ки гурӯҳи аввал ин даҳшатро мебинанд, барои бегуноҳ нишон додани худ, чуноне ки ояти зер ишора кардааст, ҷуръат карда мегӯяд:

وَقَالَتْ أُولَٰئِهِمَّ لِأَخْرَجْنَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فذُوقُوا

الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

Ва қолат улаҳум ли ухроҳум фа ма кона лакум ғалайна миғ фағлиғ фағуқу-л-ғазба би ма кунтум таксибун. 39.

39. Ва ҷамоғии пешворишудагони онҳо барои ҷамоғати пасворишудагони онҳо гӯянд: «Шуморо ҳеҷ бартариё бар мо нест, пас, ба сабаби он чӣ мекардед, азобро бичашед!».

Вақто ки он ду тоифаи гунаҳгори ба Дӯзах дохилшуда ба азоби баробар сазовор мешаванд, гурӯҳи тобеъшудагон мегӯянд, ки Парвардигоро, азоби сардорони моро дучанд соз, ки моро шабу рӯз васваса намуда, гумроҳ сохтанд. Агар онҳо моро гумроҳ намекарданд, ҳоло мо муъмин будем. Сардорон (гурӯҳи аввал) дар посух ба тобеъони худ мегӯянд, ки шумо аз мо дида чи афзалият доред, ки азоб барои мо дучанд шаваду барои шумо не! Ҳар дуи мо дар гумроҳӣ баробарем-ку? Мо ҳарчи гуфтем, шумо лаббайк гуфтед, дар ҳар роҳе, ки мо рафтем, ҳамроҳи мо қадам бардоштед, зулму ситам кардем, ёрӣ расонидед, ҳоло мехоҳед азоб барои шумо осон бошаду барои мо не? Мехоҳед ё не, дар ивази он амалҳои ношоистае, ки шумо касб кардед, баробари мо азоби Ҷаҳаннамро чашидан мегиред. Оятҳои 31-32-33-уми сураи “Сабо” мазмуни ин оятро таъкид мекунад. Ояти зер ба таври умум ҳоли ин гуна шахсони номбурдаро баён месозад.

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتِّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ

السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ

وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾

**Инна-л-лазӣна каззабу́ би аййа́тинā вастакбару́ ъанҳā лā
туфаттаҳу лаҳум абва́бу-с-самāи ва лā ядхулу́на-л-
Ҷанната ҳаттā ялича-л-ҷамалу фӣ самми-л-хийāt.
Ва казāлика наҷзи-л мучримйн. 40.**

40. Ҳаройина, касоне, ки оятҳои Моро ба дурӯғ нисбат доданд ва аз фаҳми онҳо такаббур карданд, барои онҳо дарвозаҳои Осмон кушода намешавад ва дар Биҳишт дохил нашаванд, то он гоҳ ки шутур дар сӯроҳии сӯзан дарояд. Ва гунаҳгдоронро ҳамчунин ҷазо медиҳем.

Ояти мазкур мазаммати шахсонеро, ки оятҳои Парвардигорро дурӯғ шуморида, такаббур мекунанду ба ҳукмҳои он амал намекунанд, баён намуда, бо таъкид фармудааст, ки дуъо ва амали солеҳи касоне, ки оятҳои Аллоҳ таъолоро, ки инсонро ҳушдор дода, ба роҳи рост ҳидоят мекунанд, дурӯғ ҳисобида, ба онҳо амал намекунанд, фоидае надорад. Агар фариштагони қабзи арвоҳ, рӯҳи онҳоро ба Осмони ҳафтӯм баранд, дарвозаҳои Ҷаннат барои онҳо баста мешавад. На дуоҳои онҳо ва на амали солеҳи онҳо ҳаргиз қабул нест ва ба сӯйи Аллоҳ таъоло бардошта намешавад. Балки фариштагон он амалро баргардонида ба рӯйҳояшон мекӯбанд. Ҳадисеро Абӯкурайб аз Абӯбакр ибни Айёш ва дар охир аз Барро ривоят кардаанд, ки дар он Расулуллоҳ дар бораи ин гуна шахсон чунин гуфтаанд: **“Чун рӯҳи шахси бадкорро гирифта шавад, онро ба осмон мебаранд, дар вақти рафтан аз назди ҳеҷ тӯдаи аз фариштагон намегузаранд, магар ин ки онҳо мегӯянд: «Ин рӯҳи хабиси кист?». Фариштагон дар посух бо қабехтарин номе, ки ўро дар дунё ном мебарданд, ном мебаранд, бо ҳамин тариқ то осмон мерасанд ва мепурсанд, ки барои ў дарро кушоед! Барои ў дарвозаҳоро намекушоянд”**. Расулуллоҳ суханашонро ба охир расонида, ҷумлаи аввали ояти мазкурро хонданд: **“Ло туфтаху лаҳум абвобас-самои”**. Дар дигар ҳадисҳое, ки оид ба ин ҳодиса сухан мегӯянд, омадааст, ки пас аз марг руҳи кофирро аз осмон ба ҷониби Сиччин (қисме аз Дӯзах) фуру меронанд ва рӯҳи муъминро то ҳафтум осмон боло мебаранд. Ба ҳар тақдир, ҷумлаи баъдӣ имконияти дохил шудани руҳи кофирро ба Ҷаннат ба гузаштани шутур аз сӯроҳии сӯзан таъбир кардааст. Ба ҳар шахси оқил маълум, ки аз сӯроҳии сӯзан гузаштани шутур маҳол аст. Яъне дар ҳеҷ ҳоле кофир дохили Биҳишт намешавад. Сипас ояти мазкур дар ҷумлаи охир барои таъкид изофа намудааст, ки

ҳамчунин гунаҳгоронро ҷазои ваҳшатнок медиҳем. Яъне ҳаргиз ин гуна шахсон дохили Ҷаннат намешаванд ва онҳо абадӣ дар Ҷаҳаннам боқӣ мемонанд.

Ояти зер эзоҳи навъи ҷазои онҳоро идома медиҳад.

هُم مِّنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۚ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

**Лаҳум-м миҶ Ҷаҳаннама миҳаду-в ва миҶ фавқиҳим
гавāш. Ва казāлика наҷзи-џ-џолимин. 41.**

**41. Аз Дӯзах барои онҳо фарше ва аз болои онҳо пӯшишҳо бошад.
Ва золимонро ҳамчунин ҷазо медиҳем.**

Ояти мазкур қисми дигаре аз муҷозоти дардноки шахсонеро, ки ҳоли онҳо дар ояти қаблӣ гузашт, баён намуда аст, ки барои ин гуна шахсон аз оташи сӯзон бистарҳо бошад ва ҳамчунин чодару соябоне аз оташи сӯзон болои сари онҳо кашида шудааст. Сипас, барои таъкид ҷумлаи баъдӣ изофа шуда, дар он фармудааст, ки Мо ҳамчунин ситамгарҳоро, ки аз сарҳадҳои муайянкардаи Илоҳӣ таҷовуз мекунанд, ҷазои мувофиқ медиҳем. Дар оятҳои қаблӣ калимаҳои золим, муҷрим, муказзибин ва мутакаббирин зикр шуд. Ин калимаҳо ҳама ба як маъно буда, ҳамчун ваъид барои кофирону мушрикони нигаронида шудаанд. Ҳамаи онҳо дар мавқеи худ эзоҳ дода шудаанд. Акнун ояти баъдӣ ба нақли сарнавишти муъминон пардохта, гуфтааст, ки:

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾

**Ва-л-лазина āману ва ъамилу-с-сoлиҳāти лā нукаллифу
нафсан иллā вусъаҳā улāика асҳāбу-л Ҷаннати ҳум фӣҳā
хoлидун. 42.**

**42. Мо ҳеҷ касро ҷуз андозаи тавоноияш таклиф намекунем ва
касоне ки имон оварданд ва корҳои шоиста карданд, он ҷамoъат
бошандагони Биҳиштанд, онҳо дар он ҷовидонанд -**

Аллоҳ таъоло дар ин оят ҳоли шахсони небахтро баён намуда, гуфтааст, ки шахсоне, ки бо ҷону дил имон меоранд ва он амалҳоро, ки Аллоҳ таъоло ба қадри тоқати онҳо таклиф

намудааст, иҷро мекунанд, соҳиби Биҳишти ҷовидон хоҳанд шуд. Яъне Аллоҳ таъоло нафармудааст, ки барои ба Ҷаннат дохил шудан, амалҳоро бояд анҷом дод, ки аз тоқати инсон берун бошанд. Ва набояд чунин фаҳмид, ки иҷрои амали солеҳ ба ҷуз иддае чанд дар дастраси ҳама кас нест. Зеро таклифҳои Парвардигор бо иршоди ин оят мувофиқи қудрати ҳар инсон, хоҳ ӯ хурд аст ё бузург, олим аст ё беилм, пир аст ё ҷавон, пешво аст ё тобеъ ба андозаи истеъдод, фикр ва имконияти ӯ пешниҳод карда шудааст. Худованд дар ин оят василаи наҷот ва неқбахтиро дар анҷом додани амалҳои солеҳ ва имони шоиста муаррифӣ намуда, хурофот ва ақидаи масеҳиёро, ки бо фикри онҳо ҳазрати Масеҳ (а), то ин ки василаи наҷоти мардум таъмин шавад ва гуноҳони онҳо афв шавад, аз ҷони худ гузашта, худро ба қурбонӣ додааст хатти бутлон кашид. Дар ояти баъдӣ ба муҳимтарин неъматҳое, ки Аллоҳ таъоло барои биҳиштиён арзонӣ намудааст ва он неъматҳо сабаби оромиши рӯҳу ҷони онҳо мегарданд, ишора шудааст.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غَلٍ تَجْرِي مِّنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ وَقَالُوا

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ

لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُوا أَنْ تِلْكَمُ الْجَنَّةُ أَوْرَثْتُمُوهَا بِمَا

كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

Ва назаъна ма фи судуриҳим-м мин гиллиъ таҷри мин таҳтиҳиму-л анҳар. Ва қолу-л-ҳамду лиллаҳи-л-лазӣ ҳаданā ли ҳазā ва ма кунна ли наҳтадия лав лā ан ҳаданаллоҳ. Лақад ҷаат русулу Раббинā би-л-ҳаққ. Ва нудӯ аъ тилкуму-л Ҷаннату уриштумӯҳа би ма кунтум таъмалуъ. 43.

43. ва он чи дар синаҳои онҳо аз кинаҳо буд, берун орем, ҷорӣ мегардад аз зери (қасрҳои) онҳо наҳрҳо. Ва гуянд: «Сипос мар Аллоҳро, он Аллоҳе, ки моро ба сӯйи ин Биҳишт роҳ намуд ва ҳаргиз набудем омодаи роҳ ёфтан, агар Аллоҳ моро роҳ наменамуд. Ҳаройина, фиристодагони Парвардигори мо ба ростӣ

омаданд». Ва он гоҳ нидо карда шаванд: «Ин Биҳишт аст, ки онро ба сабаби он чӣ ки мекардед, ба шумо мерос дода шуд».

Мувофиқи ҳадисе, ки дар “Саҳеҳ”-и Бухорӣ аз Қатода ва дар охир аз Аби Саъиди Худрӣ (р) ривоят шудааст, Расулulloҳ чунин гуфтаанд: **«Ҳар вақто ки муъминҳо аз нор халос мешаванд, сари кӯпруке, ки байни Ҷаннат ва нор аст, онҳоро манъ месозанд. Дар он асно мазлум аз зolim ҳаққи худро, ки дар дунё байнашон буд, ҳамчу қасос меситонад ва онҳо поку мусаффо мешаванд, иҷозат мешавад, ки онҳо ба Ҷаннат дароянд, Қасам ба зоте, ки қони ман дар тасарруфи Ёст, ҳар яке аз Шумо маконҳои худро аз Ҷаннат беҳтар аз маконе, ки дар дунё доштед, меёбед».**

Зери маънои ин оят ҳадисҳо бисёр аст ва маънои асосии ҳамаи онҳо ин аст, ки пеш аз он, ки аҳли Ҷаннат дохили Ҷаннат шаванд, онҳо на мисли кофиронанд, ки чун дохили Ҷаҳаннам шаванд, ҳамдигарро лаънат хонанду байнашон ғаллу ғишу низоъ пайдо шавад, балки Аллоҳ таъоло синаҳои (ботинҳои) онҳоро аз ҳар гуна кинаву адовате, ки байни муъминҳо дар дунё буд, пок месозад, то ин ки неъматҳои Ҷаннат коста нагардад. Яъне аҳли Биҳишт ҳамдигарро дӯст медоранд. Муфасссир Саддӣ зер мазмуни ин ҷузъи оят чунин гуфтааст: “Вақто ки аҳли Ҷаннатро ба сӯйи Ҷаннат мебаранд, назди дарвозаи Ҷаннат дарахте ҳаст, ки аз беҳи он ду чашма ҷорӣ аст, чун аз яке онҳо менӯшанд, ҳар чи дар дилашон аз кинаву ғиллу ғиш бошад, ҳамаи он дур мегардад ва ботинашон пок мешавад. Ин обро шароби таҳур (пок) мегӯянд. Чун аз чашмаи дуюм ғул мекунанд, чунон зоҳири онҳо зебо ва пок мешавад, ки ҳаргиз мӯяшон жулида ва танашон гардолуд намегардад. Муъминҳо худро дар чунин ҳолати зебоӣ фараҳ ва хушҳолӣ мебинанд ва мебинанд, ки Аллоҳ таборак ва таъоло бошишгоҳи онҳоро аз Ҷаҳаннам ба Ҷаннати пурнеъмат иваз намудааст ва мебинанд, ки дар қасрҳои иқомат доранд, ки аз зери онҳо наҳрҳои об ҷорист. Ҳолашон болида гардидаву шукрона намуда, мегӯянд, ки шукру сипос Аллоҳ азза ва ҷалларо, ки моро барои ҳосил намудани ин гуна неъматҳои бузург дар дунё муваффақ гардонид ва ба ин гуна растагории бузург ҳидоят намуд, ки мо соҳиби ин неъматҳо гардидем. Агар моро Аллоҳ таъоло барои ин небахтиҳо ҳидоят наменабуд, мо ҳаргиз омода ва тавони роҳёбии ин ҳама файзу манзалатро надоштем. Аз рӯйи хурсандӣ бори дигар мегӯянд, ки қасам ба Аллоҳ, ки дар ҳақиқат

фаристодагони Аллоҳ ба ростӣ омаданд ва моро аз Худои азза ва ҷалла ва аз ҳар он чи, ки ҳоло мо соҳиб шудаем, хабар доданд. Дар ҳамин асно аҳли Ҷаннат аз тарафи Аллоҳ таъоло ё фариштагон нидое мешунаванд, ки ай Биҳиштиён, шод бошед, ҳоло ин Биҳиште, ки дар он иқомат доред, дар ивази амалҳои солеҳе, ки дар дунё анҷом додаед, ҳамчун моли мерос (подош) бо фазлу марҳамати Илоҳӣ ба шумо бахшида шуд. Дар тарафи дигар Биҳиштиён мебинанд, ки аҳли Ҷаҳаннам, чуноне ки ояти зер ишора дорад, дар азобанд. Ба онҳо нидо намуда, мегӯянд:

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا

فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذْنِ مُؤَدِّنَ بَيْنَهُمْ أَنْ

لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

**Ва нăдă асхăбу-л-Чаннати асхăба-н-нăри ан қад ваҷаднă
мă ваъаданă Раббунă ҳаққан фа ҳал ваҷаттум-м мă
ваъада Раббукум ҳаққо. Қолу наъам. Фа аззана муаззинум
байнаҳум ал лаънатуллоҳи ъала-з-зѳолимин. 44.**

44. Ва нидо кунад аҳли Биҳишт аҳли Дузахро: «Батаҳқиқ, он чӣ Парвардигори мо ба мо ваъда карда буд, рост ёфтем, пас оё шумо ҳам рост ёфтед он чӣ ваъда карда буд Парвардигори шумо?»».

Гүянд: (дүзахиён) «Оре!». Пас, овоз кунад дар миёни онҳо овозкунандае, «Лаънати Худо бар ситамгарон бод –

الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ

٤٥ كَفِرُونَ

**Ал-лаз'ина ясудд'уна ъан саби́лилла̌хи ва ябг'уна̌х̌а
ъива̌ча-в ва хум би-л-а̌хирати ка̌фиру̌н. 45.**

45. он чунон ситамгороне ки мардумро аз роҳи Худо боз медоштанд ва барои онҳо роҳи қачу ботилро меҳостанд ва онҳо аз охираат мӯнқир буданд».

Аллоҳ таъоло дар ин оятҳо аз аҳволи аҳли Ҷаҳаннам баъди он, ки ҷаҳаннамиён дар Ҷаҳаннам ва ҷаннатиён дар Ҷаннат қарор мегиранд, хабар додаст, ки бошандагони Ҷаннат ба аҳли Ҷаҳаннам нидо намуда мегӯянд, ки ай бошандагони Ҷаҳаннам, дар ҳақиқат, мо он чиро, ки аз неъматҳо ва кароматҳо Парвардигорамон бо забони расули Худ (с) ба мо ваъда дода буд, рост ёфтем ва ба онҳо расидем, оё шумо ҳам он чиро, ки Парвардигор аз азоби дардноку хоркунанда ваъда карда буд, росту дуруст ёфтед? Аҳли Ҷаҳаннам дар посухи ҷаннатиён мегӯянд, ки оре! Мо ваъдаи Парвардигорамонро дар ҳақиқат рост ёфтем! Маънои оятҳои 55-56-57-58-59-уми сураи “Ва-с-Соффот” ва оятҳои 14-15-16-уми сураи “Тур” ба маънои ин ҷузъи оят дуруст меояд.

Ҳамчунин дар ғазои Бадр, вақто ки душманони ашаддии Ислом чун Абӯҷаҳл ибни Ҳишом, Утбатубни Рабиъа ё Шайбатубни Рабиъа ва дигарон кушта шуданд ва ҷуссаи онҳоро якҷоя дар чоҳе андохтанд, Расулulloҳ назди чоҳ ҳозир шуд. Ба онҳо хитоб карда гуфт: **«Оё шумо он ваъдае, ки Парвардигоратон карда буд, росту дуруст ёфтед? Мо дар ҳақиқат он ваъдае, ки Парвардигорамон намуда буд, ҳаққу рост ёфтем».** Дар ин асно Умар (р) гуфтанд: “Ё Расулаллоҳ, Шумо гурӯҳеро мавриди хитоби худ қарор медиҳед, ки ҳоло гандида шудаанд!” Расулulloҳ дар посух гуфтанд: **«Савганд ба он Зоте, ки ҷони ман дар тасарруфи Ёст, ҳоло онҳо дар шунидани суханҳои ман нисбат ба шумо шунавотаранд, локин ҳоло онҳо қудрати радди каломи маро надоранд».**

Дар идомаи оятҳои мазкур Парвардигор фармуда аст, ки дар он асно як эълонкунандае бо овози баланд мегӯяд, ки лаънати Худо ба он ситамгороне, ки аз паймудани роҳи ҳақ мардумро бозмедоштанд ва ҳаракат мекарданд, то роҳи анбиё ва шарияти онҳоро бар мардум айбноку қачу ноҳамвору ботил ва роҳи худашонро дурусту савоб нишон диҳанд. Охири ояти мазкур баҳо ва қадру қиммати ин гуна шахсонро маълум карда, ошкоро гуфтааст, ки шахсони ин гуна сифатшуда кофиранду ба охират имон надоранд.

Хабари аҳволи аҳли Ҷаннат ва Дӯзах дар ояти зер идома дорад:

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ وَنَادَوْا

أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلِّمُوا عَلَيْهِمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾

**Ва байнаҳумā ҳиҷāб. Ва њала-л-аърофи риҷāлу-й
яърифуна куллам би сiмāхум. Ва нāдав асҳāба-л-
Ҷаннати ан салāмун њалайкум. Лам ядхулӯҳā ва ҳум
яттмаъун.46.**

46. Ва дар миёни он ду (Биҳишту Дӯзах) ҳиҷоб (Аъроф) аст. Ва бар Аъроф мардумоне бошанд, ки ҳар яке (дӯзахӣ ё ҷаннатӣ)-ро аз симояшон бишносанд. Ва (аҳли Аъроф) аҳли Биҳиштро нидо кунанд: «Салом бод бар шумо». Аҳли Аъроф ҳанӯз дар Биҳишт дар наёмада бошанд ва ҳол он ки онҳо умеди Биҳишт доранд.

Аллоҳ таъоло ҳиссаеро аз гуфтугӯи он ду тоифа, (аҳли Ҷаннат ва аҳли Дӯзах)-ро дар оятҳои қаблӣ зикр намуд. Ҳоло дар ин оят аҳволи тоифаи севум, ки онҳо чун бошандагони Аъроф (макони ҷудокунанда байни Ҷаннат ва Дӯзах аст) ном бурда шудаанд, баён кардааст. Дар нахуст Аллоҳ таъоло гуфтааст, ки дар миёни биҳиштиён ва дӯзахиён пардае (девори баланд, чуноне ки дар ояти 57 сураи “Ҳадид” меояд), вуҷуд дорад. Он парда дӯзахиёно аз дохил шудан назди ҷаннатиён монез мешавад. Дар Аъроф тоифае, ки савобу гуноҳҳои онҳо баробар омада, на гуноҳхояшон онҳоро ба Дӯзах ва на савобашон онҳоро ба Ҷаннат бурда метавонад, сукунат доранд. Ибни Касир, дар тафсири худ овардааст, ки Ибни Аббос (р) ва Ибни Масъуд (р) ва иддае аз салафи солеҳин ривоят кардаанд, ки инҳо охири шаҳсонеанд, ки бо фазли Илоҳӣ дохили Ҷаннат мешаванд. Бо ривояти Қатода онҳо мардуми ду тарафи он пардаро наззора мекунанд ва онҳоро аз симояшон (яъне дӯзахиён рӯйсиёҳанд ва ҷаннатиён нуронию рӯйсифед) мешиносанд (Табарӣ 12/463). Хулоса, онҳо воридаи Ҷаннат нашуда бошанд ҳам, локин умед доранд, ки дохил мешаванд. Чун аҳли Аъроф ба ҳар тараф назар мекунанд ва аҳли Ҷаннатро мебинанд, бо унвони иззату шодбош ба онҳо чунин нидо мекунанд, ки ай аҳли Ҷаннат, дуруду салом бар шумо бод! Зимни ояти мазкур ривоятҳои дигареро дар сифати мардуми Аъроф ривоят кардаанд. Ояти зер маънои ояти қаблӣро идома дода, аҳволи Ҷаҳаннамро баён мекунад.

وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ

الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

✽ **Ва изā сӯрифат абсоруҳум тилқоа асҳāби-н-нāри қолу**
Раббанā лā таҷъалнā маъа-л-қавми-з-зōлимйн. 47.

47. Ва чун чашиҳои аҳли Аъроф ба тарафи аҳли Дӯзах гардонида
шавад, гӯянд: «Эй Парвардигори мо, моро бо гурӯҳи ситамгорон
як ҷо магардон».

Муфасссирони олиқадр зимни ояти мазкур чунин маъноро муносиб дида, гуфтаанд, ки асҳоби Аъроф, ки то ҳоло на аҳли Ҷаннатанду на аҳли Ҷаҳаннам дар интизори ҳукми Аллоҳ миёни хавфу раҳо дар ҳабс мондаанд, агар ба сӯйи аҳли Ҷаннат назар кунанд, ба онҳо салом мегӯянд, агар ба сӯйи аҳли Ҷаҳаннам нигаранд, аз онҳо нафраташон омада, аз Аллоҳ паноҳ ҷуста, мегӯянд, ки Парвардигоро, моро ҳамроҳи ин гурӯҳи ситамгороне, ки дохили Дӯзах шудаанд, қарор мадеҳ! Садои аҳли Аъроф дар ояти зер идома дорад.

وَنَادَى أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رَجُلًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمَاهُمْ قَالُوا مَا أَغْنَىٰ

عَنكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٨﴾

Ва nādā асҳāбу-л-аърофи риҷāла-й̄ яърифӯнаҳум би
сӯмāҳум қолу mā агнā ъанкум ҷамъукум ва mā кунтум
тастакбирӯн. 48.

48. Ва аҳли Аъроф мардонеро, ки онҳоро бо аломатҳояшон
мешиносанд, нидо кунанд ва гӯянд: «Имрӯз ҷамъияти шумо ба он
ҳама саркашиё ки мекардед, ба кор наёмад ва азбро аз шумо
дафъ накард.

Аллоҳ таъоло дар ин оят давоми сухани аҳли Аърофро хабар додааст, ки дар он аснӯе, ки онҳо ба сӯйи аҳли Ҷаҳаннам менигаранд, кофиронро, хусусан сардорони кофиронро аз чехраҳояшон мешиносанд, барои дилқубӣ, онҳоро мавриди

маломат қарор дода, мегӯянд, ки эй сарони куффор, шумо дар дунё бо роҳи ботил овораи гирдоварию молу тарафдорони худ буда, аз қабули роҳи ҳақ кибр варзидеду имон наовардед. Ҳоло ба сарвату тарафдоронатон чӣ шуд, ки дар ин ҳолат шумо ба ин балои азим гирифтored ва онҳо ба дарди шумо намехӯранд? Куҷост он молҳои ҷамъкардаи шумо? Куҷост он тарафдорони шумо, ки бо ҳам алайҳи ҳақ мубориза мебардед? Куҷост он кибру ғурур ва ҳақро бовар накардани шумо, то ин ки шуморо ҳимоя кунанду ба кӯмаки шумо шитобида, шуморо аз ин вартаи ҳалокат наҷот диҳанд?

Хулоса, натиҷаи кори ин гуна шахсон дар охират билъакси дунё шуда, ҳатто таҳти сарзаниши асҳоби Аъроф ҳам қарор мегиранд. Маломати аҳли куфр бо забони аҳли Аъроф дар ояти зер идома дорад:

أَهْوَلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ

عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ

А-ҳаўлаи-л-лазӣна ақсамтум лā янāлуҳумуллоҳу би раҳмаҳ. Удхулу-л Ҷанната лā хавфун ъалайкум ва лā айтум таҳзанун. 49.

49. Оё ин гурӯҳ ононеанд, ки шумо қасам меҳӯрдед, ки ҳаргиз раҳмати Аллоҳ ба онҳо нарасад?». Ба Биҳишт дароед, ҳеҷ тарсе бар шумо нест ва на шумо андӯҳгин шавед!

Дар асре ки Расулуллоҳ (с) ба пайғамбарӣ мушарраф шуданд ва Қуръони карим нозил мешуд, хусусан дар давраи аввал пайравони ин дини ҳақ иддае хеле кам аз бечорагону фуқаро буданд. Вақто ки сарони мағрури арабҳо онҳоро медиданд, писханд зада мегуфтанд: “Оё Худо аз байни мо каси дигареро наёфт, ки ин гурӯҳи бенаворо ҳидоят намуд? (сураи “Анъом”, ояти 53) ва ...”

Ояти мазкур ба Ҷаннат дохил шудани чунин мусалмонҳои мустазъафро замонат дода фармудааст, ки вақте ба он мустазъафон амр мешавад, ки бе ягон хавфу хатар шумо ба Ҷаннат дароед, дигар минбаъд шумо андӯҳгин нахоҳед шуд, асҳоби Аъроф бо як сарзаниши дилкӯбкунанда ба аҳли Ҷаҳаннам мегӯянд, ки оё шумо дида истодаед, касоне дохили Ҷаннат шуда

истодаанд, ки шумо дар дунё сухани худро дар ҳаққи онҳо бо қасам таъкид кунонида мегуфтед, ки оё ба ин ҷамоъати сару пойлӯч раҳмати Парвардигор мерасаду ба мо не? Ҳоло аҳли Ҷаннатро дидед киҳонд? Оё онҳо он мустазъафоне нестанд, ки шумо онҳоро масхара менамудед? Онҳо дохили Биҳишт шуда, ба роҳатҳои он расиданду шумо бошед, ба азоби аламоннок мубтало гаштед.

Бо эзоҳи ин ҷаҳор оят аҳволи асҳоби Аъроф ба охир расид. Дар шаъни асҳоби Аъроф Қуртубӣ зиёда аз дувоздаҳ 12 қавро нақл кардааст. Аммо дар шаъни асҳоби Аъроф роҷеҳтарин сухан онест, ки зимни ин ҷаҳор оят эзоҳаш гузашт.

Чун аҳли Ҷаҳаннам ташна монанд, барои ташнагиашонро шикастан аз кучо об мепурсанд? Ба ин савол ояти зер посух медиҳад:

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ

مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾

**Ва nādā asḥābu-n-Nāri asḥāba-l Ҷаннати ан афйӯз
ъалайнā мина-л-мāи ав мим mā разақакумуллоҳ. Қолӯ
инналлоҳа ҳаррамаҳумā ъала-л-кафйрин. 50.**

50. Ва садо кунанд аҳли Дӯзах аҳли Биҳиштро, ки: «Бар мо чизе аз об ё аз ҷамеъи он чӣ Аллоҳ шуморо рӯзӣ додааст, бирезед!».

Аҳли Биҳишт гӯянд: «Ба дурустӣ ки таъом ва шароби Биҳиштро Аллоҳ бар кофирон ҳаром гардонидаст»,

Дар ин оят аз гуфтугӯе, ки байни аҳли нор (Дӯзах) ва Ҷаннат баъди ин, ки ҳар кадом дар макони худ қарор мегиранд, маълумот дода шудааст. Аллоҳ таъоло хабар додааст, ки вақте аҳли Дӯзахи ба балои азим гирифтӣ аз шиддати ташнагӣ ва гуруснагӣ ба танг омада, ноилоҷ аз аҳли Ҷаннат хӯрданӣ ва нӯшиданӣ пурсида, мегӯянд, ки ай аҳли Ҷаннат, мо дар ин Дӯзах аз ташнагӣ ва гуруснагии саҳт ба дод омадаем, ташнагӣ моро кушта истодааст, охир аз он об, ё аз он ризқу рӯзие, ки барои шумо муҳайё шудааст, каме барои мо ҳам бирезед, то мо аз онҳо нафъе бурда ҳарорати оташ ва ташнагии худро каме ҳам бошад шиканем, аҳли Ҷаннат дар посух ба онҳо мегӯянд, ки Худованд шаробу таоми Ҷаннатро

бар кофирон ҳаром гардонидааст, мо чи тавр метавонем аз онҳо ба шумо диҳем.

Аз Ибни Аббос (р) пурсида шуд, ки кадом чизро садақа додан беҳтар аст. Гуфт: Расулуллоҳ гуфтанд: **«Беҳтарини садақа об додан аст, оё нашундаӣ, ки вақто бошандагони Ҷаҳаннам аз аҳли Ҷаннат фарёдрасӣ мевоҳанд, мегӯянд, ки бирезед барои мо аз об, ё аз он чи, ки Худованд барои шумо ризқ додааст?»**.

Дар ҳадиси дигар Аҳмад бинни Санон ва дар охир аз Аби Солеҳ чунин ривоят кардаанд, ки вақте Абӯтолиб мариш шуданд, ба ӯ гуфтанд: «Агар ба сӯи бародарзодаат одаме фирисӣ, то ӯ аз Ҷаннат хӯшае аз хурмо (ангур) ба сӯи шумо фиришад, шояд, ки он шифои шумо шавад. Хулоса фиришодаи Абӯтолиб назди Расулуллоҳ омад. Воқеан Абӯбакр (р) назди Расулуллоҳ (с) ҳозир буданд. Чун фиришода матлабро арз намуд, Абӯбакр (р) дар посух ба ӯ гуфт: **«Аллоҳ таъоло ашӯи Ҷаннатро барои кофирон ҳаром гардонидааст»**.

Аллоҳ таъоло сифати кофиронро дар ояти зер чунин баён кардааст:

الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا ۖ فَالْيَوْمَ

نَنسَلُهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَذَا وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا

تَجْحَدُونَ

Ал-лазӣна-т-тахазу́ дӣнаҳум лаҳва-в ва лаъиба-в ва гарратҳуму-л-ҳайātu-д дунйā. Фа-л-явма найсāҳум камā насу́ лиқōа явмиҳум ҳāзā ва мā кāну́ би āйāтинā ячҳадун. 51.

51. ... (барои) ононе ки дини худро ба бозӣ ва лаҳв гирифтанд ва ҳаёти дунё онҳоро мағрур сохт. Пас, имрӯз Мо онҳоро фаромӯш (тарк) мекунем, чуноне ки онҳо мулоқоти ин рӯзро фаромӯш ва оятҳои Моро инкор карданд».

Аллоҳ таъоло сифати шахсонеро, ки аз асҳоби Аъроф таҳқир шунданд ва ҳамчунин онҳо аз Биҳиштиён бо пурсидани об ҳам, мавриди таҳқир қарор ёфтанд баён намудааст, ки онҳо бо сабабҳои зайл ба азоби доимӣ гирифтанд: Якум, онҳо дини

фиристодаи Аллоҳро мавриди лаҳву масхара қарор доданд. Дувум, ҳаёти дунё ва завқу барқи дунё онҳоро чунон мағрур сохт ва ба фиребҳои муваққатӣ ва шаҳватҳои лаҳзагии он чунон дода шуданд, ки қиёмату аҳволи онро фаромӯш намуда, мулоқоти он рӯзро ҳатто аз хотир дур андохтанд. Севум, дар баробари ин ҳама ғафлатзадагӣҳо ҳатто оятҳои Парвардигорро инкор ҳам намуданд. Аллоҳ таъоло дар идомаи ин оят фармудааст, ки имрӯз мо онҳоро ба Ҷаҳаннам равона мекунем ва ба онҳо мисли худашон чунон муомила мекунем, ки гӯё ин, ки мо онҳоро фаромӯш намуда бошем. Наъзу биллоҳ аз ин гуна азоб. Сухани Аллоҳ таъоло дар хусуси ин гуна инсонҳо дар ояти зер идома дорад:

وَلَقَدْ جِئْنَهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

**Ва лақад ҷиънāҳум би китāбин̄ фассалнāху ъалā ъилмин
ҳуда-в ва раҳмата-л ли қавми-й̄ юьминун̄. 52.**

**52. Ва ҳаройина, Мо барояшон Китобе овардем, ки онро доништа
муфассал кардем, барои муъминон ҳидоят ва раҳмат аст.**

Аллоҳ таъоло аз мушриконе, ки маълумот дар бораи онҳо дар оятҳои қаблӣ гузашт, бори дигар дар ин оят чунин хабар додаст, ки дигар барои мушрикони Макка ҷои узр гуфтан намонд. Онҳо мехоҳанд ё не, дар ивази амалҳои бади анҷомдодаи худ ҷазои муқарраршударо мебинанд. Зеро барои ҳидояти онҳо пайғамбар фиристода шуд. Он пайғамбар барои ҳидояти онҳо ҳукмҳои ин китоби бузургро, ки аз назди Аллоҳ таъоло нозил шудааст, хонду фаҳмонд. Аммо онҳо писанд накарданд. Ҳол он ки Қуръон китоби оддӣ набуд, балки он чунон китоби илмӣ ва инсонсозе буд, ки тамоми матолибу мӯҳтоҷоти мардумро бо тафсил баёнгар буд. Он чунон китоби илмие буд, ки дар ҳар даври замону макон салоҳи кори мардумро шомил буд. Ҳукмҳои он муносибу дарбаргирандаи ҳама маълумоти лозимаи онҳо буд. Оре! Қуръон чунон китобест, ки агар чизеро ҳукм карда бошад, аз ҳеҷ кас бим надорад. Он бо чунон сароҳати тамом баён мекунад, ки дигар дар он ҳеҷ шакку шубҳае боқӣ наместонад. Ҳоло мушрикон ба чунин азоб гирифтор шуданд, гуноҳи онҳост, ки ба муқтазои иршоди пайғамбари Аллоҳ ва иршоди китоби Аллоҳ эътиборе надоданд. Хушбахтона муъминҳо аз он бо хубӣ бархурдор шуданд. Қуръон онҳоро раҳнамо шуд, раҳмати Аллоҳ, чи дар дунё ва чи дар охират,

онҳоро шомил гардид. Ҷои таассуф аст, ки қисме аз инсонҳо ба Қуръон имон намеоранд.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ ۚ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ

مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا

أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۚ قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا

كَانُوا يَفْتُرُونَ ﴿٥٣﴾

Ҳал янъзуруна илла таъвилаҳ. Яема яъти таъвилуху яқулу-л-лазина насуху миң қаблу қад ҷаат русулу Раббинā би-л-ҳаққи фа ҳал ланā миң шуфаъāа фа яшфаъу ланā ав нурадду фа наъмала гайра-л-лази куннā наъмал. Қад хасирӯ ағфусаҳум ва залла ъанҳум-м мā кāну яфтарун.53.

53. Оё интизорӣ намекашанд магар мазмуни он ваъдаҳоро, ки зоҳир шаванд? Рӯзе, ки мазмуни он таҳдидҳои илоҳӣ зоҳир шавад, касоне ки онро пеш аз ин фаромӯш карда буданд, хоҳанд гуфт: «Ҳаройина, оварданд пайгамбарони Парвардигори мо сухани ҳақро. Пас, оё барои мо шафоъаткунандагоне ҳастанд, то ин ки барои мо шафоъат кунанд ё ба сӯйи дунё боз гардонида шавем, пас, амал кунем хилофи он чӣ мекардем?». Дар ҳақиқат, табоҳ карданд нафсҳои худро ва гум шуданд аз онҳо дурӯзбофта бутҳояшон.

Аллоҳ таъоло дар сураи “Исро”, ояти 15-ум фармудааст: «**Ва ма кунна муъаззибина ҳатта набъаса расула**» - **Ва нестем мо азобкунанда (қавмеро), то ин ки фиристодем (қаблан барои онҳо) пайгамбареро.** Оре, ҳоло бошад, барои ҳушдори аҳли Макка ё умуман барои шахсоне, ки сифати онҳоро доранд, Худованд Расули Худ (с)-ро фиристод ва оятҳои Хешро нозил кард. Дар яке аз оятҳо, аз ҷумла, дар ояти қаблӣ ба ин гуна афрод гӯшрас намуд, ки агар қавме ва ё касе бихоҳад имон биёрад, ин китоб, (Қуръон) саросар китоби илм аст. Барои чунин қавм ё чунин

кас сабаби дарёфти ҳидоят ва раҳмат шуда метавонад. Модоме ки барои ёфтани ҳидоят ва раҳмат заминаи мусоид аз Қуръон муҳайё гардидааст, пас онҳо дигар чи меҳоҳанд ва чиро интизоранд? Магар онҳо имон овардани худро то фаро расидани он азобу уқубати Дӯзах, ки ба онҳо Худованд ваъда додааст, ба таъхир мегузоранд? Агар онҳо интизор бошанд, ки он чи ваъда шудааст, ба вуқӯъ ояд, яъне интизориҳои онҳо то дохил шудани аҳли Ҷаннат ба Ҷаннат ва аҳли Дӯзах ба Дӯзах идома ёбад, баъди он имон овардан барои онҳо чи манфиат мерасонад? Он рӯз чунин рӯзест, ки шахсоне, ки вуқӯи онро бо шакку шубҳа интизор буданд, ё ба ривояти Ибни Аббос (р) фарорасии он рӯзро ба фаромӯшӣ супорида, на имон оварданду на ягон амали хайру солеҳро анҷом доданд, чун он рӯз барпо шавад, хоҳам нахоҳам меғӯянд, ки дар ҳақиқат, фиристодаи Парвардигор аз вуқӯи ин гуна рӯзи пуртахлукаву басо даҳшатнок моро холисонаву содиқона хабар дода, ин хабари худро бо далелу санади илоҳӣ исбот ҳам карда буд, аммо сад афсӯсу дареғ, ки мо сухани ўро ношунида гирифтем, дурӯғаш пиндоштем, ба ҳақиқат будани он имон наовардем ва аз он пайравӣ накардем. Ҳоло бошад, ҳар чи аз мо гузашт, гузаштaro бозпас гардонидан имконнопазир аст. Дигар мо чорае надорем, дар ҳолати басо ногувор ва сарафкандагию шармандагӣ афтодаем, оё ягон шафоаткунандае ҳаст, ки моро шафоат кунад аз ин вартаи андӯху ғуссаи доимӣ ва азоби абадӣ наҷот диҳад? Ё чи шавад, ки мо бозпас ба дунё баргардонидани шавем, то барои наҷоти худ аз ин ҳолати дилқӯбкунанда имон биёварем ва ҳаргиз он амалҳое, ки аз мо сар мезад, анҷом надиҳем? Пӯшида нест, ки ин гуна пушаймонӣ вақте ба ёди ин афрод расид, ки онҳо ҳалоки хешро бармало муоина намуданд, вале ин гуна пушаймонӣ барои онҳо ҳеҷ суду фоидае надорад. Мувофиқи мазмуни ояти 27-уми сураи “Анъом” ин ашхос дурӯғуянд. Агар билфарз, онҳо бозпас ба дунё баргардонидани шаванд, онҳо боз амалҳои собиқаи худро аз нав анҷом медиҳанд. Ҳоло бошад, ин тоифаи дурӯғу бо дохил кардани хеш дар нори Ҷаҳаннам зиёни калон карданд ва хисороти азимеро рӯёру омаданд. Онҳо дар дунё саргарми ибодати ғайри Аллоҳи ягона шуда, сухани Ў таъолоро бовар накарданд, ба фиристодаи Ў дурӯғу тухмату бухтон бастанд ва бо дороию мансабҳои хеш ифтихор варзиданд. Ҳоло бошад, он чизе, ки парастии мекарданд, наздашон нест, то онҳоро шафоат кунад аз ин ҳолати дилрешкунанда наҷоташон диҳанд.

Хулоса, дигар он бутҳо ва воситаҳои бофтаву сохташон наметавонанд онҳоро аз азобу кулфати ҷовидона раҳои бахшанд. Ал-амон аз чунин рӯзу аз чунин макон!!!

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ
 اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشَى اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
 وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ۗ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾

**Инна Раббакумуллоҳу-л-лазӣ халақа-с-самāвāti ва-
 л арза фӣ ситтати аййāминī с̣уммастaвā ъала-л Ёарши
 юғши-л-лайла-н-наҳāра ятлубуху ҳаџйша-в ва-ш-шaмса
 ва-л-қaмара ва-н-нучūма мусаххарoти-м би амриҳ. Алā
 лаҳу-л-халқу ва-л-амр. Табāракаллоҳу Раббу-л-
 ъāламīн.54.**

**54. Ҳаройина, Парвардигори шумо Аллоҳест, ки осмонҳо ва
 Заминро дар шаш рӯз офарид, синас бар Арш мустақар (қарор)
 гирифт. Мепошонад шабро бар рӯз, шаб рӯзро бошироб меҷӯяд.
 Ва офарид Хуришеду Моҳу ситорагонро, ки ром шудаанд ба
 ҳукми Вай. Огоҳ шав! Пайдо кардан ва фармудани ҳукм хос кори
 Ёст. Парвардигори ҷаҳонӣён дорои баракати бузург аст.**

Тибқи ақидаи исломӣ на ба Аллоҳ таъоло ва на ба сифатҳои
 Ӯ ягон чиз мушобеҳ (монанд) нест ва нахоҳад буд. Муфасссири
 бузург Ибни Касир зимни шарҳи ояти мазкур дар тафсири худ
 чунин овардааст: «Аллоҳ таъоло чунин Зотест, ки осмонҳо ва
 Замин ва он чи миёни ин ду ва дар ин ду ҳаст, дар муддати шаш
 рӯз офарид, ки аввали он рӯзҳо якшанбе ва охири онҳо рӯзи ҷумъа
 буд». Ногуфта намонад, ки рӯзи ҷумъа чунин рӯзест, ки Аллоҳ
 таъоло Одам (а)-ро офарид ва дар ҳамин рӯз қиёмат барпо
 мешавад ва мардумро бо ҳам меорад.

Он рӯзҳои номбурда рӯзҳои оддианд ва ё як рӯзи онҳо
 баробар ба ҳазор соли дунё аст? Муфасссирони киrom дар ҳалли
 ин масъала ихтилофи назар доранд. Имом Аҳмад дар “Муснад”-и
 худ аз Абӯхурайра (р) ба ин мазмун ҳадисеро ривоят кардааст:
 «Рӯзе Расулulloҳ дасти маро гирифта гуфтаанд: **«Аллоҳ таъоло
 хокро рӯзи шанбе, кӯҳҳоро болои он хок рӯзи якшанбе,**

дарахтҳои рӯи Заминро рӯзи душанбе, макрӯҳотро рӯзи сешанбе, нурро рӯзи чаҳоршанбе, махлуқотро рӯзи панҷшанбе ва Одам (ъалайҳис-салом)-ро баъди аср, яъне дар соатҳои охири рӯзи ҷумъа то шаб офарид».

Ба тадриҷ, таи шаш рӯз аз сӯи Аллоҳ таъоло офарида шудани осмонҳо ва Замин ба қавли уламо иродаи Ӯ таъоло буд. Вагарна мо имон ба он дорем, ки Аллоҳ таъоло қодир аст, ки ин ҳамаро дар они воҳид пайдо намояд. Яъне фармони «шав»-ро диҳад ва чизҳо дар кӯтоҳтарин фурсат арзи вуҷуд намоянд. Аз сӯи дигар, ба тадриҷ офарида шудани осмонҳо ва Замин барои бандагон хосияти таълимӣ дошта, аз ҳикмат ҳолӣ нест. Яъне бандаҳо агар дар анҷоми корҳои худ ба тадриҷ амал намоянд, баракат мебинанд.

Дар идомаи ояти мавриди назар омадааст, ки баъди халқ кардани осмонҳо ва Замин Аллоҳ таъоло бар Арш «муставӣ» шуд. Арш бузургтарин офаридашудаи Аллоҳ таъолост. Калимаи «истиво» аз «қарор гирифтани» маънои бартар дошта, ба кайфияту чигунагии он танҳо Аллоҳ таъоло донотар аст. Мо бандаҳо ҳақ надорем ба «истиво» мисол бандем, ё онро таътил (инкор) кунем ва ё онро аз як маъно ба маънои дигар таҳриф (тағйир) диҳем.

Имом Молик дар ин масъала чунин мегӯяд: «Истиво (қарор гирифтани) маълум ва аммо кайфият (чи гунаги)-и он маҷҳул (номаълум) аст, ба он имон овардан воҷиб ва вобаста ба он суол пеш овардан бидъат, инкор кардани он куфри маҳз шуморида мешавад».

Дигар имомҳо дар ин масъала ба Имом Молик (раҳимаҳуллоҳ) ҳамақида буда, таъкид менамоянд, ки мо ҳақ надорем роҷеъ ба чигунагии «истиво» суол намуда, ба домани чуну чаро чанг бизанем.

Хулоса, мо бандаҳо ин оят ва дигар оёти амсоли инро, ки оятҳои муташобеҳ ном доранд ва дарки маънои онҳо фаротар аз ақлу дониши мо ҳастанд, қироат намуда, бо он чи дар онҳо гуфта шудааст, имон меорем. Чун ақли инсонӣ ба умқи фаҳми ин гуна масоил намерасад, пас кайфияту чигунагии ин гуна оятҳоро ба Аллоҳ таъоло ҳавола намуда, аз даҳлат ба онҳо канораҷӯӣ менамоем. Ҳамин аст мазҳаби салафи солеҳин чун Имом Молик, Авзоӣ, Саврӣ, Лайс бинни Саъд, Шофеъӣ ва Аҳмад ва Исҳоқ бинни Роҳивайҳ ва дигар олимони мусулмонон, ки дар фаҳмиши ин ҷузъи ояти мазкур суханро ба дарозо нақшиданд.

Ақидаи саҳеҳ дар маънои ин гуна оятҳо ин аст, ки ба оятҳои сареҳ ва хабарҳои саҳеҳе, ки лоиқу сазовори ҷалолу зоти ақдаси Ў таъоло ҳастанд, эътимод карда шавад ва ҳар нуқсоне дар фаҳмиши чунин сифатҳо агар ба мушоҳида расад, аз он ба зудӣ ақидаро пок гардониди шавад. Ба ғайри ин ҷузъи ояти мавриди назар, дар ҳафт сураи дигари Қуръон низ, зикри калимаи Арш мегузарад, ки тафсиру шарҳу эзоҳи онҳо бо он чи дар фавқ оварда шуд, монанд аст. Аз он ҷумла, дар оятҳои 15, 16-уми сураи «Буруҷ» омадааст: **«Ў Худованди Арши бузург аст. Бисёр нақўкунандааст он чиро, ки ирода кунад».**

«Баландкунандаҳои дараҷаҳо, соҳиби Арш аст» (сураи «Ғофир», ояти 15).

«Ҳар ойина, Парвардигори шумо Худоест, ки офарид осмонҳо ва Замин дар шаш рӯз, боз мустақар шуд (қарор ёфт) бар Арш» (сураи «Юнус», ояти 7)

«Ва Ўст оне, ки офарид осмон ва Заминро дар шаш рӯз ва буд Арши Ў бар об» (сураи «Ҳуд», ояти 7).

«Онон, ки бармедоранд Арширо ва онон, ки дар гирди Аршанд, тасбеҳ мегӯянд ҳамроҳи ситоиш Парвардигори хешро ва имон меоранд ба Ў ва омӯрзиш мецоҳанд барои муъминҳо мегӯянд: «Ай Парвардигори мо, фаро гирифтӣ ҳама чизро бо бахшоиш ва дониш, пас биёмӯрз ононро, ки тавба карданд». (Сураи «Ғофир», ояти 7).

«Фариштагон бар канораҳои осмон бошанд ва бардоранд Арши Парвардигори туро болои хеш он рӯз ҳашт кас». (Сураи «Ҳоққаҳ», ояти 17).

Дар давоми оят омадааст, ки «шабро ба рӯз мепошонад, шаб рӯзро бо шитоб металабад». Бале, Аллоҳ таъоло шабро чунин сифате додааст, ки то бо пардаи торикии хеш равшани рӯзро бипӯшад, бо тезӣ дар ҳаракат аст. Рӯз ҳам аз ин сифат холӣ нест. Яъне шаб ва рӯз ҳамеша дунболаи ҳамдигар, бо суръати баланд дар ҳаракат ҳастанд, ғӯё то яке дигареро ба ҷанг гирад, мешитобанд ва ин низом аз сӯйи Аллоҳ таъоло барои онҳо муайян гардидаву дар расидан ба ҳамдигар ягон зарра таъхир намевазанд. Ин шеваи ҳаракати онҳо то фарорасии рӯзи қиёмат идома хоҳад ёфт. Оятҳои 37, 38, 39 ва 40-уми сураи «Ёсин» ба маънои ҷузъи ояти мазкур монандӣ доранд.

Дар ҳадиси марфуъ аз Абидардо (р) дуои маъсуре аз Расулulloҳ чунин ривоят шудааст: **«Аллоҳумма лака-л-мулку**

куллуҳу ва лака-л-ҳамду куллӯҳу ва илайка ярҷиӯу амру куллӯҳу ас-алука мина-л-хайри куллиҳи ва аъӯзу бика мина-ш-шарри куллиҳи» – Бор Худоё, тамоми мулк аз онӣ Туст ва тамоми ҳамд аз онӣ Туст ва тамоми амр ба сӯйи Ту боз мегардад, пас тамоми хайро аз Ту металабам ва аз тамоми шар ба Ту паноҳ мебарам».

Худовандо, ақидаи моро саҳеҳ ва ба мазмуни ин оятҳо ва ҳадисҳо омил гардон ва ҳар дархосте дорем, аз Ту дорем ва ҳар арзе дорем, пеши Ту барем, танҳо Туро додраси худ донем, Худоё.

آدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

Удъу Раббакум таъарруъа-в ва хуфяҳ. Иннаҳу лā юҳиббу-л-муътадин. 55.

55. Парвардигори худро бо зорӣ ва пинҳону оҳиста бихонед.

Ҳаройина, Ӯ аз ҳад даргузарандагонро дӯст намедорад.

Аллоҳ таъоло дар ин оят барои салоҳи дунё ва охирати бандагони Худ одоби хондани дуоро иршод намудааст, ки чун шумо мехоҳед ба сӯйи Парвардигори худ дуо кунед, бо ихлосу тазарруъ, бо рағбату муҳаббат, оҳиставу пинҳон ва бо камоли тавозӯ дуо кунед. Зеро Худои шумо он шахсонеро, ки дар ҳолати дуо аз ҳад таҷовуз мекунанду овоз баланд мекунанд дӯст намедорад. Бале, агар дуо аз чашму гӯши мардум пинҳон ва покиза аз ҳама гуна риё бошад, қабул ва иҷобати он ваъда дода шудааст.

Дар «Саҳеҳайн» аз Абӯмӯсо Ашъарӣ омадааст, ки ҳангоме ки мардум дар вақти дуо овоз баланд карданд, Расул ба онҳо гуфтанд: **«Ай мардум, ба худ шафқату осонгирӣ кунед, зеро шумо зоти ношунаво ва гоибро дуъо намекунад, балки Зотеро меҳонед, ки Ӯ шунаво ва басо ба шумо наздик аст....»**.

Хулоса, салафи солеҳин мувофиқи мазмуни ин оят одат намуда, ҳаргиз ба ошкор сохтани дуои худ майл надоштанд, ҳатто ҳанафимазҳабҳо ин оятро далел карда, дар намоз «омин»-ро паст меғунд, зеро «Омин» низ ҷузъе аз дуост. Дар ин мавзӯ Имом Абдуллоҳ ибни Муборак аз бинни Физолата ва ӯ аз Имом Ҳасани Басрӣ чунин ривоят кардаанд: «Марде буд ҳофизи каломӣ раббонӣ, Қуръонро бо пуррагӣ аз бар карда буд, вале касе аз ин

хабардор набуд. Ҳатто ин марди басо фақеҳ ва олимро мардум чандон наметинохтанд”.

Буданд нафароне, ки дар хонаи худ намози таҳаҷҷуд меҳонданд ва ё ибодати дигареро ба сомон мерасонданд, касе хабар намеёфт. Ровиҳо мегӯянд, ки мо инсонҳоеро медонем, ки агар ибодатеро ба таври махфӣ ба ҷо овардан имкон медошт, асло онро ошкор ба ҷо намеоваранд. Мусулмонҳое, буданд, ки саҳт ба дуо кардан дода мешуданд, вале касе овози онҳоро намешунавид. Дуои онҳо байни худ ва Парвардигорашон ошкор буда ва ба атрофиён пинҳон боқӣ мемонд.

Имом Аҳмад ҳадисеро аз Аффон ва дар охир аз Ибни Мағфал ривоят карданд, ки Абдуллоҳ ибни Мағфал аз фарзандонашон шуниданд, ки ӯ дар дуои худ мегуфт: *«Худоё, ман чун дохили Ҷаннат шавам, аз ту аз тарафи ростии Ҷаннат як қасри сафед меҳоям»*. Падар гуфт: *«Фарзандам, аз Аллоҳ Биҳиштро бихоҳ ва аз Дӯзах ба ӯ паноҳ бичӯй, ҳамин қадар кофист, зеро ман аз Расули Худо шунидам, ки гуфт: Гурӯҳе ҳастанд, ки дар дуо кардан ва таҳорат намудан аз ҳад мегузаронанд»*.

Дар баъзе тафсириҳо одоби дуо кардан аз бахшҳои зерин иборат ёфтааст:

1. Бо таҳорат будани дуокунанда;
2. Рӯй ба қибла намудан;
3. Холӣ доштани қалб аз машғулиятҳо;
4. Бо ибрази дуруд оғоз ва анҷом бахшидани дуо;
5. Ба сӯйи осмон бардоштани дастҳо;
6. Дар дуо шарик сохтани кулли муъминҳо ва муъминаҳо;

7. Дар пайи ҷустани соати иҷобати дуо дар сеяки охири шаб, вақти ифтор, соати рӯзи ҷумъа, вақти сафар, ҳангоми боридани борон, баъди намозҳои фарзӣ. Аллоҳ донотар аст.

Худовандо, дар дуъо кардан моро пайрави салафи солеҳин гардон, зеро онҳо дар хондани дуоҳои маъсура аз ҳад таҷовуз намекарданд. Омин!

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ

رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ

Ва лā туфсиду фи-л-арзи баъда ислāҳихā вадъуху хавфа-в ва тамаъā. Инна раҳматаллоҳи қарību-м мина-л-муҳсинин. 56.

56. Ва дар Замин - баъди ислоҳи он, фасод макунед! Ва Ёро бо тарсу умед бихонед. Ҳаройина, раҳмати Аллоҳ ба накӯкорон наздик аст.

Аллоҳ таъоло бо ояти 56-ум хитоб ба бандагони Худ намуда амр кардааст, ки Замин бо фиристорони паёмбарон ва нозил кардани китобҳои осмонӣ, бо қонун ва қоидаҳои ҷорӣ сарфи назар аз муъмин ва ё кофир будани инсонҳо обод гардидааст. Дар ин ободии рӯи Замин бо ҷурму гуноҳ чун; ширк, куштани мардуми бегуноҳ, харобу валангор кардани манзилҳо, буридани дарахтҳои мевадор, гирифтани роҳи наҳрҳо, даст задан ба гуноҳони кабира, ба Аллоҳ кофир шудан ва ғайра фасодкорӣ накунад. Пӯшида нест, ки инсон дар рӯи Замин дар муқоиса ба дигар офаридаҳо мақоми бартареро соҳиб аст. Инсонӣ мӯминину солеҳ бо изни Аллоҳ таъоло соҳиби Замин таъин шудааст. Аллоҳ таъоло ҳар чизро бо мақсади муайян халқ карда барои мақсаднок истифода бурдани он инсонро муваззаф гардонидаст. Хилофи ин қоида амал намудан фасодкорӣ дар рӯи Замин маҳсуб меёбад.

Дар идомаи ояти мавриди назар омада аст, ки Ё таъолоро дар ҳолате дуо намоед, ки аз бими Ё ҳолӣ набошед ва умедвори раҳмати бекаронааш бошед, вагарна тири дуои шумо ба ҳадафи иҷобат намерасад.

Инсон дар ҳама ҳолат, чи ба вақти дуо намудан ва чи берун аз он, бояд ду хислатро дар худ дошта бошад: якум - аз азоби Аллоҳ битарсад ва дувум, - аз раҳмати Ё умедвор бошанд. Аллоҳ таъоло дар шаъни шахсони аз ин хислат баҳравар фармудааст, ки ин гурӯҳ бандаҳо, ки ба амрҳои Холиқи худ итоъат мекунанд ва аз манъиёт дурӣ мечӯянд ва Худои худро чунон ибодат мекунанд, ки гӯё Ёро дида истодаанд, онҳо муҳсин (накӯкор) буда, раҳмати Аллоҳ таъоло ба чунин шахсон наздик аст. Таърифи сифатҳои Аллоҳ таъоло дар ояти зер баён мегардад:

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَّتْ

سَحَابًا ثَقَالًا سَقْنَهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ ۖ مِنْ كُلِّ

الْثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نَخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

Ва Ҳува-л-лазӣ юрсилу-р-рийāҳа бушраӣ байна ядаӣ раҳматих. Ҳаттā изā ақаллат саҳāбан̄ сиқола̄н суқнāху ли балади-м маййитӣн фа анзалнā биҳи-л- маа фа ахраҷнā биҳи мӣн кулли-с̄-с̄амарот. Казāлика нухричу-л-мавтā лаъаллакум тазақкарӯн. 57.

57. Ва Ёст Он, ки бодҳоро пеш аз омадани борон муждадиҳанда мефиристад, то он гоҳ ки бодҳо абри гаронро бардоранд, онро ба сӯйи шаҳрҳои мурда биронем, пас, фуруд орем ба воситаи он абр обро, пас, берун орем бо он об чинси ҳар меваро. Ҳамчунин мурдагонро берун орем, то шояд шумо пандпазир шавед.

Дар ин оят низ, барои исбот кардани қудрати беҳамтои Аллоҳ таъоло мисли оятҳои қаблӣ далелҳо ва ишораҳо ба мушоҳида мерасад. Ояти мазкур яке аз неъматҳои бузурги Аллоҳро, ки он оби борон аст, зикр мекунад. Бидуни об ба роҳ мондани зиндагӣ барои инсонҳо ва дигар махлуқот аз имкон берун аст ва Худованд бо раҳмати Худ онро арзонӣ доштааст, ба маърази дарку фаҳми инсон гузаштааст. Ё таъоло чунин Зотест, ки қабл аз омадани раҳмат (борон) Худ вазидани бодро муждадиҳанда қарор додааст. Аллоҳ таъоло дар ин оят боронро бо калимаи раҳмат номгузорӣ кардааст, ин бе ҳикмат нест. Пӯшида нест, ки агар борон набошад, хушксолӣ ба миён меояд, муҳити зист ба хисороти азим рӯёру мегардад, зироаткорӣ, чорводорӣ ва дигар соҳаҳои хоҷагии халқ рӯ ба харобӣ мениҳад. Худованд онро беҳуда раҳмати Худ ном наниҳода. Зеро борон василаи асосии гардиши об дар замин аст. Дар дигар сураҳо, аз ҷумла дар ояти 28-уми Сураи «Шӯро» ва ояти 50-уми Сураи «Рум» низ, калимаи раҳмат ба маънои борон омадааст.

Дар идомаи ояти мавриди шарҳу эзоҳ қарордошта Аллоҳ таъоло вазифаи бар дӯшдоштаи бодҳоро мушаххасан баён намуда, фармудааст, ки мо маъмурияти обёрии заминҳои ташналабро ба уҳдаи вазиши онҳо мениҳем. Чун бухори об аз сатҳи замини нам, кӯлҳо, дарёҳо ва уқёнусҳо боло мераванд, дар шароити мутобиқ зарраҳои об чун абр зоҳир мегарданд. Бодҳо абрҳои вазнин пуробро бо амри Мо ба сӯйи заминҳои хушкшудаву сӯхтаву мурда мебаранд. Чун онҳо болои сарзаминҳои ташнаи об

мерасанд, оби он абрҳоро дар намуди борон ба сатҳи онҳо фуруд меорем ва ба сабаби он анвои гуногуни меваҳо ва зироатро аз хоки тираи он заминҳо, ки барои рӯёнидани ҳосил омодаву мутобиқ гардонида шудааст, берун меорем.

Аллоҳ таъоло дар аввал низоми рӯёнидани анвои мухталифи меваҷот ва зироатро баён намуда, бо ин бандагони Худро ба шунидани хабаре аз ин ҳам бузургтар омода сохтааст. Яъне ӯ таъоло дар давоми оят фармудааст, чуноне ки аз Замин растаниҳо, зироат ва меваҳоро мерӯёнем, рӯзи қиёмат ҳам, тамоми мурдагонро аз аввалин инсон то охирин инсон, гарчанде онҳо тамоман пӯсидаву зарра-зарра шуда бошанд ҳам, аз сари нав зинда мегардонем.

Овардани чунин мисолҳо дар Қуръони азимушшаън зиёд ба назар мерасад, ки яке аз онҳо дар ояти 33-юми Сураи «Ёсин» баён гаштааст. Ин ҳама мисолҳо аз ин хотир аст, ки шояд бандагони Аллоҳ ба ин аз нав рӯйидани растаниҳо дар баҳорон бо чашми ибрат нигаранд ва ба зинда гардонидани баъд аз миронидан имон биёранд. Оре, барои шахси ҳушманду соҳиби фаросат дар баҳор сабзидани рустаниҳо ва ба ҳангоми тирамоҳ ҳазону хушку маҳв гардидани онҳо мисолест басо пандомӯз ва ибратбахш.

Ибни Касир (ра) гуфтааст, ки Аллоҳ субҳонаҳу ва таъоло рӯзи қиёмат чихил рӯз борон мефиристад, ҷасадҳои мардуми хокшуда чун рустаниҳо дар аввали баҳор, аз қабрҳояшон мерӯянд. Яъне аз сари нав зинда гардонида мешаванд. Валлоҳу аълам.

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۚ وَالَّذِي خَبُثَ لَا تَخْرُجُ إِلَّا

نَكَدًا ۚ كَذَلِكَ نُنْصِرُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

**Ва-л-баладу-т-таййибу яхруҷу набатуҳу би изни
Раббиҳи ва-л-лази хабуша ла яхруҷу илла накида. Казалика
нусаррифу-л-айяти ли қавми-й яшкурун. 58.**

**58. Ва сарзамини хубу покиза, растании он ба ҳукми
Парвардигораи мерӯяд ва замин, ки шӯрхок аст, берун наояд
ғиёҳи он, магар ноқис. Ҳамчунин гуногун баён мекунем оятҳоро
барои қавме, ки ҳақро мепазиранду шукр мегӯянд.**

Аллоҳ таъоло дар ин оят зарбулмасалро барои шахси муъмин ва ғайри муъмин баён намуда, гуфтааст, ки баъди

боридани борон рӯидани зироатҳо дар сатҳи Замин якмаром нест, балки қобилияти ҳосилдиҳии заминҳо гуногун аст. Замини ҳосилхез бо боридани борон, бо изни Парвардигор гиёҳҳои пурбаракату судманди хешро берун меорад. Аммо замини шӯрхок ба ҷуз гиёҳи беарзишу камарзиш чизе ба бор намеорад. Яъне фарди муъмин бо шунидани ҳарфи панду насиҳат барои худ баҳра мебардорад, вале шахси кофир ё фосиқ аз ин гуна мавъизаҳо бебаҳра мемонад.

Ҳамчунин баъди боридани борон рӯзи қиёмат мардум сар аз хоки тира мебардоранд. Ҳама яксон набуда, балки ҳар инсон мувофиқи ақида ва нияти дар дунё доштаи худ назди Парвардигор дар маҳшаргоҳ ҳозир мешавад.

Дар ҳадиси шариф бо ривояти Имоми Бухорӣ (ра) аз Абӯмусо Ашъарӣ омадааст, ки Расулulloҳ чунин фармуданд: **«Маро Аллоҳ таъоло бо илму ҳидоят фиристодааст, ки он монанд ба борони бисёре аст, ки ба Замин фуру мерезад, пас баъзе аз қитъаи Замин поку ҳосилхез аст, ки оби борони фурудомадаро дар худ ҷабида, дар ивази он гиёҳу растаниҳои манфиатбахш берун меорад. Баъзе қитъаҳои Замин хушку саҳт аст, ки обро болои худ нигоҳ медорад, мардум барои ошомидан, обёрии зироат, нӯшонидани чорвоёни худ аз он истифода мебаранд. Ҳамчунин дар рӯи Замин қитъаҳое низ вучуд дорад, ки на обро болои худ қарор медиҳанд ва на гиёҳеро берун меоранд. Пас, ин аст мисоли касе, ки дар дини Аллоҳи азза ва ҷалла огоҳӣ касб намуда, аз он чи ки Худои азза ва ҷалла маро бар он фиристодааст, нафъ бурда, таълим гирифтаасту таълим додааст. Шахсе, ки дар ин корҳо таваҷҷуҳ зоҳир накарда ва аз онҳо пазиро нашудаву он ҳидоятро, ки Аллоҳ маро ҳамроҳ ба он фиристодааст, қабул накардааст, мисоли қитъаи севуми Замин аст».**

Дар охир Аллоҳ таъоло фармудааст, ки мо ҳамчунин оятҳои худро барои осонфаҳм шудан бо мисолҳо ва ҳуҷҷатҳо пайи ҳам (такроран) барои он нафарҳое, ки неъматҳоро шукргузоранду роҳи ҳидоятро ҷӯёнду аз онҳо истифода меkunанд, баён менамоем. Оре, шукргузорӣ хоси дили пок аст. Дар ҳар диле, ки аз маъсиятҳо ва гумонҳои ботил холист, он вучуд дорад.

Дар оятҳои аввал зикри Одам (а) гузашт, ҳоло бошад, зикри фарзандони ӯ, аз ҷумла Нӯҳ (а) ва дигарон баён мешавад.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَتَقَوَّمِرْ أَعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِّنْ إِلَهِ

غَيْرُهُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾

**Лақад арсалнā Нӯҳан илā қавмиҳи фа-қола йā
қавмиъбудуллоҳа мā лакумм мин илāҳин гайруҳӯ иннӣ
аҳофу ӯалайкум ӯазāба явмин ӯазūм. 59.**

59. Ҳаройина, Нӯхро ба сӯйи қавмаш фиристодем. Пас, гуфт:
«Эй қавми ман, Худоро ибодат кунед, шуморо ҳеҷ маъбуде ба ҷуз
ӯ нест, ҳаройина, ман бар шумо аз азоби рӯзи бузург метарсам».

Баъди зикри силсиламасъалаҳои марбут ба худошиносӣ, рӯзи бозгашт ва эҳсоси масъулиятҳо дар оятҳои баъдӣ ишора ба таърихи ибратангези чанде аз паёмбарон ба мисли Нӯҳ, Худ, Солеҳ, Лут, Шуъайб, Мӯсо бинни Имрон (а) мешавад. Нухуст дар ин ояте, ки мавриди баррасӣ қарор дорад, саргузашти пандомӯзи ҳазрати Нӯҳ (а) оварда шудааст. Аллоҳ таъоло аз сарнавишти он абармард бо услуби ин сура хабар дода, гуфтааст, ки дар ҳақиқат, мо Нӯҳ (а)-ро барои ҳидояти мардум, дар ҷодаи худошиносӣ ҳамчун роҳбалад фиристодем. Соҳиби «Савфатут-тафосир» ҳарфи «лом»-и сари калимаи «қад»-ро ҷавоби қасами маҳзуф доништааст. Яъне Худованд бо Зоти Худ қасам хӯрда гуфтааст, ки валлоҳи, мо Нӯҳ (а)-ро ба сӯйи қавми худ барои ҳидояти мардум фиристодем. Лақаби Нӯҳ (а) Шайхуланбиё аст, зеро ӯ дар муқоиса бо дигар пайғамбарони Аллоҳ таъоло умри тӯлонитар, (ба ривояте 1000 сол) дидааст. Дигар ин аст, ки Нӯҳ (а) баъд аз Идрис (а) аввалин нафаре аст, ки аз сӯйи Аллоҳ таъоло ба пайғамбарӣ баргузида шудааст. Бо ривояти Ибни Касир фосилаи миёни давраи зиндагии Одам (а) ва Нӯҳ (а) ҳазор сол аст. Нӯҳ (а) дар синни панҷоҳсолагӣ, дар билоди Ироқ ба паёмбарӣ мушарраф гардидаанд. Ба ақидаи Язид Раккошӣ сабаби Нӯҳ (а) ном гирифтани ӯ дар нафси худ аз тарси Худо бисёр нолаву шеван кардана шудааст. Ривоят шудааст, ки дар қарнҳои баъди Одам (а) то замони Нӯҳ (а) тамоми мардум дар ақидаи яктопарастӣ пойдор буданд. Аммо дар асре, ки Нӯҳ (а) умр ба сар мебард, шахсони барҷаставу номдори давр ба мисли Вуд, Сувоъ, Яъус, Наср аз олам даргузаштанд. Аввал барои ёдоварӣ аз онҳо ҳамзамонони ихлосманд болои қабрҳои онҳо масҷидҳо бунёд

намудаанд, баъдтар бо васвасаи шайтон суратҳо ва ба тадриҷ ҳайкалҳояшонро сохтанд ва ба ҳамин васила онҳо ва авлоди онҳо ҳайкалҳои сохтаи худро мавриди парастии қарор дода, рӯ ба бутпарастӣ ниҳоданд.

Номи Нӯҳ (а), валлоҳу аълам, дар Қуръони карим чилу панҷ маротиба зикр гардидааст. Дар он сураҳо достони Нӯҳ (а) ба тафсил зикр гардидааст. Нӯҳ (а) касби наҷҷорӣ дошт, чӯбтарошӣ мекард. Ба ривояти Тирмизӣ ва дигарон аини ҳол тамоми халқи олам аз насли Нӯҳ (а) мебошанд.

Хулоса, чун ҳамзамонони он Ҳазрат (а) ба бутпарастӣ рӯй оварданд, Нӯҳ (а) ба онҳо гуфт, ки ай қавми ман, шумо Худоро парастии кунед, ки танҳо ӯ лоиқу сазовори парастии ибодат бошад, ҷуз ӯ Худои барҳаққи дигаре вуҷуд надорад.

Нӯҳ (а) тасмим гирифт, ки қавми худро ойини яктопарастӣ биёмузад, ки Одам (а) ва наслҳои ӯ аз он риояву пайравӣ мекарданд. Онҳоро Нӯҳ (а) ҳушдор дод, ки агар тарки бутпарастӣ накунад, рӯ ба ибодати Худои яктои беҳамто наоранд, пазири панду насиҳати ӯ нашаванд, бим аз он дорад, ки дар пешгоҳи ӯ таъоло дар сафи мушрикҳо ҳозир мегарданд ва ба азоби он рӯзи бузург мубтало мешаванд. Дар муқобили ғамхорӣ ва дилсӯзии Нӯҳ (а) қавми ӯ чунин посух доданд:

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرْنَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٦٠﴾

Қола-л-малау ми^н қавми^ҳи ин^на ла на^рока фи^и з^ала^{ли}-м муб^ин. 60.

60. Сарони аз қавми ӯ гуфтанд: «Ҳаройина, мо туро дар гумроҳии ошкор мебинем».

Чун Нӯҳ (а) бо мақсади татбиқи рисолати хеш қавмашро аз ибодати бутҳо боз доштани шуда, ба парастии Аллоҳи ягона даъват кард, сарварони аз пулу мол, ҷоҳу ҷалол ва мақому мансаб мағруршуда ба ӯ (а) гуфтанд, ки мо пайравӣ аз падарону бобоёни хеш дорем, ҳеҷ зишти дар рафтори худ намебинем, балки ошкоро мебинем, ки ту худ роҳгум задаӣ. Ту меҳоҳӣ мо тарки роҳи падарони хеш намуда, пайрави ту шавем? Чунин нахоҳад шуд.

Хулоса, он қавм аз даъвати Нӯҳ (а) пазири нашуданд. Ин ёғиҳо на танҳо ба даъвати фиристодаи Худо таваҷҷӯҳ зоҳир накарданд, балки бо берӯйии тамом ӯро роҳгумкарда ҳам хонданд. Тааҷҷуб аз он худношиносҳо, ки онҳо роҳёфта будаанду бандаи

баргузидаи Ё таъоло роҳгумзада!!! Чуноне дар ояти 32-юми сураи «Мутаффифин» ва ояти 11-уми сураи «Аҳқоф» ва дигар оятҳо омада аст, ин гуна инсонҳо мардуми нақӯкорро бад мебинанд, онҳоро гумроҳ меҳонанд, мавриди истехзо қарор медиҳанд ва ҳарфи панду насиҳати онҳоро шунидан намехоҳанд, балки онро афсона мегӯянд.

Вақто ки Нӯҳ (а) аз қавми худ чунин посух шунид, ба онҳо гуфт:

قَالَ يٰٓقَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلٰلَةٌ وَّلٰكِنِّي رَسُوْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦١﴾

**Қола йā қавми лайса би̇ зālāлату-в ва лāкинни̇ расу̇лум
ми-р-Рабби-л ъāлам̇ин. 61.**

**61. Гуфт: «Эй қавми ман! Маро ҳеҷ гумроҳӣ нест, валекин ман аз
ҷониби Парвардигори ҷаҳонӣён пайгамбарам.**

أُبَلِّغُكُمْ رِسٰلَتِ رَبِّيْ وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِّنْ أَلٰهٍ مَّا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٦٢﴾

**Убаллигукум рисāлати Раббӣ ва ан̇саҳу лакум ва аъламу
миналлоҳи мā лā таъламу̇н. 62.**

**62. Ба шумо пайгомҳои Парвардигори худро мерасонам ва ба
шумо насиҳат мекунам ва аз ҳукми Аллоҳ он чизеро медонам, ки
шумо намедонед.**

أَوْعَجِبْتُمْ أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ

وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾

**Ава ъаҷибтум ан̇ ҷāакум зикрум ми-р Раббикум ъалā
рачули-м мин̇кум ли юн̇зиракум ва ли таттақу̇ ва
лаъаллакум турҳаму̇н. 63.**

**63. Оё ба шигифт омадед, ки ба шумо аз ҷониби Парвардигоратон
бар забони марде аз байни шумо панде фуруд омад, то шуморо**

*бим диҳад ва то парҳезгорӣ кунед ва то бар шумо меҳрубонӣ
карда шавад?!»*

Вазифаи пайғамбарон аз он иборат аст, ки амру наҳйи Аллохро ҳамеша ба мардум расонанд. Нӯҳ (а) низ, ҳангоми иҷрои вазифаи хеш аз қавмаш ҳарфҳои носазои олукаи маломат мешунид, лекин аз ин рӯҳафтада намешуд, балки барои ҳидоят ёфтани онҳо ба онҳо гуфт, ки эй қавми ман, он чиро ки ман медонам, шумо намедонед. Парвардигорам ба ман донишро арзонӣ доштааст, вазифаи ман аз он иборат аст, ки бо истифода аз он ба шумо василаи дарёфти роҳи наҷотро биомӯзам, шумо бошед маро гумроҳшуда меҳонед. Яқин бидонед, ки ман роҳгумзада нестам ва мисли шумо дар залолат ҳам нестам. Он чи ба шумо мегӯям, эҷоди ҳуди ман нест, балки ман аз сӯйи Парвардигори тамоми оламҳо аз миёни инсонҳо ба сифати пайғамбар баргузида шудаам, то шуморо аз вартаи гумроҳӣ берун биёрам ва ба сӯйи худошиносиву яктопарастӣ ҳидоят намоям, то бошад, ки шумо аз саодати дорайн (ду дунё) бархурдор шавед.

Бале, шаъни кулли паёмбарон чунин аст, ки дар фасоҳату балоғати сухан ва ҳарфи насихат гуфтан маҳорати тамом доранд ва касе дар ин ҷода ба онҳо баробар шуда наметавонад. Дар «Саҳеҳ»-и Муслим чунин ҳадисе ривоят шудааст, ки дар яке аз рӯзҳои Арафа мардуми ниҳоят зиёде ҷамъ омада буд. Расулulloҳ ба онҳо гуфт: **«Ай мардум, чунин хоҳад шуд, ки шуморо аз ман пурсида мешавад, пас шумо чи хоҳед гуфт?»**. Асҳоб гуфтанд: **«Мо шоҳидӣ медиҳем, ки шумо вазифаи бардӯшдоштаи хешро содиқона ва ҳолисона адо кардед, амру наҳйи Парвардигорро ба мардум расонидед, ба онҳо ҳарфи панду насихату ҳидоят хондед...»**. Дар ин асно Расулulloҳ ангушти худро ба сӯйи осмон ва сипас ба сӯйи асҳоб намуда гуфт: **«Ай бор илоҳо, шоҳид бош! Ай бор илоҳо, шоҳид бош!»**.

Агарчи қавми Нӯҳ (а) пайғамбарии ӯ (а)-ро қабул надоштанд, лекин ба онҳо гуфт, ки эй мардум, дар ин чи ҷои тааҷҷуб аст, ки Аллоҳ таъоло лутфу марҳамат намуда, барои шумо аз ҷинси фаришта ва ё ҷин, ки боиси рамидани шумо мешуд, пайғамбареро нафиристод, балки мардеро интиҳоб намуд, ки дар миёни шумо ба дунё омадаву ба воя расида ва ба ростгӯиву амонатдорӣ ўро мешиносед, то бошад, ваҳйи Худовандро ба шумо расонад ва аз оқибати куфрварзиву бутпарастӣ ва фарорасии қиёмат шуморо хабар диҳад. Шояд, ки шумо аз ин ибрат гирифта, рӯй ба сӯйи

яктопарастӣ оварда, танҳо Парвардигори тамоми оламҳоро маъбуди худ қарор диҳед ва ба ин васила мавриди раҳмат ва ризои ӯ таъоло қарор гиред? Аммо боиси афсӯс аст, ки қавми кӯрдили ҳақношунав ба ин насиҳати ғамхоронаи ӯ эътибор надоданд.

فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلِّ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا

بِأَيَّتِنَا أَنْهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ

Фа каззабуҳу фа анҷайнāху ва-л-лаззина маъаху фи-л фулки ва ағрақна-л-лаззина каззабу би айъатинā. Иннаҳум кāну қавман ъамин.64.

64. Пас, такзиб карданд ўро. Пас, Мо ўро ва ононеро, ки ҳамроҳи ў дар кишти нишаста буданд, наҷот додем ва касонеро, ки оятҳои моро такзиб мекарданд, гарқ сохтем. Ҳаройина, онҳо гурӯҳи нобино буданд.

Қиссаҳои умматҳои гузашта дар Қуръони карим, бо услуби хос, дар чандин сура баён гардидаанд. Ҳамчунин қиссаи ҳазрати Нӯҳ (а) низ, дар чандин сура бо тарзи хос ифода ёфтааст. Дар сураи мавриди баррасӣ, яъне сураи «Аъроф» ин дoston ба таври мухтасар ёдрас шуда, баъди он чи дар боло гузашт, якбора оқибати кори афроди аз амри ӯ таъоло саркашро хабар додааст. Аммо тафсилоти пурраи doston дар оятҳои 39-48-уми сураи «Ҳуд» бозгӯ шудааст.

Хулоса, чун Нӯҳ (а) қавми худро муддати тӯлонӣ ба сӯйи роҳи наҷот хонд, онҳоро ба ёфтани ҳидоят даъват кард, ба онҳо ҳарфи панду насиҳат гуфт, ба ҷуз як иддаи ниҳоят кам, ки ба ривояти Ибни Аббос на беш аз ҳаштод нафар буданд, дигар касе аз он миён аз ӯ пайравӣ накард ва ба дини ӯ нагаравид, балки вайро дурӯғӯ ва роҳгумзада ҳисобиданд. Чун дигар ба имон овардани онҳо заррае умед боқӣ намонд, Аллоҳ таъоло сӯйи онҳо балоро дар сурати тӯфони даҳшатбори оламгир фиристод. Бо инояти ӯ таъоло танҳо ҳазрати Нӯҳ (а) ва пайравонаш дар кишти нишастаанду аз он наҷот ёфтанд. Аммо он кӯрдилоне, ки оятҳои Парвардигорро дурӯғ пиндошта, ба сӯйи тавба боз нагаштанд, дар он ҳодисаи тӯфон ба таври даҳшатбор ба ҳалокат расиданд.

Ояти зер достони ҳазрати Ҳуд (а)-ро бозгӯ менамояд.

﴿وَالِىٰٓ عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يٰٓقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ

أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾

✽ **Ва илā Ъāдин аҳоҳум Ҳӯдā. Қола йā қавмиъбудуллоҳа мā лакум-м мин илāҳин ғайруҳ. А-фа лā таттақун. 65.**

65. Ва (фиристодем) ба сӯйи қавми Од бародари онҳо Ҳудро. Гуфт: «Эй қавми ман, Худоро ибодат кунед, шуморо ҳеҷ маъбуди барҳақ ғайри Ё нест. Чаро наметарсед?»

Чуноне ки Аллоҳ таъоло Нӯҳ (а)-ро барои таблиғи аҳкоми Илоҳӣ ба сӯйи қавми худ фиристода буд, ҳамчунин Ҳуд (а)-ро бо мақсади роҳнамоӣ барои наҷоту дарёфти саодати қавмаш, ки бо номи қавми Од шуҳрат доштанд, фиристод.

Зикри қавми Од баъд аз достони Нӯҳ (а) барои он аст, ки онҳо қадимтарин мардуми араб ва аз насли Иброҳим (а) буда, дар мавзее бо номи Аҳқоф (резор), байни шаҳри Аммон ва Ҳазаралмавт иқомат доштанд. Мурод аз ин Од Оди аввал аст. Оди сонӣ бошад, баъд аз чандин соли Оди аввал дар сарзамини Қаҳтон ва Сабо умр ба сар бурдаанд. Ривояте аст, ки ба чуз аз Қуръони карим дигар дар ягон китоби осмонӣ номи Од зикр нагардидааст.

Хулоса, Аллоҳ таъоло Ҳуд (а)-ро ба сӯйи қавмаш фиристод ва ӯ (а) ба қавми худ гуфт, ки ай қавми ман, Худои якка ва ягонро парастӣш кунед, зеро ба ғайр аз Ё ҳеҷ маъбуде барҳақ ва лоиқу сазовори парастӣш нест. Магар шумо аз Худо ва аз азоби рӯзи қиёмат наметарсед? Чаро шумо барои талаби ризқу омадани борон ва тансиҳатию баровардани ҳоҷатҳои худ чизҳоро (бутҳоро) илоҳ қарор дода, онҳоро парастӣш мекунед? Дар посухи суолҳои ҳазрати Ҳуд (а) қавмаш чи гуфтанд?

Ба ин савол ояти зер ҷавоб медиҳад:

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرْنَكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا

لَنُظُنُّكَ مِنَ الْكَذِبِينَ ﴿٦٦﴾

**Қола-л малау-л-лазӣна кафару миъ қавмиҳӣ иннā ла
нарока фи сафаҳати-в ва иннā ла наъуннука мина-л
каъзибӣн. 66.**

**66. Сардорони қавми ӯ, ки кофир буданд, гуфтанд: «Ҳаройина, мо
туро дар беҳирадӣ мебинем ва ҳаройина, туро аз дурӯғгӯён
мепиндорем».**

Во ачабо, аз ҷаҳолату нодонии қавми Ҳуд (а)! Наъузубиллоҳ. Қавми Ҳуд (а) дар ҷаҳолату ҳамоқат аз қавми Нӯҳ (а) гузарониданд. Агар қавми Нӯҳ (а) ўро гумроҳ хонда буданд, пас қавми Ҳуд (а) вайро беақлу беҳирад баҳо доданд. Дар замони Расулulloҳ (с) низ, миёни ӯ (с) ва қавмаш ҳамин ҳолат иттифоқ афтод. Чун ӯ (с) қавмашро ба дини мубини Худо ва парастии Парвардигори ягонаи оламҳо даъват кард, қурайшиҳо ба ӯ гуфтанд, ки ай Муҳаммад, ту меҳоҳӣ, ки тамоми худоҳоро як Худо гардонӣ? (сураи “Сод”, ояти 5). Қавми Ҳуд (а) низ, дар посухи даъвати ӯ (а) вайро бемояву беҳирад ва роҳгумзадаву дурӯғгӯ хонда, ӯ (а)-ро ба сифати фиристодаи Худованди якто пазиро нашуданд ва аз вай пайравӣ накарданд. Ҳуд (а) чун ин суҳанҳоро аз қавмаш шунид, ба онҳо:

قَالَ يٰٓقَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلٰكِنِّي رَسُوْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٦﴾

**Қола йā қавми лайса би сафаҳату-в ва лакинни расулу-
м ми-р-Рабби-л-ъāламӣн. 67.**

**67. Гуфт: «Эй қавми ман, маро ҳеҷ беҳирадӣ нест, валекин ман аз
ҷониби Парвардигори ҷаҳонӣ пайгамбарам!»**

اُبَلِّغُكُمْ رِسٰلَتِ رَبِّيْ وَاَنَا لَكُمْ اَمِيْنٌ نَّاصِحٌ ﴿٦٧﴾

**Убаллиғукум рисāлати Раббӣ ва ана лакум нāсиҳун
амӣн. 68.**

**68. Ба шумо пайгомҳои Парвардигори ҳудро мерасонам ва ман
барои шумо насихаткунандаи амин ҳастам».**

أَوْعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ
وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِن بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ
بَضْطَةً ۖ فَادْكُرُوا ۖ الْآءَالَآءَ ۚ اللَّهُ لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ ﴿٦٩﴾

**Ава ʔаҷибтум аʔ ҷаакум зикру-м ми-р Раббикум ʔалā
рачули-м миҥкум ли юнзиракум. Вазкурӯ из ҷаъалакум
хулафāа миҥ баъди қавми Нӯҳи-в ва зāдакум фи-л-халқи
бастаҳ. Фазкурӯ āлāаллоҳи лаъаллакум туфлиҳӯн. 69.**

**69. Оё шумо ба панде ки аз ҷониби Парвардигоратон бо забони
марде, ки аз ҷинси шумо буд омад, то шуморо битарсонад,
тааҷҷуб кардед? Ва ёд кунед, чун шуморо ҷойнишинон баъд аз
қавми Нӯҳ гардонид ва барои шумо дар офариниши бадани шумо
нерӯи зиёд афзуд! Пас, ёд кунед эҳсонҳои Аллоҳро, то шояд ки
шумо растагор шавед!**

Вақто ки қавми Ҳуд (а) ўро бемағзу беҳирад гуфтанд, ў (а) ба онҳо гуфт, ки ай қавми ман, ман чунон ки шумо мепиндоред, беақлу беҳирад нестам. Маро Парвардигори оламҳо аз миёни шумо пайғамбар баргузидааст, то шуморо роҳи наҷоту ҳидоят биомӯзам. Ман аз худ чизе намебофам, балки ваҳйи фиристодаи Ў таъолоро ба шумо мерасонам ва дар он чизе каму зиёд намекунам ва ба ин ҳақ ҳам надорам. Ман барои шумо насиҳаткунандаи бозътимоду боваринок ҳастам, ки шумо метавонед ба ин муътақиду дилпур бошед ва ба ҳеҷ як гумону шакку шубҳа роҳ надиҳед.

Ҳуд (а) бори дигар неъмате аз неъматҳои Парвардигорро ба онҳо ёдрас намуда, ба қавми худ гуфт, ки оё ба шахсе, ки ў аз ҷинси шумо ва аз миёни шумо бошад, ваҳйи Илоҳӣ биояд, то шуморо бим диҳад, шуморо ҳушдор диҳад, то шояд шумо худошинос шавед, тааҷҷуб мекунед?

Баъдан Аллоҳ таъоло бо забони Ҳуд (а) неъматҳои дигареро ёдовар шуда, онҳоро хабар дода, фармуд, ки дар ёд доред шумо замонеро, ки баъди ҳалоки қавми Нӯҳ (а) Аллоҳ таъоло шуморо дар рӯи Замин ҷойнишини онҳо гардонид ва нисбат ба дигарон шуморо қоматбаланду фарохшонаву нерӯманд офарид, дар қаду

басту тавоноӣ дар муқоиса ба дигарон шуморо зиёдат намуд! Чаро дар муқобили ин лутфу марҳамати Ў таъоло, ки ба дигарон лоиқ надидаасту шуморо сазовору арзанда донистааст, шукр намеварзед?

Дар ҷумлаи охири ояти мазкур Аллоҳ таъоло он саркашонро хотиррасон намуда, амр кардааст, ки он неъматҳои бешумореро, ки Ў таъоло ба шумо арзонӣ доштааст, ҳатто шумо ба ҳисоби онҳо расида наметавонед, ба ёд биёред, то эҳсоси шукргузорӣ дар шумо бедор шавад! Дар баробари фармонҳои Ў таъоло таслим гардед, то шояд растагор шавед! Қавми Од бо вучуди шунидан, аз ин ҳушдор барои худ панд нагирифта, ҷаҳолати хешро идома дода, ҳатто ба Ҳуд (а):

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتِنَا

بِمَا تَعِدُّنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿٧٠﴾

Қолӯ аҷиътанā ли наъбудаллоҳа ваҳдаҳу ва назара мā кāна яъбуду āбāунā. Фаътинā би мā таъидунā ии кунта мина-с-содиқин. 70.

70. Гуфтанд: «Оё омадӣ назди мо, то Худоро ба танҳоияш ибодат кунем ва он чиро падарони мо мепарастиданд, (канор) бигузorem? Пас, он чиро, ки моро ваъид мекунӣ, агар аз ростгӯён ҳастӣ, пеши мо биёр!».

Аллоҳ таъоло дар ин оят аз ҳақношиносӣ ва туғёни қавми Ҳуд (а) хабар дода, ки чун Ҳуд (а) қавми худро ба сӯйи тавҳид даъват намуд, онҳо ҷойи «лаббайк» гуфтан дар ивази ин даъвати наҷотбахш гуфтанд, ки ин яктопарастие, ки ту моро ба пайравии он даъват менамояӣ, барои мо ношинос ва нописанд аст. Барои он ба сӯйи мо омадаӣ, ки ҳама он худоҳоро, ки то имрӯз падарону бобоҳои мо парастиш мекарданд, канор гузoremу фақат Аллоҳро ибодат кунем? Не! Мо даъвати туро қабул надorem, мо падарони худро пайравӣ хоҳем кард. Ҳар чи аз онҳо аз урфу одату оин ба мо мерос мондааст, қадр мекунему идома медиҳем. Ҳар лаҳза моро таъкид мекуниву бим медиҳӣ ва моро ваъда медиҳӣ, ки он азоби шадид аст, пас агар ростгӯй бошӣ, барои исботи суханҳои худ он азоби ваъдадодаатро сари мо биёр, то бинем чи гуна аст?

Хулоса, он қавми ҷоҳил худро дар муҳолифати фиристодаи Худо қарор дода, одати беасоси падаронашонро аз амри Аллоҳ ва Расули ӯ (а) болотар донистаанд. Онҳо то ҳадде дар куфру ҷаҳолат фуру рафта буданд, ки ба омадани ҳама гуна балову офат розӣ буданд, аммо ба баргаштан аз одати зишти падарҳои хеш (бутпарастӣ) не! Ин ҳама далерӣ дар сухан барои он буд, ки онҳо гумон доштанд, ки Худ (а) дурӯғӯ аст, ҳеҷ гуна азобу балое ба сари онҳо фуруд нахоҳад омад. Ҳамчунин ҷоҳилони даври Расулуллоҳ (с) ҳам, дар муқобили даъвати ӯ чунин муомиларо пеш гирифтанд. Ояти 32-юми сураи «Анфол» исбот ва тақвияти ин нукта аст. Яъне он гоҳ, ки Расули Худо (с) куффори қурайшро ба яктопарастӣ даъват намуд ва онҳоро аз омадани азоби шадид ҳушдор дод, дар посух гуфтанд, ки Худоё, агар ин мард рост мегӯяд, бар сари мо борони санг биборон, ё азоби аламноки дигаре биёр!

Ин аст одати шахсоне, ки дар ҳар даври замон ба пайғамбарони Аллоҳ муқобил мебароянд.

Чун қавми Худ (а) бо исрор аз ӯ таъҷилан фаро овардани азоби ваъдакардаашро талаб намуданд, ӯ ба онҳо

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِّن رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتُجَدِّلُونَنِي فِيْ

أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ فَانْتَظِرُوا

إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ

Қола қад вақаъа њалайкум-м ми-р-Раббикум риҷсу-в ва газаб. А-тучади́лунани́ фӣ асма́иин саммайту́муҳа́ айтум ва абба́укум-м ма́ наззалаллоҳу биҳа́ ми́н султoн. Фантази́ру инни́ маъакум-м мина-л-мунтази́рин. 71.

71. Гуфт: «Дар ҳақиқат аз ҷониби Парвардигоратон бар шумо азоб ва ҳашм собит шуд, оё бо ман дар боби номҳое чанд, ки онро шумо ва падарони шумо номгузорӣ кардед, муҷодала мекунед ва ҳол он ки фуруд наовардааст Аллоҳ ба дурустии он ҳеҷ далеле!

Пас, интизорӣ кашед, ман низ ҳамроҳи шумо аз ҷумлаи мунтазиронам».

Қавми Худ (а) охирин сухани худро иброз намуданд ва аз ин сухани онҳо бармало зоҳиру маълум гашт, ки аз раъйи худ баргаштани нестанд ва панду насиҳати фиристодаи Ў таъолоро ҳаргиз қабул надоранд. Худ (а) аз чунин рафтори онҳо маъюсу навмеду андӯҳгин гардида, ба онҳо гуфт, ки ин роҳи пешгирифтаи шумо ба чуз гирифтори азоби шадиди Илоҳӣ гардидан оқибати дигаре ба бор нахоҳад овард. Акнун, ки мақсади шумо чунин аст, яқин бидонед, ки азобу ҷазо ва хашми Худо мусаллам сари шумо воқеъ хоҳад шуд. Дер ё зуд ба чунин рӯзи даҳшатбор мерасед.

Баъдан ҳазрати Худ (а) ба масъалаи бутпарастии қавми худ дахл намуда, ба онҳо гуфт, ки оё шумо бо ман дар бораи он бутҳое, ки ба сурати ҳайкал тарошида шудаанд ва аз сангҳои сахро ва ё чӯбҳо ҳеҷ фарқе намекунанд ва ниёғони шумо ба онҳо ном гузошта онҳоро дорои сифатҳои худой мепиндоштан, бо ман баҳсу мучодала мекунед ва худро ҳидоят ёфта мешуморед? На!!! Шумо ҳаргиз ҳидоятёфта нестед, зеро барои ҳақ будани ақидаи ботили худ аз тарафи Аллоҳ ягон ҳуҷҷате надоред.

Худ (а) дар охир бо оҳанги таҳдиду ваъид ба қавми саркаши худ гуфт, ки модоме пиндори шумо чунин аст ва очилан омадани азобро бо исрор талаб доред, интизор бошед он азоби Илоҳӣ болои шумо меояд. Вақто ки он азобу бало болои шумо фаро расад, он бутҳоятон, ки ин қадар азизашон медоред барои онҳо бо ман дар мучодала мешудед, ба шумо ҳеҷ кӯмаке расонида наметавонанд. Зеро онҳо очизанд. Ман ҳам омадани азоби шумо талабкардари ҳамроҳи шумо интизор ҳастам, зеро омадани он ба баҳси миёни ману шумо хотима бахшида, ҳақро аз ботил ҷудо мекунад.

فَأَنجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَّعْنَا ذَاوِلَ الَّذِينَ كَذَبُواْ

بِعَايَتِنَا وَمَا كَانُواْ مُؤْمِنِينَ

Фа аңҷайнāху ва-л-лазйина маъаху би раҳмати-м миннā ва қатаънā дāбира-л-лазйина каззабу би айāтинā ва мā кāну муъминйн. 72.

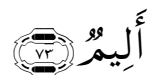
72. Пас, ўро ва касонеро, ки ҳамроҳи ў буданд, ба раҳмате аз ҷониби Худ наҷот додем ва ононеро, ки оятҳои моро тақзиб мекарданд ва муъмин набуданд, аз бех буридем.

Аллоҳ таъоло қазияи ҳалоки қавми Ҳуд (а)-ро дар дигар сураҳои Қуръон низ, зикр кардааст. Аз ҷумла, дар оятҳои 6-7-8-уми сураи «Ҳаққаҳ» чунин омадааст: **«Ва аммо қабिलाи Одро ҳалок карда шуд бо боди шадиди аз ҳадгузашта, ки Аллоҳ таъоло он бодро бар он қавм ҳафт шабу ҳашт рӯзи ниҳоят наҳс баргумошт, пас дар он рӯз мидидӣ қавми Одро бар Замин афтода, гӯё, онҳо танаи хурмоҳои кӯҳнаи нӯсидаи бар Замин афтодаанд. Ай муҳотаб, ҳоло аз онҳо чизеро боқимонда мебинӣ?»**. Албатта, не!.

Хулоса, Худованд барои ҳалоки онҳо бодеро ба сурати абри сиёҳ падид овард, ки Одиён онро дида, гумон бурданд, ки абри боронбахш асту зироатҳояшон сероб хоҳанд шуд ва аз ин шоду масрур ҳам буданд. Аммо ғайричашмдошти онҳо тундбоди шадиду сард чунон бо сурати баланд вазид, ки ягон чизи рӯи заминеро, ки одиён он ҷо иқомат доштанд, аз ҷумла худи онҳоро нагузошта ҳамаро нобуд сохт. Сабаб он буд, ки онҳо хабари омадани балоро аз Ҳуд (а) мешуниданд, аммо суханҳои ӯ (а)-ро дурӯғ шуморида, ба омадани чунин балои даҳшатбор асло бовар надошта, гаштаву баргашта омадани бетаъхири азобро аз Ҳуд (а) талаб мекарданд. Локин хилофи пиндори онҳо азоби ваъдашуда омад, онҳоро ба куллі несту нобудашон сохт. Аллоҳ таъоло лутфу марҳамат намуда, Ҳуд (а) ва касонеро, ки бо ӯ ҳамақида буданд, наҷот дод.

Дар оятҳои баъдӣ достони Солеҳ (а) ва қавми ӯ, яъне қадимтарин ва машҳуртарин ҳодиса баён мегардад. Қавми Солеҳ (а)-ро дар замони худ Самудиён ва ё Оди сонӣ мегуфтанд.

وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ
إِلَهِ غَيْرِهِ قَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ
فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أََرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمْسُوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ

Ва илā Ҷамӯда аҳоҳум Сӯлиҳā. Қола йā қавмиъбудуллоҳа мā лакум-м мин илāҳин ғайруҳ. Қад

ҷааткум баййинāту-м ми-р Раббикум. Ҳāзиҳи нāқатуллоҳи лакум āяҳ. Фа зарӯҳā таъкул фӣ арзиллāҳи ва лā тамассуҳā би сӯин фаяъхузакум ъазāбун алӣм. 73.

73. Ва ба сӯи қавми Самуд бародари онҳо Солехро фиристодем. Гуфт: «Эй қавми ман, Худоро ибодат кунед, шуморо ҳеҷ маъбуде барҳақ гайри ӯ нест. Ҳаройина, ба шумо далеле аз ҷониби Парвардигоратон омадааст, ин шутури Худост, барои шумо онро нишона офарид, пас, бигзоред онро, ки дар замини Худо чаро кунад ва ҳеҷ бадие ӯро нарасонед, пас, (вагарна) шуморо азоби дарднок бигирад.

Олимони аҳли тафсир ва насабшинос насаби Самудро чунин гуфтанд: «Самуд ибни Осир бинни Ирам бинни Сом бинни Нӯҳ (а) аст. Қавми ӯ яке аз қабилаҳои қадимтарини арабҳо пеш аз Иброҳим (а) будааст. Макони зисти онҳо минтақаи «Ҳичр», дар қисмати шимоли Мадинаи мунаввара, миёни Ҳичозу Шом, наздики Водиулқуро (ҳоло дар ҳудуди Урдун) муайян шудааст. Ин минтақа бо иқомат доштани Одиҳо шуҳрат пайдо кардааст». Ояти 74-уми сураи мавриди назар ҳамин маъноро бозгӯ месозад.

Аз Ибни Умар (р) ривоят шудааст, ки чун Расулulloҳ (с) дар соли Нуҳуми ҳичрӣ ба Ғазваи Табук равона буданд, гузари онҳо тавассути диёри Самудиён афтод. Он гоҳ, ки лашкари худро дар мавзеи Ҳичр, ки дар тобеияти қабилаи Табук буд, фуруд оварданд, мардум барои истеъмол ва шӯридани хамиру пухтани ғизо аз оби чоҳҳои истифода намуданд, ки дар замонҳои қадим қавми Самуд онҳоро дар ихтиёр доштанд. Чун Ҳабиби Худо (с) ин манзараро мушоҳида намуданд, фаврӣ амр карданд, ки ҳамагӣ аз ин макон кӯч банданд. Ин маънои онро дошт, ки обҳои гирифтаашонро бозпас бирезанд ва хамирҳои омодакардаашонро ҳӯроки шутирон гардонанд.

Хулоса, асҳоби киром бидуни чуну чаро аз фармони Расулulloҳ (с) иҷобат карданд. Ҳабиби Худо (с) онҳоро ба назди чоҳе бурд, ки шутири ҳазрати Солех (а) аз он об нӯшида буд ва лашкари худро аз ворид шудан ба диёри қавме, ки ба ғазави Худо гирифтор ва ба балои шадиде мубтало шуда буданд, бо наҳй боздошт.

Ба ривояти Имом Аҳмад аз Аффон ва дар охир аз Абдуллоҳ ибни Умар (р) омадааст, ки Расулulloҳ ба ҳамроҳони худ, ки дар садади ворид шудан ба иқоматгоҳи самудиён буданд, чунин гуфт:

«Ба хонаву дари ин азобшудагон беибо ва осудахотир дохил мешавед? Чаро дар гиря нестед? Магар ончи ба сари ин қавм гузашт, биму тарсу гиряи шуморо намеорад, пас ба макони зисти онҳо ворид нашавед, то шумо низ, муртакиби чунин бало нагардед». (Аз саҳеҳайн).

Ба ҳар тақдир муфасссирони арҷманд дар шарҳу эзоҳи ояти мазкур, пайгирона чунин изҳори ақида кардаанд: Аллоҳ таъоло барои ба сӯйи ростӣ ва наҷоту ҳидоят намудани қавми Самуд аз миёни онҳо абармарди солеҳамалу муттақӣ - бародари онҳо Солеҳ (а)-ро ба сифати пайғамбари Худ фиристод.

Тавре дар шарҳи ояҳои қаблӣ гузашт, ӯ (а) нахуст қадамҳои худро дар роҳи даъват аз боздоштани ин қавм аз бутпарастӣ ва ба яктопарастӣ ҷалб кардани онҳо оғоз намуд.

Аз назарандозӣ ба сураҳои «Худ», «Шуъро», «Қамар», «Ваш-шамс» ва ғайра, ки аз даврони пайғамбарии Солеҳ (а) хабар медиҳанд, метавон хулосаи фишурдае ба ин мазмун барои худ бардошт кард, қавм аз Солеҳ (а) барои он, ки пайғамбари барҳаққи Худо буданаш исбот гардад, муъҷиза талаб намуданд. Муъҷизаи талабкардаи онҳо ин буд, ки агар дар ҳақиқат ҳам, Солеҳ (а) фиристодаи Худост, пас барои онҳо аз санги сахти хоро шутури мода берун биёрад. Иҷрои ин талаб назди онҳо, ки бутҳои бечону беҳаракатро мепарастиданд, имконнопазир менамуд, зеро онҳо на он Худоеро мепарастиданд, ки Офаридгори олам ва ба ҳама кор қодирӯ тавоно аст.

Оре! Худованд ҳеҷ вақт бандагони маҳбуби Худро сарафканда намесозад. Яъне Худованд барои таъйиди пайғамбари Худ, ҳазрати Солеҳ (а) аз санги сахт модашутуре берун овард. Ҳазрати Солеҳ (а) ба қавми худ гуфт, ки ай қавми ман, аз худ сухане гуфтани надорам. Ҳоло дидед, ки Парвардигор талаби шуморо бароварда сохт, муъҷиза ба вуқӯъ пайваст, он чи хостаи шумо буд, муҳайё шуд. Акнун имон биёред ва аз ман пайравӣ намоед. Ин шутурро ба ҳоли худ гузоред. Ба вай бадбин мабошед. Зеро вай амале содир намекунад, ки боиси ранҷу азияти шумо гардад. Чун собиқа молу мулки шумо бардавом дар амон хоҳанд монд. Агар чунин муомиларо бо ӯ пеш гиред, аз вай манфиати зиёде бардошт хоҳед кард. Подоши муомилаи неки шумо бо ӯ гирифтани шири фаровон аз ӯст. Агар ба он чи баён шуд, амал намекунед, ин офаридаи ӯ таъолоро озор медиҳед, азоби дардноки Илоҳӣ шуморо фаро хоҳад гирифт...

Шутури Солеҳ (а) бузургҷусса, орай аз айбу нуқсон, покиза, сафедранг ва боҳайбату боҳашамат буд. Бо пайдо шудани он дигар чаҳорпоён дар ҳарос афтода, фирор мекарданд.

Бо дастури Ў таъоло ҳазрати Солеҳ (а) дар робита ба истифодаи оби чоҳи мавзеи иқоматашон чунин низом муқаррар намуд, ки аз он чоҳ як рӯз шутур ва як рӯз мардум истифода намоянд. Рӯзе, ки шутур аз рӯи навбати муқарраршуда аз оби чоҳ истеъмол мекард, ба аҳли Самуд шири фаровон меод.

Расид айёме, ки гурӯҳи куфрпешаи қавми Самуд қасд карданд то шутурро ба ҳалокат расонанд. Нақша тарҳрезӣ намуданд ва қарор бар он шуд, ки ин нияти зишти хуношомро бадбахте бо номи Микдод ё Қидор ибни Солиф пиёда намояд. Пас ӯ ҳамроҳи ёронаш камин гирифтанд ва ба ҳангоме, ки шутур аз обнӯшӣ бозгашт бо роҳбарии Микдод ибни Солиф ба вай дар афтоданд. Бо бардошти аввалин захм шутур фарёди ҷонсӯзе баланд кард. Ин фарёдро муфассирон чунин таъбир кардаанд, ки он бонги таҳдиди хатар буд ва ба ин васила бачаи худро огоҳ сохт, ки худро амон диҳад. Шутурбача бо шунидани садои ҷонхароши модари хеш ба сӯйи кӯҳ фирор намуд ва болои санги бузурге қарор гирифт. Ба ривояти Абдураззоқ аз Маъмар аз шахсе, ки ӯ аз Ҳасани Басрӣ шунидааст, шутурбача изтироболуд садо баланд кард: **«Ё раббӣ! Кучост модари ман?»**. Қотилон талоши таъқиби ӯ намуданд, вале вай ба изни Аллоҳ таъоло дар санге, ки болояш қарор дошт, фуру рафта, аз назарҳо ғойб шуд. Валлоҳу аълам. Чун хабари ҳалоки шутур ба ҳазрати Солеҳ (а) расид, назди мардуми ҷамъшуда омад ва шутурро кушта ёфт. Ҳузну андӯҳ он чунон ҳазратро фаро гирифт, ки гиря гулӯгираш кард ва донаҳои ашк рухсораҳояшро шуст.

Ончунон ки дар ояти 65-уми сураи «Ҳуд» (а) омадааст, баъди дидани ин ҳодиса ҳазрати Солеҳ (а) ба онҳо гуфт, ки *баҳра гиред дар сарои худ се рӯз, ин ваъда аст гайри дурӯғшуда*. Яъне ҳазрат бо дидани манзараи дилрешкунанда ба қавми худношинос ва дар аҳд хиёнаткунандаи Самуд гуфт, ки ҳоло шумо ба мақсади нопоки худ расидед, се рӯз дар хонаҳои худ ормон шиканеду баҳрабардорӣ кунед. Пас аз се рӯз сари шумо азоб фуру меояд ва ин ваъда дурӯғ нест. Чун рӯз ба бегоҳ расид, он гурӯҳ байни худ машварат карданд, ки агар Солеҳ ростгӯ бошад, мо бояд коре кунем, ки пешдастӣ намоем. Агар дурӯғгӯ бошад, пас ўро низ, ба шутураш бипайвандем. Аммо онҳо ба мақсади хеш нарасиданд. Худо болои онҳо азоби худро фиристод. Рӯзи панҷшанбе рӯйҳои

онҳо зард, рӯзи ҷумъа сурх ва дар рӯзи шанбе сиёҳ шуд, бо ин нишона омадани азоб ба онҳо маълум гардид. Ҳамаи онҳо бар асари азоби Илоҳӣ, ки подоши амалашон дар ин дунё буд, ба ҳалокат расиданд. Аммо дар он қавм зане буд, ки шадидан ба ҳазрати Солеҳ (а) душманӣ меварзид. Он зан зинда монд. Ё худ ин ҳамаро мушоҳида дошт ва зери тарсу ҳарос, афтону хезон худро ба навоҳии ҳамсоя расонида, аз ин ҳодисаи даҳшатбор аҳли онро хабар дод ва барои нӯшидан талаби об кард. Чун об ошомид, ӯ низ, ҷон аз қолаб тижӣ кард.

Уламои аҳли тафсир гуфтаанд: «Аз қавми Самуд ба ғайр аз Солеҳ (а) ва чанд нафар пайравонаш дигар касе боқӣ намонд, магар марде бо номи Абӯриғол. Ҳангоми расидани азоби Илоҳӣ ӯ дохили Ҳарам (шояд Ҳарамии муайянкардаи ҳазрати Солеҳ (а) бошад) буд ва аз ин боис зинда монд. Чун рӯзе баъд аз Ҳарам берун омад, болои ӯ аз осмон санг борид ва ҷон ба ҳақ таслим кард» (Ибни Касир).

وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ
تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوا
ءَالَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْتَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾

Вазкурӯ из ҷаъалакум хулафъа мим баъди Ъади-в ва бавваакум фи-л-арзи таттахизуна мин суҳулиҳа қусура-в ва танҳитуна-л-чибала буйутā. Фазкурӯ алъаллоҳи ва лā таъса-в фи-л-арзи муфсидин. 74.

74. Ва ёд кунед он вақтеро, ки шуморо баъд аз қавми Од ҷойнишини онҳо гардонид. Ва шуморо дар Замин ҷой дод, аз баҳши ҳамвор ва нармии он қасрҳо месозед ва кӯҳҳоро хонаҳо метарошед. Пас, эҳсонҳои Худоро ёд кунед ва дар (рӯи) Замин фасодкунон табоҳӣ макунед!».

Баъзе гӯшаҳои маънои ин оят дар эзоҳоти оятҳои қаблӣ гузашта бошад ҳам, ҳоло шарҳи ояти мазкур бо зикри дигар паҳлӯҳои он таъкиди онҳост. Яъне Аллоҳ таъоло бо забони пайғамбари худ Солеҳ (а) қавми Самудро ҳушдор дода, гуфтааст, ки ай Самудиён, ба хотир дошта бошед ва фаромӯш накунад, ки

баъди ҳалоки қавми туғёнғари Од, дар Замин ва дар макони онҳо шуморо ҷойнишини онҳо гардонид. Ҳоло бошад, донед, ки шумо дар сарзамине зиндагӣ доред, ки аз ҳама тараф ба ниёзҳои шумо ҷавобгӯ аст. Он дорои даштҳои васеъ, хокҳои ҳосилхезу мусоиди зироат ва сохтани кӯшқу қасри мустаҳкам аст ва ҳамчунин дорои кӯҳистоне аст, ки метавонед дар онҳо барои зимистонгузаронии худ, сангҳоро битарошеду хонаҳо бино кунед ва аз боду бими газанди дигар балоҳои табиӣ дар амон монед! Гуфтаанд, ки умри онҳо тӯлонӣ буд, қасрҳои дар даштҳо сохташон то поёни умрашон кифоя намекарду вайрон мешуд, бинобар ин, дар кӯҳҳои сангини он диёр барои худ хонаҳо месохтанд, ки асло вайронӣ нашошт. Онҳо осудахотир дар кӯҳҳо зиндагӣ мекарданд ва аз газанди тӯфон ё селоб ва дигар ҳодисаҳо бар канор буданд. Баъзе хонаҳои дохили кӯҳҳои он сарзамин то замони мо боқӣ мондааст. Бори дигар Солеҳ (а) неъматҳои Аллоҳро ёдрас намуда, ба онҳо гуфт, ки ай қавми ман, барои ин ҳама неъматҳои фаровон ва фазле, ки Аллоҳ таъоло ба шумо арзонӣ намудааст, шукр кунеду он неъматҳоро ёдовар шавед. Дар рӯи Замин ба фасодкорӣ даст назанеду куфрони неъмат накунед! Қавми Солеҳ (а) бо шунидани ин насиҳатҳо кадом роҳро ихтиёр карданд?

Ояти зер иншоаллоҳ ба савол посух медиҳад.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتَضَعُوا لِمَنْ

ءَامَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُّرْسَلٌ مِّن رَّبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا

أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾

**Қола-л-малау-л-лазӣнастакбару миң қавмиҳи лил лазӣна-
с-тузъифу ли ман амана минҳум атаъламуна анна
Солиҳа-м мурсалу-м ми-р-Раббиҳ. Қолӯ иннә би ма
урсила биҳи муъминун. 75.**

75. Сарони қавми ӯ ки саркашӣ карданд ба онон, ки ҳар кас онҳоро заъиф медонист ва касонеро, ки имон оварда буданд гуфтанд: «Оё медонед, ки Солеҳ аз ҷониби Парвардигори худ фиристода шудааст?» (Аҳли имон) гуфтанд: «Ҳаройина, мо ба шароҳате, ки вай ба он фиристода шуд, муъминем!»

Одатан чун пайғамбаре барои ҳидояти мардум пайдо шавад, атрофи ӯ аксаран қашшоқон, камбағалон, бесарватон гирд меомаданду сарватмандон гарданкашӣ намуда, ба низоъ бармехестанд. Инак, бо даъвати Солеҳ (а) низ, бесарватон гирди ӯ (а) чамъ омаданд. Сарони қавм ва бойзодагон бо Солеҳ (а) кибр варзида, бо он қашшоқон, камбағалон, бесарватон, ки имон оварда буданд, муҳолифатро шурӯъ намуда на аз рӯи дарки вазъият, балки аз рӯи истехзо ба онҳо гуфтанд, ки оё ба ростӣ медонед, ки Солеҳ аз сӯйи Парвардигори худ барои роҳнамоии мардум ҳамчун пайғамбар фиристода шудааст?

Ҳадаф аз ин гуна саволи онҳо ҷустуҷӯи ҳақ набуд, балки хоҳиши онҳо он буд, ки байни он мустазъафон шубҳаву васвасаҳо эҷод кунанд, рӯҳияи онҳоро аз имон овардану тобеъ шудан ба Солеҳ (а) заъиф гардонанд ва аз ҳимояи Солеҳ (а) даст кашанд. Локин мустазъафони имоноварда ва тобеъи Солеҳ (а) шуда, бидуни шакку тардид, бо қувваи имон нияти худро ошкор намуда, ба бойзодагон қотеъона чунин посух доданд, ки на танҳо мо медонем, ки Солеҳ (а) фиристодаи Худост, балки мо ба ӯ (а) ва ба он чи ки ӯ (а) амр мекунад, имон оварда, итоъат мекунем. Бо ҳамин тариқ, бойзодагон, чуноне ки ояти зер эзоҳ медиҳад, нияти худро ошкор сохтанд.

قَالَ الَّذِينَ أَسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي ءَامَنُتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾

Қола-л-лазӣна-с-такбарӯ иннā би-л-лазӣ āмайтум биҳи кāфирун. 76.

76. Он мутакаббирон гуфтанд: «Ҳаройина, мо ба он чи шумо имон овардаед, кофирем».

Баъди гуфтугӯ бо бесарватон сарони қавм (бойзодагони мутакаббир) куфри худро наъзузубиллоҳ, эълон намуда, гуфтанд, ки мо ба он чи, ки шумо имон овардаед, яъне ба пайғамбар будани Солеҳ ва ба ҳар он чи, ки ӯ овардаасту онро муъҷиза меғӯянду ба Аллоҳ нисбат медиҳанд, бовар надорем ва кофирем. Ин ва дигар суҳанҳои куфромезро гуфта, чуноне ки ояти зер фармудааст, даст ба куштани шутуре, ки муъҷизаи Солеҳ (а) буд, заданд:

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يُصْلِحُ أئْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِن

كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾

Фа ъақарун-н-нақата ва ъатав ъан амри Раббиҳим ва қолу йā Сōлиҳуътинā би mā таъидунā иӢ кунта мина-л мурсалин. 77.

77. Пас, аз фармони Парвардигори ҳеи таҷовуз карданд, он модашутурро куштанд ва гуфтанд: «Эй Солеҳ, агар аз пайғамбарон ҳастӣ, он чиро, ки ба мо ваъид мекуни, биёр».

Сарони қавм чун аз як тараф аз имон берун овардани мустазъафон ноумед шуданд ва аз тарафи дигар диданд, ки шутури Солеҳ (а) чунон қавипайкар аст, ки чун навбати обаш расад, ҳамаи оби чоҳро то охир менӯшад ва агар ба чарогоҳ равад, ҳайвонҳои онҳо аз он рамида, рӯ ба гурез меоранд, ба хашм омада, чуноне ки гузашт, тарки фармони Худо намуда, шутурро ба қатл расониданд. Илова бар ин аз ҳад таҷовуз намуда, ба суроғи Солеҳ (а) омада, ошкоро таҳдид намуда, гуфтанд, ки ай Солеҳ, мо аз он азобҳое, ки моро таҳдид мекуни, ҳеҷ тарсе надорем. Ба мо гуфтӣ, ки агар шумо имон наоред ва ба шутур зулм кунед, ба азоби Аллоҳ гирифтор мешавед. Агар ту пайғамбари Аллоҳ ва ростгӯ бошӣ, ҳарчи зудтар он азоби ваъдашударо ба мо биёр-чи!! Ё наъзузбиллоҳ аз ин гурӯҳи бар сари худ бо шитоб азобу ҳалокро талабкунанда ва аз ин гуна суханҳои шахсони аз қаҳру ғазаби Илоҳӣ натарсанда. Хулоса, қавми Самуд мисли қавми Оди аввал ба ҳадди охир расиданд ва чуноне ки ояти зер хабар додааст, мавриди хашму ғазаби Илоҳӣ қарор гирифтанд:

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جِثْمِينَ ﴿٧٨﴾

Фа аҳазатҳуму-р-раҷфату фа асбаҳу фи дāриҳим ҷāғимин. 78.

78. Пас, онҳоро заминларза гирифт, пас, ба вақти субҳ дар сарои ҳеи ҷисми бечон гардиданд.

Ҳангоме ки қавми Самуд туғёнгарии худро ба нуқтаи охирин расониданд ва дар дили онҳо барои имон ҷое намонд, тибқи қонуни нобуд сохтани муфсидон ва тоза нигоҳ доштани рӯи Замин балои заминларза ба суроғи онҳо омад, қасру кӯшки мустаҳками онҳоро такон доду дар ҳам фуру рехт. Ҷонҳои онҳоро аз ҷисмашон барканд ва онҳоро аз по даровард. Субҳгоҳон танҳо ҷисми бечони онҳоро дар хонаҳояшон боқӣ гузошт.

Ногуфта намонад, ки сабаби ҳалоки қавми Самуд, чуноне, ки аз ин оят маълум шуд, зилзилаи шадид будааст. Аммо дар сураи “Фуссилат” ояти 13-ум ин дoston бо калимаи «Соиқа» ва дар сураи “Алҳокқаҳ” ояти 5-ум калимаи «Тоғияҳ» (омили вайронкунанда) ва дар сураи “Қамар” ин ҳодиса чун “Сайҳа” ном бурда шудааст Байни онҳо ҳеч тазоде нест, зеро дар баъзе ҳолатҳо қабл аз заминларзаи шадид соиқа (наъраи) ҳавлноке садо медиҳад. Тоғия ва сайҳа ҳам, ба маънои наъраи тунд истифода шуда аст.

Хулоса чун онҳо модашутурро рӯзи чаҳоршанбе куштанд, рӯзи шанбе бар сари онҳо азоби ваъдашуда омад. Ояти зер фармудааст, ҷуз Солеҳ (а) ва тобеъонаш дигар ҳама ба фоҷиаи марговар гирифтोर шуданд.

فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَاقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ

وَلَكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّصِيحَ

**Фа таваллā њанҳум ва қола йā қавми лақад аблагтукум
рисāлата Раббӣ ва насаҳту лакум ва лāки-л лā
туҳиббуна-н-нāсиҳин. 79.**

79. Пас, Солеҳ аз онҳо рӯй бигардониду гуфт: «Эй қавми ман! Ба шумо паёми Парвардигори худро расонидам ва барои шумо насиҳат кардам, валекин насиҳаткунандагонро дӯст намедоред».

Солеҳ (а) бо илҳоми Худовандӣ донист, ки панду насиҳат барои онҳо суде надорад, аз онҳо рӯйи гардонида, аз байни онҳо ба дигар ватан рафт. Чун он қавми барои худ бошитоб азобро талабкунанда ба ҳалокат расиданд, бори дигар ба диёри онҳо баргашт. Худованд ба ӯ (а) илҳом бахшид, ки онҳо мешунаванд. Бо оҳанги сарзаниш ва дилкӯбӣ ба онҳо гуфт, ки ай қавми ман! Ман барои хайрхоҳии шумо шуда, он паёме, ки Парвардигор барои ману шумо фиристода буд, расонидам. Шуморо борҳо насиҳат

намудам, ки ба ин гуна азоби дар ҳасрат мононда гирифтор нашавед, локин шумо ба ҳарфҳои ман ғӯш накардед. Маро дурӯғгӯ ҳисобидед, мисли ман насиҳатгаронро дӯст надоштед, ҳол он ки насиҳатгарон аз шумо на пул меҳостанду на мол, маро дурӯғгӯ ҳисобида, бо шитоб ин азобро барои худ, бо гумоне, ки ин гуна азоб намеояд талбидед. Ҳоло бошад, он дурӯғпиндоштаи шумо шуморо ҳалок гардонидааст. Акнун худро ҳарчанд маломат кунед ҳам, дигар барои шумо ҳеҷ фоидае нест, дигар аз дасти ману шумо чи меояд?

Қиссаи ба ин монанд дар “Саҳеҳайн” чунин зикр шудааст: «Вақто ки Расулуллоҳ дар ғазои Бадр ғолиб омаданд, бисёре аз мушрикҳои номдор ба ҳалокат расиданд. Вақти бозгашт Расулуллоҳ шутури худро савор шуда, ба Қалиб гуфтани маконе, ки қитъае аз дашти Бадр буд, камтар истоданд. Он ҷо ҷасади мушрикҳо дафн шуда буд. Чунин гуфтанд: **“Ё Або-ҷаҳл бинни Ҳишом, ё Утба бинни Робиъа, ё Шайба бинни Робиъа ай фулон ва фулон... оё дурустии он чиро, ки Аллоҳ таъоло барои шумо ваъда намуда буд, ёфтед? Албатта, (мо) он чи ки Парвардигор барои мо ваъда намуда буд, ҳақ ёфтем!”** Дар ин асно Умар (р) гуфт: “Ё Расулаллоҳ инҳо мурдаанд ба инҳо сухан мекунӣ?” Расулуллоҳ гуфтанд: **“Қасам ба Зоте, ки ҷони ман дар ихтиёри Ёст, шумо аз ин суханҳои ман аз инҳо дида шунавоатар нестед, локин онҳо ҷавоб гардонида наметавонанд”**.

Акнун дар ояи баъдӣ баёни қиссаи Лут (а) меояд:

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنْ

الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾

Ва Лутан из қола ли қавмиҳи атаътуна-л-фāҳишата мā сабақакум биҳā мин аҳади-м мина-л-ъāламйн. 80.

80. Ва фиристодем Лутро. Он вақт ба қавми худ гуфт: «Оё амали зиштеро мекунед, ки ҳеҷ касе пеш аз шумо аз ҷаҳониён онро накардааст!?

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ دُونِ النِّسَاءِ ۚ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ

مُتَسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

Иннакум ла таътуна-р-риҷāла шаҳвата-м ми^н дуни-н-нисāъ. Бал айтум қавму-м мусрифун. 81.

81. Ҳаройина, ба чуз занҳо бо шаҳват ба сӯйи мардон меравед? Балки шумо гурӯҳи исроф (таҷовуз)-кор ҳастед!»

Ривоят шудааст, ки Лут (а) бародарзодаи Иброҳим (а) аст. Онҳо дар сарзамини Ироқ, дар вилояти Басра, дар байни қабилаи Калдонӣ ба олам омадаанд. Вақто ки падараш Ҳорон аз олам мегузарад, амакаш Иброҳим (а) ба тарафи Фаластин ё ба Шом ва ё ба Канъон сафар мекунад ва ӯ (а)-ро ҳамроҳи худ мебарад. Вақто ки ӯ (а) ба воя мерасад, Аллоҳ таъоло ӯ (а)-ро ба шаҳри Содум ва атрофи он Пайғамбар мегардонад. Чун мақсади пайғамбарон як аст, ӯ (а) мардуми он диёрро ба сӯйи Худои якка меҳонад, онҳоро амр ба маъруф мекард ва наҳй аз мункар-бозгаштан аз корҳои гуноҳу фоҳише, ки ихтироъ карда буданд, насиҳат намуд. Он қавм ба ҳамчинсбозӣ (гомосексуализм) даст доштанд. Ба онҳо гуфт, ки эй мардум, оё шумо ба чунин коре даст задаед, ки аз насли Одам (а) ҳеҷ қабил ва ҳеҷ кас чунин амали зишту манфурро то шумо накардааст? Охир Аллоҳ таъоло барои шумо аз чинси шумо занҳо офаридааст, занҳоро монда, бо мардҳо дармеомезед, оё шаҳвати худро дар мардҳо мешиканед? Агар шумо аз чунин кор даст накашед, шумо қавми исрофкор буда, сазовори лаъну хашми Худованд қарор мегиред. Хулоса, Лут (а) ҳар чи қадар, ки қувват дошт паёми Илоҳиро ба онҳо расонд, локин ҳеҷ набуд, ки онҳо панд гиранд.

Ояти зер давоми қиссаро пай мегирад.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ ۚ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ ۖ

إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَّتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾

Ва mā kāна ҷавāба қавмиҳи иллā а^н қолӯ ахриҷуҳум-м ми^н қарятикум. Иннаҳум унāсу-й ята^тахҳарун. 82.

82. Набуд ҷавоби қавми ӯ, магар он ки гуфтанд: «Берун кунед онҳоро аз деҳаи худ. Ҳаройина, онҳо мардумеанд, ки покизагӣ металабанд».

Вақто ки Лут (а) ин амали зишти онҳоро ошкоро инкор намуд ва бо панду насиҳатҳо хост онҳоро аз ин гуна амали номардумӣ раҳо диҳад, онҳо мутаассифона, на ин ки ба сухани Лут (а) лабайк гуфта дар паи тавбаву истиғфор шуданд, балки аз рӯи истеҳзо дар посухи Лут (а) гуфтанд, ки инҳо бо пиндори хеш мардуми покизакор будаанд, инҳо байни мо нопокон чи кор мекунанд, онҳоро аз шаҳратон берун кунед! Во аҷабо, аз ин гуна суханҳои ҷоҳилон. Покон бояд аз шаҳр берун раванду палидону нопокон дар шаҳр боқӣ монанд. Инсофи онҳоро бинед, инсоне, ки онҳоро ба кори ҳалолу покизаи Аллоҳфармуда даъват кунад, ӯ наздашон айбдораст ва бояд аз байнашон хориҷ карда шавад.

Оре, дар ҳар даври замон ин гуна воқеаҳо вучуд доранд. Афроди бадкор ҳатто хирқаи ба шароб олудаи хешро аз сачҷодаи (ҷойнамози) Худотарсон поктар меҳисобанд ва покдоманҳоро дида наметавонанд.

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا أَمْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ

Фа анҷайнāху ва аҳлаҳӯ илламраатаҳӯ кāнат мина-л-ғобирин. 83.

83. Пас, наҷот додем ӯро ва касони ӯро, магар зани ӯро, ки ӯ аз боқимонда (ҳалоқшуда)-гон буд.

Худованд ба мо дар ин оят хабар додаст, ки вақто қавми Лут (а) ба насиҳатҳо ва хайрхоҳиҳои ӯ (а) гӯш надода, даст ба таҳдиду тухмати Лут (а) заданд, онҳо ба азоб гирифтор шуданд. Мо аз ин азоби бар сари онҳо омада, Лут (а) ва аҳли хонадону пайравони ростинашро аз ин вартаи ҳалокат наҷот додем. Аммо завҷааш, ки дар дину ақидаи Лут (а) набуд ва ба мардуми бадкор кӯмак мерасонд, низ ба ҳалокат расид. Дар ояти 36-уми сураи “Зориёт” ва ояти 10-уми сураи “Таҳрим” дар хусуси ҳамсари Лут (а) ва кӣ будани ӯ тафсилоте вучуд дорад. Мувофиқи ин тафсилот ӯ сабаби ҷуръати қавми бадкор барои меҳмонҳои Лут (а) шуд ва ҳамроҳи он бадкорон ҳалок гардид.

Ояти зер аз намуди балои бар сари қавми Лут (а) омада хабар додаст:

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا ط فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

Ва амтарнā ъалайҳим-м матаро. Фанъур кайфа кāна ъāқибату-л-мучримин. 84.

84. Ва бар онҳо бороне (аз санг) боронидем, пас, бингар чӣ гуна буд охири кори гунаҳкорон!

Дар охири қиссаи қавми Лут (а) Худованд хабар додаст, ки Мо онҳоро ба муҷозоти шадид гирифтор гардонидем. Агарчи дар ин оят зикри санг наомада бошад ҳам, локин бо истифода аз оятҳои 77-83-уми сураи “Худ” чунин бар меояд, ки Худованд болои онҳоро борони селсангро боронида ва онҳоро то ҳалокашон дар ҳаму барҳам кӯбид, ки ягон нафаре аз шаҳриён дар амон намонд. Дар охир Аллоҳ таъоло фармудааст, ки ай мухотаб (яъне мардум), бингаред, ки ин амали зишти гунаҳкорон то қучо анҷомид ва чӣ гуна натиҷа дод!

Қиссаи Шуъайб (а) дар оятҳои зер, иншоаллоҳ, баён мешавад:

وَالِى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ط قَالَ يَتَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ

مِّنْ إِلَهِ غَيْرُهُ ط قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ط فَأَوْفُوا الْكَيْلَ

وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ

بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ط ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾

Ва илā Мадяна ахoҳум Шуъайбā. Қoла йā қавмиъбудуллоҳа мā лакум-м мин илāҳин ғайруҳ. Қад чāаткум баййинату-м ми-р-Раббикум. Фа авфу-л-кайла ва-л мизāна ва лā табхасу-н-нāса ашйāаҳум ва лā туфсиду фи-л-арзи баъда ислāҳихā. Зāликум хайру-л лакум ин кунтум-м муъминин. 85.

85. Ва фиристодем ба сӯйи қавми Мадян бародари онҳо Шуъайбро. Гуфт: «Эй қавми ман, Худоро ибодат кунед, шуморо

ҳеҷ илоҳе барҳақ ғайри ӯ нест. Ҳаройина, ба шумо далеле аз тарафи Парвардигоратон омадааст, пас, тамом кунед паймона ва тарозуро ва ноқис надихед ба мардум ашйи онҳоро ва фасод макунед дар Замин баъди ислоҳи он. Агар гаравандагон ҳастед, ин кор барои шумо беҳтар аст!

Дар ин оят корнамоиҳои Шуъайб (а), ки Аллоҳ таъоло ӯро ба сӯйи шаҳри Мадян ба сифати пайғамбарӣ фиристода буд, баён шудааст. Мадян номи яке аз фарзандони Иброҳим (а) буда, ҳоло он қабила ва номи диёр ҳамноми ӯст. Сарзамини Мадяро аз Ақаба то Тури Сино, ҷануби шарқи Урдун меҳисобанд. Номи Шуъайб (а) дар Қуръон дар сураҳои “Ҳуд”, “Шуъаро”, “Анкабут”, “Аъроф”, хулоса, 11 маротиба зикр шудааст. Замони пайғамбарии Шуъайб (а) пеш аз замони Мӯсо (а) будааст. Аз сабабе ки ӯ (а) даъвати худро бисёр бо фасоҳату далелҳо пурқувват менамуд, уламои изом (олимони бузург) Шуъайб (а)-ро «Хатибул-анбиё» номидаанд. Дар замони Шуъайб (а) мардуми шаҳри Мадян мардуми бутпарасту тиҷоратпеша буда, дар хариду фурӯш аз ченак ва тарозу заданро одат доштаанд.

Аллоҳ таъоло дар ин оят хабар дода гуфтааст, ки Мо барои ҳидоятӣ он сарзамин (шаҳри Мадян) бародари онҳо (он қавм) Шуъайбро, дар сифати пайғамбарӣ фиристодем. Дар ҳақиқат Шуъайб (а) дар навбати аввал чун пайғамбарони гузашта ба он қавм гуфт, ки ай қавми ман, шумо мушоҳида намудед, ки барои тасдиқи пайғамбарии ман аз тарафи Парвардигор муъҷизаҳои далолаткунанда омадааст. Акнун шумо ба насихати ман даромада, Худои ягонро бипарастед, зеро ба ғайри ӯ дигар ҳеҷ чизе барои шумо сазовори парастӣ нест. Оре! Агарчи дар ин оят муъҷизаи ӯ (а) зикр нашуда бошад ҳам, маълум аст, ки касе, ки Пайғамбар аст, албатта, ӯ бе муъҷиза намешавад. Хулоса, Шуъайб (а) барои ақидаи он қавмро аз бутпарастӣ ба яккапарастӣ гардонидан паёмҳои Илоҳиро мерасонду онҳоро насихат мекард. Чун он қавм даст ба амалҳои фасоду зидди инсофу инсонгарӣ зада буданд, барои муолиҷаи ин фасод ҳақро напӯшид, хотирбинӣ накард, ба онҳо гуфт, ки ай мардум, ҳоло бо омадани ман барои шумо роҳи дурусте, ки ризои Аллоҳ дар он аст, ошкор шуд. Аз Худо битарсед, ҳар чизе, ки бо паймона мефурӯшед ё бо тарозу вазн мекунед, аз он кам накунад, зеро кам ё сабук фурӯхтан хиёнат ва зулм ба мардум аст. Бо шарофати омадани анбиё (а) ва кӯшишҳои онҳо бояд фасод оҳиста-оҳиста аз рӯи Замин дур шаваду рӯи Замин ба

салоҳ ояд. Шумо дигар ба фасод дар рӯи Замин даст назанед. Агар шумо муъмин бошед имон дошта бошед, ба ин насиҳатҳо амал кунед, ба суди шумо хоҳад буд. Валлоҳу аълам, аз ин гуфтаҳо як нукта маълум мешавад: Агар инсон аз рӯи имондорӣ даст аз чунин корҳо кашад ё ба чунин корҳо даст назанад, ахлоқи иҷтимоии мардум дуруст шуда, (яъне, байни мардум) самараи хубе ба бор меорад. Дар ҳолати акс, он амал таъсири баде дар насли оянда хоҳад дошт. Ин буд он се насиҳате, ки Шуъайб (а) ба мардуми Мадян расонид. Акнун ояти зер насиҳати ҷаҳоруми Шуъайб (а)-ро баён мекунад:

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ
ءَامَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ وَأَذْكُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَرَكُمْ
وَأَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾

Ва лā тақъуду би кулли сиротин туъидуна ва таъуддуна ъан сабиллāхи ман āмана биҳи ва табғунаҳā ъиваҷā. Вазкурӯ из кунтум қалилан факашсаракум. Ванъзуру кайфа кāна ъақибату-л-муфсидин. 86.

86. Ва бар сари ҳар роҳ манишинед, то аз роҳи Худо касеро, ки ба Ё имон овардааст, битарсонед ва онҳоро боздоред ва барои он роҳи қаче бичӯед. Ва ёд кунед он вақтеро, ки шумо андак будед, пас, шуморо бисёр гардонид ва бингаред чӣ гуна шуд охири кори фосидкорон?

Сабаби дар сари роҳ нишастани аҳли Мадянро муфасссирон ҳар гуна эзоҳ дода бошанд ҳам, ба мазмуни ояти мазкур дуруст меояд. Масалан Саддӣ гуфтааст, ки онҳо ба ғайри касбҳои дар боло зикршуда, касби гумрукӣ доштанд. Баъзе гуфтаанд, ки онҳо роҳзан буданд ё зӯроваре буданд, ки агар мардум молашонро ба онҳо намедод, ба қатл таҳдиду ваъидаш мекарданд. Ибни Аббос (р) гуфтааст, ки дар гузаргоҳе, ки мардум назди Шуъайб (а) мерафтанд, менишастанд ва мардумро ваъид намуда, боз

медоштанду мегуфтанд: «Ў (Шуъайб) каззоб аст, ба назди ӯ наравед! Ва ғайра...» Бинобар ин Шуъайб (а) онҳоро бо изни Аллоҳ аз ин амалҳои зишт наҳй намуда гуфт, ки ай қавми ман, шумо дар сари роҳҳо нишаста, мардуми муъминро таҳдид накунад ва аз шиканча натарсонед. Ин роҳ роҳи Худост, онро қач намуда касонеро, ки меҳоҳанд, назди ман раванд, боз надоред, онҳоро таҳдид накунад, ба онҳо маро дурӯғӯ нагӯед.

Хулоса, Шуъайб (а) ба қавми худ, то шояд, сари инсоф оянд, монанди пайғамбарони пеш гузашта неъматҳои бисёро ёдрас менамуд. Ба онҳо мегуфт, ки ай қавми ман, оё андеша намекунад, ки шумо адади каме будед. Аллоҳ таъоло шуморо бисёр гардонид. Молҳоятон каму шумо фақир будед, моли шуморо Аллоҳ таъоло зиёду шуморо тавонгар гардонид? Бо ҳамин тариқ, то ин ки онҳо ибрат гиранд, ба онҳо гуфт, ки бингаред, қавми Нӯҳ, Ҳуд, Солеҳ ва Лут (а)-ро. Онҳо мисли шумо фасодкор шуданду даст ба содир кардани гуноҳ заданд, пайғамбари замони худро дурӯғӯ ҳисобиданд, ба онҳо чи расид? Шумо аз онҳо чи зиёдатӣ доред ва ё ягон ваколатнома доред, ки азобҳои илоҳӣ ба суроғи шумо намеояд ва шумо аз арсаи ҳастӣ гум намешавед? Одатан пайғамбаре байни қавме пайдо мешуд, мардум ду гурӯҳ шуда, як гурӯҳ ба он пайғамбар имон меовард, гурӯҳи дигар кофиру душман мешуд. Қавми Шуъайб (а) низ, ду гурӯҳ шуд, то ин ки байни қавм шӯриш барпо нашавад, ҳарчанд муъминҳо аз кофирҳо зулму азият ҳам медиданд, Шуъайб (а) онҳоро то омадани ҳукми Илоҳӣ, чуноне ки ояти зер ба ин ишора дорад, ба сабр фаро хонд:

وَإِنْ كَانَ طَآئِفَةٌ مِّنْكُمْ ءَامَنُوا بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَآئِفَةٌ لَّمْ

يُؤْمِنُوا فَأَصْبِرُوا حَتَّىٰ تَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٧﴾

**Ва иф кона тѡифату-м минкум аману би-л-лази урсилту
биҳи ва тѡифату-л лам юъмину фасбиру ҳатта
яҳкумаллоҳу байнанā. Ва Ҳува Хайру-л-ҳақимин. 87.**

**87. Ва агар бошад, ки гурӯҳе аз шумо, ба он чӣ бо ҳамроҳи он
фиристода шудам, имон овардаанд ва гурӯҳе (ҳанӯз) имон
наёвардаанд, пас, то вақте ки Аллоҳ дар миёни мо ҳукм кунад,
сабр кунед ва Ў беҳтарин ҳукмкунандагон аст».**

Аз эҳтимол дур нест, ки чун муъминон аз кофирон фишорҳо медиданд, аз Шуъайб (а) суол мекарданд, ки пирӯзии мо кай аст ва мо то кай зери зулми ин золимон боқӣ мемонем? Кофирону муҳолифон бошанд, вақто ки ҷазои Илоҳӣ бо шитоб бар сари онҳо ҳанӯз наомада буд, ҷуръат намуда, суол карданд, ки агар ту ба ростӣ аз тарафи Худо пайғамбар ҳастӣ, чаро бо ин қадар муҳолифтҳое, ки мо бо ту мекунем, ҳеҷ балое бар сари мо намеояд? Хулоса, Шуъайб (а) чун ихтилофро дар байни қавми худ дид, барои муъминон бо оҳанги пирӯзӣ ва барои кофирону муҳолифон бо оҳанги ваъиду хасор (зиён) гуфт, ки эй қавм, агар тоифае аз шумо ба он чи, ки тавассути пайғамбарии ман фиристода шудааст, имон оварад ва гурӯҳе имон наёварад ва гурӯҳи имон наоварда ягон ҷазое набинад ҳам, набояд ин сабаби ғурури онҳо ва навмедии муъминон гардад. Худованд беҳтарини ҳукмкунандаҳост. Ҳеҷ бими он намеравад, ки Ё таъоло дар ҳолати ҳукм ба ноадолатӣ роҳ диҳад, сабр кунед, кӣ бар ҳақ аст ва кӣ дар ботил, Худованд оянда нишон медиҳад.

﴿ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَشْعِيبُ وَالَّذِينَ

ءَامَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُوذُنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَرِهِينَ ﴾

Қола-л-малау-л-лазӣнастакбару миң қавмиҳи ла нухриҷаннака йа Шуъайбу ва-л-лазӣна аману маъака миң қарятинā ав ла таъудунна фӣ миллатинā. Қола а-ва лав куннā кариҳин. 88.

88. Сарони қавми ӯ, ки саркашӣ карданд, гуфтанд: «Эй Шуъайб, албатта, туро ва касонеро, ки ҳамроҳи ту имон оварданд, аз деҳаи худ берун мекунем ё ин ки ба дини мо бозмегардед». (Шуъайб) гуфт: «Оё бозгардем, агарчӣ мо нохоҳон бошем?»

Дар ин оят Аллоҳ таъоло ақсуламали қавми Шуъайб (а)-ро хабар додаст, ки онҳо дар баробари суханҳои дурусти пайғамбари Мо тоб наоварда, хусусан ашрофи мутакаббир ва мағрур сухани худро бо қасам таъкид намуда, ба фиристодаи Мо гуфтанд, ки ай Шуъайб, ба Худо қасам ду роҳ пеши шумост; ё бе ягон қайду шарт ту ва касонеро, ки ба ту имон овардаанд, ҳамроҳи ту аз ин деҳа хориҷ мекунем ё ин ки ту ва тобеони ту ба дини мо бармегардед!

Шуъайб (а) аз ин гуна таклифи онҳо дар тааҷҷуб монда бошад ҳам, локин дар ҷавоб, чуноне ки калимаи охири ояти мазкур ишора дорад, на аз ҷониби худ, балки аз номи ҷамоъаи муъминон ба гуфтани баъзе суханҳое, ки ба ӯ (а) тааллуқ надошт, маҷбур шуд ва ба онҳо гуфт, ки мо шумо ва дини шуморо бад дида, аз он нафрат дорем, оё ба ин баддидаамон гаштани мо зарур аст? Оё сазовор аст, ки шумо ақидаи худро болои мо бор кунеду бо зарби зӯрӣ моро ба гаравидани дини ботил бикашонед?

Ба як нукта таваҷҷуҳ бояд кард. Мумкин аст аз зоҳири оят баъзеҳо чунин тасаввур кунанд, ки Шуъайб қаблан дар сафи бутпарастон қарор дошту ҳамнавои онҳо буд. Ҳаргиз чунин нест. Зеро ақидаи тамоми мусалмонҳо ин аст, ки ҳамаи пайғамбарон аз хурдсолӣ то ба охири умр лаҳзае бутпарастӣ накардаанд. Вақто ки Шуъайб (а) дар баробари он қавми бутпараст сукутро ихтиёр кард, ин маънои онро надорад, ки ӯ (а) ба чунин корҳо розӣ буд. Балки ин гуна сукут ба ӯ (а) қабл аз замони нубуваташон, ки маъмур ба таблиғ набуд, рост меояд, на баъди нубуваташон. Валлоҳу аълам.

Сухани Шуъайб (а) дар ояти баъдӣ идома дорад:

قَدْ أَفْتَرْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنَّا عُذْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّيْنَا اللَّهَ

مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ

شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ

خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿٨٩﴾

Қадифтаарайнā љалаллоҳи казибан ин људнā фӣ миллатикум баъда из наҷҷāналлоҳу минҳā. Ва ма̄ якуну ланā ан-н-наъӯда фӯҳā иллā ай̄ яшāаллоҳу Раббунā. Васиъа Раббунā кулла шай-ин љилмā. Ьалаллоҳи таваккалнā. Раббанафтаҳ байнанā ва байна қавминā бил-ҳаққи ва анта хайру-л-фāтиҳ̄ин. 89.

89. Агар ба дини шумо баъд аз он, ки Аллоҳ моро аз вай раҳонидааст бозгардем, ҳаройина, бар Аллоҳ дурӯге баста бошем ва ҳаргиз ба мо лоиқ нест, ки ба он бозгардем, магар он ки Аллоҳ-

Парвардигори мо хоста бошад. Парвардигори мо аз рӯи илм ҳама чизро ихота кардааст. Мо бар Аллоҳ таваккул кардем. Эй Парвардигори мо, дар миёни мо ва қавми мо ба ростӣ файсала кун ва Ту беҳтарин ҳукмкунандагон ҳастӣ!».

Шуъайб (а) сухани худро бо эътироз идома дода, ба бойзодагони қавми худ, аз ҷониби тарафдорони худ гуфт, ки Худованд моро аз ин вартаи ҳалокат наҷот дода, ба сӯйи роҳи худ хондааст. Мо паймони илоҳиро хамчун аҳд қабул кардаем. Ҳоло агар мо ба гуфти шумо ба миллат (дин)-у ойини шумо баргардем, ин барои мо мумкин нест, зеро ойини шумо ойини бутпарастӣ аст. Аллоҳ таъоло моро аз ин ҷаҳолат раҳонидааст. Агар ба ин роҳ равем, гӯё мо дар шаъни Аллоҳ дурӯғҳо гуфта, бухтонҳо бастаем. Дар чунин сурат мусаллам аст, ки Худованд моро муҷозоти баде хоҳад дод. Нукта: Агар муъминне, наъузубиллоҳ, ба куфр баргардад ва ё муртаду мушрик шавад, гуноҳи ӯ аз гуноҳи шахсе, ки роҳи ҳақ барои ӯ равшан нашудаасту ҳоло кофир аст, бузургтар аст. Ин ҷузъи оят ҷавоби ҷузъи охири ояти қаблӣ буда, Шуъайб (а) ба онҳо гуфт, ки ай қавм, Худованд бо лутфу карами Худ моро аз роҳи ҷаҳолат халос намудааст. Ҳаргиз барои мо сазовор нест ба он бозгардем, магар дар сурате, ки Худованд хор шудани моро хоста бошад. Зеро тамоми корҳои хайру шар дар ихтиёри Ёст. Ҳоло бошад, мо имон ба он дорем, ки Аллоҳ таъоло бо илми номаҳдуд ва бар камоли Худ тамоми мавҷудотро ихота дошт ва дорад. Тамоми дигаргуниҳоро, ки барои бандагон руҳ медиҳад, медонад. Таҷдиди назар барои Ё таъоло лозим нест. Мо зери дастури Ё таъоло амал мекунем, ҳеҷ мумкин нест, ки Ё таъоло аз дастури додаи Худ баргардад. Дар давоми сухан Шуъайб (а) ишора намуд, ки аз таҳдидҳои онҳо дар ҳарос нест ва дар ин роҳ устувор боқӣ хоҳад монд. Ба онҳо гуфт, ки таваккали мо, то ин ки Ё таъоло моро бар имон пойдору собитқадам ва аз азоби Худ дар паноҳаш нигоҳ дорад, танҳо ба Аллоҳ аст.

Шуъайб (а) дар охир чунин дуое намуд, ки аз дуои ӯ бар сари ин қавми саркаш оҳанги фуруд омадани азоб маълум мешуд. Гуфт, ки Парвардигоро! Байни мо ва қавми мо бо ҳаққу ростӣ, ҳукму доварӣ кун, мушкilotи моро бартараф соз, аҳли ҳақро бар ботил пирӯз гардон, дарҳои раҳмати Худро ба рӯи мо кушо, Ту беҳтарини кушояндагонӣ. Бо ҳамин гуна дуъо Шуъайб (а) ҳама корҳои худро ба соҳиби асосии худ ҳавола кард. Бойзодагон бо шунидани ин сухан таҳдиди муъминонро оғоз намуданд.

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَئِنْ أَتَيْتُمْ شُعَبًا إِنَّكُمْ إِذَا

لَخَسِرُونَ ﴿٩٠﴾

**Ва қола-л-малау-л-лазӯна кафару миӢ қавмиҳи ла уни-
т-табаътум Шуъайбан иннакум иза-л ла ҳосирӯн. 90.**

**90. Ва он ашрофи аз қавми ӯ, ки кофир буданд, ба ёрони худ
гуфтанд: «Агар тобеъи Шуъайб шавед, ҳаройина, он вақт
зиёнкор бошед».**

Аллоҳ таъоло аз шиддати куфри бойзодагон ва ашрофи қавми Шуъайб (а) дар ин оят хабар додаст, ки онҳо ба пайравони Шуъайб (а) ва ё ба касоне, ки майли пайрав шудан доштаанд, бо қасам сухани худро таъкид карда гуфтанд, ки агар шумо Шуъайб (а)-ро тобеъ шавед, соҳиби ду намуд зиён мегардед: якум ин ки дини бобову аҷдоди худро аз даст медиҳед, дувум ин ки бо даст кашидан аз фиреб ҳангоми тичорат зарари молӣ мебинед. Оре! Одати душманони дин доимо чунин будааст. Алайҳи Пайғамбар (а) ва алайҳи ворисону пайравони ӯ макру ҳилаҳо андешида, меҳоҳанд онҳоро бо таҳдид аз роҳи ихтиёркардашон боз гардонанд. Вақто ки бо ин услуб корашон пеш наравад, ба азоб додану тарсонидани онҳо даст мезананд. Сарони шаҳри Мадян ҳам хостанд касонеро, ки тобеъи Шуъайб (а) буданд, ба чунин азобҳо кашонанд, локин, чуноне ки ояти зер эзоҳ медиҳад, балое домангири онҳо шуд, ки ба мақсадашон нарасиданд.

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جِثِيمٍ ﴿٩١﴾

**Фа аҳазатҳуму-р-раҷфату фа асбаҳу фи дāриҳим
ҷāсимӣн.91.**

**91. Пас, онҳоро заминларза гирифт, пас ба вақти субҳ дар сарои
хеш ҷисмҳои бечон гардиданд, -**

Вақто ки кофирони қавми Шуъайб (а) ба гумроҳии худ кифоя накарда, хостанд пайравони Шуъайб (а)-ро низ гумроҳ созанд, аз имон овардани онҳо чашми умед канда шуд. Ҷазои илоҳӣ дар сурати заминларзаи шадид барои решаи фасоди онҳоро нобуд сохтан ба суроғи онҳо омад. Офати марғбори илоҳӣ онҳоро фаро

гирифт. Ҳамаи онҳо субҳгоҳон дар саройҳои худ ҷисмҳои бечон гардиданд, яъне ҷисмҳои бечони онҳо дар саройҳояшон меҳобид. Агар ба сураи “Ҳуд”, ояти 94-ум назар шавад, ҳалоки қавми Шуъайб (а)-ро бо сайҳа (садои даҳшатбор) ва агар ба ояти 189-ум сураи “Шуъаро” назар шавад, соиқае (оташе) аз абр ва дар ояти таҳти назар заминларза гуфта шудааст. Навъи ҷазо зоҳиран фарқ кунад ҳам, байнашон ҳеҷ зиддияте нест, яъне се навъ азоб болои он қавм нозил шудааст, ки масдари он ҳама як аст. Дар аввал абри сиёҳ болои онҳо соя афканд, ки дар он аҳгарҳои оташин буд, дувум як садои ниҳоят мудҳишу ҳалоккунандаро аз осмон шуниданд ва севум заминларзаи шадид онҳоро фаро гирифт. (Ибни Касир).

الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا

هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾

Ал-лазӣна каззабу Шуъайбан ка-ал лам ягнав фиҳа. Ал-лазӣна каззабу Шуъайбан кану ҳуму-л-хосирин. 92.

92. ононе, ки Шуъайбро такзиб карданд, гӯе дар он диёр набуданд, ононе, ки Шуъайбро дурӯггӯ ҳисобиданд, худ зиёнкор шуданд.

Дар ояти мазкур Аллоҳ таъоло натиҷаи ин заминларзаи ваҳшатнокро баён намудааст, ки онҳое, ки Шуъайб (а)-ро дурӯгӯ ҳисобиданд, чунон ҳалок ва гумном шуданд, ки гӯе дар диёрашон ҳеҷ зиндагонӣ накарда ва ҳеҷ айшу ишрате ҳам надидаанд. Онҳо таҳдид карда буданд, ки агар Шуъайб(а)-у пайравонашон ба дини собиқ бар нагарданд, онҳоро аз Ватан берун мекунанд. Аммо Худованд онҳоро чунон зиёнкор гардонид, ки аз онҳо на ном монду на нишону, на мулку на диёр. Ҳама ба харобазор табдил шуд. Аммо Шуъайб (а) ва асҳобашро раҳмати Парвардигор чунон фаро гирифт, ки ягон зарра ба онҳо хисорот (зарар)-е ворид нашуд.

فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰ قَوْمٍ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ

فَكَيْفَ اَسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كٰفِرِينَ ﴿٩٣﴾

**Фа таваллā ъанҳум ва қола йā қавми лақад аблагтукум
рисālāti Раббӣ ва насаҳту лакум фа кайфа āсā ъалā
қавмиñ кāфирӣн. 93.**

**93. Пас, аз онҳо боз гашт ва гуфт: «Эй қавми ман, дарҳақиқат,
ба шумо пайғомҳои Парвардигори худро расонидам ва барои шумо
насиҳат кардам. Пас, чӣ гуна бар қавми кофир андӯх хӯрам?».**

Чуноне, дар шарҳи ояти 79-уми ҳамин сура шиора шуд, ояти мазкур низ эҳтимоли ду маъноро дорад: 1-ум. Чун Шуъайб (а) ба азоб гирифтор шудани қавми худро мушоҳида кард, аз онҳо рӯй гардониду онҳоро хитоб намуд. 2-юм. Баъди харобу димор (несту нобуд) гардидани ватани онҳо бар сари онҳо бозгашт ва онҳоро зери хитоби худ қарор дод. Ба ҳар тақдир Шуъайб (а) аз он қавми саркаши гунаҳкор рӯй гардонид, ба онҳо гуфт, ки ай қавми ман, ин азобе, ки бар сари шумо омадааст, айби худи шумост. Ҳар чи маломат мекунед, худро маломат кунед. Ба шумо маълум аст, ки дар ҳақиқат аз тарафи Парвардигор маъмур будам, бе каму кос ҳама паёмҳои Ӯро ба шумо расонидам. Хайрҳои шумо шуда шуморо ба миқдори кофӣ насиҳатҳо кардам. Бахилӣ накарда, кӯшиш намудам, то ин ки шумо роҳи ҳидоятро ёбед. Аммо шумо бошед, бар куфри худ пофишорӣ намуда, даъвати маро иҷобат накардеду имон наовардед. Дар натиҷа ба чунин балои марговар гирифтор шудед. Ҳоло ман барои чунин қавми беимону кофир чи гуна таассуф хӯраму андӯхгин шавам? Ҳаргиз барои мисли шумо инсонҳои ба ҷазои илоҳӣ гирифторшуда ғам нахоҳам хӯрд. То ин ҷо қиссаҳои умматҳои паёмбарони гузашта чун Нӯҳ, Ҳуд, Солеҳ, Лут ва Шуъайб (а) мухтасар бо услуби ин сура гузашт. Ҳоло дар оятҳои зер муносибат бо шахсоне, ки паёмбарони Аллоҳро дурӯғу меҳисобанд, баён мешавад.

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ

يَضُرُّعُونَ

**Ва mā арсалнā фӣ қаряти-м мин-н-набиййин иллā ахазнā
аҳлаҳā би-л-баъсāи ва-з̣ заррӯи лаъаллахум
яз̣зарраъун. 94.**

94. Ва Мо дар ҳеҷ деҳае пайғамбареро нафиристодем, магар аҳли он деҳаро ба сахтӣ ва ранҷ гирифтем, то бошад ки ба зорӣ дароянд.

Аллоҳ таъоло дар ин оят дар бораи яке аз одатҳои Худ хабар додааст, ки ҳеҷ деҳае нест, ки мо пайғамбарони худро ба он деҳа фиристода бошему аҳли он деҳа ўро дурӯғгӯ наҳисобида, бо ў дар ҷидол нашуда бошанд. Яъне ба ҳар деҳае Аллоҳ таъоло пайғамбареро фиристода бошад, сарони он деҳа дарҳол имон наоварда, ба кифру кофирии худ идома дода, роҳи мардуми нодор ва мазлумро, то ки онҳо имон наоранд бо ҳар восита бастанд ва то тавонистанд имон овардагонро азият расониданд ва ғайра. Бинобар ин, кофирони он деҳаҳоро Аллоҳ таъоло ба бало ва офатҳо мисли қаҳтӣ, факр, бемории бадан, хулоса, ба аҳволи бад гирифтор кардааст, то ин ки аз айбҳои худ огоҳ шаванд, ба даргоҳи илоҳӣ аз гуноҳҳои худ тавбаву тазарўъ кунанд ва бори дигар ба пайғамбарон дар истехзо нашаванд. Ин гуна муҳлатдиҳӣ барои ислоҳи онҳо имконият ва фурсат буд. Ояти зер ин маъноро идома медиҳад:

ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا

الضَّرَاءُ وَالسَّرَّاءُ فَأَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

Ќумма баддалнā макāна-с-саййуати-л-ҳасаната ҳаттā ъафа-в ва қолў қад масса āбāана-з-заррўу ва-с-саррўу фа ахазнāҳум бағтатав ва ҳум лā яшъурўн. 95.

95. Боз ба ҷои бадӣ ба онҳо нақўӣ додем, то он ки афзун шуданд (аз ҳад таҷовуз карданд) ва гуфтанд: «(Ин одати замон аст.) Ҳаройина, падарони моро сахтӣ ва роҳат расида буд». Пас, онҳоро ногаҳон гирифтем ва онҳо хабар надоистанд.

Вақто ки мардум пайғамбаронро дурӯғгӯ ҳисобиданд, Худованд барои танбеҳи онҳо мусибатҳои гуногунро то ин ки даст аз ин гуна бадкорӣ бардоранд, дар намуди қаҳтӣ, вабо ва ғайра болои онҳо гумошт. Локин онҳо таъсире набардошанд. Аз ин сабаб бо тарзи дигар зери санчиши зоҳирии Аллоҳ таъоло, (то шояд мутаъассиру пандпазир шаванд,) қарор гирифтанд. Яъне Худованд он мусибатҳоро аз онҳо дур гардонид ва ба ивази қаҳтӣ

ва гуруснагӣ серию пурӣ ва ба ивази вабоҳо саломатию тинҷиро насибашон гардонид, давлаташон барқарор гашт ва нозу неъмату молу мулку афродашон зиёда шуд. Аммо онҳо нафаҳмиданд, ки бо ин рӯйдодҳо Аллоҳ таъоло онҳоро имтиҳон карда истодааст. Онҳо нафаҳмиданд, ки ивази ин гуна неъматҳо бояд шукри Аллоҳро ба ҷо оранд. Баракс онҳо: “Ин гуна хурсандию осонӣ ва ғаму фалокатҳоро бобоҳои мо низ аз сар гузаронидаанд. Агар як моҳ нимаш торикӣ бошад, ними дигараш рӯшноист” гуфта, худро тасаллӣ дода, он тангиҳо ва мусибатҳои гузаштaro ба фаромӯшӣ месупориданд. Онҳо мегуфтанд, ки омадани ин гуна балоҳо ё фароҳам омадани неъматҳо ба дурӯғ бастани мо ва пайрав нашудани мо ба шахсоне, ки даъвои пайғамбарӣ доранд, вобаста нест. Ин гуна силсиларанҷу роҳат аз қадимулайём ҷараён дорад. Ин ҳама тасодуфоти замона асту ягон навъи имтиҳон нест.

Хулоса, Худованд мегӯяд, ки чун саркашии онҳо ба ин ҷо расид, Мо онҳоро ногаҳон чунон ба ҷазои мувофиқи амалҳояшон кашидем, ки ҳаргиз омадани ин гуна ҷазоро интизор набуданд. Оре! Ранҷу ҳасрати шахсони дар роҳату кушоишу бахту саодат ва фароҳамии тамоми воситаҳо буда, ҳангоми ба мусибатҳои ҳастияшонро аз беҳу бун кананда дучор шудан, мағлубият ва несту нобуд шудани худро ба чашмони худ дидан, нисбат ба ҳалоки шахсони дар чунин балоҳо кайҳо гирифтор, хеле гаронтару сахттар аст. Аз “Саҳеҳ”-и Муслим ва Бухорӣ барои сифати муъминро фаҳмидан, Ибни Касир чунин ҳадисро овардааст: **“Во аҷабо дар кори шахси муъмин, Худованд ҳар ҳукмеро болои ӯ иҷро кунад, барои ӯ хайр аст. Агар ба ранҷу сахтӣ расад, сабр пеша мекунад, ин барои ӯ хайр аст. Агар ба хушӣ ва роҳате расад, шукргузори мекунад, ин ҳам барои ӯ хайр аст.”** Дар ҳадиси дигаре омадааст: **“Шахси муъмин, то ин ки аз гуноҳони худ поку покиза берун ояд, пайваста мубталои ранҷу балост. Шахси мунофиқ ба дарозгӯше монанд аст, ки намедонад соҳибаш ӯро барои чи ва дар кучо ва ба хотири чи баста аст ва ба хотири чи ӯро аз он банд раҳо кардааст”**. Аммо дар шаъни шахсоне, ки бе хабару нохост ба бало ва ё садамае вомехӯранду аз дунёи равшан чашм мепӯшанд, чунин ҳадис ворид шудааст: **“Марғи ногаҳонӣ барои шахси муъмин роҳат ва барои шахси кофир ҳасрату надомат аст”**.

Валлоҳу аълам.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ

وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾

**Ва лав анна аҳла-л-қурб̣ аману̣ ва-т-тақав ла фатаҳнā
ъалайҳим баракāти-м мина-с-самāи ва-л арзи ва лāкин
каззабу фа ахазнāҳум би мā кану̣ яксибун. 96.**

**96. Ва агар аҳли деҳаҳо имон меоварданд ва парҳезгорӣ
мекарданд, албатта, барои онҳо аз ҷониби Осмон ва Замин
(дари) баракатҳоро мекушодем, валекин дурӯғ ҳисобиданд, пас,
онҳоро ба вуболи он чӣ мекарданд, гирифтем.**

Аллоҳ таъоло аз кам будани адади имондорони аҳли деҳаҳое, ки пайғамбарони Худо фиристода буд, дар ин оят ва дар дигар оятҳо аз он ҷумла ояти 98-уми сураи “Юнус” ва ояти 32-юми сураи “Сабо”, ояти 148-уми сураи “Соффот” хабар додааст, ки агар онҳо ҳамагӣ имон меоварданд, бо баракати имондориашон аз азобҳои бар сарашон муқарраршуда халос ва аз манфиатҳои дунявӣ бархурдор мешуданд. Яъне Аллоҳ таъоло таъкидан дар ин оят шарт гузошта, гуфтааст, ки агар аҳли он деҳаҳое, ки пайғамбарони худро барои ҳидояти онҳо фиристодем, ба оятҳои мо ва ба он пайғамбарон имон меоварданд, дар қуфри худ пофишорӣ накарда, парҳезгорӣ мекарданд, албатта, дар ивази офатҳои харобкунанда, чи аз осмон ва чи аз Замин, барои хушбахтии онҳо дарҳои баракотро мекушодем. Локин аҳли он деҳаҳо оятҳо ва пайғамбаронро дурӯғ ҳисобида, барномаҳои онҳоро зерӣ по гузоштанд. Дар ивази он амалҳои бадашон мо низ, онҳоро ба азобу ҳалокат гирифтор сохтем. Аксари муфасссирон калимаи “баракот”-ро аз осмон борида ниборони муносиб ва рӯйдани сабзаҷоту растаниҳои Замин маъно додаанд.

Саволе ба миён меояд, ки чаро айни замон аксари аҳли қуфр зоҳиран соҳиби зиндагонии гуворо, воситаҳои муносибу фаровонанд ва аксари мусалмонон дар зиндагонии на он қадар ҳамвор рӯз ба сар мебаранд? Баъзе аз муфасссирон ба ин савол чунин ҷавоб додаанд: «Агар ба таҳқиқ ба ҳоли миллатҳое, ки худро мусалмон мегӯянд, локин ба тангдастӣ ва ба қафоровӣ гирифторанд, назар шавад, маълум мегардад, ки ақида ё амали бисёрии онҳо, ба истиснои гурӯҳи ками онҳо, пурра ба талаботи

Қуръонӣ ҷавобгӯ нестанд. Онҳо худро ҳарчанд мусулмон ҳисобанд ҳам, аз дини ҳақ чунон дур рафтаанд ва чунон пайрави аҳли куфр шудаанд, ки ин қадар тангдастиҳое, ки ҳоло бар сари онҳо омадааст, кам аст. Бо баракати дуои кадом шахси ба Худо наздик деҳаҳои онҳоро тӯфони балоҳое, ки бар сари қавмҳои пайғамбарони гузашта, чуноне ки дар оятҳои қаблӣ хондем, тагурӯ намекунад, он шахс кист, мо намедонем. Аммо кофироне, ки ҳоло бо он сармояву давлат мағруранд, зеро имтиҳони илоҳӣ мондаанд». Яъне Худованд зиндагии онҳоро аз бадахволиҳо ба нақӯҳолӣ иваз кардааст, шояд, ки ба худ оянд, локин афсӯс. Кош, онҳо бо ин қадар неъматҳое, ки доранд, имон меоварданду парҳезгор мешуданд ва аз резондани хуни муъминҳо даст мекашиданду некбахтии дунёю охиратро соҳиб мешуданд.

﴿٩٧﴾ أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَّتًا وَهُمْ نَائِمُونَ

А-фа амина аҳлу-л-қурӯ ай яътияҳум баъсунā байāта-в ва ҳум нāимун. 97.

97. Оё эмин шуданд аҳли деҳаҳо аз он, ки азоби Мо ба онҳо шабонгоҳ биёяд ва онҳо хуфта бошанд?

Агарчанде раванди мазмуни оят ба сӯи шахсони ғайриисломӣ нигаронида шуда бошад ҳам, локин бинобар раъи баъзе аз муфасссирон ин қонуни ом буда, на фақат қавми Самуд, қавми Солеҳ (а), аҳли Мадян, Од ва ғайра ба чунин балоҳои ғофилгирона ҳалок шудаанд, балки таърих гувоҳ аст ки дар гузашта, ки имрӯз ва ки фардо, балоҳо дар намудҳои гуногун ба сари қавмҳои нофармонбардор омада буданду омада истодаанд. Оё кофирони деҳаҳо эминанд, ки ин тинчиву ин ҳаловату фароғат бо он қадар ҷаҳолат барои онҳо доимист? Чаро ин дурӯғҳисобандагони ҳақиқат, аз балоҳои ғофилгиронае, ки шабонгоҳ дар ҳолате, ки онҳо хобу ороманд, нохост бар сарашон меояду онҳоро ба хоку хун яксон мекунад, андеша надоранд? Ин мазмунро ояти зер идома медиҳад:

﴿٩٨﴾ وَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ

Ава амина аҳлу-л қурӯ ай яътияҳум баъсунā зӯҳав ва ҳум яльабун. 98.

98. Оё аҳли деҳаҳо аз он эмин шуданд, ки ба онҳо азоби Мо чоштгоҳ биёяд ва онҳо ба бозии худ машғул бошанд?

Инсони ҳассос ягон лаҳза аз омадани ҳодисаҳои нохуш, ки дар шаб ва чи дар рӯз, хотирҷамъ нест. Оре! Ояти мазкур таъкиди онро мекунад, ки аҳли деҳаҳое, ки аз фармони Аллоҳ рӯ гардонида, шабро ба оромӣ рӯз мекунанд ва рӯз чоштгоҳ мешаваду ҳоло ҳам онҳо ба кори худ, ки аз бефоидагии гӯе ба бозии кӯдакона монанд аст, чунон машғул мешаванд, ки гӯе дигар ягон балое бар сари онҳо намеояд! Набояд фаромӯш кунанд, ки хеле балоҳои харобкунанда мисли борони сел, зилзила, соиқа ҳангоми чоштгоҳ омаданду бисёр деҳаҳоро ба харобазор бадал намуданд. Хулоса, чи дар рӯз ва чи дар шаб, чи дар хоб ва чи дар бедорӣ, чи дар соатҳои хурсандӣ ва чи дар вақтҳои бо ғаму андӯх оғушта, Худованд метавонад бо як фармон он балоҳоро биёрад ва зиндагии аҳли деҳаҳоро дар ҳам бикӯбад. Тааҷҷуби кор дар он аст, ки инсони асри кунунии дар саноату технология пешрафта ва ба фикри худ фазо ва ғайраро мусаххар сохта, чун балоҳо бар сараш ояд, дар дифои худ аз инсони пештара ҳеҷ фарқе надорад, балки аз онҳо дида заифтар аст.

Дар ояти зер бо шакли дигар ин ҳақиқат таъкид мегардад:

أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ

А-фа аминӯ макраллоҳ. Фа лā яъману макраллоҳи илла-л-қавму-л-хосирӯн. 99.

99. Оё аз макри (ногоҳ гирифтани) Аллоҳ эмин шуданд? Пас, эмин намешавад аз тадбири Аллоҳ, магар гурӯҳи зиёнкор.

Дар ояти 54-уми сураи “Оли Имрон” калимаи макр эзоҳи худро ёфта буд. Дар истилоҳи ҳозира калимаи макр ба маънои нақшаҳои шайтонию зиёновар истеъмол мешавад. Аммо дар асли луғати арабӣ калимаи макр, ҳар навъ чораандешӣ барои касеро аз ҳадафаш бозгардонидан аст. Калимаи макре, ки дар ин оят зикр шудааст, ба маънои нақшаҳои шикастнопазири Аллоҳ таъоло алайҳи муҷримони масту мағрур истифода шудааст. Бе ихтиёри онҳо Худованд он зиндагонӣ ва маишати гуворое, ки доранд, аз онҳо мегираду онҳоро ба балоҳои ногаҳонӣ гирифтор месозад.

Хулоса, Аллоҳ таъоло бо таври умум, бо саволи инкорӣ пурсидааст, ки он аҳли деҳаҳо ва шаҳрҳое, ки барояшон бало ва

азобе тақдир карда шудаасту онҳо аз ин беҳабаранд, ба кадом қувва боварӣ доранд, ки худро дар айшу нӯш, ҷабру зулм задаанд аз мақри Аллоҳ эмин нишастаанд? Оре! Касоне аз ҷазои мувофиқ додани Парвардигор дар амон нишастаанд, ки ғафлатзадаанд ва аз тоати Аллоҳ сар печида дар гуноҳ фуру рафтаанд. Чун корхояшон ривоҷ гирад, боз ғафлаташон зиёд гашта, на тарсе аз маъсият доранду на хавфе аз кӯтоҳӣ дар иҷрои вазифаҳои бандагӣ. Онҳо ҷазоҳои илоҳиро фаромӯш кардаву худро дар амният дидаанд. Локин дар асл онҳо қавми зиёндаанд. Балои Илоҳӣ бар сарашон ногаҳон меояду онҳоро чунон мегирад, ки дигар пушаймонӣ барои онҳо суде надорад. Аммо сифати муъмин он аст, ки ба ҳеҷ ҳол Худоро фаромӯш намесозад.

Байт:

**Касе гирифт зи кишти ҳаёти худ ҳосил,
Ки айшу нӯш накардаш зи ёди ҳақ гофил.**

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرْتُوبُونَ ۖ أَلَا رَضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ

أَصْبَنَهُمْ بِذُنُوبِهِمْ ۖ وَنَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

**А-ва лам яҳди лил лаъина яришӯна-л-арза мим баъди
аҳлиҳа ал лав нашъу асабнаҳум би зунубиҳум. Ва
натбаъу ʼалā қулубиҳум фа ҳум лā ясмаъун. 100.**

100. Оё барои он касоне ки пас аз ҳалоки сокинони Замин онро мерос гирифтанд панд нашуд? (Худо баён нанамуд, ки) агар меҳостем, онҳоро низ ба ҷазои гуноҳхояшон мегирифтём ва бар дилҳои онҳо муҳр мениҳодем, пас, онҳо ҳақро намешуниданд?!

Мувофиқ ба мазмуни ояти мазкур дар Қуръони карим оятҳои фаровоне омадааст, ки маънои ҳамдигарро таъкид мекунанд. Аз он ҷумла, ояти 128-уми сураи “Тоҳа”, ояти 26-уми сураи “Сачда” ва ғайра. Ба ҳар тақдир, валлоҳу аълам, зимни мазмуни ин оят мувофиқ ба ривояти Ибни Аббос (р) Аллоҳ таъоло ҳушдор дода гуфтааст, ки оё барои касоне, ки заминро баъди ҳалок шудани сокинони он ба мерос бурдаанд, сабаби ҳалокати сокинони қаблӣ маълум нагашту панд нашуд, ки боз рафтору гуфтор ва амалҳои ноинсонии онҳоро такрор мекунанду мисли онҳо даст ба гуноҳ мезананд?

Оё наметавонистем дар дилҳояшон мисли онҳо чунон муҳри ғафлатро ниҳем, ки дигар ҳеҷ пандҳо, ҳушдорҳои паёмбарони илоҳиро шунида натавонанд? Чуноне ки гузаштагон бо ин сабаб ба ҳалокат расиданд, шуморо низ, ба ҳалокат расонем? Оре! Метавонем. Бо ибораи дигар: Барои бедор сохтани андешаҳои хуфтаи мардум, то ин ки аз дарсҳои ибратангезе, ки дар зиндагонии мардуми гузашта воқеъ шудааст, ибрат гиранд, зимни ояти мазкур Аллоҳ таъоло фармудааст, ки касоне, ки сарзамини гузаштагонро мерос бурдаанду ба ҷойи онҳо қарор гирифтанд, чаро аз ҳоли мардуми гузаштаи ин сарзамин огоҳ нашудаанд, ки бо кадом сабаб онҳо ба ҳалокат расиданд? Инҳо аз онҳо ягон бартарие доранд? Агар мо ирода кунем, метавонем инҳоро ба хотири гуноҳояшон мисли гузаштагон ба ҳалокат расонему ба сарнавишти гунаҳгорон гирифтарашон кунем. Метавонем дар дили онҳо мӯҳр зада, онҳоро зинда нигоҳ дорему онҳо дар гуноҳу фасод чунон фурӯ раванд, ки дигар мисли кару гунг ҳеҷ пандеро нашунаванд ва бадро аз нек ҷудо карда натавонанд. Чунин мазмун зимни ояти 7-уми сураи “Бақара” тавзеҳи бештари худро ёфтааст.

تِلْكَ الْقُرَىٰ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِهَا ۚ وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ

فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ ۚ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ

عَلَىٰ قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾

Тилка-л-қурӯ нақуъсу ʔалайка мин амбаъиха. Ва лақад ҷаатҳум русулуҳум би-л-баййинāti фа ма кану ли юьмину би ма каззабу миң қабл. Казāлика ятбаъуллоҳу ʔалā қулу̀би-л-кафирин. 101.

101. Баъзе хабарҳои ин шаҳрҳоро бар ту қисса хондем, бадурустӣ ки ба аҳли онҳо пайғамбаронашон бо муъҷизаҳо омаданд, пас, ҳаргиз набуданд, ки ба он чизе ки пеш аз он тақзиб мекарданд, имон биёранд. Ҳамчунин муҳр мениҳад Аллоҳ бар дили кофирон.

Агарчанде мазмуни ин оят ва ояти баъдӣ ибрате аз саргузашти баъзе қавмҳои гузашта чун қавми Нӯҳ, Ҳуд, Солеҳ, Лут, Шуъайб (а), барои ҳама бошад ҳам, локин рӯи сухан ҳоло ба сӯйи

Расулulloҳ (с) буда, Аллоҳ таъоло дар ин оят бо ишора фармудааст, ки эй Муҳаммад (с), ин шахрҳое ҳастанд, ки аз баъзе саргузашти онҳо барои ту хабар медиҳем. Дар ҳақиқат он паёмбарон барои тасдиқи дурустии кори худ ба онҳо борҳо муъҷизаҳои чун Офтоб равшан нишон доданд, аммо онҳо ҳозир набуданд, бо дидани муъҷизаҳо ба он чи ки пеш дуруғ меҳисобиданд, имон оранд. Яъне ҳоли онҳо, чи баъди омадани пайғамбарон бо муъҷизаҳо ва чи қабл аз омадани онҳо, ҳеҷ тафовуте накард, панду насихат, тарғибу ташвиқ, биму таҳдиди пайғамбарон бар онҳо ҳеҷ суде наовард. Чун онҳо дар куфри худ пойдор монданд, Худованд дар дили онҳо чунон муҳр ниҳод, ки дигар ҳақро аз ботил фарқ накарданд. Ояти зер ин муқаддимаро давом медиҳад:

وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِّنْ عَهْدٍ وَإِن وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

Ва mā ваҷаднā ли акъариҳим-м мин ъаҳди-в ва ив ваҷаднā акъараҳум ла фāсиқин.102.

102. Ва дар аксари онҳо вафое ба аҳдро наёфтем ва ҳаройина, аксари онҳоро фосиқ (бадкор) ёфтем.

Дар оятҳои қаблӣ чандин омилҳое, ки сабаби ҳалоки қавмҳои пайғамбарони гузашта буд, баён шуд. Ҳоло зери мазмуни ояти мазкур ду нуқтаи асосии ахлоқии он ҷамъиятҳо, ки сабаби гумроҳӣ ва ҳалоку нобуд шудани онҳо гардида буд, баён шудааст. Дар оғоз фармудааст, ки он қавмҳои ҳалокшуда шахсоне буданд, ки фармонҳои илоҳиро пушти по афканда, аҳдшиканӣ мекарданд. Яъне Аллоҳ таъоло фармудааст, ки дар бештари он мардум инсони ба аҳд вафокунандаро наёфтем. Чун аҳдшиканӣ барои онҳо як одати оддӣ шуда буд, аз ин рӯ онҳоро аз ҳудудҳои шариъат низ таҷовузкунандаву қонуншикану фосиқ ёфтем. Аз чунин нигориш маълум мешавад, ки ақаллияти онҳо ба пайғамбарони замони худ имон оварда, то охир вафодор буданд.

Муфасссирони олиқадр мурод аз калимаи «аҳд» аҳдери дар назар доранд, ки мувофиқ ба мазмуни ояти 172-юми ҳамин сура Худованд дар олами арвоҳ (дар рӯзи мисоқ) аз мо аҳде гирифта буд. Ба хости Худо шарҳи онро зери мазмуни ҳамон оят хоҳем дод. Ривояти дигаре шудааст, ки мақсад аз гурӯҳи аҳдшикан куффоранд, ки ба таври ом аксарашон ба аҳд вафое надоранд.

Ногуфта намонад, ки дар ин сура тақрибан ҳафтод оят барои саргузашти Мӯсо (а) ва даргириҳои ӯ бо Фиръавну фиръавниён ва бани Исроил баён шудааст. Ба тақрор омадани қиссаи Мӯсо (а) маънои онро надорад, ки ҳама оятҳо ба як маъно омаданд. На! Балки оятҳо агар паҳлӯи ҳам чида шаванд, онҳо зиндагиномаи Мӯсо (а)-ро аз замони ба дунё омадан то ба охири умр эзоҳ медиҳанд. Дигар ин ки даврони пайғамбарии Муҳаммад (с) бо даврони Мӯсо (а) шабоҳати бештаре дорад. Инак, ояти зер оғози қиссаи Мӯсо (а) мувофиқи баёни ин сура.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ ۚ فَظَلَمُوا بِهَا

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾

Ќумма баъашна миъ баъдиҳим-м Мӯсā би āйāтинā илā Фиръавна ва малаиҳи фаъаламу биҳā. Фанъзур кайфа кāна ъāқибату-л-муфсидин. 103.

103. Сипас баъди онҳо Мӯсоро бо нишонаҳои Хеш ба сӯйи Фиръавн ва қавми ӯ фиристодем, пас, ба он нишонаҳо кофир шуданд. Пас, бингар, чӣ гуна буд охири кори фасодкорон.

Дар ин оят ва оятҳои баъдӣ саргузашти Мӯсо (а) нисбатан васеътар баён шудааст. Ногуфта намонад, ки дар сураҳои Қуръон агар зикри Мӯсо (а) шавад, он асосан аз панҷ давраи зиндагии ӯ (а) ҳолӣ нест. Ё ин ки даврони таваллуд ва назди подшоҳи золим (Фиръавн) парвариш ёфтани ӯ (а) аст ва ё даврони аз Миср фирор кардан ва зиндагонии ӯ (а) дар сарзамини Мадян назди Шуъайб (а) аст ва ё ин ки даврони ба пайғамбарӣ мушарраф шудану даргир шудани ӯ (а) бо Фиръавн аст ва ё ин ки даврони наҷот додани ӯ (а) бани Исроилро аз зери юғи ситами Фиръавн ва ҳодисае, ки дар роҳ барои онҳо руҳ дод, ҳангоме ки воридаи Байтул муқаддас шудананд. Ё даврони даргириҳои ӯ (а) бо бани Исроил аст ва монанди ин. Ҳоло ояти мазкур ва оятҳои фаровоне, ки баъдан дар ин хусус меоянд, даврони баъди ба пайғамбарӣ мушарраф шуданашро эзоҳ медиҳанд. Аллоҳ таъоло дар оғоз фармудааст, ки баъди пайғамбарон чун Нӯҳ, Ҳуд, Солеҳ ва монанди онҳо Мӯсо (а)-ро, ки бузургтарин анбиёи бани Исроил аст, ҳамроҳи муъҷизаҳо ба сӯйи Фиръавну ашрофи қавми ӯ фиристодем. Шоёни зикр аст, ки номи Мӯсо (а) дар Қуръон зиёда аз сад ҷой маротиба зикр

мешавад. Дар он давр ҳар касе подшоҳи Миср мешуд, номи Фиръавн лақаб мегирифт. Ҳамон тавр, ки салотини Румро «Қайсар» ва салотини Иронро «Кисро» ва подшоҳи Ҳабашистонро «Наҷшоӣ» ва подшоҳи Яманро «Табаъ» лақаб медоданд. Фиръавне, ки дар замони Мӯсо (а) буд, Минтоҳ фарзанди Рамзес буд.

Хулоса, чун Мӯсо (а) барои ҳидояту насиҳат ба назди Фиръавну ашрофи қавми ӯ омад, ин гуна насиҳатҳо ба гӯши онҳо нафорид. Онҳо ин муъҷизаҳоро напазируфтанд ва дар зулму ситами худ боқӣ монданд. Сипас Аллоҳ таъоло дар охири ояти мазкур иҷмолан (ба таври хулоса тарзи пурратари он дар дигар оятҳои марбут ба саргузашти Мӯсо (а) баён гардидааст) ишора ба нобудии Фиръавну қавми саркаши ӯ намуда гуфтааст, ки бингар поёни кори дурӯғпиндорандагони муъҷизаҳои илоҳӣ чи гуна шуд! Яъне агар қисса то охир мутолиа шавад, маълум мешавад, ки Фиръавну пайравони ӯ ба дарё ғарқ шудаанд. (Мало, ё муло - шахси бошарафро гӯянд).

Давоми қиссаи Мӯсо (а) ки муҷаҳҳаз бо муъҷизаҳо буд, дар оятҳои зер баён мешавад.

وَقَالَ مُوسَىٰ يٰفِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾

Ва қола Мӯсā йā Фиръавну иннӣ расулу-м ми-р-Рабби-л ъāламйн. 104.

104. Ва Мӯсо гуфт: «Эй Фиръавн! Ба дурустӣ ки ман аз ҷониби Парвардигори ҷаҳониён фиристода шудаам.

حَقِيقٌ عَلَىٰ أَن لَّا أَقُولُ عَلَىٰ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقُّ ۚ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِّن

رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿١٠٥﴾

Ҳақиқун ъалā ал лā ақула ъалаллоҳи илла-л-ҳаққ. Қад қиътукум би баййинати-м ми-р-Раббикум фа арсил маъия банӣ Исрōйл. 105.

105. Сазовори ҳақиқат он аст, ки нагӯям бар Худо, магар сухани ҳақ. Дарҳақиқат, барои шумо аз Парвардигоратон ҳуҷҷати равшан овардам, пас, бо ҳамроҳи ман бани Исроилро бифрист!»

Бо маротиб тазаккур намудем, ки калимаи Исроил яке аз номҳои Яъқуб падари Юсуф (а) аст. Аслу насабашон аз Байтулмақдис, набераи Иброҳим (а), ки ӯ (а) дар он ҷо аз олам гузаштааст. Сабаби пайдо шудани ин қабила дар Миср он будааст, ки чун Юсуф (а) дар Миср амир шуданд, чуноне ки дар сураи “Юсуф” оятҳои 55-56 мегузарад, падару бародарҳо ва бо ривояте ҳамаи қабилаашон ба Миср назди Юсуф (а) кӯчиданд. Оҳиста-оҳиста наслашон зиёд шуд, ки онҳоро мисриҳо бо лақаби Сибтиҳо ном мебуданд. Вақто ки Фиръавн дар Миср дар маснади подшоҳӣ нишаст, ин пайғамбарзодагонро бад дид, онҳоро ҳамчун ғулом дар корҳои тоқатфарсо кор фармуд. Вақто ки Мӯсо (а) пайғамбарзодагони диндорро ба ин ҳол дид, хост, ки онҳоро аз дасти Қибтиҳо халос созад ба ватани бобои худ, ба Байтулмақдис баргардонад. Аз ин рӯ Мӯсо (а) ба назди Фиръавне, ки худро худо эълон намуда буд ва пайравонаш ӯро бо номҳои Сарваро, Молико, Парвардигоро ва ғайра таъзимаш мекарданд, омаду бе ҳеҷ гуна тавозӯӣ ва сархамӣ, бе ягон тамаллуқ (хушомадгӯӣ) изҳори убудият (бандагӣ), бо ошкор кардани муъҷизаҳо дар назди Фиръавну қавми ӯ нахустинбор бо сухане, ки то ҳол чунин суханро нашунида буд ва он ҳамчун бонги хатар бо ӯ бархӯрд кард, гуфт, ки эй Фиръавн, бояд инро донӣ, ки ман фиристодаи Парвардигори ҷаҳониёнам, ки Ӯ Парвардигори ҳамаи ашёст. Қатъан шумо даъвати маро иҷобат кунед, зеро касе расули Аллоҳ бошад, сазовор нест, ки ӯ дар барои Парвардигори худ ба ҷуз сухани ҳақ чизи дигареро гӯяд. Ман барои собит сохтани даъвои худ аз тарафи Парвардигор ҳамроҳи худ муъҷизаҳои ошкор дорам. Онҳо дар ҳақиқат аз тарафи Парвардигори ҷаҳониён фиристода шудани маро тасдиқ мекунанд. Пас, бани Исроилро озод гузор, зулм наkun, онҳоро ҳамроҳи ман фирист, то онҳо ба сарзамини бобои худ Иброҳим (а) ба Байтулмақдис раванд! Агар то охири қисса ба оятҳои дигар сураҳое, ки аз ин қисса нақл мекунанд, назар шавад, маълум мешавад, ки Мӯсо (а) сибтиҳоро, ки солҳои тӯлонӣ мехостанд аз истисмори Фиръавн озод шаванд ва ба сарзамини бобои худ Иброҳим (а) баргарданд, аммо ҳеҷ набуд, ки аз дасти ин золимон халос шаванд, раҳойӣ бахшид. Аз оятҳои зер ба хубӣ маълум мешавад, ки рисолати Мӯсо (а) фақат барои раҳири бани Исроил мунҳасир (маҳдуд) набуда, балки барои даъвати Фиръавн ва мардуми сарзамини Миср ба сӯии дини худ низ будааст. Хулоса, Фиръавн, ки даъвои худой дошт, дарҳол бо шунидани ин

суханҳо таслим нашуд ва ба он миқдор муъҷизаҳое, ки дид қаноат накард, муъҷизаҳои дигареро пурсон шуд, ки ояти зер инро баён мекунад:

قَالَ إِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿١٠٦﴾

Қола и^о кунта чиъта би айти^и фаъти биха и^о кунта мина-с содиқин. 106.

106. (Фиръавн) гуфт: «Агар ту муъҷизае овардаӣ, пас, агар аз ростгӯён ҳастӣ, онро ҳозир кун!».

Баъзе аз муфасссирон дар шарҳи мазмуни ин оят чунин гуфтаанд, ки ҳангоме ки Фиръавн аз Мӯсо (а) шунид, ки меғӯяд ман далели равшане бо худ дорам, бо чунин тадбир, гӯё Мӯсо (а) муъҷиза оварда наметавонаду очиз мемонад, ба ӯ (а) гуфт, ки эй Мӯсо, ҳоло мо на пайғамбарии туро тасдиқ дорем ва на суханатро, агар ту дар даъвои худ аз инсонҳои ростгӯ бошӣ ва аз тарафи Аллоҳ муъҷизае ҳамроҳи худ дошта бошӣ, онро нишон деҳ, то мо ва мардум бинему баҳо диҳем!! Било фосила Мӯсо (а), чуноне ки дар оятҳои баъдӣ меояд, ду муъҷизаи худододи худро, ки биме барои Фиръавн буд, нишон дод:

فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿١٠٧﴾

Фа алқо ъасоҳу фа иза ҳия сӯъбāну-м мубин. 107.

107. Пас, бияндохт асои худро, пас, ногаҳон он асо ошкоро аждаҳо шуд.

Вақто ки Фиръавн аз Мӯсо (а) муъҷиза талабид, Мӯсо (а) он асоеро, ки ҳамроҳи худ дар даст дошт, ба Замин андохт. Он асо бе ягон чашмбандӣ ва бе ягон макру ҳила дар ҳақиқат ба аждаҳои калоне табдил гашт ва ба сӯйи Фиръавн бо даҳони кушода шитобон ҳамла кард. Чун Фиръавн ин аждаҳои воқеиро дид, тарсу ваҳшат ӯро фаро гирифт, фарёдзанон ва бо изтироб аз ҷои худ бархосту гуфт: “Ай Мӯсо, аждаҳои худро гир! Мо ба ту имон меорем... ва ихтиёри бани Исроилро ба ту медиҳем ва онҳоро ҳамроҳи ту ба Шом мефиристам.” Чун Мӯсо (а) ба сӯйи аждаҳо даст дароз кард, он боз ба сурате ҳамон асои пештарае, ки дар дасташ буд, бозгашт. Ваҳб ибни Мунаббаҳ ривоят мекунад, ки вақте Мӯсо (а) назди Фиръавн дохил шуд, Фиръавн гуфт: “Оё ман

туро мешиносам?” Мӯсо (а) гуфт: “Оре!” (Мувофиқи ҷузъи ояти 18-уми сураи “Шуъаро”) Фиръавн Мӯсо (а)-ро миннат намуда ва таҳқир карда гуфт: “Оё ту кӯдак набудӣ инҷо, мо туро тарбия намуда, ба воя расонидем? Ҳоло ин чи корест, ки ту мекуни?” Баъди ин сухан ба сарбозони худ амр намуд, то Мӯсо (а)-ро гиранд, локин Мӯсо (а) пешдастӣ намуда, асои худро ба Замин партофт он ба сӯи онҳо ҳамла кард. Ҳама аз он тарсиданд. 25-ҳазори онҳо дар он воҳид ба ҳалокат расид. Чун Фиръавн ин моҷароро дид, тарсида, дохили хонаи худ шуд. Агарчанде ин ривоят бо истилоҳи муҳаддисон ғариб аст, локин Ибни Ҷарир ва Имом Аҳмад ва Ибни Абихотам онро дар китобҳои ҳадиси худ зикр кардаанд. Зикри ин қисса дар сураи “Намл”, ояти 31-ум низ, омадааст. Ояти зер муъҷизаи дигареро, ки Мӯсо (а) назди Фиръавн зоҳир намуд, баён мекунад.

وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّظِيرِينَ

Ва назаъа ядаҳу фа изā ҳия байзӯу ли-н-нāзири̇н. 108.

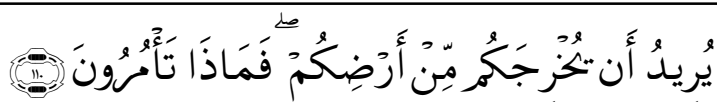
108. Ва берун овард дасти худро, пас, ногаҳон он барои бинандагон сафеду дурахшон шуд.

Дар ин оят Аллоҳ таъоло ишора ба муъҷизаи дуввуми Мӯсо (а) намуда хабар додааст, ки чун Мӯсо (а) дасти худро аз остин берун мекашид, мардум медиданд, ки он дурахшанда мегашту чунон дар назари бинандагон медурахшид, ки гӯё нури он нури Офтобро ғолиб мешуд. Чун дасташро дохили остини худ мекард, ба ранги нахустини худ, ки гандумранг буд, боз мегашт. Ин мазмун дар ояти 32-юми сураи “Қасас” ва ояти 12-уми сураи “Намл” таъкиди худро ёфтааст. Фиръавну атрофиёни ӯ чунин муъҷизаҳои фавқулодатро дида бошанд ҳам, аммо аз рӯи одате, ки подшоҳон ва амалдорони мағрур доранд, гуфтанд:

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ

Қола-л-малау ми̇н қавми Фиръавна инна ҳāзā ла сāҳирун Ёали̇м. 109.

109. Атрофиёни қавми Фиръавн (бо якдигар) гуфтанд: «Ҳаройина, ин шахс соҳири доност.

Юриду ай юхричакум-м мин арзикум. Фа ма зā таъмурун. 110.

110. Мехоҳад, ки шуморо аз заминатон берун кунад, пас (шумо) чӣ мефармояд?».

Дар сураи “Шуъаро” ояти 34-ум ин мазмун омадааст, ки вақто аз Фиръавн тарсу ваҳшат дур шуд, боз ба тахти мамлакати худ нишаст ва ба атрофиёни худ гуфт, ки ин мард бисёр соҳири доно ва таҷрибакор будааст. Бинобар хабари ояти тахти назар чунин суханро атрофиёни Фиръавн низ ба якдигар гуфтаанд, ки дар ҳақиқат, ин мард (яъне, Мӯсо (а)) бисёр соҳиру доно будааст. Бояд донист, ки байни ин ду оят ҳеҷ зиддияте нест. Зеро мумкин аст, ки дар аввал Фиръавн ин суханро гуфта бошаду атрофиёни тамаллуққору лагандбардори ӯ ба лабу даҳони ӯ нигариста сухани ӯро такрор карда бошанд, ки одатан кори атрофиёни подшоҳон ҳамин аст. Ба ҳар сурат чун Фиръавну бойзодагони атрофи ӯ мӯъҷизаҳоро диданд, суханронӣ ва даъвати Мӯсо (а)-ро шуниданд ва фаҳмиданд, ки ин кори оддӣ нест ва ҳамзамон аз беҳу бун сарнагун шудани худро эҳсос карданд. Дар он замон илми сеҳр ба авҷи аълои худ расида буд ва оммаи мардум мӯъҷизаро, аз сеҳр фарқ намекарданд. Фиръавн ва ашрофонаш барои он, ки мардум сӯи Мӯсо (а) майл накунад, чораи дигаре ҷустанд. Ашроф барои гӯл задани мардум бо ҳам машварат орошта, ба Мӯсо (а) бухтон баста ба мардум эълон намуданд, ки ин соҳири оддӣ набуда, балки бисёр соҳири таҷрибакор аст. Ин соҳири устокор мехоҳад шуморо бо намоиш додани чунин сеҳрҳо ба худ майл диҳаду иқтидор пайдо кунад. Бо баҳонаи ҳимоят ва озодии бани Исроил мехоҳад шумо қибтиёро аз хонаву қошона ва аз ватани худ, аз Миср берун созаду мулку диёри шуморо соҳиб шуда, болои шумо ҳукумати худро ҷорӣ кунад. Локин мо намехоҳем, ки ӯ байни мо ҳукумат дошта бошад. Бояд мо ҳама бо ҳам машварат кунем ва ба қароре омада, чорае андешида, ин гуна шахсонро аз мулку ватан ва аз байни худ дур созем. Ҳоло шумо дар ин машварат чи амр мекунад ва чи гуфтан мехоҳед? Ашрофу атрофи Фиръавн ба хулосае омаданду ба Фиръавн....

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿١١١﴾

Қолӯ арчих ва аҳоҳу ва арсил фи-л мадъини ҳаширин. 111.

111. Гуфтанд: «Таъхир кун кори ӯ ва бародараширо ва дар шаҳрҳо гирдоварандагонро бифрист,

يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾

Яътука би кулли сәҳирин Ёалим. 112.

112. то пеши ту ҳар соҳири доноро биёранд».

Атрофиёни Фиръавн ба чунин хулосае омаданд, ки бояд Фиръавн ҳоло дар ҷазо додани онҳо шитоб накунад, кори онҳоро, яъне кори Мӯсо ва Ҳорун (а)-ро ба таъхир гузорад. Беҳтарин роҳи шикаст додани онҳо ин аст, ки бояд ба шаҳрҳои мамлакатаи худ гирдоварандагонро фиристад, то ин ки онҳо тамоми сеҳргарони мамлакатро, ки дар фанни сеҳр аз Мӯсо дида маҳорати баланд доранд назди Фиръавн ҷамъ созанд ва онҳо бо сеҳри худ як ба як бо Мӯсо (а) қувваозмоя кунанд. Чунин мазмун барои таъкиди ин қисса дар сураи “Тоҳо” оятҳои 58-59-60 ва ҳамчунин дар ояти 113-114-уми ҳамин сура мегузарад.

وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا

نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٣﴾

Ва ҷаа-с-саҳарату Фиръавна қолӯ инна ланā ла аҷран иғ куннā наҳну-л-ғолиб̄ин. 113.

113. Ва омаданд соҳирон пеши Фиръавн ва гуфтанд: «Агар мо ғолиб шавем, ҳаройина, моро музде мебояд!».

Хулоса, соҳирони номдори мамлакат бо даъвати Фиръавн назди ӯ шитофтанд ва дар аввали сухани худ ба Фиръавн бо боварии том гуфтанд, ки агар мо ғолиб оѐм, оѐ барои мо ягон аҷру мукофоти чашмгире ҳаст? Дар ҷавоб Фиръавн ба онҳо....

قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾

Қола наъам ва иннакум ламина-л муқаррабин. 114.

114. Гуфт: «Оре! Ва ҳаройина, шумо аз муқаррабони (наздиктаринони) ман хоҳед буд».

Фиръавн мувофиқи табъи онҳо дар посух ба онҳо гуфт, ки оре! Мувофиқи хоҳишатон, барои шумо мукофот мешавад ва илова бар ин, ман шуморо мисли шахсоне, ки наздиктарини ман ҳастанд, рутба медиҳаму ба худ наздик мегардонам. Ин аст одати Фиръавну фиръавнпешаҳо, ки ҳар чи қадар атрофиёни ғуломсифати онҳо ба шахсони бегуноҳ зулму таъаддӣ ва хиёнат кунанд, онҳоро ҳамон қадар, балки зиёдтар ба худ дӯсту наздик месозанд.

Хулоса, вақто ки соҳирони машҳур бо Фиръавн аҳднома бастанд, дар муқобала ба Мӯсо (а)....

قَالُوا يَمُوسَىٰ إِمَّا أَنْ تُلْقَىٰ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ خُنُومًا أَلْمَلِكِينَ ﴿١١٥﴾

Қолу йа Мӯсā иммā аН тулқия ва иммā ан-н-накуна наҳну-л-мулқин. 115.

115. Гуфтанд: «Эй Мӯсо, ё ту меафганӣ, ё бошем мо нахустин афганандагон?».

Соҳирони Фиръавн эътимоду боварии худро ба намоиш гузошта, бо нияти он, ки пирӯзӣ ба даст меоранду ҳар чи зудтар соҳиби мукофот мешаванд, ба Мӯсо (а) гуфтанд, ки эй Мӯсо интиҳоби навбат аз они туст, оё ту дар навбати аввал асои худро ба Замин меафганӣ ё мо афганем? Мӯсо (а) ба онҳо....

قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا

بِسِحْرِ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾

Қола алқу. Фа ламмā алқав саҳарӯ аъюна-н-нāси ва-с-тарҳабӯхум ва қāу би сиҳрин ъазим. 116.

116. (Мӯсо) гуфт: «Шумо бияфганед». Пас, он ҳангоме ки афганданд, чашиҳои мардумро бо сеҳр бастанд ва онҳоро тарсониданд ва сеҳри бузургро оварданд.

Ривоят шудааст, ки он соҳирҳое, ки Фиръавн ҷамъ карда буд, аз 15-ҳазор то 30-ҳазор ва ривояти дигаре низ ҳаст, ки 70-ҳазор буданду дар дасти ҳар кадоми онҳо як асо ва як ресмон буд. Локин Мӯсо (а) бо изни Аллоҳ таъоло дониста буд, ки онҳо бар муъҷизаи ӯ ғалаба карда наметавонанд. Ба онҳо гуфт, ки шумо аввалан бияндоzed! Ин барои он буд, ки мардум аз дидани ботил фориғ шаванду чун ҳақ ошкор шавад, дар онҳо таъсири амиқе гузорад.

Хулоса, ҳангоме ки соҳирон мардумро чашмбандӣ намуда, бандҳо ва асоҳои Худро ба Замин партофтанд, дар назари мардуми тамошобин он банду он асоҳо ба морҳои калон табдил ёфта, роҳ мерафтанду баъзе аз онҳо болои ҳам савор мешуданд. Соҳирон дар чашми тамошогарон як сеҳри бузургро ба миён оварданд ва мардумро ба тарсу ҳароси сахте андохтанд. Ин қисса, иншоаллоҳ, дар оятҳои 67-68-69-уми сураи “Тоҳо” таъкиди худро бори дигар меёбад. Ояти зер ин қиссаро идома додааст:

﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ ۚ إِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ﴾

❁ **Ва авҳайнā илā Мӯсā ан алқи ʿасōк. Фа изā ҳия талқафу мā яъфикун. 117.**

117. Ва ваҳйе фиристодем ба сӯйи Мӯсо, ки асои худро бияфган! Пас, ногаҳон он асо он чиро, ки ба дурӯғ изҳор мекарданд, фурӯ мебурд.

Чун ин сахнаи бузург ба миён омад, Мӯсо (а) андак хавф бурд, ки мабодо мардум таҳти таъсири соҳирон қарор гиранд. Зеро дар он асно садои шодии мардум баланд буд Фиръавну атрофиёнаш табассум мекарданд, локин хушбахтона, Аллоҳ таъоло ба ӯ (а) ваҳйи худро фиристода амр намуд, ки ту низ асои худро ба Замин бияфган! Чун Мӯсо (а) асои худро афганд, асо ба сурати аждаҳо даромаду ногаҳон намуди сахна дигаргун гашт. Бесаранҷомӣ дар Фиръавну атрофиёнаш пайдо шуд, хандаву сурур дар даҳони онҳо шикаст, ранг аз чехраашон парид, диданд, ки он аждаҳо ҳама он чи, ки соҳирон ба миён оварда буданд, (бо кадом воситае, ки бошад) ба коми худ фурӯ бурд (ё онҳоро ба

сурати аввалаашон баргардонд) ва сеҳри соҳиронро ботил сохт. Баъди ин саҳна ояти зер фармудааст, ки ...

فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٨﴾

Фа вақаъа-л-ҳаққу ва батала ма кану яъмалун. 118.

118. Пас, ҳақ зоҳир шуд ва он чӣ онҳо мекарданд, ботил шуд.

Дар ояти мазкур хабари нахустин зарбаи сахте ҳаст, ки Мӯсо (а) бо ёрии Худованд дар пояи қудрати Фиръавни золим кӯбид. Яъне дар он аснӣ, ки асои Мӯсо (а) ба сурати аждаҳо ҳамаи сеҳри соҳиронро нобуд сохт, назди ҳамагон ҳақ будани Мӯсо (а) зоҳир гашт ва ботил будани чашмбандии онҳо маълум шуд. Чун Мӯсо (а) онро ба дасти худ гирифт, ба асли худ баргашт, яъне боз асо шуд. Ояти зер ин муқаддимаро идома додааст:

فَغْلَبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَغِيرِينَ ﴿١١٩﴾

Фа гулибу ҳунәлика ванқалабу сәғирин. 119.

119. Пас, он ҷо мағлӯб карда шуданд ва хоршуда бозгаштанд!

Агарчи дар барои қиссаи Мӯсо (а) таърихнигорон чизи бисёре навишта бошанд ҳам, локин онҳоро нахонда, аз оятҳои Қуръон рӯйдодҳо ва натиҷаҳои асосии онҳоро фаҳмидан мумкин аст. Фиръавн асло дар интизори ин гуна рӯз набуд, он рӯз гӯё бар Мӯсо (а) ғалаба мекарда бошад, ҳамчу рӯзи ид мардуми бисёреро ҳамроҳи соҳирон ба тамошои ин саҳна хонда буд. Локин ғайри чашмдоштӣ ва атрофиёнаш дар майдони муқобила шикаст хӯрданд.

Иддае шармандавор аз рӯи тарс по ба фирор гузошт, иддае фарёд мекашид ва иддае беҳуш буд. Фиръавну атрофиёни ӯ аз дидани чунин саҳна бо ваҳшату изтироб аз ҷабин арақ мечаконданду дар фикри ояндаи номаълуми худ буданд.

Хулоса, тамоми орзуи умедашон барбод рафт. Худро хору залил диданд. Дигар ягон роҳе, ки бо он зарбаи дигаре алайҳи Мӯсо (а) зананд, дар ҳаёлашон наомад. Баъди ин моҷаро, чуноне ки ояти зер баён мекунад, саҳнаи дигари аз саҳнаи аввал аҷибтар ба миён омад.

وَأَلْقَى السَّحَرَةُ سَجْدِينَ ﴿١٢٠﴾

Ва улқия-с-саҳарату сәҷидӣн. 120.

120. Ва ҳама соҳирон ба сачда дарафтоданд.

قَالُوا ءَامَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢١﴾

Қолӯ аманнā би-Рабби-л-ъāламӣн. 121.

121. Гуфтанд: «Ба Парвардигори оламҳо имон овардем,

رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٢٢﴾

Рабби Мӯсā ва Ҳарӯн. 122.

122. (ба) Парвардигори Мӯсо ва Ҳорун».

Дар он вақти ҳассос Аллоҳ таъоло ҳақро аз ботил маълум намуд, ҳама мардуми он ҷо буда, бо чашми худ диданд, ки саҳнаи муборизаи соҳирон бо Мӯсо (а) тағйир ёфт, муъҷизаи Мӯсо (а) ҳамаро фуру бурд, на банд монду на чӯбу на асоҳои онҳо. Соҳирон, ки нисбат ба он сарварон соҳиби илму маърифат буданд, аввалин шуда сеҳр набудани муъҷизаи Мӯсо (а)-ро шинохтанд ва донистанд, ки кори Мӯсо (а) ба макру ҳилаи онҳо шабоҳат надорад. Ин кори заминӣ набуда, балки муъҷизаест, ки таъйиди осмонӣ дорад. Вичдони онҳо ба чӯш омаду бедор шуд. Нури имон ба Парвардигор дар дилашон шуълавар гардид, барои имони худро эълон намудан аввалин коре, ки алайҳи фикру андешаи фиръавниён нишон доданд, ин сачдаи онҳо буд. Сари худро ба сачдаи Илоҳӣ ниҳода, то Ҷаннат ва Дӯзахро мушоҳида накарданд, сари худро аз сачда набардоштанд. Чун сари худро аз сачда бардоштанд, фарёд зада гуфтанд, ки ай мардум! Донеду огоҳ бошед! Мо ба «Парвардигори оламиён» имон овардем, ки Парвардигори Мӯсо (а) ва Ҳорун (а) аст. Муфасссирони олиқадр гуфтаанд: Соҳирони имоноварда бо гуфтани «Парвардигори оламиён» кифоя накарда, балки «Парвардигори Мӯсо (а) ва Ҳорун (а) гуфтанд». Ин сухан барои он буд, ки то мардум гумон накунанд, ки онҳо чун пештара барои Фиръавн сачда кардаанд. Валлоҳу аълам.

Хулоса, касоне, ки имон овардан насибашон набуд хусусан Фиръавну амалдорони атрофи ӯ, бори дигар алайҳи дину диндорони ҳақ иғво бардошта, чуноне ки ояти зер ишора дорад, туҳмату бухтонҳо бастанд:

قَالَ فِرْعَوْنُ ءَاْمَنْتُمْ بِهٖ ۚ قَبْلَ اَنْ ءَاْذَنَ لَكُمْ ۚ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَّكْرَتُمُوْهُ فِى

اَلْمَدِيْنَةِ لِتُخْرِجُوْا مِنْهَا اَهْلَهَا ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿١٢٣﴾

Қола Фиръавну āмайтум биҳи қабла ан āзана лакум. Инна ҳāзā ламакру-м макартумуҳу фи-л-мадинати ли тухричу минҳā аҳлаҳā. Фа савфа таъламун. 123.

123. Фиръавн гуфт: «Пеш аз он ки барои шумо дастуре диҳам, ба Мӯсо имон овардед? Ҳаройина, ин тадбирест, ки онро дар ин шаҳр андешидаед, то сокинони онро аз он берун кунед, пас зуд аст, ки медонед!

لَا قُطْعَنَ اَيْدِيْكُمْ وَاَرْجُلُكُمْ مِّنْ خَلْفِ ثُمَّ لَا صَلْبَنَكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿١٢٤﴾

Ла уқаттиъанна айдиякум ва арҷулакум-м мин хилāфиң ъсумма ла усаллибаннакум аҷмаъин. 124.

124. Албатта, дастҳои шуморо ва пойҳои шуморо ба хилофи якдигар бибурам, сипас, ҳамаи шуморо як ҷо дар дор қунам!!».

Чун Фиръавн ҳама ин ҳадисҳоро мушоҳида намуд, дид, ки ғолиб омадани Мӯсо (а) бар соҳирону имон овардани соҳирон бар аркони давлати ӯ зарбаи тозае зад, бисёр ваҳшатзада шуд ва ба хулосае омад, ки агар ӯ аксуламали шадид нишон надиҳад ва ҳамаи мардум ва ё бештари онҳо ба Мӯсо (а) имон оранд, мумкин аст, ки салтанати подшоҳиро аз даст медиҳад. Ӯ бо мулоҳизаи худ ду роҳро дар пеш гирифт: якум ин ки туҳмати авомписандро, чуноне ки аз мазмуни оятҳои ин қисса маълум мешавад, ба соҳирон баст. Дувум ин ки онҳоро бо шадидтарин тарз мавриди ҷазо қарор дод. Вале бар хилофи раъйи Фиръавн, дар раванди ин ҳодиса Худованд ҳодисаи дигареро ба намоиш гузошт, ки оятҳои мазкур онро шарҳ медиҳанд.

Хулоса, чун соҳирон ба Парвардигори худ имон оварда, сари худро ба сачда ниҳоданд, Фиръавн чунон хурсанд буд, ки гӯё чун

пештара ўро сачда карда бошанд. Вақто ки соҳирони имоноварда гуфтанд, ки ин сачдаи мо барои Парвардигори Мӯсо (а) ва Ҳорун (а) аст, Фиръавни лаъин ғофил аз он, ки ба ҳақ имон овардан вобаста ба иҷозати ӯ нест, дар ғазаб шуд ва бо таҳдид ба онҳо гуфт, ки оё пеш аз он, ки ба шумо иҷозат диҳам, маро писанд накарда, ба Мӯсо имон овардед? Он ғарқи худпарастӣ бори дигар худро доно ҳисобида, дар идомиаи сухани худ гуфт, ки шумо то ин ки мардуми Мисрро аз шаҳрашон берун кунед, ин нақшаро қаблан бо Мӯсо тарҳрезӣ карда, ба иттифоқ расидаед?! Агар оиди ин қисса ба ояти 71-уми сураи “Тоҳо” назар шавад, дар эзоҳи он омадааст, ки Фиръавн дар он асно ба соҳирони имоноварда гуфт, ки ин Мӯсо устози бузурги шумост, ӯ сеҳрро ба шумо омӯхтааст ва муддатҳои дароз аст, ки барои ихтиёри шаҳри Мисрро ба даст гирифтанд омодаи ин кор будед!

Дар ҳар сурат ин тухмат беасосу авомфиребона буд. Зеро Мӯсо (а) дар муҳити он шаҳр зиндагонӣ надошт ва ҳеҷ кас мулоқоти ўро бо соҳирон надида буд. Фиръавни лаъин бо ин суханҳо кифоя накард ва бо як оҳанги шадид онҳоро таҳдид намуда, ба он соҳирони мусалмоншуда гуфт, ки ба зудӣ медонеду мефаҳмед, ки ман чи ҷазоеро барои шумо омода сохтаам. (Оре! Аслан дар диёре шахсони муъмини асил пайдо шаванд, Фиръавну фиръавнтабиъатон онҳоро барои аркони давлати худ таҳдид меҳисобанд.) Яъне Фиръавн дар паи ҷисман нест кардани онҳо бар қудрати худ таъя карда, гуфт, ки савганд ёд мекунам, аввалан дасту пойи шуморо хилофи ҳамдигар мебурам, хун аз баданатон назди мардум фавора мезанад, сипас ҳамаи шуморо дар дор меовезам! Аммо бо гуфтани чунин сухан нури имони онҳоро дар дилашон хомӯш карда натавонист, онҳо аз ин гуна таҳдидҳо заррае хавф надоштанд, баракс онҳо ба Фиръавн...

قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾

Қолӯ иннā илā Раббинā мунқалибун. 125.

125. Гуфтанд: «Ҳаройина, мо ба сӯйи Парвардигори худ бозгардандагонем!»

وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا إِلَّا أَنْ ءَامَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا

صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾

**Ва ма таиқиму миннā иллā ан āманнā би āйāти Раббинā
ламма ҷāатнā. Раббанā африг ъалайнā сабра-в ва
таваффанā муслимин. 126.**

**126. Ва душманī намекунī бо мо, магар он ки ба оятҳои
Парвардигори худ, чун ба мо биёмад, имон овардаем. Эй
Парвардигори мо, бар мо сабрро бирез ва моро дар ҳоле ки
мусалмон бошем, бимирон!»!**

Соҳирони имоноварда дар баробари таҳдидҳои Фиръавн аз худ ҳеҷ тарсе нишон надоданд ва аз майдони муборизаи ақидави фирор накарданд, балки дар посухи Фиръавн ҳама бо як овоз гуфтанд, ки эй Фиръавн, аз дастат чизе, ки меояд ба сомон расон, мо аз ту ҳеҷ тарсу ҳарос надорем ва ба ин таҳдидҳои ту эътиборе ҳам, намедиҳем. Агар таҳдиди охирини ту барои мо амалӣ шавад, аз мо ҳеҷ чиз кам намешавад. Мо ҳозир ҳастем, ки шарбати шаҳодатро нӯш кунем, ин саодат ва ифтихори мост. Бо кадом роҳе набошад, мо ҳама ба сӯйи Парвардигори худ бозгарданда ҳастем. Дар ин роҳ мо то охир аз дину ойини ҳақ дифоъ мекунем. Сипас соҳирони имоноварда, то ин ки посухе ба тухматҳои Фиръавн диҳанд ва ҳақиқати ин саҳнаро барои мардуми барои тамошо он ҷо ҷамъ омада, равшан созанд ва бегуноҳии худро исбот кунанд, чунин гуфтанд, ки гуноҳи мо чист, ки ба ҷазоҳои олӣ моро маҳкум мекунӣ? Ягона гуноҳи мо назди ту ин аст, ки ҳангоме ки оятҳои Парвардигор ба воситаи пайғамбараш, Мӯсо (а) ба суроғи мо омад, ба нидои Парвардигори худ посух гуфта, имон овардем. Оё ба Холиқу Офаридгори худ бовар карда назди ту гунаҳгор шудем? Онҳо диданд, ки хатар ба дараҷаи охирини худ расидааст, диданд, ки Фиръавн нисбати онҳо нияти бад дорад, аз ӯ рӯй гардонида, дар амону саломат мондани худро аз даргоҳи Илоҳӣ напурсиданд, балки бо илтиҷо аз даргоҳи Ӯ таъоло барои худ дар ин роҳ сабру тоқатро пурсида, чунин дуъо амуданд, ки Парвардигоро! Паймонаи сабрро болои мо чунон фуру рез, ки комилан ғарқи қатраҳои нурони итминонбахши он бошем. Парвардигоро! Моро аз ҷумлаи табдилкунандагони ҳақ ба ботил ва фиребандаи мардум ва

фирефтаи ботилу ботилпарастон магардон. Парвардигоро! Рӯҳи моро дар ҳолате қабз кун, ки мо мусалмон бошем! Оре, орзуи ҳамаи мусалмонон ҳамин аст, ки чи хеле набошад, дар дунё рӯҳашон бо нури имон қабз шавад ва аз дунё бо нури имон раванд. Албатта, ин соҳирони имоноварда ва ин озодамардон ба орзуи худ расиданд. Номии онҳо дар дафтари пурифтихори озодамардон то рӯзи қиёмат сабт шуд. Агар барои такмили маънои ояти мазкур ба ояти 72-уми сураи «Тоҳо» оид ба ин қисса назар шавад, Худованд дар бораи онҳо хабар додааст, ки дар он асно озодамардон чунин гуфтанд, ки ай Фиръавн, савганд ба он Зоте, ки моро офаридааст, мо ҳаргиз хоҳиши туро бар он далелҳои равшане, ки аз тарафи Парвардигор ба мо расидааст, муқаддам намекунем! Ту аз бадихо ҳар чи меҳоҳӣ барои мо, бикун, аммо инро фаромӯш накун, ки доираи қудрати ту маҳдуди ҳамин дунёст. Вақто ки дар қиёмат дармемонӣ, чи кор карда метавонӣ? Дар ривоятҳои таърихӣ омадааст, ки чун онҳо дар ин роҳи ҳақ саҳт истодагарӣ карданд, Фиръавни лаъин нияти худро амалӣ сохт. Бо ривояте, ки Саддӣ кардааст, ҷисми онҳоро қитъа-қитъа кард ва ба ривояти дигаре ҷасади даступобуридаи онҳоро дар канори руди Нил ба шоҳаҳои дарахтони баланди хурмо овехт. Бо ривояти Ибни Аббос (а) аҷоиботи кор дар он аст, ки онҳо дар оғози рӯз соҳирони фиребгар буданд, дар охири рӯз шаҳидони покпайкар шуданд.

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ

وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا

فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ

Ва қола-л малау мин қавми Фиръавна атазару Мӯса ва қавмаху ли юфсиду фи-л-арзи ва язарака ва алиҳатак. Қола са нуқаттилу абнъаҳум ва настаҳйи нисъаҳум ва иннә фавқаҳум қоҳирун. 127.

127. Ва ашрофи қавми Фиръавн гуфтанд: «Оё Мӯсо ва қавми ӯро мегузори, то дар Замин фасод кунанд ва то ибодати туро ва бутони туро бигзоранд?» Гуфт: «Ба зудӣ бикӯшем писарони бани

Исроилро ва зинда бигузorem духтарони онҳоро. Ва ҳаройина, мо бар онҳо комилан мусаллат (голиб) ҳастем».

Дар миёни муфасссирон дар шарҳи калимаи «Бутони туро» баҳсҳо дида мешавад. Масалан, агар ба ояти 3-юми сураи «Ван-нозиёт» назар шавад, **«Ана раббукуму-л-аъло** - ман Парвардигори олии шумоам» - омадааст. Ё агар ба ояти 38-уми сураи «Қасас» таваҷҷуҳ шавад, дар он ҷо омадааст: **«Маъалимтум лакум миналлоҳи ғайри** - Эй мардум, ман ба ғайри худ барои шумо дигар Худоеро намедонам». Маълум мешавад, ки ӯ ва мардуми Миср бутпараст буда, Фиръавн худро бузургтарини он бутҳо меҳисобид, аммо ҳамзамон ба ғайр аз бутҳо барои мардуми Миср ва барои худ маъбуди дигареро эътироф дошт, яъне бо ривояте ӯ офтобпараст буд. Ба ҳар сурат аз раванди ояти мазкур маълум мешавад, ки муддате чанд баъди гузаштани аз рӯйдодҳои зикр шудаи байни Мӯсо (а) ва Фиръавн, гурӯҳе аз мардум оҳиста-оҳиста аз дину ибодати Фиръавну маъбудҳои ботили ӯ даст кашиданд. Ашрофи Фиръавн сушт шудани эътиқоди мардумро мушоҳида намуда, диданд, ки тарафдорони Мӯсо (а) пешрафти хубе доранд. Онҳо бимнок шуда, бо забони эътироз ба Фиръавн гуфтанд, ки эй Фиръавн, оё Мӯсо ва бани Исроилро ба ҳоли худ мегузорӣ, то ибодати ту ва худоҳои интиҳобкардаи туро тарк кунанд ва дар рӯи Замин даст ба фасодкорӣ зада, мардумро ба сӯйи дини худ кашонанд,?? Во аҷабо, аз хиради чунин шахсон, худ фасодкоранду пайравони роҳи ростро (чун Мӯсо (а) ва тобиёнашонро) фасодкор дар рӯи Замин ҳисобиданд.

Хулоса, аз оҳанги сухани онҳо бе душворӣ дарк мегардад, ки меҳоҳанд Фиръавн тезтар аксуламал нишон диҳад ва бояд сибтиҳоро кушад, ё онҳоро ба азоб кашонад. Фиръавн дар посух ба атрофиёни худ гуфт, ки шумо аз бани Исроил ҳеҷ тарсу ҳарос надошта бошад. Ҳамаи онҳо комилан дар ихтиёри мо қарор доранд, чун замони тифлии Мӯсо ба зудӣ писарони онҳоро, то ин ки дигар мисли Мӯсо (а) аз байнашон пайдо нашавад, ба қатл мерасонем ва занҳо ва духтарҳои онҳоро барои хизмат боқӣ мегузorem. Ин аст андешаи Фиръавну фиръавнсифатони ҳар даври замон. Онҳо доимо меҳоҳанд муъминҳои асилро бо номҳои гуногун, то ин ки оммаи мардумро фиребанд, лақабҳои махсус ниҳода, гӯё онҳо харобкунандаи мулку диёри дини онҳо бошанд,

туҳматҳо зада, бо ину он баҳона бо услубҳои гуногун ба азобу несту нобудӣ мекашанд.

Баъди он чи ки гузашт, Мӯсо (а)...

قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَأَصْبِرُوا ۚ إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا

مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۚ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

Қола Мӯса ли қавмиҳистаъинӯ биллаҳи васбириӯ. Инна-л-арза лиллаҳи йӯрисуҳа ма-й яшәу мин ъибәдиҳи ва-л ъақибату лил муттақин. 128.

128. Мӯсо ба қавми худ гуфт: «Аз Худо мадад талабед ва сабр кунед! Ҳаройина, Замин (замини) Худост, ҳар касеро, ки аз бандагони Худ хоҳад, ворис мегардонад ва нақӯи охират барои парҳезгорон аст».

Вақто ки Фиръавн тасмим гирифт, ки нияти бади худро нисбат ба бани Исроил дар амал қорӣ намояд, Мӯсо (а) қавми худро бо ваъдаҳои нек тасалли дода, гуфт, ки ай қавм, ҳоло шумо аз таҳдидҳои Фиръавн ба ваҳшат афтодаед, насиҳати ман барои шумо ин аст, ки аз Худо мадад талаб кунед. Ҳеҷ чиз бе ҳукми Аллоҳ пайдо намешавад, ҳар изо ва аламе, ки аз қониби Фиръавну қавми ӯ ба шумо мерасад, иродаи Худост. Шумо сабр кунед, Замин замини Худост, ба ҳар касе аз бандагони худ хоҳад, онро медиҳаду ӯро меросбар мегардонад. Бори дигар Мӯсо (а) қавми худро башорат дод, ки оқибати корхое, ки писандидаанд, чи дар дунё ва чи дар охират, аз он бандагони парҳезгори Аллоҳ таъолост. Яъне Мӯсо (а) бо чунин суҳанҳо замини Мисрро ба қавми худ ваъда дод, ки гӯё дар оянда Миср аз он онҳо мешавад. Оре! Ин аст сифати пайғамбарону пайғамбарсифатон, нишонаи онҳо ин аст, ки дар роҳи имондорӣ ҳар чи қадар вазниниҳо ва мусибатҳо ба сарашон ояд, аз Аллоҳ мадад талабида, аз худ сабру матонат нишон медиҳанд. Аммо қавми Мӯсо (а) қавми дигар буд, онҳо суҳанҳои Мӯсо (а)-ро, чуноне ки ояти зер ишора мекунад, дуруст қабул накарданд:

قَالُوا أُودِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عُدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ

كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

**Қолӯ ӯзӣнā миғ қабли ағ таътиянā ва миғ баъди мā
чиътанā. Қола ъасā Раббукум ай юҳлика ъадуввакум ва
ястахлифакум фи-л-аръи фаянъура кайфа таъмалун.129.**

**129. Гуфтанд: «Пеш аз он ки назди мо биёмадӣ ва баъд аз он, ки
назди мо омадӣ, изо дода шудем». (Мӯсо) гуфт: «Наздик аст, ки
Парвардигоратон душмани шуморо ҳалок кунад ва шуморо дар
Замин халифа гардонад, пас, бингарад чӣ гуна амал мекунад!»**

Аз мазмуни оятҳое, ки оид ба бани Исроил дар сураҳои Қуръон мегузарад, хусусан аз ин ояти мазкур маълум мешавад, ки бани Исроил пеш аз омадани Мӯсо (а) аз дасти қабилаи қибтиёне, ки тарафдори Фиръавн буданд, азобу шиканҷа медиданд. Онҳо умед доштанд, ки Мӯсо (а) зуҳур мекунаду ба наздашон меояд, бе ягон дарду ранҷ Фиръавн мераваду мулки Миср ройгон аз онҳо мешавад. Баъд аз шикастхӯрии соҳирон ва кушта шудани қисми мўъминшудаи онҳо Фиръавн барои бани Исроил навъе аз азобро пешбинӣ намуд, ин қавми фосидтабиъат мувофиқи тақозои имони худ ягон аксуламал нишон намода, балки ба Мӯсо (а) таъна зада, гуфтанд, ки ай Мӯсо! Пеш аз омадани ту мо азоб мекашидем, писарони моро мекуштанд ва духтарони моро барои хидматашон боқӣ мегузоштанд. Ту ба тарафдории мо дар сурати пайғамбарӣ омада бошӣ ҳам, боз азоби мо тағйир наёфт, ҳоло ҳам, писарони моро мекуштанд ва духтарони моро боқӣ мегузоранд! То кай мо ҷафои ин мусибатҳоро кашем? Дар посух Мӯсо (а) ин қавми фосидтабиъатро ба роҳи дурусте, ки онҳоро ба сӯйи Биҳишт мерасонад, даъват менамуд. Чун нороҳатие ба сарашон меомад, боз ин доъии роҳи ҳақро суханҳои таън мегуфтанд. Ба ҳар сурат бо шунидани чунин суханҳо Мӯсо (а) онҳоро тарк намекард, сабру таҳаммулро пеша менамуд ва ба насиҳати худ идома медод ва мегуфт ин Замин замини Худост, ба касе, ки хоҳад онро медиҳад.

Дар идомаи суханронӣ Мӯсо (а) онҳоро равшантар тасалли дода, гуфт, ки дигар шумо парешон нашавед, пирӯзӣ ва мадади Худо наздик аст. Умед аст, ки Парвардигор душмани шуморо, (Фиръавн ва қавмашро) ҳалок кунад баъди ҳалоки ӯ дар рӯи Замин ҳумчу халифа подшоҳиро барои имтиҳон насиби шумо гардонад, он гоҳ бингарад, ки шумо чи гуна амал мекунед. Оё шумо ба қадри ин неъмат мерасед? Оё ба ислоҳи он мекӯшед, ё шумо ҳам, мисли Фиръавну қавми ӯ дар рӯи Замин ба фасодкорӣ даст мезанед? Чӣ қадар қадри неъматҳоро медонед ва шукрона мекунед? Агар ба ҷузъи охири ояти мазкур эътибор дода шавад, Мӯсо (а) ба қавми худ, бо кадом лафз сухан мекунед ё чи хел қарор мебарореду онро қабул мекунед нагуфт. Балки ба онҳо гуфт, ки Аллоҳ таъоло ба чи хел амал кардани шумо назар мекунад. Яъне барои ба мақсад расидан, фармону қарори бисёр лозим нест, балки амал лозим аст. Суханҳои возеҳ баённамудаи Мӯсо (а) дар оятҳои баъдӣ тасдиқи худро меёбад:

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ

يَذْكُرُونَ

Ва лақад ахазнā āла Фиръавна би-с-синина ва нақсим мина-с-сamarоти лаъаллаҳум яззаккарун.130.

130. Ва ҳаройина, Мо оли Фиръавро ба қаҳтиҳо ва ба нуқсони аз меваҳо гирифторм кардем, то шояд онҳо панд гиранд.

Вақто ки фиръавниён дар баробари Мӯсо (а) бисёр ғурур карданд, Аллоҳ таъоло барои бедор сохтан, онҳоро гирифтори мушкilot гардонид ва ба нороҳатиҳо рӯ ба рӯ сохт. Яъне қавми Фиръавн ба офати гуруснагӣ, хушсолӣ ва каммевагӣ мубтало сохт, то шояд ки онҳо дар баробари Худои мутаъол оқизии худро фаҳманду панд гиранд. Чунин мазмун дар ояти 94-уми ҳамин сура гузашт. Аммо қавми Фиръавн ба ҷои он, ки аз ин дарсҳои Илоҳӣ хулоса бароварда, бедор шаванд, баръакс сӯиистифода намуда, ҳодисаҳои ба сарашон омадаро, чуноне ки ояти зер ишора мекунад, ба майли худ таъвил намуданд.

فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَرُوا

يُمُوسَىٰ وَمَنْ مَّعَهُ ۖ إِلَّا إِنَّمَا طَئِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا

يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾

Фа изā қāатҳуму-л-ҳасанату қолу ланā хāзиҳ. Ва иӢ тусибҳум саййиату-й яттайяру би Мӯсā ва ма-м маъаҳ. Алā иннамā тӯируҳум ӯиндаллоҳи ва лāкинна аксараҳум лā яъламун. 131.

131. Пас, ҳангоме ки ба онҳо накӯӣ омад, гуфтанд: «Ин лоиқи мост». Ва агар ба онҳо мусибати баде мерасид, мегуфтанд: «Ин аз шумии Мӯсо ва аз шумии касонест, ки ҳамроҳи ӯст». Огоҳ бош, чуз ин нест, ки сабаби ин ҳама фолҳои бади онҳо назди Худост, валекин аксари онҳо намедонанд.

Одати инсонҳои беимони фасодтабиъати андешаҳои Фиръавну фиръавниёро мерос бурда, ин аст, ки ҳар ходисае, ки атрофи онҳо рӯи диҳад, нодуруст мефаҳманд ва нодуруст тафсир мекунанд. Агар кушоиши қор, оромӣ ва роҳат, фаровонии ризқу рӯзӣ, арзон шудани нарху наво ва дигар ҳодисаҳои мувофиқи муроди онҳо пайдо шавад, мегӯянд, ки ин ҳама ба хоҳири некӣ ва покии мост ва лоиқи мост, ки ин ҳамаро ба даст овардем. Агар ягон нороҳатии муваққатие ба онҳо расад, ҳама айбро ба диндорҳо нисбат медиҳанд. Ҳамчунин, замоне ки Мӯсо (а) бо Фиръавну фиръавниён гирумун дошт, онҳо ба Мӯсо (а) ва ёронаш чунин рафтор мекарданд. Хубихоро ба худ ва ҳама мушкилиҳоро фавран ба Мӯсо (а) ва ҳамроҳони ӯ (а) нисбат медоданд.

Дар давоми ояти мазкур Аллоҳ таъоло инсонҳоеро, ки фиръавнтабиъатанд, ҳушдор дода, аз рӯйдодҳои асри Мӯсо (а) ва Фиръавн хабар дода, фармудааст, ки огоҳ бошанд, сарчашмаи ҳамаи бадихое, ки домангири онҳо буд, аз тарафи Парвардигор буд, на аз Мӯсо (а). Зеро Ӯ таъоло хостааст, ки дар натиҷаи амалҳои шумашон ба чунин мусибатҳо мисли қаҳтию гуруснагӣ, аз самар боз мондани боғҳояшон ва дигар норасоӣҳо гирифторашон кунад. Вале аксари он фиръавнтабиъатон ин ҳақиқатро намедонанд. Онҳо аз рӯи ҷоҳили нохушиҳои ба сарашон омадаро ба ону ин нисбат медиҳанд.

Хулоса, онҳо ба ҷойи он ки ба Мӯсо (а) имон оранд, баръакс алайҳи ӯ (а) иғваҳоро, чуноне ки ояти зер хабар медиҳад, пурзӯр намуданд.

وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَخْنُ لَكَ

بِمُؤْمِنِينَ

Ва қолу маҳма таътинā биҳи мин āяти-л ли тасҳаранā биҳā фа ма наҳну лака би муъминин. 132.

132. Ва (тарафдорони Фиръавн Мӯсоро) гуфтанд: «Ҳар чӣ аз нишонаҳо барои мо биёри, то моро ба он сеҳр кунӣ, мо барои ту аз ҷумлаи имоноварандагон нестем!».

Мутаассифона, тарафдорони Фиръавн аз хушксолию гуруснагӣ ва аз солҳои бе ҳосилии боғҳояшон, ки барои онҳо ҳушдор буд, дарси ибрат нагирифтанд. Чуноне, ки ояти мазкур хабар медиҳад Худованд бори дигар ба онҳо дарси ибрат нишон дод, то онҳо бедор шаванд. Яъне онҳоро ба ҷазои шадиди таъсиркунанда ва ба балоҳои пай дар пайи кӯбанда гирифтарашон сохт. Аммо афсӯс, боз бедор нашуданд ва мутлақо аз имон овардан даст кашида, ба Мӯсо (а) гуфтанд, ки ай Мӯсо, ту ин қадар моро ташфиқот накун! Чӣ ин қадар аҷоибот ё нишонаҳои бисёре меорӣ? Чӣ меҳоҳӣ, моро бо онҳо сеҳр кунӣ? На! Мо туро бовар намекунем ва ба ту имон ҳам, намеорем. Яъне онҳо хостанд бо гуфтани чунин суханҳо Мӯсо (а)-ро комилан маъюс созанд, то онҳоро дигар даъват накунад.

Хулоса, муъҷизаҳои Мӯсо (а)-ро онҳо масхара карданд ва фурсати ҷазои онҳо, чуноне ки ояти зер ишора дорад, фаро расид.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالْأَيَّةِ

مُفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ

Фа арсалнā љалайҳиму-т-тӯфāна ва-л-ҷарода ва-л-қуммала ва-з зāфāдиџа ва-д-дама āйāти-м муфассалāтин фастакбару ва кāну қавма-м мучримин. 133.

133. Пас, мо бар онҳо нишонаҳои равшан - тӯфон, малах ва шабушку гукҳо ва хунро фиристодем. Пас, онҳо саркашӣ карданд ва буданд қавми гунаҳгор.

Чун Фиръавну тарафдорони ӯ инсоф накарданд, имон наоварданд, панду насиҳати Мӯсо (а) барои онҳо суд набахшид, сипас Аллоҳ таъоло бори дигар, то ин ки огоҳ шаванд ва аз хоби ғафлат бедор шаванд, бар сари онҳо дар муддате чанд як-як, пайи ҳам болоҳоро ошкоро фиристод. Балое меомад, вале бо дуои Мӯсо (а) он болоҳо дур мешуданд. Аммо онҳо боз такаббурию гунаҳгорӣ мекарданд. Бо ривояти Ибни Аббос (р) Аллоҳ таъоло барои ҳушдори онҳо бори аввал тӯфони боронро, ки харобкунандаи хонаҳо ва зироатҳои онҳо буд, фиристод. Чун онҳо аз ин тӯфони бало бо дуои Мӯсо (а) халос шуданд, боз кори худро давом доданд. Муддате чанд аз гузаштани тӯфон Худованд онҳоро бори дигар ба балои малах гирифтор кард, ки аз дасти малахҳо на зироатҳо боқӣ монду на шоҳу барги дарахт. Дар ривоятҳо омадааст, ки малахҳо чунон ба зироату дарахтҳояшон ҳуҷум оварданд, ки ҳатто баъди шоҳу барги дарахтонро хӯрдан, ба тани онҳо рӯй оварданд, фиръавниён дар изтироб шуда, доду фарёдашон баланд шуд, ки ин офати нав аз кучо омад. Чун онҳо ба домани Мӯсо (а) дарафтоданд ва бо дуои ӯ (а) он бало дур шуд, боз саркашии худро идома доданд. Бори севум Аллоҳ таъоло онҳоро ба балои «қамл» гирифтор сохт. Байни муфасссирон дар маънои калимаи «қамл» ихтилофҳо вучуд дорад. Ояти мазкур метавонад шомили ҳама фикрҳои онҳо бошад. Баъзе аз муфасссирон калимаи «қамл»-ро кирме гуфтаанд, ки донро меҳӯрад. Баъзе ӯро кайк ва баъзе малахи кӯчаке, ки ҳоло парида наметавонад ва баъзе ӯро шабуш гуфтаанд. Аммо қавли аввал мақбултар аст, ки «қамл» ҳашароте аст, ки ғалларо фосид месозад. Чун онҳо боз бар кори худ идома доданд, соли чаҳорум онҳоро ба балои гукҳо (қурбоқа) гирифтор сохт. Дар ривоятҳо омадааст, ки Аллоҳ таъоло чунон гукҳоро зиёд гардонид, ки хонаву дари онҳо пур шуд, ҳатто чун яке аз онҳо барои сухан гуфтан даҳони худро мекушод, ғуке ба даҳони ӯ меҷаҳид. Бо дидани ин бало фиръавниён ба ваъдаи худ вафо накарданд, имон наоварданд ва бани Исроилро раҳо накарданд. Соли панҷум Аллоҳ таъоло онҳоро ба балои хун гирифтор сохт. Ривоят шудааст, ки Худованд обҳои онҳоро бо хун бадал намуд, аз кадом чоҳ ё наҳре об мегирифтанд бе ягон иллат он хун мегашт. Ё хуни

бинии онҳо ҳеҷ қарор намегирифт. Хулоса, роҳати нӯшидани оби гуворо аз онҳо бардошта шуд, шикояти худро назди Фиръавн бурда гуфтанд: “Мо ба балои хун гирифтор шудаем, барои мо оби нӯшокии тоза нест, чи кор кунем?” Фиръавн дар ҷавоби онҳо гуфт: “Шумо сеҳр карда шудаед.” Онҳо гуфтанд: “Чӣ хел мо сеҳр шудаем, ки ҳатто дар зарфҳои хонаҳои худ ба ғайри хуни суп-сурх чизи дигареро намеебем.” Хулоса, илоҷи дигаре наёфтанд, чун солҳои пештара назди Мӯсо (а) омада гуфтанд, ки эй Мӯсо ба Парвардигори худ дуёо кун, то ӯ ин балоро аз мо дур созад, албатта, мо ба ту имон меорем ва бани Исроилро озод намуда, ҳамроҳи ту мефиристам. Чун Мӯсо (а) ба Парвардигори оламиён дуо намуд, Худованд дуои ӯ (а)-ро иҷобат фармуд. Фиръавниён аз балои хун наҷот ёфтанд, локин онҳо ки қавми гунаҳгор буданд, мутаассифона, боз ба ваъдаи худ хилоф намуда, на имон оварданду на бани Исроилро раҳо карданд, ки Мӯсо (а) онҳоро ба Фаластин, ватани бобояшон барад. Эзоҳоти ба гуфтаҳои қаблӣ монанд аз Ибни Аббос (р) ва аз Саддӣ ва Қатода ва аз чандин уламои салафи солеҳин низ, ривоят шудааст. Ногуфта намонад, ки дар маҷмӯъ мӯъҷизаҳои Мӯсо (а) нӯхто будааст, ки панҷи аз онҳо дар ин оят гузашт.

Хулоса, Аллоҳ таъоло Фиръавну тобеъони ӯро бо хушксолӣ, қаҳтӣ, тӯфон, малах, шабуш, ғук ва хун мубтало сохт, аммо ҳеҷ набуд, ки огоҳ шаванду имон оранд. Вақто ба яке аз балоҳо гирифтор мешуданд, чуноне ки ояти зер ишора дорад, барои наҷоти худ дарҳол ба назди Мӯсо (а) медавидан.

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ

لَيْسَ كَشَفْتَنَا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَءِيلَ

Ва ламма вақаъа ъалайҳиму-р-риҷзу қолу йа Мӯсадъу ланā Раббака би ма ъаҳида ъиндак. Ла ий кашафта ъанна-р-риҷза ла нуьминанна лака ва ла нурсиланна маъака банӣ Исрōил. 134.

134. Ва он гоҳ ки бар онҳо азобе фуруд омад, гуфтанд: «Эй Мӯсо, Парвардигори худро ба он чӣ назди ту аҳд кардааст, барои мо дуёо кун. Агар азобро аз мо дур сози, албатта, ба ту имон меорем ва албатта, ҳамроҳи ту бани Исроилро мефиристам».

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بَلِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُتُونَ ﴿١٣٥﴾

**Фа ламмā кашафнā ъанҳуму-р-ричза илā ачалин ҳум
бāлиғуҳу изā ҳум янкусун. 135.**

135. Пас, чун аз онҳо азобро то муддате дур кардем, ки онҳо ба он расанда бошанд, боз ҳам аҳдро мешикастанд.

Қисме аз маънои ин ду оят ҳангоми шарҳи ояти қаблӣ баён шуд. Ҳоло барои шарҳ ва комил сохтани маънои ин ду оят, ривояти ибни Ҷарирро фишурдатар зикр мекунем, ки иншоаллоҳ, аз ғоида ҳолӣ нест. Имом Ибни Ҷарир аз Саъид ибни Ҷубайр чунин ривоят кардааст, ки чун Мӯсо (а) ба ҳузури Фиръавн бори аввал ташриф овард, ба ӯ гуфт: “Бани Исроилро озод кун ва онҳоро ҳамроҳи ман бигзор, то ба ватани аҷдоиашон баргарданд.” Ин сухан ба Фиръавн писанд наомад. Барои ҳушдори фиръавниён баъди чанд муддат Худованд тӯфон (борони селе)-ро чунон боронид, ки хавфи табоҳи ҳамаи зироатҳои онҳо ба миён омад. Онҳо бо ҳам гуфтанд шояд ин азоби Илоҳӣ бошад. Мисли табоҳкорон муваққатан аз хоби ғафлат бедор шуда, парешонҳол назди Мӯсо (а) омаданд ва аз ӯ (а) хостанд то даст ба дуо бардорад, шояд Аллоҳ таъоло ин балоро аз сарашон дафъ кунад. Онҳо гуфтанд, ки бо он аҳде, ки байни ту ва Худованд аст, дуо кун, агар дуои ту қабул шаваду ин бало аз сари мо дур гардад, ваъдаи мо ин аст, ки аввал ба ту имон меорем ва бани Исроилро дар ихтиёри ту мегузorem ва мо онҳоро ба кучое, ки хоҳӣ, мефириستم. Чун Мӯсо (а) дуо намуданд, бо туфайли дуои ӯ (а) тӯфони борон аз боридаи боз истод ва дар ивази нуқсон, эҳтимоли ба даст овардани ҳосили фаровон чашмгири онҳо шуд. Фиръавниён, ки дар тақдирашон ғарқ шудан буд, он хотираи азобро ба тоқи фаромӯшӣ гузошта, ба аҳди худ вафо накарданд. Яъне диданд, ки боз дар ҳамон сол мева ва зироатҳое, ки баъд аз тӯфон корида шуд, (ё буд) ба воя расиданд, онҳо гуфтанд: “Ана, орзую ҳаваси мо инҳо буд, акнун мо ба орзую ҳаваси худ расидем.” Бо ин ҳол ба шароити аввалашон баргаштанд ва бо як ҷаҳон умеду орзу байни худ хушҳолӣ мекарданд. Нохост Худованд барои нест кардани зироатҳои боқимондаи онҳо балои малахро бар сари зироатҳои онҳо фиристонд, ки ҳама зироатҳои онҳоро аз байн бурд. Вақте онҳо диданд, ки ҳама зироатҳо талаф мешаванду барои оянда

ҳатто тухмие ҳам наместонад, ба ӯ (а) муроҷиат намуда, ваъдаи муҳкам дода, гуфтанд: “Эй Мӯсо, назди Худованд дуо кун, то ӯ таъоло ин балои малахро аз мо дур созад, мо ба ту имон меорем ва бани Исроилро озод ва ҳамроҳат ба кучое, ки хоҳӣ, мефиристам.” Мӯсо (а) дуо намуданд ва балои малах аз сари онҳо бардошта шуд. Онҳо диданд, ки хавфи нест шудани зироатҳо аз байн рафт, худро аз дигар балоҳо дар амон ҳисобида, ваъдаҳои худро ба фаромӯшӣ супориданд, на имон оварданду на бани Исроилро раҳо намуданд. Баъди ин моҷаро ғалла ва донҳои худро дар хонаҳои худ захира намуда, бо хотири ҷамъ нигоҳ доштанд. Бо амри Аллоҳ аз даруни он ғаллаҳо митта (навъе аз ҳашарот) баромад ва мағзи ғаллаҳоро хӯрд. Чун яке аз онҳо микдоре аз ғалларо ба осие бурд, то орд кунад, дид, ки ғалла пуч аст ва аз он чандон орде гирифта натавонист. Боз дар изтироб шуданду хавфи гуруснагӣ онҳоро таҳдид намуд. Бо шитоб назди Мӯсо (а) омаданд, аз ӯ (а) назди Парвардигор бо аҳду паймон хоҳиши дуо карданд. Дар ҳақиқат Мӯсо (а) барои онҳо дуъо намуд, ба муҷарраде, ки он вазъият хотима ёфт, боз ба тарзи собиқ ба саркашӣ ва ба аҳдшиканӣ пардохтанд. Дар охир муддате чанд Худованд лаззати хӯрдану ошомиданро аз онҳо бардошт. Яъне Аллоҳ таъоло лашкари ғуқро чунон фаровон гардонид, ки бо ривояте ғуқҳо то зери манаҳи онҳо пур шуд. Ҳамин ки барои хӯрдан агар даҳони худро мекушоданд, ғуке ба даҳонашон медаромад. Дар хӯроку зарфҳо ва ҳатто дар чумчаҳои онҳо ғуқҳо пайдо мешуд.

Хулоса, аз сабаби фаровонии ин ҳайвон будубоши онҳо бисёр душвор шуд. Боз онҳо назди Мӯсо (а) чун пештара аҳду паймон баста, ба илтиҷо даромаданд, то ӯ (а) дуо кунад, ин балои ғуқро Худованд аз онҳо дур созад. Ҳамин ки Мӯсо (а) дуо кард, Парвардигор балои ғуқро аз онҳо дур сохт, боз қадри дуо ва қадри пайғамбаре, ки наздашон буд, надонистанду ба ғурурии худ идома доданд. Дар охир Худованд фиръавниёро ба балои хун мубтало сохт, яъне вақте ки онҳо хоҳ аз чоҳ ва хоҳ аз наҳр об мегирифтанд, дар вақти нӯшидан ба ҳукми Аллоҳ ба хун табдил меёфт. Чун онҳо аз хуру нӯш очиз шуданд, ҳодисаро назди Фиръавн нақл карданд, Фиръавни лаъин ба онҳо гуфт: “Шуморо Мӯсо сеҳр кардааст.” Онҳо гуфтанд: “Чӣ хел Мӯсо моро сеҳр кардаст, ки ҳатто дар зарфҳои оби мо ба ҷои об хун аст?” Хулоса, чун онҳо музтар монданд, боз назди Мӯсо (а) омаданд ва аз ӯ (а) дархост намуданд, то ӯ (а) назди Парвардигор дуо кунад, он бало аз онҳо дур шавад. Чун

Мӯсо (а) дуо намуд, балои хун аз онҳо нест шуд, на онҳо имон оварданду на бани Исроилро ҳамроҳи Мӯсо (а) фиристоданд.

Хонандаи ҳушманд, ин моҷарое, ки байни Мӯсо (а) ва Фиръавну фиръавниён гузашт, хос ба давру замони онҳо нест, балки дар таърих чунин ҳодисаҳо ба такрор гузаштааст. Масалан, дар муддати на чандон дур дар баъзе давлатҳо афроди зулмпеша динро афюн мегуфтанд ва чун ба балое гирифтोर шуданд, онҳо худошинос шуданду дуёталаб ва масҷидҳоро кушоданд. Мутаасифона, чанде нагузашта, аз нав адовати хешро нисбат ба Ислому мусулмонон зоҳир сохтанд ва бо эҷоди услубу равишҳои мухталиф барои рушди дини мубини Худо монеаҳо эҷод намуданд. Беҳабар аз он ки чунин амалашон мақоми бо ғалбер об гирифтандро мемонад.

Дар охир Аллоҳ таъоло онҳо ва амсоли онҳоро, чуноне ки ояти зер ишора дорад, ба балои аз беҳубун несткунанда мубтало сохт:

فَأَنتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا

Фаһтақамна минҳум фа ағрақнаҳум фи-л-ямми би аннаҳум каззабу би айъатина ва кану ғанҳа гофилін. 136.

136. Пас, аз онҳо интиқом кашидем, пас, онҳоро, ба сабаби он, ки оятҳои моро дурӯғ ҳисобиданд ва аз оятҳои мо гофил буданд, дар дарё гарқ кардем.

Аллоҳ таъоло дар ин оят аз аҳволи фиръавниён хабар додааст, ки онҳо аломатҳои пайи ҳам омадани қудрати моро диданд, локин ҳеҷ андеша накарданд, сари ваъдаи худ наистоданд. Оятҳои моро дурӯғ ҳисобиданду худро ба ғафлат зада, дар кибру ғурури худ идома дода, бани Исроилро аз занҷири асорат раҳо накарданд. Аз мазмуни оятҳои эзоҳшуда фаҳмида шуд, ки Аллоҳ таъоло бо он сабри бемонанде, ки дорад, ҳалоки онҳоро бо нишон додани аломатҳои аз хоби ғафлат бедоркунанда, то шояд, ки онҳо ба худ оянд, бо чанд марҳала ба ақиб ронд. Локин онҳо бо қувва ва қудрати худ эътимод намуда, аз он нишонаҳо ҳеҷ панд нагирифтанд. Дар охир вақту соати интиқоми онҳо даррасид. Вақто ки Мӯсо (а) ҳамроҳи бани Исроил аз баҳр гузаштанд, онҳо

низ, хостанд гузаранд, ҳамаашонро ивази ҳама он куфру ваъдахилофиҳо ба дарё ғарқ намуд. Дар шарҳи сабаби ба ғафлат гирифтор шудани фиръавниён ва аз шаҳр баромадани Мӯсо (а) ҳамроҳи қавми худ чунин ривоят омадааст: “Худованд дар охир балои ваборо болои онҳо овард, онҳо дар он шаб ба мотаму азодории худ машғул шуданд. Мӯсо (а) аз фурсат истифода намуда, ҳамроҳи бани Исроил шабона аз шаҳр хориҷ шуд. Баъди чанд рӯз Фиръавн аз ақиби онҳо шуд. Дар канори баҳри Қулзам ба онҳо пайваст. Қисса кӯтоҳ, ба муъҷизаи Мӯсо (а) бани Исроил саломат аз дарё гузашт. Фиръавну лашкариёнаш хостанд барои ҳалок кардани онҳо низ аз дарё гузаранд, вале натавониста, ҳамаи онҳо ғарқ шуданд”.

Интиқоми Илоҳӣ ба маънои ҷазои мувофиқ додан аст. Мақсад аз интиқом ин нест, ки Аллоҳ таъоло мисли шахси кинатуз ба муқобила бархезаду ба бандаи саркаши Худ қувваи худро нишон диҳад. Хулоса, Худованд ин гуна ҷамъияти ислоҳнашавандаро, ки дигар дар рӯи замин ҳаққи зиндагонӣ надоранд, нобуд сохт ва дар ивази онҳо...

وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشْرِقَ الْأَرْضِ
وَمَغْرِبَهَا الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا ^ط وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي
إِسْرَءِيلَ بِمَا صَبَرُوا ^ط وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا
كَانُوا يَعْرِشُونَ

Ва авраъна-л қавма-л-лазӣна кәнӯ юстаъъафӯна машәриқа-л арзи ва мағорибаҳа-л-лати бāракнā фиҳā. Ва таммат калимату Раббика-л-ҳуснā љалā банӣ Исрōйла би мā сабарӯ. Ва даммарнā мā кāна яснаъу Фиръавну ва қавмуҳӯ ва мā кәнӯ яъришӯн. 137.

137. Ва гурӯҳеро, ки заъиф шуморида мешуданд, машориқи Замин ва мағориби онро мерос додем, ки дар он баракат ниҳодем. Ва ваъдаи неки Парвардигори ту бар бани Исроил, ба сабаби он, ки сабр карданд, росту тамом шуд. Ва он чи Фиръавн ва қавми ӯ

сохта буданд, хароб кардем ва он чӣ, ки онҳо барафроштанд, вайрон сохтем.

Аз силсилаоятҳое, ки оид ба қиссаи Фиръавну бани Исроил сухан мекунанд, чунин маълум мешавад, ки Фиръавну фиръавниён бани Исроилро доимо хор ва дар занҷири асорат нигоҳ медоштанд. Писарони навзодашонро мекуштанд, духтаронашонро чун хидматгор ва худашонро ҳамчу ғулом дар корҳои тоқатфарсо кор мефармуданд. Локин бани Исроил, ки дар он замон мусалмон ва ба пайғамбари замони худ имон доштанд ва бо ваъдае, ки аз Аллоҳ таъоло ба воситаи пайғамбарашон Мӯсо (а) ба онҳо дода буд: «Шояд Парвардигори шумо душмани шуморо ҳалок кунад» эътимод доштанд ва бо ҳидояти Мӯсо (а) дар муқобили ин зулми шадид сабр мекарданд аз Аллоҳ ёрӣ меҷустанд. Дар ҳақиқат чун онҳо тобеи Мӯсо (а) шуда, аз баҳр убур намуданду Фиръавну тобеъони ӯ ба дарё ҳалок шуданд, мулки васеъе, ки Фиръавн дошт, чи аз тарафи машриқ ва чи аз тарафи мағриб, насиби онҳо гашт. Ҳақ будани ваъдаи Аллоҳ маълум шуд. Ҳама он сарзаминҳои ҳосилхез аз баракаи ҳидояти Мӯсо (а) ва итоъати сабр мероси бани Исроил қарор гирифт. Онҳо аз хориву зорӣ раҳо ёфта, ба озодаи ва фаровонӣ расиданд.

Дар давоми ояти мазкур Аллоҳ таъоло фармудааст, ки коху айвону қасри Фиръавн ва он чи, ки фиръавниён аз ободиҳо ва иншоот сохта буданд, ҳар чиро, ки барои зироъаткорӣ барафрошта ва омодаи кишту кору боғу бўстон намуда буданд, ҳамаро вайрон кардем. Ин ҳама хароб сохтан, валлоҳу аълам, барои он буд, ки боқимондагони гурӯҳи Фиръавн алайҳи бани Исроил сар боло накунанд. Ин аст таҳаққуқи (ҳақиқат пайдо кардани) калимаи зебӯе, ки Аллоҳ таъоло ба онҳо ваъда намуда буд.

Хулоса, он сарзаминҳо ба ихтиёри бани Исроил гузашт. Халифаи рӯи замини атрофи худ шуданд.

Акнун, ояти зер аз кирдори бани Исроил баъд аз халосӣ аз азоби Фиръавн хабар медиҳад.

وَجَوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَءِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامِهِمْ

قَالُوا يَمُوسَى أَجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ

Ва ҷавазнā би банӣ Исрӯила-л-баҳра фа атав ъалā қавми-й яъкуфуна ъалā аснāми-л лаҳум. Қолу ӯй Мӯсачъал-л

**ланā илāҳан̄ камā лаҳум āлиҳаҳ. Қола иннакум қавмун̄
таҷҳалун. 138.**

*138. Ва бани Исроилро аз дарё гузаронидем, пас, омаданд бар
(назди) гурӯҳе, ки бар бутони худ ибодат мекарданд, гуфтанд:
«Эй Мӯсо, барои мо буте бисоз, чуноне ки онҳоро бутҳо ҳаст».
(Мӯсо) гуфт: «Ҳаройина, шумо гурӯҳи нодон ҳастед!».*

إِنَّ هَٰؤُلَاءِ مُتَّبِعُونَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

**Инна ҳаўлаи мутаббару-м ма ҳум фиҳи ва ба̄тилу-м ма
кану яъмалун. 139.**

*139. Ҳаройина, он мазҳабе, ки ин чамоъа дар онанд,
ботилишудааст ва он чӣ анҷом медоданд, ботил аст.*

Аллоҳ таъоло дар ин оятҳо аз аҳволи ҷоҳилони бани Исроил хабар додаст, ки чун онҳо ҳамроҳи Мӯсо (а) аз баҳр саломат убур намуданд, дар давоми роҳи худ бо қавме рӯ ба рӯ омаданд, ки бутпараст буданд ва бо ривояти Ибни Ҷарир бути онҳо дар сурати гов буд ва дар парастии он бисёр худбохта буданд. Таъсири муҳит ба он ҷоҳилони беҳирад асари худро гузошт. Ҳоло пойҳояшон аз убури дарё хушк нашуда, бе фосила дар ҳавас афтода, назди Мӯсо (а) омаданд ва ба ӯ (а) гуфтанд, ки тавре онҳо маъбуд (илоҳ)-ро доранду мепарастанд, барои мо низ, маъбуде (илоҳе)-ро таъин кун (ё соз), то мо онро парастӣш кунем! Мӯсо (а) аз пешниҳоди ин беҳирадони ҷоҳил саҳт нороҳат шуда, ба онҳо гуфт, ки шумо беҳад гурӯҳи аз бузургии Аллоҳ ҷоҳилу беҳабар будаед! Во аҷабо, шумо ин қадар муъҷизаҳоро дидед, ҳатто ҳалокати душмани сарсаҳти худ Фиръавнро бо чашми сар мушоҳида кардед, он ҳамаро ба дасти фаромӯшӣ супурда, ба қадру қиммати волои пайғамбари Аллоҳ, ки байни шумост, намераседу аз ӯ тақозои бут сохтан мекунед? Агар бутпарастӣ наҷоти шуморо таъмин месохт, солиёни дароз ҳамроҳи қавми бутпарастӣ Фиръавн бо ҳам якҷо будед, барои чи шумо аз асорат халос шуда натавонистед? Шумо чаро дилбохтаи ин бутпарастон гаштаед? Охир онҳо чизеро мепарастанд, ки лоиқу сазовори парастӣш нест. Ҳамаи амалҳояшон ботиланд. Шумо низ, меҳоҳед мисли онҳо бутпараст бошед?

Оре! Бани Исроил солҳои тӯлонӣ зери сояи бутпарастони Миср мезистанд, ҳамеша ба амалҳои ширкomez, майл доштанд.

Онҳо аз парастии холисонаи Аллоҳи якка ва ягона хабар набошанд ва намендонианд, ки ӯ таъоллоро бе эътиқоди олукаи ширк бояд парастид. Ин аст ибодати шахсони беҳираду чоҳил. То дар ибодаташон чизро набинанд, ё эҳсос накунад, дилашон таскин намеёбад. Имом Аҳмад дар шарҳи ин оятҳо ҳадисро аз Абдураззоқ ва ӯ аз Заҳрӣ ва аз Санон ибни Санонии Дайлӣ аз Абӯвоҳиди Лайсӣ ривоят кардааст, ки барои фаҳмидани ин оятҳо фоидаи хубе мерасонад. Номбурда, меғӯяд: “Мо ҳамроҳи Расулulloҳ қабл аз ғазои Ҳунайн аз хонаҳои худ баромада, дар идомаи роҳ ба дарахте расидем, ки мушрикон онро мепарастиданд ва силоҳи худро дар он меовехтанд. Номин он (дарахт) Зотул-анвот буд. Ман ба Расулulloҳ гуфтам: “Ё Расулаллоҳ, дарахтеро барои мо низ, таҳсис деҳ, то ки мо атрофи он бичархем ва онро мисли мушрикон парастии намуда, силоҳи худро бар он овезон кунем!” Маъноии ҳадис, валлоҳу аълам, чунин аст. Расулulloҳ дар ҷавоб гуфтанд: **«Аллоҳу Акбар! Шумо низ, одати шахсони пеш аз худатонро ба ёд овардаед. Ин гуна талабро бани Исроил аз Мӯсо (а) пурсида гуфтанд, ки ту низ, барои мо худое бисоз, чуноне ки онҳо худоҳои худро мепарастанд, мо низ, онро парастии кунем».**

Мӯсо (а) насиҳати худро идома дода, ба онҳо

قَالَ أَغَيِّرَ اللَّهُ أَبْغْيَكُمْ إِلَهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ

**Қола агайраллоҳи абғйкум Илāҳа-в ва Ҳува фаззалакум
ъала-л-ъāламйн. 140.**

**140. Гуфт: «Оё ғайри Аллоҳро барои шумо маъбуде талаб кунам?
Ба ҳол он ки ӯ Зотест, ки шуморо бар чаҳониён бартарӣ дод?».**

Вақто ки Мӯсо (а) ин сухани нодурустро аз қавми худ шунид, бисёр ранҷид ва ҳатто дар ғазаб ҳам шуд. Ба гӯшае (то ин ки ормии нафсро пайдо кунад) нишаст ва баъд ба онҳо ошкоро гуфт, ки оё шумо ҳеҷ фаросат надоред? Охир, шумо аз ҷониби Ҳақ таъоло муъҷизаҳои бузургро мушоҳида намудед. Оё ин барои яктопарастии шумо кифоя нест? Оё ғайри Аллоҳи ягона худон дигарро барои шумо бичӯям? Шуморо нисбатан афзалтарин мардуми атрофи деҳот гардонидаст. Магар ин барои шумо кифоя нест? Оё шумо шахсоне нестед, ки Худованд душманони шуморо нобуд сохт, шуморо аз зери бори хорию зорӣ халос намуд, ҷойнишини онҳо гардонид, шуморо соҳиби ватан кард, бо

фиристодани пайғамбар ҳидоят намуд ва ба сӯи дини ҳақ иршод фармуд? Ин ҳама неъматҳои маъбуди барҳақро бо парастии ғайри ӯ иваз намуда, назди Худованд чи посух медиҳед?

Нақл аст, ки яҳудие ба ҳазрати Алӣ таъна зада гуфт: “Шумо мусалмонон баъди даргузаштани пайғамбаратон қабл аз он, ки оби тани вай хушк шавад, бо ҳам ихтилоф намудед!” Ҳазрати Алӣ (қ) дар посухи яҳудӣ гуфт: **“Шумо аз дарё убур кардед ҳанӯз оби пойҳоятон хушк нашуда буд, ки ба Мӯсо (а) муҳолафат карда, гуфтед: “Буте барои мо бисоз, то мо мисли бутпарастон онро ибодат кунем!! Ӯ (а) дар ҷавоби шумо” гуфт: “Шумо чунон ҷамъияте ҳастед, ки илми худошиносӣ дар шумо ҳеҷ дида намешавад”.**

Дар ояти баъдӣ Аллоҳ таъоло яке аз неъматҳои Худо барои бани Исроил ёдовар шуда, онҳоро хитоб намуда, фармудааст, ки...

وَإِذْ أَخَيْنَاكُمْ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُقَاتِلُونَ

أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِّنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾

Ва из айнаикум-м мин али Фиръавна ясумунакум сӯа-л ъазāб. Юқаттилӯна абнаакум ва ястаҳйӯна нисаакум. Ва фи зāликум балāӯ-м ми-р-Раббикум ъаẓīm. 141.

141. Ва ёд кунед, чун шуморо аз касони Фиръавн наҷот додем, ки ба шумо шиканҷаи азобро мерасониданд, писарони шуморо мекуштанд ва занҳои (духтарони) шуморо зинда мегузоштанд. Дар ин амр аз ҷониби Парвардигор шуморо озмоиши бузург буд.

Ба ҳар тақдир маънои ояти мазкурро муфасссирони олиқадр чунин эзоҳ додаанд. Аллоҳ таъоло бо забони Мӯсо (а) ба бани Исроил (вақто ки баҳро гузаштанду ба ҳаваси бутпарастӣ афтада, аз Мӯсо (а) талабиданд, ки барои онҳо мисли худоҳои атрофиёнашон буте бисозад, то онро парастӣш кунанд) гуфт, ки эй бани Исроил, шумо аз ҳадди худ таҷовуз накумед, ба хотир биёред, ки дар муддати на чандон дур шумо зерӣ азобу шиканҷаи доимии фиръавниён, (ки ҳатто ингуна азобҳо барои шумо одат шуда буд) гирифторм будед. Мо шуморо аз ҷанголи онҳо халос намудем. Ба шумо маълум аст, ки онҳо писарони шуморо (то ин ки насли шумо боқӣ намонад) ба қатл мерасониданд ва духтарони шуморо барои хидматгори мегиританд, ки ин аз тарафи Аллоҳ

барои шумо як озмоиши бузурге буд. Ҳоло шуморо ба неъматҳои озодӣ сарфароз намудем, чаро ин неъматҳоро шукр намекунед? Барои чи мехоҳед мисли мушрикони бутпараст бошед? Сабр кардед ва аз ин қадар мушкилиҳо ҳалосӣ ёфтед, ба соҳибхитиёри расидед, пас чаро шукр намекунед?

Ояти зер аз ҳозир шудани Мӯсо (а) назди Парвардигори худ суҳан мекунад:

﴿وَوَاعِدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِفَتَم مِيقَاتِ رَبِّهِ﴾

أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ أَخْلِفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ

وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤٢﴾

✽ **Ва ваъаднā Мӯсā салāсūна лайлата-в ва атмамнāхā би ʔашрин ʔа тамма миқоту Раббихū арбаʔūна лайлаҳ. Ва қола Мӯсā ли ахихи Ҳāрунахлуфни ʔи қавми ва аслиҳ ва лā таттабиъ сабила-л-муфсидин. 142.**

142. Ва бо Мӯсо сӣ шаб ваъда кардем ва онро бо даҳ шаб (-и дигар) тамом кардем. Пас, миёоди Парвардигори ӯ ба ҷиҳил шаб комил шуд. Ва Мӯсо барои бародари худ - Ҳорун, гуфт: «Дар қавми ман ҷойнишини ман бош ва кори онҳоро ислоҳ кун ва роҳи табаҳкоронро пайравӣ нанамо!».

Соҳиби «Сафватут-тафсир» зимни шарҳи маънои ин оят аз тафсири Кашшоф чунин иқтибос овардааст: «Ривоят шудааст, ки Мӯсо (а) вақте дар Миср буд, бани Исроилро чунин ваъда намуд, ки агар Аллоҳ таъоло душмани шуморо ҳалок созад, аз назди Аллоҳ барои шумо китобро меорам, ки дар он ҳама ақидаҳои дуруст, амалҳои иҷро кардашон мумкин ё номумкин аст, дарҷ гардида бошад. Вақто ки Фиръавн ҳалок шуд, Мӯсо (а) аз Парвардигори худ чунин китобро дархост намуд. Барои омодагии ин кор Худованд ӯро амр намуд, то 30 рӯз рӯза бидорад. Воқеан сари моҳи Зулқайда буд. Ӯ (а) 30 рӯз рӯза дошт. Вақто ки 30-ум рӯзро тамом намуд бӯи даҳонаш ба димоғаш нохуш расид. Барои тағйир додани бӯи даҳони худ ҷӯbero аз дарахте гирифт даҳони худро мисвок намуд. Дар ҳамин асно Аллоҳ таъоло барои ӯ (а) ваҳй фиристода, гуфт: **«Оё надонистӣ бӯи даҳони рӯзадор**

назди ман аз бӯйи мушк ҳам, беҳтар аст?». Пас Аллоҳ таъоло ўро амр намуд, то 10-рӯзи дигар рӯза бидорад, ки он 10-рӯзи Зулҳиҷча буд. Мӯсо (а) ин 40-рӯзро ба охир расонд ва барои бо Аллоҳ дар муноҷот шудан омода шуд, ки он рӯз рӯзи наҳр (Иди Қурбон) буд. Дар ҳамин рӯз Аллоҳ таъоло бо Мӯсо (а) дар сухан шуд. Ба ҳар тақдир, вақто ки Мӯсо (а) хост барои муноҷот бо Парвардигори худ озими кӯҳи Тур шавад, ба бародари худ Ҳорун (а)-ро насиҳат карда гуфт, ки ту то баргаштани ман дар байни бани Исроил ҷойнишини ман бош. Дар ислоҳи бани Исроил бикӯш ва онҳоро бо равиши дурусту дилсӯзона идора кун. Ба роҳи осӣён нарав, ёвари ситамгорон мабош, пайравӣ аз онҳо макун!"

Аз тарафи Мӯсо (а) ба Ҳорун (а) гуфта шудани ин гуна суханҳо барои таъкид буд, вагарна Ҳорун (а) низ, пайғамбари Парвардигор буд, аз уҳдаи роҳбарии мардум баромада метавонист.

Хулоса, Аллоҳ таъоло Мӯсо (а)-ро барои истиқболи дастури муҳимму бузурги Худ, яъне (Таврот) амр фармуд, то дар чилла танҳо нишинаду ибодат кунад ва дили худро сайқал диҳаду омода бошад. Баъди гузаштани чил рӯз:

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ

إِلَيْكَ^ع قَالَ لَنْ تَرَنِي وَلَٰكِنِ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ

فَسَوْفَ تَرَنِي^ع فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا

فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَنَكَ تُبَّتْ إِلَيْكَ^ع وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ

Ва ламма ҷаа Мӯса ли миқотинā ва калламаҳу Раббуҳу қола Рабби аринӣ анъур илайк. Қола лан таронӣ ва лакининъур илал ҷабали фа ин-истақарра макāнаҳу фа савфа таронӣ. Фа ламма таҷалла Раббуҳу лил ҷабали ҷаъалаҳу дакка-в ва харра Мӯса саъикō. Фа ламма афāқа қола субҳāнака тубту илайка ва ана аввалу-л-муъминин.143.

143. Ва чун Мӯсо ба ваъдагоҳи мо омад ва Парвардигораи бо вай сухан гуфт, ӯ гуфт: «Эй Парвардигори ман, ба ман Худро бинамо, то ба сӯйи Ту назар кунам». (Аллоҳ) гуфт: «Маро ҳаргиз нахоҳӣ дид, валекин ба сӯйи кӯҳ назар кун, пас, агар ба ҷои худ қарор гирад, пас, Маро хоҳӣ дид». Пас, вақто ки Парвардигори ӯ ба сӯйи кӯҳ таҷаллӣ кард, онро реза-реза гардонид. Ва Мӯсо беҳуш шуду афтод. Пас, чун ба ҳуш омад, гуфт: «Ба покӣ ёд мекунам Туро, ба сӯйи Ту боз гаштам ва ман аввалини имоновардагонам».

Калимаи (Миқот) исми замон ва макон буда, дар луғат ба маънӣ вақти рӯ ба рӯ ва ҷои рӯ ба рӯ омадан аст. Албатта, дар таърихи башарият ин ҳодисае, ки Мӯсо (а) аз сари худ гузаронидааст, монанд надорад. Чӣ хел рӯй додани он ҳодиса чӣ хел бо Парвардигор мулоқот кардани Мӯсо (а)-ро Аллоҳ медонад. Мо бошем, бо он миқдоре, ки дар Қуръони карим зикр шудааст, кифоя мекунем. Аллоҳ Мӯсо (а)-ро ба чилла нишастану 40-рӯз рӯза доштан ва ба ғайри аз ибодат тарки дигар корҳо амр намуд. Ин фармоиш барои он буд, ки Мӯсо (а) қуввату бардошти ин ҳодисаи муҳим ва аҷибро пайдо кунад. Ба ҳар тақдир Аллоҳ таъоло дар ин оят ба Расули Худ, Муҳаммад (с) ва туфайли он ба ҳама умматҳои ӯ (с) аз ин ҳодисаи аҷибу ғариби бо ин пайғамбари бузурги улулазм, яъне Мӯсо (а) рухдода хабар додааст, ки ҳангоме Мӯсо (а) барои сухан гуфтан бо Мо ба ваъдагоҳ омад, дар ҳақиқат Парвардигор бо ӯ (а) дар сухан шуд. Яъне Парвардигор сухани худро бе кайфият (бе чигунагӣ) ва бе восита ба Мӯсо (а) шунавонид. Ривоят шудааст, ки Мӯсо (а) ҳамроҳи он 70-тане, ки ашрофи бани Исроил буданд ва Мӯсо (а) онҳоро интиҳоб намуда, барои истиқболи ин ҳодиса ба он ваъдагоҳ оварда буд, сухани Парвардигорро аз як тараф не, балки аз ҳама ҷиҳат шуниданд. Чун Мӯсо (а) сухани Парвардигори худро шунид, маст шуду муштоқи дидор гардида, бо тамаъ ба Парвардигори худ арз намуд, ки Парвардигоро! Ҷамоли Худро ба ман нишон деҳ, то ман ба сӯйи ту нигарам! Дар ҷавоби Мӯсо (а) Аллоҳ таъоло чунин фармуд, ки бо ин чашми фонӣ дар дунёи фонӣ ҳаргиз ту Маро нахоҳӣ дид, балки Маро бо чашми боқӣ дар сарои боқӣ ва ҷовидон хоҳӣ дид. Оре! Мӯсо (а) толиби дидори Парвардигор шуд, ӯ таъолоро надид, локин дидани Ҳақ таъоло дар охират бо ҳадисҳои мутаवотир ва аз мазмуни ояти 15-уми сураи «Мутаффифин» ва оятҳои 22-23-уми сураи «Қиёмат» собит аст. Чунин ривоят шудааст, ки вақто

Ҷабраил (а), ки махлуқ аст, ба Пайғамбарамон (с) ваҳйи илоҳиро меовард, агар ҳаво сард ҳам мебуд, арақ Расулulloҳ (с) пахш мекард, тез-тез нафас мекашиданд. Яке аз саҳобагон ривоят кардааст, ки вақти омадани ваҳйи илоҳӣ зонуям бо зонуи Расулulloҳ (с)-ро расида буд, гумон кардам, ки аз таъсири ваҳйи Илоҳӣ гӯё сони поям мекафад. Акнун вақто ки Аллоҳ бо бандаи Худ дар сухан мешавад, тасаввур кунед, он чӣ гуна ҳодисаи ғарибу аҷиб аст. Хулоса, вақто ки Мӯсо (а) дидор хост, Аллоҳ таъоло ба Мӯсо (а) гуфт, ки эй Мӯсо, ба он кӯҳ назар кун, ман бо услуби хоси Худ ба он худро намоиш медиҳад, агар кӯҳ мавқеъи худро нигоҳ дошта ва бар ҷои худ қарор гирифта тавонад, ту ҳам, бевосита маро дида метавонед! Вақто ки Аллоҳ таъоло худро ба кӯҳ миқдоре намудор кард, кӯҳ аз ҳайбат реза-реза шуда, дар ҳам рехт ва ба Замин ҳамвор шуд. Дар ин асно, аз дидани ин манзара Мӯсо (а) беҳуш шуда, ба замин афтод. Вақто ки ба ҳуш омад, бо он шавқу ҳавасе, ки дошт, саросемавор гуфт, ки ай Худои субҳон Туро ба покӣ ёд мекунам, Ту аз ҳар гуна камиҳо пок ҳастӣ, аз назари оддии бандагони Худ Ту боло ҳастӣ, дар ин дунё аз такрори чунин дархост ва аз номуносиб савол додани худ ба даргоҳат тавба кардам ва ман нисбат ба қавми худ, ки ба азамат ва ҷалоли Ту муътарифанд, аввалин боваркунандагонам, ки Туро дар ин дунё бо ин ҷисму чашми ноқис дидан мумкин нест. Дар ҳадис омадааст, ки Расулulloҳ фармуданд: **«Ҳичоби Парвардигор нур аст, агар онро бардорад, анвори ҷамоли ӯ тамоми он чиро, ки аз махлуқот аз рӯ ба рӯяш қарор гиранд, месӯзонад».**

قَالَ يَمُوسَىٰ إِنِّي أُصْطَفِيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَتِي وَبِكَأَمِي فَخُذْ مَا

ءَاتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

**Қола йā Мӯсā иннистафайтука љала-н-нāси би рисālātи
ва би калāmи фа хуз мā āтайтука ва ку-м мина-ш-
шāкирин. 144.**

**144. Аллоҳ гуфт: «Эй Мӯсо! Ҳаройина, Ман туро бар мардум
барои расонидани пайғомҳои Худ ва барои (шунавонидани)
суханҳои Худ баргузидам. Пас, он чиро, ки ба ту додем, бигир ва
аз ҷумлаи шукркунандагон бош!».**

Баъзе аз муфасссирон, аз он ҷумла Абӯ Суъуд дар чилди 2-юм, саҳифаи 199-уми тафсири худ дар шарҳи мазмуни ин оят навиштааст, ки аз маънои ояти мазкур бармеояд, ки он тасалли аст аз ҷониби Парвардигор барои Мӯсо (а). Яъне Аллоҳ таъоло ба ӯ (а) гуфт, ки эй Мӯсо, агарчи мо суоли ту ва дархости туро, ки дидор хоستان буд, напазируфтем, локин аз байни тамоми мардум туро ба пайғамбарӣ баргузидем ва туро ба бевосита шунавонидани сухани Худ ва бо Мо сухан гуфтан омода сохтем, ин мартабаро ғанимат дон, ки Мо ба ягон инсони рӯи оламро ин неъмат бузургро то ҳол надодаем. Ҳамаи ин шарафу ҳикматеро, ки ба ту додем, мустаҳкам дору дар ивази ин неъматҳо ҳамеша аз ҷумлаи бандагони шукргузор бош. Дигар аз он чи, ки тоқати бардошт надорӣ, суол макун! Ва дар байни мардум ҳамчу намуна бош.

Ибни Касир мегӯяд: “Ҳар чи дар ин оят аз сифати ин пайғамбари улулазм гузашт, маҳдуди замони ӯ аст. Зеро ҳеҷ шакке нест, ки Муҳаммад саййиду афзали фарзанди Одам (а) ва холами пайғамбарон буда, шариати ӯ (с) то охири дунё давом меёбад. (Чилди 2, саҳифаи 216)”.

وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ

شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ

الْفٰسِقِينَ ﴿١٤٥﴾

Ва катaбнā лахӯ фи-л алвāҳи миñ кулли шай-им мавъиẓата-в ва тафсīла-л ли кулли шай-иñ фа хуẓхā би қуввати-в ваъмур қавмака яъхуẓу би аҳсанихā. Са урикум дāра-л-фāсиқин. 145.

145. Ва аз ҳама чиз барои панд ва барои баёни ҳар чиз дар лавҳҳо барои Мӯсо навиштем, пас гуфтем: «Онро бо қуввати худ бигир ва қавми худро амр кун, то бо беҳтарини он чӣ дуруст аст, амал кунанд». Зуд бошад, ки ба шумо сарои фосиқонро бинамоёнем.

Баъзе аз муфасссирон дар шарҳи ин оят навиштаанд, ки ба хотири бартараф кардани дилшикастaгие, ба Мӯсо (а) аз муяссар нашудани дидори ӯ таъоло падид омад, Аллоҳ таъоло ба ӯ (а)

алвоҳ (тахтаҳоро)-ро ато намуд. Дар барои он, ки он тахтаҳо аз кадом моддаанд, муфасссирон баҳсҳои фаровоне доранд. Аммо муфасссирони баъдӣ гуфтаанд, ки ҳамаи он маълумотҳое, ки дар бораи моддаи лавҳҳо (тахтаҳо) овардаанд, аз манбаъи муътабар гирифта нашудааст. Бинобар ин, ҳоҷат ба баҳсу мунозира нест ва Қуръон ҳам, дар ин хусус баҳсро ба миён наовардааст. Танҳо бо номи «Алвоҳ» кифоя кардааст, ки ба маънои саҳифаи дурахшанда аст.

Хулоса, Аллоҳ таъоло дар ин оят чунин хабар медиҳад, ки Мо барои Мӯсо (а) алвоҳ (саҳифаҳо)-ро додем, ки он дарбаргирандаи Таврот буд. Дар он саҳифаҳо ҳар он чи, ки бани Исроил барои дину дунёашон мӯҳтоҷ буданд, навишта шуда буд. Инчунин ҳар таклифи шаръие, ки дар он дарҷ гардида буд, чунон равшан навишта шуда буд, ки маънои он ошкоро фаҳмида мешуд. Сипас, давоми оят фармудааст, ки Аллоҳ таъоло ба Мӯсо (а) фармуд, ки ай Мӯсо, ин лавҳҳоро бо қиддияту ихлоси том гиру ҳар мавъизаеро, ки дар он дарҷ гардидааст, хону амал кун! Ҳамчунин ба қавми худ дастур деҳ, то онҳо ба беҳтарин ҳукмҳое, ки дар он лавҳаҳо навишта шудаасту подоши онҳо бештар аст, амал кунанд. Муфасссирон гуфтаанд: «Дар баробари таҷовузи дигарон сабр намудан, афву гузашт, бо некӯтарин дараҷа анҷом додани аҳкоми шаръӣ ва тарки қорҳои наҳйшуда аз ҷумлаи беҳтарин мавъизаҳои Таврот будааст». Яъне ба Мӯсо (а) амр шуд, ки нахустин шуда ба ҳукмҳои Таврот амал кунад ва қавми худро ба иҷрои он амр кунад, ки ин ҳидояти некӯро аз даст надиҳанд ва бо он амал кунанд. Дар ояти мазкур зикри калимаи «аҳсан» омадааст, гумон меравад, ки дар Таврот ҳукмҳои аҳсан ва ғайри аҳсан дарҷ гардидааст. На! Чунин нест. Тавзеҳоти баъзе аз муфасссирон дар калимаи аҳсан бо таври мисол ин аст, ки агар қотилро дар баробари мақтул қасос кардан ҳасан (беҳ) бошад, аммо афв (гузашт)-и ӯ аҳсан (беҳтар) аст. Аз золим интиқом гирифтани ҳасан бошад, сабр аҳсан аст. Ҳоказо. Дигар амрҳои Таврот чунин аст. Дар охири ҷумлаи ояти мазкур барои ибрат гирифтани ба бани Исроил хитоб намуда, фармудааст, ки ба зудӣ сарои фосиқонро ба шумо нишон хоҳем дод. Яъне натиҷаи кори шахсонеро, ки (хоҳ онҳо ситамгорони фиръавнӣ бошанд, хоҳ ситамгорони амолиқӣ), амрҳои Аллоҳро хилоф намуданд, аз тоъати Аллоҳ ва расули ӯ хориҷ шуданд, ба зудӣ хоҳӣ дид. Мебинӣ чи гуна онҳо ҳалок ва несту нобуд мешаванд. Дар ояти зер натиҷаи кори шахсоне, ки маънои оятҳои

Аллоҳ таъолоро дарк накарданд ва аз амал ба онҳо такаббур намуда, рӯй гардониданд, баён мешавад.

سَأَصْرِفُ عَنْ آيَتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَىِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٤٦﴾

Са асрифу ӯан айъатия-л-лазӯна ятакаббаруна фи-л-арзи би гайри-л-ҳаққи ва ий ярав кулла аяти-л ла юъмину биҳа ва ий ярав сабила-р-рушди ла яттахизуҳу сабила-в ва ий яра-в сабила-л-гаййи яттахизуҳу сабила. 3алика би аннаҳум каззабу би айъатина ва кану ӯанҳа гофилӣн.146.

146. Ба зудӣ касонеро, ки дар рӯи Замин ноҳақ такаббур мекунанд, аз фаҳми оятҳои Худ боз хоҳем дошт. Ва агар ҳар нишонаеро бубинанд, ба он имон наёранд. Ва агар роҳи ростиро бубинанд, онро роҳ нагиранд. Ва агар роҳи гумроҳиро бубинанд, онро роҳ гиранд. Ин ба сабаби он аст, ки онҳо оятҳои Моро дурӯғ ҳисобиданд ва аз он гофил монданд.

Аллоҳ таъоло дар ин оят шахсони мутакаббирро, ки кибр варзида, ба оятҳои нозилкардаи Аллоҳ таъоло (чи дар Қуръон бошанд, чи дар офоқ, чи дар Замин) бовар накарданд, ҳушдор дода, сарнавишти онҳоро чунин баён намудааст, ки шахсонеро, ки оятҳо ва нишонаҳои Моро ва аз сифатҳои Мо, аз он ҷумла кибриёии Моро инкор кардаанд, ба зудӣ ҷазои бузург медиҳем. Он ҷазо барои онҳо ин аст, ки аз фаҳмидани оятҳои мо бенасиб монда, аз имон овардан ба онҳо боз дошта мешаванд. Ба ин тариқа, ки ҳар чи қадар далелҳо ва муъҷизаҳои ба ҳақ далолаткунандаро бинанд, ҳам онҳоро намефаҳманд ва имон ҳам намеоранд. Агар роҳи росту дурустero, ки инсонро ба Ҷаннату неъматҳои он мерасонад, бинанд ҳам, дар назарашон ноҳамвор

намуда, бо он роҳ намераванд. Баръакс, агар гумроҳиеро, ки инсонро ба Ҷаҳаннам ворид месозад, бинанд, онро роҳи худ қарор дода, дар он роҳ чунон кӯшиш мекунанд, ки гӯё амри Холиқи худро иҷро карда истодаанд. Сабаби ин ҳама гумроҳӣ он аст, ки онҳо на саҳван, балки дидаву дониста аз фаҳмидани оятҳои Парвардигор худро ба ғафлат заданд ва онҳоро дурӯғ ҳисобиданд. Чунин мазмунро дар ояти 96-97-уми сураи “Юнус”, дар ояти 110-уми сураи “Анъом” ва ояти 5-уми сураи “Саф” мушоҳида кардан мумкин. Ба ин гуфтаҳо ояти зерин ҳам далел шуда метавонад.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَلُهُمْ هَلْ

يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾

**Ва-л-лазӯна каззабу¹ би айъатинā ва лиқӯи-л-āхирати
ҳаби́тат аъмāлуҳум. Ҳал юҷзавна иллā мā кāну²
яъмалун.147.**

**147. Ва касоне, ки оятҳои Моро ва мулоқоти охиратро дурӯғ
донистанд, амалҳои онҳо барбод шуд. Оё ғайри он чиро, ки амал
кардаанд, подош дода мешаванд?**

Ояти мазкур ҷазои шахсонро, ки сифаташон дар ояти қаблӣ гузашт, чунин баён мекунад, ки касоне, ки оятҳои нозил кардаи Аллоҳро, яъне оятҳои Қуръонро ва ҳодисаҳои дар қиёмат рӯйдихандодаро, аз он ҷумла аз нав зинда гардонида шудану бо Аллоҳ мулоқот, карданро дурӯғ ҳисобида бовар намекунанд аз савоби амалҳои неки худ маҳруманд. Подоши он амалҳо дар охират барбод мешавад, хоҳ хайру эҳсон бошад, хоҳ ростқавлӣ, хоҳ рафту омад (силаи раҳм) бо хешовандон бошад ва амсоли инҳо. Зеро онҳо имон надоранд. Ҳоло Аллоҳ таъоло дар ҷумлаи охири ояти мазкур бо саволи инкорӣ изофа мекунад, ки оё чунин шахсон дар баробари амалҳои баде, ки анҷом додаанд, ҷазои сазоворе нагирифта, мукофоти некеро соҳиб мешаванд? Ҳаргиз!

Адибе гуфтааст.

**Аз мукофоти амал гофил машав,
Гандум аз гандум бирӯяд, ҷав зи ҷав.**

Онҳо подоши амалҳои некашонро дар ҳамин дунё мебинанд, зеро мақсади чунин шахсон фақат обрӯи ҳамин дунёст. Чунин ҷазо ҷанбаи интиқомӣ надошта, балки натиҷаи амали худӣ онҳост. Ояти

зер бори дигар сухан аз қиссаи ҳазрати Мӯсо (а) оғоз намуда, хабар медиҳад, ки чун Мӯсо (а) муддате чанд ба миқотгоҳ, ба кӯҳи Тур рафт, қавми ӯ (а) ба кадом амал машғул шуданд.

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ ۚ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُ خُورٌ

أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا

**Ва-т-тахаза қавму Мӯсā мим баъдиҳи мин ҳулийиҳим
ъичлан̄ ҷасада-л лаҳу хувār. Алам ярав аннаҳу лā
юкаллимуҳум ва лā яҳдиҳим сабилā. Иттаҳазуҳу ва кану
зōлимин. 148.**

**148. Ва сохтанд қавми Мӯсо баъд аз ӯ аз зеварҳояшон гӯсола,
(ҷисме, ки ӯро овози гов буд). Оё надиданд (надонистанд), ки
ҳаройина, ба онҳо сухан намекунад ва барои онҳо роҳеро ҳидоят
намекунад?! Ӯро маъбуд гирифтанд ва бар худ ситам карданд!**

Дар ин оят Аллоҳ таъоло аз кирдори қавми Мӯсо (а) хабар додааст. Мӯсо (а) назорати қавмро ба Ҳорун (а) вогузошта бо даъвати Аллоҳ ба сӯйи кӯҳи Тур барои розгӯй рафт. Баъди аз байнашон рафтани Мӯсо (а) 30-40 рӯз гузашт. Дар ин муддати кӯтоҳ бисёрии қавми бани Исроил ҳама он таълимот ва насиҳатҳое, ки Мӯсо (а) ба онҳо карда буд, фаромӯш карда, аксари онҳо ба гӯсолапарастӣ пардохтанд. Ибни Касир гуфтааст, ки бани Исроил аз қибтиён барои гузаронидани иде зару зевар ба орият (қарз) гирифта буданд. Ҳангоми гурез аз ҳучуми фиръавниён бо ҳамроҳи он зеварҳо ба соҳили дигари дарё гузаштанд. Сомирӣ гуфтани шахс талаб намуд, то он зару зеварҳоро ҷамъ кунанд. Сомирӣ он зеварҳоро гудохт ва ҳайкали гӯсаларо сохт. Даруни ҳайкал холӣ буд. Аз хоки пайи пой Чабраил (а), ки қаблан гирифта буд, болои он пошид. Бо ҳила ҳаворо дохили он намуд, ки аз ҳайкал «овози» гӯсола баромад. Сомирӣ ба онҳо гуфт: “Ин аст Худои шумо!” Аксари қавми ҷоҳил тақлид ба атрофиёни худ намуда, ба сухани Сомирӣ даромада, бо рақсу бозӣ атрофи гӯсола ҷамъ шуданду ба парастии он оғоз карданд. Дар ҳадиси

ривояткардаи Имом Аҳмад (р) омадааст, Расулуллоҳ фармуданд: **“Дӯст доштани ту чизеро кӯру карат месозад.”** Онҳо мисли кӯру кар онро чунон дӯст гирифтанд ва дар ҷаҳолат чунон фурӯ рафтанд, ки ҳатто ҳамроҳи Аллоҳ таъоло гӯсоларо низ, парастиданд. Дар давоми оят Аллоҳ таъоло онҳоро сарзаниш намуда, гуфтааст, ки онҳо то дараҷае гумроҳ шуданд, ки нафаҳмиданд, ҳайкали гӯсола як ҷисми бечону беҳаракат буда, на ба онҳо сухан мегуфт ва на онҳоро ба роҳи дуруст ҳидоят мекард, на ба онҳо зарар расонида метавонист ва на фоида ва ягон сифати худой дар он набуд. Во аҷабо аз нофаҳмии бани Исроилиҳои асри Мӯсо (а). Бигзор гӯсолаи сохтаи Сомирӣ фаразан гӯсолаи ҳақиқӣ бошад. Охир гӯсола гӯсола аст, чи тавр гӯсола Худо шуда метавонад. Ҳол он ки ҷисми он аз тунукаи зар сохта шуда буд, агар ба дохили он бод медаромад, мисли карнайҳои ҳозира садо пайдо мегашт.

Хулоса, онҳо бар нафсҳои худ ситам карда, Ҳорун (а)-ро итоъат накарда, ба иғвоҳои Сомирӣ фирефта шуданд ва барои ибодати худ гӯсоларо илоҳ қарор доданд. Дар ҳақиқат оё аз парастии Худое, ки тамоми оламҳо дар ихтиёри Ёст, сар кашида, чизеро ба Ё баробар ҳисобидан ё чизеро бо дастони худ сохтану онро ҳамчу Худо ибодату ҳурмат кардан, амали аблаҳонатаре ҳаст? Ҳаргиз!

وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا

رَبُّنَا وَيَغْفِرَ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

Ва ламма суқита фӣ айдиҳим ва ра-ав аннаҳум қад ҷаллӯ қолӯ лаи-л лам ярҳамнā Раббунā ва яғфир ланā ла нақунанна мина-л-хосирин. 149.

149. Ва чун он ҷӣ, ки дар даст доштанд, афтод (сахт пушаймон шуданд) ва диданд, ки ҳаройина, онҳо гумроҳ шудаанд, гуфтанд: «Агар моро Парвардигори мо раҳм накунад ва моро наёмӯрзад, ҳаройина, аз зиёнкорон бошем».

Аз ояти қаблӣ маълум шуд, ки бар асари бедонишӣ он қавм даст ба гӯсолапарастӣ заданд. Баъди танбеҳи Мӯсо (а) ҳавсалаашон ва ҷӯшу хурӯшашон аз миён рафт. Ботил будани амалашон маълум гашт. Диданд, ки воқеан гумроҳ ва ба маъсият

мубталоанд, бисёр пушаймон гардида, тавбаву надомат намуда, бо андӯҳи бисёр гуфтанд, ки агар раҳмати Аллоҳ таъоло моро дарнаёбад ва ӯ таъоло гуноҳи моро набахшад, маълум аст, ки дар дунё ва охират аз ҷумлаи зиёнкорон шудаем.

Ояти зер аз бозгашти Мӯсо (а) хабар медиҳад. Аммо оятҳои 152-153 маънои ояти 149-ро пурра месозанд, зеро ояти мазкур чун муқаддима ва натиҷаи се ояти баъдист.

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَنَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ وَأَلْقَى الْأَلْوَاخَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضَعُّفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٥٠﴾

Ва ламма раҷаъа Мӯсā илā қавмиҳи ғазбāна асифан қола биъсамā халафтумуну миъ баъди. А-ъаҷилтум амра Раббикум. Ва алқа-л-алвāҳа ва ахаза би раъси ахиҳи яҷуррухӯ илайҳ. Қолабна умма инна-л-қавма-с-таъъафуну ва кāду яқтулунану фа лā тушмит бия-л-аъдāа ва лā таҷъалну маъа-л-қавми-з-зōлимун. 150.

150. Ва чун Мӯсо ба сӯйи қавми худ ҳашмгину афсӯсхӯрон бозгашт, (ба онҳо) гуфт: «Чӣ бад ҷойнишин шудед маро баъди ман! Оё (неш) аз ҳукми Парвардигори хеш шитоб кардед?». Ва андохт он лавҳҳоро ва гирифт мӯйи сари бародари худро ва ўро ба сӯйи худ мекашид. (Ҳорун) гуфт: «Эй писари модари ман! Бегумон, ин мардум маро заъиф шумориданд ва наздик буд, ки маро бикушанд. Пас, ба сабаби ихонати ман душманонро шод макун ва маро бо қавми ситамкор шумор макун!»

Вақто ки Мӯсо (а) дар миқот чиллаи худро ба охир расонид, аз он чи байни қавмаш шуда буд, огоҳӣ пайдо кард, ӯ (а) хеле афсӯс хӯрда, дар ҳолати андӯҳ ва ҳашмнок ба назди онҳо баргашт. Надомат ва норозигии ӯ (а) аз чашму рӯй ва суханҳои ӯ (а) баръало маълум буд. Омадан замон ба қавми худ хитоб намуда

гуфт, ки баъди рафтани ман ҷойнишини бади ман шудед! Охир ман шуморо дар ҳолати ҳидоят ёфта монда рафтам, чаро ба роҳи гумроҳӣ рафтед? Шуморо дар ҳолати яктопарастӣ (тавҳид) гузошта будам, чаро баъди ман бутпараст шудед? Ман шуморо дар ҳолате монда рафтам, ки шумо фақат Аллоҳро ибодат мекардед, ҳоло бошад, ҳайкали ғӯсоларо ибодат карда истодаед! Баъд Мӯсо (а) фиғон бароварда гуфт, ки чаро пеш аз он, ки амри Аллоҳ барои шумо ояд, шитоб намуда, даст ба чунин кори нангин задед? Охир шумо медонистед, ки мувофиқи он ваъдае, ки Аллоҳ барои ман дод, ман ба кӯҳи Тур меравам ва дар он ҷо чилла мешинам ва Аллоҳ барои шумо чи амр кунад меорам, магар то бозгашти ман сабр мекардед, намешуд?! Чаро дар набудани ман бо парастидани ғӯсола худро ба сӯйи азоби Аллоҳ наздик сохтед?

Чун Мӯсо (а) қавми худро дид, ки дар атрофи ғӯсола зону зада, дар эътикофанд, аз шиддати хашм ва таассуф лавҳаҳоеро, ки дар он Таврот навишта шуда буд, ба як сӯ биандохт. Ба фикри он, ки бародаркалонаш Ҳорун (а) баъди ӯ (а) дар насиҳати қавм кӯтоҳӣ нишон додааст, аз ришу мӯяш гирифт ва ба тарафи худ кашид. Бо эътироз ба бародари худ гуфт, ки чаро сари роҳи фитнаи ин гумроҳкунанда (Сомирӣ)-ро нагирифтӣ ва расми ботили ғӯсолапарастиро тағйир надодӣ? Ҳорун (а) дид, ки бародараш Мӯсо (а) барои ризои Аллоҳ дар ғазаб шудааст, барои ба ҳолати оддӣ ва нармӣ овардани бародари худ аз дари меҳрубонӣ даромад ва барои ҳурмати бародарӣ маъзарат хоста, ба Мӯсо (а) бо як шафқат гуфт, ки ай фарзанди модарам, ман ба ҳоли онҳо нигариста, бекор нанишастам, балки онҳоро насиҳат кардам, гумроҳияшонро фаҳмонидам, локин онҳо ба ман ҳеҷ аҳмият надоданд ва сухани маро нашониданд, баръакс, ба қатли ман омода шуданд. Дигар ман қодири он набудам, ки роҳи ботилеро, ки онҳо ихтиёр карда буданд, тағйир диҳам! Ҳоло бошад, то ин ки ғӯсолапарастон ба мақсади худ нарасанду шод нашаванд, маро дашном мадеҳ, суханҳои душманшодкун ба ман нагӯй, маро дар радифи ғӯсолапарастон, ки бар худ зулм карда гумроҳ шуданд, қарор мадеҳ. Бовар кун, ман мисли онҳо золими ғӯсолапараст нестам. Наздик ба эзоҳи маънои ояти мазкур дар сураи «Тоҳ» оёти 75-92-93-94 шарҳи муфасссале дода шудааст. Ибни Абихотам ва дар охир аз Ибни Аббос (р) ҳодисеро ривоят кардааст, ки дар шаъни Мӯсо (а) Расулulloҳ чунин гуфтаанд: **«Аллоҳ таъоло Мӯсоро бахшад ба ростӣ, ки бинанда мисли шунаванда нест,**

вақто ки Худои азза ва ҷалла (дар миқот) ба ӯ хабар дод, ки қавмаш баъди ӯ гумроҳ шудаанд, бо шунидани ин хабар лавҳаҳои Тавротро ба замин нагузошт, вале чун омаду онҳоро бо чашми худ дар ин ҳолат дид, алвоҳро ба Замин афганд». (Ибни Касир).

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلَا خِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ

الرَّحِيمِينَ ﴿١٥١﴾

Қола Раббигфирли ва ли ахи ва адхилна фи раҳматика ва анта арҳаму-р-Роҳимин. 151.

151. (Мӯсо) гуфт: «Эй Парвардигори ман, маро ва бародари маро биёмӯрз ва моро дар раҳмати Худ дохил кун ва ту меҳрубонтарини меҳрубононӣ!».

Вақте оташи хашми Мӯсо (а) каме фурӯ нишаст, донист, ки бародараш Ҳорун (а) дар иҷрои вазифаи худ ҳеҷ кӯтоҳие надорад, ба даргоҳи Аллоҳ таъоло мутаваҷҷеҳ шуда, аз ӯ таъоло барои худ ва барои бародараш талаби омӯрзиши камбудихо намуда гуфт, ки Парвардигоро, кӯтоҳии ману бародамро биёмӯрз ва моро дар паноҳи раҳмати бепоёни Худ дохил соз. Зеро ту меҳрубонтарини меҳрубонон ҳастӣ! Дар бораи хизмат ва насиҳатҳое, ки Ҳорун (а) баъди рафтани Мӯсо (а) ба кӯҳи Тур ба бани Исроил карда буд, ба ояти 90-уми сураи «То ҳо» муроҷиъат шавад. Ояти зер аз ҷазои қавми қинояткор сухан мекунад:

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَاهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ

الدُّنْيَا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾

Инна-л-лазина-т таҳазу-л-ъичла саянāлуҳум гаъбабу-м ми-р Раббихум ва зиллатун фи-л-ҳайāti-д-дунйā. Ва казāлика наҷзи-л-муфтарин. 152.

152. Ҳаройина, касоне ки гӯсоларо маъбуд гирифтанд, зуд аст, ки ба онҳо хашме аз Парвардигорашон ва расвой дар зиндагии дунё хоҳад расид. Ва ҳамчунин ҷазо диҳем буҳтонбофандагонро.

Чун қавм ғазоби Мӯсо (а)-ро диданд, аз кори кардаи худ, чуноне ки дар ояти 149 гузашт, пушаймон шуданд ва даст ба тавбаву надомат заданд. Локин ин гуна тавба ва пушаймонӣ дар баробари ин гуноҳи бузургашон, чуноне ки дар ояти 54-уми сураи «Бақара» гузашт, кифоя набуд. Ғазоби Мӯсо (а) маънои онро дошт, ки аз сабаби он, ки онҳо дар баробари Аллоҳ ҳайкали ғӯсоларо парастиданд, онҳо дар дунё ва охира ба ҳашми Аллоҳ таъоло гирифтанд. То ҳамдигарро накушанд, Аллоҳ таъоло тавбаи забони онҳоро қабул надорад. Дар давоми ояти мазкур ба таври умум Аллоҳ таъоло фармудааст, ки ҳар касе, ки бар Аллоҳ таъоло суҳанҳои бухтонро мебофад, ҷазои ӯ низ, мисли ҷазои ғӯсолапарастони бани Исроил аст. Яъне ба ғазоби Аллоҳ ба зудӣ рӯ ба рӯ мешавад ва дар ҳаёти дунё хору зор мегардад. Ин ҳақиқат асрҳои аср исботи худро ёфта, то ҳол ва баъд ҳам, идома меёбад. Зери мазмун ин оят Суфён ибни Уяйната чунин гуфтааст: “Ҳар касе соҳиббидъат аст, хор аст.”

Ояти баъдӣ ин мавзӯро ба камол расонида, Аллоҳ таъоло бандাগони Худро ба сӯйи қабули тавба иршод мекунад.

وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَءَامَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ

بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥٣﴾

**Ва-л-лазӣна ҷамилу-с-саййиāти ҷумма тāбу миm баъдиҳā
ва āманӯ инна Раббака миm баъдиҳā ла Ғафӯру-р
Раҳӯm.153.**

**153. Ва касоне, ки амалҳои бадро анҷом доданд, баъди амалҳои
бад тавба карданд ва имон оварданд, ҳаройина, Парвардигори ту
баъд аз тавба, албатта, омӯрзандаву меҳрубон аст.**

Дар тафсири Ибни Касир зимни ояти мазкур саҳифаи 218-ум чунин эзоҳ омадааст: «Ай набийи раҳмат! Касоне, ки корҳои гуноҳро содир кардаанд, хоҳ он гуноҳ ширк бошад ё куфр ё дигар гуноҳ, сипас баъди он аз сидқи дил бо ҳулуси ният ва ба надомату бо мақсаде, ки минбаъд он гуноҳро такрор намеkunанд, ба сӯйи Худо боз гашта, тавба кунанду ба гуноҳи худ иқрор шаванду имон оранд, ваъдаи Парвардигори ту ин аст, ки баъди ин гуна тавба, албатта, Парвардигори ту омӯрзандаи гуноҳи онҳост, барои онҳо меҳрубон аст ва бо раҳмати бепоёни Худ чунин шахсро дохили

Биҳишт месозад». Ояти карима ишора бар он дорад, ки гуноҳ ҳар чи қадар бузург бошад ҳам, афв ва карами Парвардигор аз он бузургтар аст. Агар бани Исроил даст аз чунин гуноҳҳо мебардоштанд, тавба мекарданду имон меоварданд, албатта, бахшиши Аллоҳ таъоло онҳоро шомил мешуд.

Ояти зер саҳнаи дигареро аз саргузашти Мӯсо (а) ба миён гузоштааст.

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَا حَ ۖ وَفِي نُسخَتِهَا هُدًى

وَرَحْمَةً ۖ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ

Ва ламма саката ъам Мӯса-л-гаъзабу ахаза-л-алваъх. Ва фи нусхатиҳа ҳуда-в ва раҳмату-л лил лазина ҳум ли Раббиҳим ярҳабун. 154.

154. Ва чун хаши аз Мӯсо сокин шуд, алвоҳро гирифт. Ва дар нусха (навиштаҳо)-и вай барои касоне ки аз Парвардигори худ метарсанд, ҳидоят буду бахшоиш.

Аллоҳ таъоло зимни ояти мазкур иршод намудааст, ки вақте Мӯсо (а) сухани бародари худ, Ҳорун (а)-ро шунид, аз он газабе, ки карда буд, ором шуду андаке ба худ омад, лавҳҳои дар замин ниҳодаи худро ба даст гирифт ва дид, ки дар он нусхаҳо небахтии дунё ва охират барои халқе, ки онҳо аз Аллоҳ таъоло хавф доранд ва аз иқоби гуноҳи кардаашон метарсанд, ҳамчу ҳидоят раҳмате аз тарафи Парвардигор навишта шудааст. Аксари муфасссирон бар онанд, ки он лавҳҳо аз забарҷад буданд. Чун онҳоро ба Замин бияндохт, онҳо аз ҳам шикастанд. Чун онҳоро ҷамъоварӣ намуда хост аз онҳо нусхое бардорад, дар вақти нусха бардоштан дид, ки дар онҳо сухани аҷиб навишта шудааст. Мӯсо (а) гуфт, ки Парвардигоро! Ман дар лавҳҳои Таврот сифати умматеро мебинам, ки дар рӯи Замин пайдо мешаванд ва беҳтарин уммат ҳастанд. Онҳо амр ба маъруф ва наҳй аз мункар мекунанд, пас онҳоро уммати ман гардон. Парвардигор дар ҷавоб ба Мӯсо (а) гуфт, ки онҳо уммати Аҳмад ҳастанд. Мӯсо (а) гуфт, ки эй Парвардигорам! Ман дар алвоҳи Таврот сифти умматеро мебинам, ки дар офариниш аз ҳама охир, аммо дар вуруд ба Биҳишт аз ҳама авваланд. Парвардигоро! Эшонро уммати ман гардрон! Парвардигори муттаъол фармуд, ки он уммат уммати Аҳмад аст.

Мӯсо (а) бори дигар гуфт, ки эй Парвардигор! Дар ин лавҳҳо сифти умматеро меёбам, ки саҳифаҳоро (валлоҳу аълам Қуръон бошад) дар дилу синаи худ ҷой медиҳанд ва аз ёд меҳонанд, ки ин сифат ба дигар умматҳо дода нашудааст. Онҳоро уммати ман гардон! Аллоҳ таъоло фармуд, ки эшон уммати Аҳмад ҳастанд.... то охири ривоят. Қатода меғӯяд, ки бори дигар Мӯсо (а) лавҳҳоро ба Замин ниҳод ва гуфт, ки Парвардигоро! Маро низ, аз уммати Муҳаммад гардон! Ибни Касир ин ривоятро заъиф нашуморидааст.

وَاخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ

الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلُ وَإِنِّي أَتْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ

السُّفَهَاءُ مِنَّا إِن هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَاءُ وَتَهْدِي مَن تَشَاءُ

أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾

Вахтāра Мӯсā қавмаҳу сабъина рачула-л ли миқотина. Фа ламма аҳзатҳуму-р-раҷфату қола Рабби лав шиъта аҳлактаҳум-м мин қаблу ва иййāй. А-туҳликуна би ма фаъала-с-суфаҳāу миннā. Ин ҳия иллā фитнатука тузиллу бихā ман ташāу ва таҳди ман ташāъ. Анта валийюнā фағфир ланā варҳамнā ва Анта Хайру-л-Ғофирин.155.

155. Ва Мӯсо аз қавми худ ҳафтод нафар мардро барои миқот (ваъдагоҳ)-и Мо ихтиёр кард. Пас, вақто ки онҳоро зилзила гирифт, Мӯсо гуфт: «Эй Парвардигори ман, агар меҳостӣ онҳоро ва маро пеш аз ин ҳалок мекардӣ. Оё моро ба ҷазои он чӣ беҳирадони аз мо карданд, ҳалок мекунӣ? Нест ин ҳодиса магар имтиҳони Ту, ҳар киро хоҳӣ, ба он гумроҳ мекунӣ ва ҳар киро хоҳӣ, ҳидоят мекунӣ. Ту корсози мо ҳастӣ, пас, моро биёмӯрз ва бар мо меҳрубонӣ кун ва Ту беҳтарин омӯрзандагонӣ!

Зимни маънои ояти мазкур муфасссирони гиромиқадр фикрҳои гуногун баён кардаанд, ки ҳаммаъноанд. Аз раванди ояти мазкур маълум мешавад, ки ин воқеа баъди ғӯсолапарастии қавми Мӯсо

(а) ба вуқӯъ пайваस्ताаст. Яъне вақто ки онҳо бо насихати Мӯсо (а) аз ӯсолапарастии худ пушаймон шуда, тавба намуданд, Аллоҳ таъоло ба Мӯсо (а) амр намуд, ки чанд нафареро ихтиёр кунаду дар вақти муайяншуда ба кӯҳи Тур биёрад, то онҳо ба намояндагӣ аз номи бани Исроил аз содир кардани чунин гуноҳи бузург (ӯсолапарастӣ) узр гуфта, тавба кунанд. Дар ҳақиқат Мӯсо (а) аз дувоздаҳ қабилаи бани Исроил ҳафтод нафари беҳтарини онҳоро, ки ӯсолапарастӣ накарда буданд, ихтиёр намуда, онҳоро барои узр гуфтан ба кӯҳи Тур, ба ваъдагоҳ бурд. Чун Мӯсо (а) бо Аллоҳ дар сухан шуд, онҳо ин саҳнаро мушоҳида намуданд, аммо ба ин қаноат накарда, ба Мӯсо (а) гуфтанд, ки ай Мӯсо, то ту Аллоҳро ба мо ошкоро нишон надихӣ ва мо бо чашми худ набинем, ба ту бовар намекунем. Вақто ки онҳо ин суханро гуфтанд, (мувофиқ ба шарҳи «Тафсири Кобуль») дар зери пойи онҳо Замин саҳт ларзидан гирифт ва аз боло раъду барқ ба ғурриш даромад, онҳоро чунон даҳшат фаро гирифт, ки ҳамаи онҳо (мурданд, ё монанди мурда) бе ҳуш шуда, ба Замин афтоданд. Чун Мӯсо (а) дид, ки ҳамаи намояндагони бани Исроил мурдаанд (беҳушанд), ба гиря даромад ва бо тазарруъ гуфт, ки Парвардигоро, беҳтарин шахсони бани Исроил ҳоло мурдаанд (беҳушанд). Вақто ки ба назди бани Исроил бармегардам, ба онҳо чи мегӯям? Мӯсо (а) суханаширо бо афсӯс идома дода, гуфт, ки ай Парвардигори ман! Агар иродаи нобуд сохтани моро доштӣ, кош онҳо ва маро пеш аз ваъдагоҳ омадан ҳалок месохтӣ. Ҳоло бим аз бани Исроил дорам, ки ба ман мегӯянд, ки ту бо ҳилаву найранги худ ин меҳтарони моро ба қатлгоҳ кашондӣ. Парвардигоро! Мо ҳама бандагони Ту ҳастем, таҳти сифати қаҳҳории худат қарор дорем, бо мо чи коре, ки хоҳӣ карда метавонӣ, хоҳиши Туро ҳеҷ кас монев шуда наметавонад. Ба овардани онҳо маро амр намудӣ ва ба шунидани каломи Худат онҳоро иҷозат фармудӣ. Оё ба рафтори беҳирадонаи баъзе аз беҳирадҳои мо (Сомирӣ ва тобеъони ӯ) моро ва ҷамиъи бани Исроилро ҳалок мекунӣ? Яқин донистем, ки ин заминларза ва раъду барқи даҳшатовар аз ҷониби Ту имтиҳоне барои мост. Ҳоло дар чунин имтиҳони сангин моро гирифтор сохтӣ, оё мо бо сари баланд собит мемонему ҳидоят меёбем ё аз худ устуворӣ нишон дода наметавонему гумроҳ мешавем, ин ҳама дар ихтиёри Туст. Парвардигоро! Ягона умедвории мо ба худӣ туст. Дар ин мавқеъи хатарнок ва лағжиши пойҳо танҳо Худат моро мадад куну нигаҳ дор. Худовандо, туй корсози мо, ба ғайри ту

дигар ҳеҷ дӯсте надорем, ки дар ин вартаи ҳалокат дастгиру мададгори мо бошад. Парвардигоро! Бо раҳмати васеи худ хато ва гуноҳҳои, моро биёмӯрз ва Ту беҳтарин мағфираткунандагонӣ. Метавонӣ бадихоӣ моро ба ҳубӣ иваз кунӣ! Парвардигоро! Нагузор, ки дар оянда сайди чунин хатоҳо шавем!

Хулоса, чуноне ки дар ояти 65-уми сураи “Бақара” гузашт, бо туфайли дуои Мӯсо (а) онҳо мавриди бахшиш қарор гирифтанд ва аз сари нав зиндагӣ барои онҳо аз ҷониби Парвардигор марҳамат шуд. Дуои Мӯсо (а) дар ҷумлаи аввали ояти зер идома дорад:

﴿وَأَكْتُبْ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُنَا إِلَيْكَ

قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ ۚ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۚ فَسَأَكْتُبُهَا

لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾

✽ **Вактуб ланā фӣ ҳāзиҳи-д-дунйā ҳасаната-в ва фи-л āхирати иннā худнā илайк. Қола ъазāбӣ усӣбу биҳи ман ашāъ. Ва раҳматӣ васиъат кулла шайъ. Фа саактубухā лил лазӣна яттакӯна ва юътӯна-з закāта ва-л-лазӣна ҳум би āйāтинā юьминӯн. 156.**

156. Ва барои мо дар ин дунё ва дар охират низ некӣ бинавис!
Ҳаройина, мо ба сӯйи Ту (бо тавба) бозгаштем». (Аллоҳ) гуфт:
«Ба ҳар касе, ки хоҳам, азоби худро мерасонам ва меҳрубонии
Ман ҳама чизро ихота кардааст, пас, зуд аст, ки онро барои
касоне хоҳам навишт, ки парҳезгорӣ мекунанд ва зақотро
медиханд ва касоне ки ба оятҳои Мо имон меоранд,

Албатта, мо имон бар он дорем, ки ҳар пайғамбаре ба ин олам омад, барои дунё ва охирати уммати худ аз даргоҳи Худованд дархости хубе намудааст. Ҳамчунин Мӯсо (а) барои бани Исроил аз Аллоҳ таъоло илтиҷо намуд, ки гуноҳҳои онҳоро бахшад, хушбахтии дунё ва охират насибашон шавад ва дар охири дуои худ Мӯсо (а) аз ҷониби он ҳафтод нафар уммати худ гуфт, ки Парвардигоро! Мо ба даргоҳи Ту бозгашта, бо тавбаву надомат аз ин гуна гуноҳ ва гумроҳӣ тавба намудем. Бар мо иноят фармо то анҷомдиҳандагони амалҳои солеҳ бошем. Аллоҳ таъоло дар

ҷавоби ин гуна илтиҷо чунин фармуд, ки азоби Худро бар касоне, ки бихоҳам, мерасонам, аммо раҳмати Ман умумӣ буда, ҳама чизро фаро гирифтааст.

Мувофиқ ба маънои ин ҷузъи оят Имом Аҳмад (р) ҳадисеро аз Аффон ва аз Абисаъид ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ чунин гуфтаанд: «Назди Худованд сад раҳмат хазина шудааст. Як ҳиссаи онро байни халқи Худ тақсим намудааст, ки бо ҳамон як ҷузъ, ҳатто ҳайвонҳои ваҳшӣ ва паррандаҳо байни худ раҳмхурӣ мекунанд. Сипас Аллоҳ таъоло ба Мӯсо (а) хабар додааст, ки он раҳмати хосе, ки ҳоло ту хостгори он ҳастӣ, дар насиби касоне навишта шудааст, ки онҳо аз Худо метарсанд, аз молҳои худ закот медиҳанд ва ба тамоми оятҳои мо имони комил доранд, аз ширку гуноҳ мепарҳезанд, тамоми китобҳои моро тасдиқ доранд». Оре! Бе шубҳа, ҳоло низ, он бандагоне сазовори раҳмати Парвардигор мешаванд, ки дорои ин чанд сифати зайл бошанд:

1. Парҳезгор бошанд, яъне ҳар чи Аллоҳ таъоло амр карда бошад, иҷро кунанд ва аз ҳар чи наҳй карда бошад, бозистанд;

2. Аз моли худ закот диҳанд, яъне барои ризогии Аллоҳ ибодати молиро низ, анҷом диҳанд;

3. Ба ҳама оятҳои Аллоҳ таъоло комилан имон дошта бошанд;

4. Ба пайғамбари ӯ Муҳаммад (с) тобеъ шуда бошанд.

Хулоса, дуъои Мӯсо (а) дар ҳаққи он умматаш мустаҷоб шудааст, ки онҳо ба китоби охирини осмонӣ имон оварда, мувофиқи ҳукмҳои он, чуноне ки ояти зер ишора дорад, амал кардаанд:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا

عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ

وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ

وَالْأَغْلَلِ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۚ فَالَّذِينَ ءَامَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ

وَاتَّبَعُوا النَّوْرَ الَّذِي أَنْزَلَ مَعَهُ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

Ал-лазӣна яттабиъуна-р-расула-н-набийя-л уммийя-л-лазӣ ячидунаҳу мактубан ӯиндаҳум фи-т- Тавроту ва-л-Инҷили ямуруҳум би-л-маъруфи ва янҳаҳум ӯани-л-мункари ва юҳиллу лаҳуму-т- таййибати ва юҳарриму ӯалайҳиму-л-хабӣиша ва яъзау ӯанҳум исраҳум ва-л-ағлала-л-лати канат ӯалайҳим. Фа-л-лазӣна аману биҳи ва ӯаззаруҳу ва насаруҳу ва-т-табау-н-нура-л-лазӣ унзила маъаҳу улӣика ҳуму-л-муфлиҳун. 157.

157. (ва барои) касоне (хоҳам навишт), ки онҳо он пайғамбареро пайравӣ мекунад, ки Набиӣи уммӣ аст, ҳамоно, (сифати) ўро назди ҳеш дар Таврот ва (дар) Инҷил меёбанд, (ки) онҳоро ба кори писандида мефармояд ва аз корҳои нописандида онҳоро манъ мекунад ва барои онҳо покизаҳоро ҳалол месозад ва нопокизаҳоро ҳаром мекунад ва аз онҳо бори гарон ва он машаққатҳоеро, ки бар онҳо буд, фуру мениҳад. Пас, онҳое ки ба ў имон оварданд ва ўро таъзим карданд ва ўро ёрӣ доданд ва нуреро, ки ҳамроҳи вай нозил карда шудааст, пайравӣ карданд, онҳо гурӯҳи растагоранд».

Ибни Касир чунин гуфтааст: “Сифати Муҳаммади мустафо дар китобҳои анбиёи пешин, хусусан дар Тавроту Инҷили асли навишта шуда буд. Пайғамбарони гуашта умматҳои худро аз омадани ў башорат дода, фармудаанд, ки агар ўро дарёбанд, албатта, мутобиъат кунанд. Агарчанде ин васиятро оммаи уммати онҳо намедонист, локин уламои уммати онҳо ин башоратро хуб медонистанд.” Баъзе муфасссирони олиқадр чунин гуфтаанд, ки раҳмати Парвардигор шомили он умматҳои пайғамбарони гуашта аст, ки онҳо замони босодати чунин пайғамбари арабиеро, ки ў дар ҳеҷ мактабе на хонданро машқ кардаасту на навиштанро, дарёфтанд ва тобеи ў шуданд. Зеро онҳо сифатҳои ў (с)-ро дар Инҷилу Таврот, ки наздашон буд, навишта, ёфтанд. Ёфтанд, ки ў онҳоро амр ба маъруф (ичрои корҳои писандида) наҳй аз мункар (аз корҳои қабех манъ) мекунад. Ҳамчунин аз китобҳояшон хонда

буданд, ки ҳар чизи покеро, ки ба сабаби шумии гуноҳхояшон Аллоҳ таъоло бар онҳо ҳаром ҳукм кард буд, ҳалол ва ҳар чизи ҳабису нопокро мисли хун, ҳайвони худмурда, гӯшти хук ва ғайраро ҳаром ҳукм мекунад. Ва ҳар он тақлифиро, ки чун бори гарон бар гардани онҳо гузошта шуда буд, ки гӯё барои иҷрои онҳо бо занҷир банд буданд, яъне ба занҳои ҳоиз дар як хона нишастанашон мумкин набуд, моли ғанимат барои онҳо ҳаром буд ва то худашонро ба қатл намерасонданд, тавбаашон қабул набуд, агар ба либосашон наҷас мерасид, бояд ҷойи наҷас расидаро мебуриданд, қасдан ё саҳв инсоне кушта мешуд, дар ивази ӯ бояд ҳатман қасос мешуданд ва ғайра, бо ҳукми Худованд сабуқдӯш месозад. Дар ҷумлаи охир хулоса мешавад, ки касоне тасдиқ карданд, ки дар ҳақиқат Муҳаммад (с) пайғамбари Худост, ба ӯ имон оварда, ӯро иззату ҳурмат намуданд, дини ӯро бо ҳар роҳе, ки бошад, (чун саҳобагон ва тобеъин ва табаъа тобеъин) нусрат бахшиданд ва ба он нур (Қуръон) ва шариъате, ки ҳамроҳи он нозил шудааст, тобеъ шуданду амал намуданд, ҷамоъати наҷотёфта буда, некбахтии дунё ва охиратро ба даст овардагонанд. Ояти зер ин мазмунро, иншоаллоҳ, таъкид мекунад.

قُلْ يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ

مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَآمِنُوا

بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ

لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾

Қул йӓ айюҳа-н-нӓсу иннӣ расулӯллоҳи илайкум ҷамӣъани-л лази лаҳу мулку-с-самӓвӓти ва-л-арз. Лӓ илӓҳа иллӓ Ҳува юҳйӣ ва юмӣт. Фа ӓминӯ биллӓҳи ва расӯлиҳи-н-набиййи-л-уммиййи-л-лази юьмину биллӓҳи ва калимӓтиҳи ва-т-табиъӯҳу лаъаллакум таҳтадӯн.158.

158. Бигӯ: «Эй мардум! Ҳаройина, ман ба сӯйи ҳамаи шумо пайғамбари Худоям, он Худое, ки Ёрост подшоҳии осмонҳо ва

Замин. Нест ҳеҷ маъбуде (ҳақ), магар ӯ, зинда мекунад ва мемиронад. Пас, ба Аллоҳ имон оред ва ба пайғамбари ӯ, ки Набиӣ уммӣ аст, он ки ба Аллоҳ ва ба суҳанҳои ӯ тасдиқ менамояд ва ӯро пайравӣ кунед, шояд ки шумо роҳёб шавед».

Аз мазмуни оятҳои Қуръонӣ маълум мешавад, ки пайғамбарони пеш гузашта барои як шаҳр ё барои як деҳа ва барои як даври зиндагии худ пайғамбарӣ кардаанд. Локин дар он замон умматони худро аз сифати пайғамбари охирзамон ва аз шарияти оламшумули ӯ хабар додаанд. Аммо, чуноне ки ояти мазкур ишора дорад, Худованд Муҳаммад (с)-ро барои тамоми мардуми кураи рӯи Замин фиристода, ӯ (с)-ро фармудааст, ки ба ҳамаи мардум қатъи назар аз наҷод, аз ранги пӯст, аз забони гуфтугӯ (арабӣ ё аҷамӣ) бигӯ, ай мардум, ман ба сӯйи ҳамаи шумо бидуни истисно то абад фиристодаи Худоям. Он Худое, ки фармонравоии осмонҳо ва Замин дар ихтиёри Ӯст ва ғайри Ӯ дигар ҳеҷ маъбуде сазовору лоиқи парастии нест, ҳукми зинда гардонидан ва миронидан ягона дар ихтёри Ӯст.

Дар давоми оят Аллоҳ таъоло амр намудааст, ки ай мардум, шумо ба Аллоҳ ва ба пайғамбаре, ки набиӣ уммӣ (дар мактаб ноҳонда) асту дар барои фиристода шудани ӯ (с) башорат дар китобҳои гузашта низ, зикр шудааст, имон оред! Зеро ӯ (с) касест, ки он чиро, ки Аллоҳ барои ӯ ва барои пайғамбарони пешгузашта нозил намудааст, тасдиқ дорад. Ба ӯ (с) имон ореду тобеъ шавед ва ӯ(с)-ро пайравӣ кунед, бошад, ки шумо бегумон ба сӯйи роҳи рост ҳидоят ёбед. Оре! Муҳаммад (с) бо хабари ин гуна оятҳо бе маҳдудият пайғамбари мутлақанд. Ҳоло ғайри ҳидояти ӯ (с) дигар ҳидояте нест, ки ба некиҳои дунё ва охират расонидани инсонро ба ӯҳда дошта бошад. Дар “Саҳеҳайн” аз Ҷобир ибни Абдуллоҳ собит шудааст, ки Расулуллоҳ чунин гуфтаанд: **“Ба ман панҷ чиз дода шуд, ки ба ҳеҷ пайғамбаре пеш аз ман дода нашуда буд:**

1. Бо сабаби тарс ва ваҳшате, ки аз ҷониби ман дар дили душманам андохта мешавад, ба масофаи як моҳа роҳ нусрат дода шудаам;

2. Тамоми рӯйи Замин барои ман поку саҷдагоҳ қарор дода шуд. Пас, ҳар касе, ки аз умматони ман дар ҳар ҷое, ки бошад, ҳамин, ки вақти намоз фаро расид, бояд намози худро бигузорад;

3. Молҳое, ки бо сабаби набард ба даст меоянд (ганимат), бароям ҳалол ҳукм карда шуд, дар ҳоле, ки барои касе пеш аз ман ҳалол ҳукм нашуда буд;

4. Ба ман ҳаққи шафоъат дода шуд;

5. Пайғамбарони пеш аз ман ба сӯйи қавме фиристода мешуданд, аммо ман ба сӯйи тамоми мардум (бе маҳдудияти макон ва замон) фиристода шудаам.”

Имом Аҳмад ва дар охир аз Абуҳурайра (р) ривоят кардааст, ки Расулуллоҳ чунин гуфтаанд: **«Қасам ба Зоте, ки ҷони ман дар тасарруфи Ёст, ҳар касе аз ин уммат, хоҳ яхудӣ асту хоҳ насронӣ, маро шунаваду ба ман имон наоварда мурад, магар ин ки ӯ аз аҳли Ҷаҳаннам аст».**

Бо оятҳои зер қиссаи бани Исроил боз оғоз мешавад:

وَمِنْ قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ

Ва миёни қавми Мӯсӣ уммату-й ҷаҳдуна би-л-ҳаққи ва биҳи яъдилун. 159.

159. Ва аз қавми Мӯсо гурӯҳе ҳаст, ки мардумро ба ростӣ роҳнамоӣ мекунад ва ба адл рафтор мекунад.

Аз мазмуни ин оят маълум мешавад, ки тамоми бани Исроил ба як маром гумроҳу саркаш набудааст. Балки дар баробари аксарияти онҳо, ки даст ба фиску фасод мезаданд, ақаллияти низ вучуд доштанд, ки инсонҳои солеҳ буданд ва ба онҳо ҳамоҳанг набуданд. Дар чандин оятҳои Қуръонӣ ба ин ақаллияти солеҳ аҳамияти ҳосе нишон дода шуда, хусусан дар ин оят гуфтааст, ки дар байни қавми Мӯсо (а) гурӯҳи инсонҳое ҳастанд, ки мардумро ба сӯйи роҳи рост ҳидоятӣ даъват мекунад ва дар аввал худро бо либоси ҳидоят зинат медиҳанду орошта месозанд. Чун Абдуллоҳ ибни Салом байни худ одилони ҳукм мекунад. Чунин мазмунро дар ояти 199-уми сураи “Оли Имрон”, оятҳои 52-53-54-уми сураи “Қасас”, ояти 121-уми сураи “Бақара” ва оятҳои 108-109-уми сураи “Исро” мушоҳида кардан мумкин аст. Дар шарҳи ояти мазкур Ибни Ҷарир хабари аҷибро овардаанд: “Номбурда гуфтааст, ки ба ман чунин хабаре расид, ки вақто бани Исроил пайғамбарони худро ба қатл расониданду кофир шуданд, дар ин асно онҳо дувоздаҳ гурӯҳ буданд. Яке аз он гурӯҳҳо аз кори кардааш пушаймон шуда, аз Аллоҳ узр пурсид, аз Аллоҳ дуо карду хост, ки аз он қавмҳои ситамгар дар алоҳидагӣ ниғаҳ дошта шавад. Худованд дуои ин

гурӯҳро қабул фармуд ва заминро барои он гурӯҳ нафақ (нақб, туннел) сохт ва онҳо дохили нақб шуда, сайр намуданд, ҳатто аз қафои давлати Хитой баромаданд. Онҳо дар он ҷо дар ҳолати мусалмонӣ ва ба ҳақ майлқунанда, қиблашон қиблаи мо зиндагӣ доранд.” Ривояти дигаре низ ҳаст. (Ибни Касир).

وَقَطَّعْنَهُمْ اثْنَتَى عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا ۚ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ ۚ أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ ۖ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ۖ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَمَ ۖ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّاءَ ۖ وَالسَّلْوَىٰ ۖ كُلُوا مِن طَيِّبَتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ ۖ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾

Ва қаттаънаҳум-уснатай ъашрата асбаътан умамā. Ва авҳайнā илā Мӯсā изиста-с-қоҳу қавмуҳӯ аниъриб-б би ъасāка-л-ҳачар. Фамбаҷасат минҳушната ъашрата ъайнā. Қад ъалима куллу унāси-м машрабахум. Ва ғаллалнā ъалайҳиму-л-ғамāма ва анзалнā ъалайҳиму-л манна ва-с-салвā кулӯ миң таййибāti мā разакнāкум. Ва мā ғаламунā ва лāкин кāнӯ ағфусаҳум яғлимун. 160.

160. Ва бани Исроилро ба дувоздаҳ гурӯҳ (қабила) тақсим кардем ва вақто ки қавми вай аз ӯ об хостанд, ба сӯйи Мӯсо ваҳй фиристодем ин ки бо асои худ сангро бизан. Пас, аз он санг дувоздаҳ чашма равон шуд. Дарҳақиқат, ҳар гурӯҳе обхӯри худро донистанд. Ва абрро бар онҳо соябон сохтем ва бар онҳо «манн» ва «салворо» нозил намудем (гуфтем): аз покизаҳои он чӣ шуморо рӯзӣ додаем, бихӯред. Ва бар Мо ситам накарданд, валекин бар худашон ситам карданд.

Эзоҳи ин оят ва ду ояти баъдӣ агарчанде ба таври кофӣ мухтасаран дар сураи “Бақара”, оятҳои 57-60-ум гузашта бошад ҳама, локин ояти мазкур барои бани Исроил чандин навъи

неъматҳои Аллоҳ таъолоро ишора карда, дар нахустин ҷумлаи худ гуфтааст, ки Ӯ таъоло қавми Мӯсо (а)-ро, ки аз дувоздаҳ фарзанди Яъқуб (а) ба вуҷуд омада буданд, ба дувоздаҳ қабила тақсим намуд. Вақто ки онҳо дар саҳрои Тих сукунат доштанд ва барои рафъи ташнагӣ аз Мӯсо (а) дархости об намуданд, барои он, ки байнашон ҳасаду кина пайдо нашавад, Мо ба Мӯсо ваҳй фиристодем, ки ба асои худ бар санге бизанад. Чун Мӯсо (а) ба асои худ бар санге зад, аз он санг барои дувоздаҳ гурӯҳ дувоздаҳ чашма ҷорӣ шуд ва ҳар қабила аз чашмаи махсуси худ об менӯшид ва ба насибаи гурӯҳи дигаре даҳлат намекард. Илова бар ин, Худованд болои сари онҳо неъмати дигареро, яъне порчаи абреро мусаххар гардонида буд, ки ҳар ҷое, ки мерафтанд, он низ, мерафт ва онҳоро дар он дашт аз гармои сӯзони Хуршед соя меафканд ва ҳар ҷо, ки меистоданд, он низ, ҳамроҳашон меистод. Чаҳорумин неъмате, ки барои онҳо муяссар шуд, ин аст, ки Аллоҳ таъоло ду таъоми лазиз (ман) ва (салво)-ро, ки барои онҳо қувватбахш буд, бе ягон чаҳду кӯшиши онҳо фиристод. (Тавзеҳи ману салво дар сураи “Бақара”, ояти 57-ум гузашт).

Дигар ин, ки Худованд ба онҳо гуфт, ки ҳар чизе ки дар рӯи Замин покиза аст, дар ихтиёри шумо гузоштем ва барои шумо ризқу рӯзӣ гардонидем, аз онҳо бихӯред. Онҳо бошанд хӯрданд, лекин куфрони неъмат намуданд, ин муруввати Парвардигорро қадр накарданд, дар яҳудияти худ рафта, ба ин гуфтаҳо муҳолифат намуданд.

Дар ҷумлаи охир Худованд гуфтааст, ки онҳо бар мо ҳеҷ ситаме карда натавонистанд, балки ҳар ситаме, ки карданд, бар худашон карданд. Натиҷаи корҳои шумо онҳо бар зарари худашон бозгашт. Ояти зер низ, аз ҳолати бани Исроил сухан мекунад:

وَإِذْ قِيلَ لَهُمْ اَسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ

وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَتَكُمْ

سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٦١﴾

**Ва из қила лаҳум-ускуну ҳазиҳи-л-қарята ва кулу минҳа
ҳайсу шиътум ва қулу ҳиттату-в вадхулу-л баба
суччадан-н-нағфир лакум хатйятикум.
Са назиду-л-муҳсинин. 161.**

**161. Ва ёд кун, ҳангомеро ки ба онҳо гуфта шуд: «Маскан кунед
ин шаҳро ва аз он ҳар чӣ, ки хоста бошед, бихӯред ва бигӯед:
«Худовандо, биёмурз моро!»). Ва ба дарвоза сачдакунон дохил
шавед, то гуноҳони шуморо биёмурзем! Зуд подоши накӯкоронро
афзун гардонем.**

Аллоҳ таъоло дар ин оят аз дигар неъматҳои худ, ки барои бани Исроил баҳшида буд, аммо онҳо дар баробари ин баҳшидаҳои Илоҳӣ туғён намуданд, ишора намуда, хабар додааст, ки ба хотир биёред он ҳангомеро ки ба гузаштагони онҳо, ки ҳамдаври Мӯсо (а) буданд, гуфта шуд, ки дар сарзамини ин шаҳр (Байтилмақдис) сукунат кунед ва аз ҳар неъматӣ покизае, ки дар ҳар нуқтаи ин сарзамин ҳаст, бо ҳар тарзе, ки меҳоҳед, истифода кунеду бихӯред ва ҳангоми даромадан ба ин шаҳр, (чуноне ки дар ояти 58-уми сураи «Бақара» гузашт) аз дарвозаҳои Қуддуси шариф, барои бузургдошти Парвардигоратон, сачдакунону «ҳиттатун» гӯён, (яъне аз Аллоҳ омурзиши гуноҳҳои худро хоста), ворид шавед, агар ин амр аз шумо иҷро шавад, он хатоҳо ва гуноҳҳои аз шумо содиршударо мебахшем ва ба некӯкорони шумо подоши беҳтару бештар хоҷем дод!

Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд, ки ки дастури ба шаҳри Байтулмақдис ворид шудан ба яҳудиён дар замони Юшаъ ибни Нун дода шуд. Ба ҳар сурат ба онҳо ду ваъда дода шуд: яке он буд, ки агар ба таври ом итоъат кунанд, омурзиши гуноҳҳояшон хоҳад шуд ва дигаре ваъдаи махсус барои накӯкорон, яъне афзудани подош буд. Агарчи бо хабари ин оят дарҳои раҳмати Парвардигор барои онҳо боз шуд, метавонистанд истифода кунанд ва худро ислоҳ созанд, локин, чуноне ки ояти зер фармудааст:

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ

رَجَزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

Фа баддала-л-лазӣна ẓаламӯ минҳум қавлан гайра-л-лазӣ қила лаҳум фа арсалнā ʔалайҳим риҷза-м мина-с-самāи би mā kānӯ яẓлимӯн. 162.

162. Пас, ситамгорони аз бани Исроил суханро ба гайри он чӣ онҳоро фармуда шуд, бадал карданд. Пас, бар онҳо ба сабаби он чӣ, ки ситам мекарданд, азоберо аз Осмон фуру фиристодем.

Бани Исроил на танҳо аз ин фурсат истифода набурданд, балки ба хилофи фармудаи Аллоҳ таъоло амал карданд. Яъне Парвардигор ба онҳо гуфта буд, ки сачдакунон, «ҳиттатун» (гуноҳҳои моро биёмӯрз) гӯён дохили дарвозаҳои Байтулмақдис шавед. Онҳо баръакс, ин гуфтаҳоро тағйир дода, ба ҷои «ҳиттатун» «ҳинтатун фи шаъратин» (гандуме дар ҷав) гӯёну масхаракунон, чуноне ки дар сураи «Бақара», оёти 58-59 гузашт, на ин, ки сачдакунон, балки қафониқ дохили шаҳр шуданд. Акнун ба хоҳири ин нофармонияшон Худованд ҳамчун ҷазо аз осмон азоберо болои онҳо рехт. Соҳиби тафсири «Сафватут-тафосир» аз Абӯсуъуд (саҳифаи 205/2) маълумоте овардааст, ки азобе, ки Худованд барои онҳо фиристод тоъун (вабо) буд, ки дар як соат 24 ҳазори аз онҳо ҳалок мешуд. Мушобеҳи ин ривоят дигар ривоятҳо низ, вуҷуд доранд.

Ояти зер кирдори дигари бани Исроилро баён мекунад.

وَسَّأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي
الْسَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرْعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا
تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

Ва-с-алҳум ʔани-л-қаряти-л лати kāнат ҳāẓирата-л-баҳри из яъдуна фи-с сабти из таътиҳим ҳитāнуҳум явма сабтиҳим шурраʔа-в ва явма лā ясбитуна лā таътиҳим. Казāлика наблуҳум би mā kāнӯ яфсуқун. 163.

163. Савол кун онҳо (яхуд) - ро аз ҳоли деҳае ки соҳили дарё буд, рӯзи шанбе аз ҳад мегузаштанд, чун рӯзе ки ба бузургдошти шанбе машғул мешуданд, дар он рӯз моҳиён бар рӯи об ошкор меомаданд ва рӯзе, ки таъзими шанбе набуд, ба онҳо моҳиён

**намеомаданд. Ҳамчунин озмудем онҳоро, ба сабаби он ки
(гузаштагонашон) фосиқӣ мекарданд.**

Аллоҳ таъоло дар ин оят як саргузашти ибратомӯзеро, ки бани Исроил аз сар гузаронидаанд, ба мо хабар дода, ба Ҳабиби Худ (с) фармудааст, ки ай Муҳаммад (с), ба яҳудиёни ҳамасри худ, ки ҳоло дини туро мавриди бозию масхара қарор додаанд, аз гузаштагони онҳо, ки дар соҳили баҳре зиндагонӣ мекарданд, ҳамчун сарзаниш ба ёдашон ору аз онҳо савол кун, ки оё гузаштагони онҳо таъзими рӯзи шанберо, ки Худованд шикори моҳиро дар он рӯз барои онҳо манъ карда буд, ба ҷо оварданд? Ҳаргиз! Аллоҳ таъоло барои яҳудиён (бо ривояте ин ҳодиса ба замони Довуд (а) рост меояд) рӯзи шанберо рӯзи таътил эълон карда, аз сабабе, ки дар соҳили баҳр зиндагонӣ доштанду аксари ғизои онҳо асосан моҳӣ буд, аз рӯи имтиҳон шикори моҳиро дар он рӯз манъ кард. Онҳо бошанд, вақте диданд, ки рӯзи шанбе моҳӣ нисбат ба дигар рӯзҳо бисёр аст, аз қонуни Илоҳӣ таҷовуз намуда, ҷӯйҳо кофтанд, то ин ки моҳиҳо вориди ҳавзҳо шаванд. Чун моҳиҳо дохили ҳавзҳо шуданд, ҳамоно ҷӯйҳоро бастанд ва рӯзи якшанбе онҳоро сайд намуданд. Бо ин гуна ҳила гӯё онҳо рӯзи шанбе сайди моҳӣ накардаанд, ҳудро беғуноҳ ва ҳурматкунандагони рӯзи шанбе эълон карданд. Дар ҷумлаи охир Аллоҳ таъоло фармудааст, ки Мо онҳоро ин гуна меозмудем. Чун онҳо даст ба ин гуна корҳои фисқ зада, ҳурмати рӯзи шанберо шикаста, аз имтиҳон нагузаштанд, ҷазое мувофиқи амалашон думболи онҳо омад. Яъне сурати он ҳилагарҳо (гӯё наъзу биллоҳ Худоро фиребдиҳандагон) ба сурати бўзина (маймун) бадал шуд. Маълум гашт, ки назди даргоҳи Илоҳӣ ҳеҷ ҳилае ба кор намерафтааст, зеро Аллоҳ таъоло донои зоҳиру ботини онҳост. Аммо гурӯҳе дар он замон вучуд дошт, ки ҳилаи онҳоро ба кор набурданд, балки ҳилагарҳои фосиқро насиҳат намуданд. Гурӯҳи дигаре, чуноне ки ояти зер ишора мекунад, ба онҳо гуфт:

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا

شَدِيدًا قَالُوا مَعذَرَةٌ إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

**Ва из қолат уммату-м минҳум ли ма таъиẓуна
қавманиллаҳу мухликуҳум ав муъаззибуҳум ъазāбан**

**шадида. Қолу маъзиратан илā Раббикум ва лаъаллахум
яттақун. 164.**

**164. Ва ёд кун, чун гурӯҳе аз онҳо гуфт: «Чаро гурӯҳеро панд
медихед, ки онҳоро Аллоҳ ҳалок хоҳад кард, ё онҳоро азоби сахт
хоҳад дод?». Гуфтанд: «То моро ба сӯйи Парвардигори шумо узре
бошад ва то шояд, ки онҳо битарсанд».**

Аз ишораи ояти мазкур, валлоҳу аълам, маълум мешавад, ки дар он асно ҳамаи бани Исроил даст ба корҳои фосиқӣ назадаанд, балки ба се гурӯҳ тақсим шудаанд. Гурӯҳе хайрхоҳу бохирад, ки ақаллиятро ташкил меод, ба гурӯҳи фосиқе, ки бо ҳилаҳои худ ҳурмати рӯзи шанберо пос надоштанд, забони панду насиҳат кушода, аз рӯи хайрхоҳӣ ба амр ба маъруф ва наҳй аз мункар пардохтанд. Аммо гурӯҳи севумӣ аз солеҳони онҳо, аз панду насиҳатро қабул кардани фосиқон навмед буданд, ба гурӯҳи дувум гуфтанд, ки барои чи шумо гурӯҳеро, ки Аллоҳ таъоло несту нобуд ва решақан кардани онҳоро ирода кардааст, (ё ба азоби сахт онҳоро азоб карданист) панд медихед? Насиҳаткунандагон (гурӯҳи дувум) дар ҷавоб ба онҳо гуфтанд, ки ин панду насиҳати мо ба хоштири он аст, ки фардо назди Худованд узре шавад ва ба азоби Илоҳӣ гирифтормашавем. Дигар ин, ки амр ба маъруф ва наҳй аз мункар вазифаи динии мост. Бар мо воҷиб аст, ки дар вазифаи худ устувор бошем, шояд онҳо аз панду насиҳати доимии мо таъсир бардошта, аз ин гуна таҷовуз ва аз ин гуна макру ҳила даст кашанд.

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا

الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾

**Фа ламма насу ма зуккиру бихӣ анҷайна-л-лазӣна янҳавна
ъани-с-сӯи ва аҳазна-л-лазӣна ҷаламу би ъазāбим байсиим
би ма кану яфсуқун. 165.**

**165. Пас, он чӣ онҳоро панд дода шуд, фаромӯш карданд,
касонеро, ки аз кори бад манъ мекарданд, наҷот додем ва ононеро,
ки ситам карданд, ба сабаби гуноҳҳояшон ба азоби сахт
гирифтормекардем.**

Дар ин оят Аллоҳ таъоло аз азобе, ки бар сари он қавми пандношунав омад, хабар додааст, ки чун он фосиқону дунёпарастон насиҳати солеҳонро ба фаромӯшӣ супурданду аз фармони илоҳӣ сарпечӣ карданд, азоби Илоҳӣ ба суроғи онҳо омад ва он насиҳаткунандагон наҷот ёфтанд. Он фосиқони таҷовузгари рӯзи шанбе бошанд ба сабаби фосиқияшон ба азоби сахт гирифтор шуданд. Он азоб чи азоб буд, ояти зер ин маъноро идома медиҳад.

فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾

Фа ламма ъатав ъамма нуҳу ъанҳу қулна лаҳум куну қирадатан ҳосийн. 166.

166. Пас, чун аз тарки он чи ки онҳоро манъ карда шуд, такаббур карданд, онҳоро гуфтем: «Бӯзинагони хоршуда шавед!».

Аз мазмуни ин оят чунин маълум мешавад, ки ҷазои масх (тағйири сурат) шудан хос ба гунаҳгорон будааст. Зеро Аллоҳ таъоло фармудааст, ки чун он ҳурматшиканони рӯзи шанбе аз насиҳати мардони солеҳ кибр намуда, аз андоза таҷовуз намуданд, ба онҳо фармон дода гуфтем, ки бузинагони хоршуда шавед. Ҳамон лаҳза сурати онҳо ба сурати маймуни оддӣ не, балки ба сурати маймунҳои бадрӯй бадал шуд. Тағйири сурат барои онҳо азоби сахте буд, ки баъди се рӯз ҳама он бузинашудагон ҳалок шуданд. Хулоса, асҳоби қаряе, ки соҳили баҳри (Қулзум) Айило, ки имрӯз ҳамчу халиҷи (Айилот) машҳур аст, зиндагӣ доштанд, ба се гурӯҳ тақсим буданд: гурӯҳе гунаҳгор ва гурӯҳе насиҳаткунанда ва гурӯҳе бетараф. Гурӯҳе, ки осӣ шуданд ба азоби Илоҳӣ, чуноне ки аз мазмуни оятҳои зикршуда истифода шуд, гирифтор шуданд. Гурӯҳи солеҳи насиҳаткунанда наҷот ёфтанд. Аммо аз ҳоли гурӯҳи бетараф Қуръони карим сукут намуда, ҳеҷ чиз нагуфтааст. Аз Ибни Аббос (р) ривоят шудааст, ки мегуфт: “Ба Аллоҳ савганд, агар медонистам, ки он гурӯҳи бетараф ҳамроҳи насиҳаткунандагон наҷот ёфтаанд, аз шутурони сурхмӯйи бароям беҳтар буд. Локин метарсам, ки мабодо азоб бар сари онҳо низ, агарчи масх (тағйири сурат) ҳам набошад, омода бошад.” Икристима (р) меғӯяд, ки ҳамеша ба тарафдории фирқаи севум далелҳоро ба Ибни Аббос (р) мегуфтам, ки онҳо кори гунаҳгоронро макрӯҳ мешумориданд-ку? Дар охир Ибни Аббос (р) дар наҷот

ёфтани гурӯҳи севум (бетарафон) ба қавли ман (Икритма) рӯҷӯ намуд. Валлоҳу аълам.

Ба ҳар тақдир, ин азоб барои гурӯҳи фосиқу осӣ азоби охир набуд, зеро дар ояти зер Аллоҳ таъоло ба пайғамбари Худ, Муҳаммад(с) хитоб намуда фармудааст, ки ...

وَإِذْ تَأَذَّرَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ

الْعَذَابِ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

Ва иъ тааззана Раббука ла ябъаъанна ъалайҳим илā явми-л-қийāмати ма-й ясуµмуҳум суа-л ъазāб. Инна Раббака ла Сарйъу-л-ъикоби ва иннаҳу ла Ғафуру-р-Раҳиµм.167.

167. Ва ёд кун, чун Парвардигори ту огоҳ гардонид, ки то рӯзи қиёмат бар онҳо касеро бифиристанд, ки албатта, ба онҳо азоби сахтро бичашинад. Ҳаройина, Парвардигори ту зуд азобкунанда аст. Ва ҳаройина, омуззандаву меҳрубон аст.

Аллоҳ таъоло гуноҳҳои бани Исроилро, чуноне ки аз оятҳои Қуръонӣ фаҳмида мешавад, гаштаю баргашта афв намуда, неъматҳои фаровоне барои онҳо эҳсон намудааст. Аммо онҳо ношукрии худро нишон дода, нав ба нав шаккоии худро изҳор доштаанд. Дар тӯли таърих чуноне ки муфасссирон дар шарҳи мазмун ин оят навиштаанд, бани Исроил аз дасти абарқудратҳои ҳамасрашон борҳо ба азобу шиканҷа гирифта шудаанд. Ҳеҷ халқ мисли онҳо зерӣ нафрати дигарон, чи дар гузашта ва чи баъд, қарор нагирифтааст. Вақте буд, ки Аллоҳ таъоло Сулаймон (а)-ро бар онҳо баргумошт, сипас замоне чанд гузашт, бо фармони подшоҳи Бобул, Бухтуннаср бобулиҳои маҷус болои онҳо ҳуҷум намуда, онҳоро куштанду ба асорат гирифтанд. Бар онҳо қизя (андоз) ниҳоданд. Баъди чанде онҳо зерӣ қаҳру ғазоби насоро қарор гирифтанд ва баъди онҳо низ, ба дигарон қизя ва хироҷ медоданд. Баъзе аз муфасссирон, мисли Муҷоҳид (соҳиби тафсир) аз ҳарфи ломе, ки дар калимаи «лаюбъасунна» даромадааст, истифода намуда, гуфтааст, ки ин оят маънои қасамро дорад. Яъне Аллоҳ таъоло дар ин оят гуфтааст, ки ай мухотаб, дар ёд ор ҷангомеро, ки Парвардигорат барои бани Исроил эълон дошт, ки албатта, болои сари онҳо ба сабаби муҳолифати амри Аллоҳ ва

шариъати ӯ ва бо ҳилаҳо ҳалол гардонидани ҳаромкардаҳои Илоҳӣ касонеро бифристад, ки то рӯзи қиёмат азоби сахтро ба онҳо бичашонад. Агар онҳо андак вақте пирӯз бошанд ҳам, локин ваъдаи Аллоҳ ҳақ аст. Дар ҷумлаи охир Аллоҳ таъоло фармудааст, ки ай мухотаб, ба шахсоне, ки дар соҳили баҳр зиндагонӣ дошта, даст ба макру ҳила заданд, Парвардигори ту ҷазои мувофиқ дод. Агар хоҳад, ҳама гуна гунаҳкореро, ки муҳолифи шариъат рафтор мекунад, ба зудӣ ба азоби худ гирифтор месозад. Аммо барои ҳар касе, ки аз гуноҳ боз гардаду сидқан аз гуноҳ тавба кунад, бисёр омӯрзанда буда, меҳрубонии худро ба ӯ нишондиҳанда аст. Ояти зер ин маъноро идома медиҳад:

وَقَطَّعْنَهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِّنْهُمْ أَصْلَحُوا وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ
وَبَلَوْنَهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

**Ва қаттаънāҳум фи-л-арзӣ умамā. Минҳуму-с-сoliхӯна
ва минҳум дуна зāлик. Ва балавнāҳум би-л-ҳасанāти ва-с-
саййиāти лаъаллаҳум ярҷиъун. 168.**

**168. Ва бани Исроилро дар Замин гурӯҳ-гурӯҳ пароканда кардем.
Баъзе аз онҳо шоистагонанд ва баъзе аз онҳо гайри онҳоянд. Ва
онҳоро ба некӯиҳо ва бадихо имтиҳон кардем, то шояд онҳо (ба
сӯйи роҳи рост) баргарданд.**

Ҷазо ва азобҳое, ки Аллоҳ таъоло барои бани Исроил дар ин дунё муқаррар намудааст, ба тадриҷ, дар ин оятҳо баён шуда истодааст. Аз он ҷумла, Аллоҳ таъоло дар ин оят хабар додааст, ки мо бани Исроилро дар ивази гуноҳхояшон гурӯҳ-гурӯҳ намуда пароканда сохтем. Яъне ҳеҷ минтақае дар рӯи Замин нест, ки яҳудие дар он ҷо набошад. Барои онҳо сарзамини хосе нест, то ин ки онҳо дар он ҷо ҷамъ шаванду шаъну шавкати худро нишон диҳанд. Ҳоло онҳо, ки дар замин муқаддас ҷамъ шудаанд, чуноне ки гузашт, ин муваққатист. Зеро бо ихроҷи Имом Муслим Расулуллоҳ (с) гуфтаанд: «Қиёмат барпо намешавад, то ин ки мусалмонҳо яҳудиёро ба охир нарасонанд...»

Дар давоми оят Аллоҳ таъоло баён кардааст, ки ҷамиъи бани Исроил бадкор нестанд, балки баъзе тоифае аз онҳо агарчи ақаллиятро ташкил диҳанд ҳам, локин онҳо мардуми нақӯсиришт

буда, ба Расулуллоҳ (с) имон оварданд, ё дар оянда имон меоранд. Ё ин ки пеш аз омадани Муҳаммад (с) дар шарияти барҳаққи замонашон пайрав буда, дар эътиқоду амалҳои худ тағйироте надароварда, бо ҳамин сифат аз олам гузаштанд. Баъзе аз онҳо дар дараҷа ва салоҳ ва шоистагӣ мисли ин гурӯҳи ақаллият набуда, балки фосиқу нофармонбардору кофир буданду ҳастанду мешаванд.

Дар ҷумлаи охир Аллоҳ таъоло гуфтааст, ки мо бани Исроилро, то ин ки аз қуфру гуноҳ барганданд, ба ҳар гуна саҳтиву осонӣ, неку бад, гуруснагиву фароҳдастиҳо имтиҳон кардем. Оре! Бояд бани Исроил дар ивази ин қадар неъматҳои фаровони Парвардигор ва некиҳои Ё ба забон иқрор карда мегуфтанд, ки шукр мар он Парвардигорро, ки ин қадар неъматҳо ва фаровониҳоро ба мо лоиқ дид. Бояд бо тавбаву тазарруъ ба даргоҳи Парвардигор бозмегаштанд. Ва дар ивази он нохушиҳое, ки ба онҳо расида буд, мегуфтанд, ки ин мусибатҳо ва норасогиҳо, барои мо аз тарафи Аллоҳ огоҳист, зеро бозгашти ҳамаи мо ба сӯйи Ёст. Локин оё онҳо ин гуна фаросат ва ин гуна фурутанӣ доранд? Ин муқаддимаро ояти зер идома медиҳад:

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا
الَّذِنى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ ۚ أَلَمْ
يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا
فِيهِ ۚ وَالَّذِينَ الْأَخْرَجُوا خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾

Фа халафа миъ баъдиҳим халфу-в варишу-л-китаба яъхузуна ъараза ҳаза-л-адна ва яқулуна саюғфару лана ва ий яътиҳим ъаразу-м мишлуҳу яъхузуҳу. Алам юъхазъалайҳим-м мишъаку-л-китаби алла яқулуъалаллоҳи илла-л-ҳаққа ва дарасу ма фих. Ва-д-дору-л ахирату хайру-л лил лаъина яттақун. А-фала таъқилун. 169.

169. Ва баъди онҳо ҷойнишинони баде аз пай омаданд, ки (китоб Таврот)-ро мерос гирифтанд, онҳо матои ин олами

хасисро ихтиёр мекарданду мегуфтанд: «Барои мо зуд омӯрзида хоҳад шуд». Ва агар ба онҳо матое монанди он биёяд, албатта, онро низ мегирифтанд. Оё бар онҳо аҳде, ки дар Таврот аст, гирифта нашудааст, ки нагӯянд бар Аллоҳ магар сухани ҳақро?! Ва ҳол он ки он чӣ дар Таврот аст, хондаанд! Ва сарои охират барои касоне ки парҳезгоранд, беҳтар аст, оё фаҳм намекунад?

Дар ояти гузашта оид ба мавҷудияти гурӯҳи солеҳ дар байни бани Исроил сухан рафт. Дар ин оят чунин омадааст, ки баъди гузаштани онҳо фарзандони нохалафу бадкор ва бисёр ношоистае дар арсаи дунё қойнишини онҳо шуданд. Агарчанде онҳо Тавротро аз ниёғони худ мерос бурда, онро меҳонданду мефаҳмиданд, аммо ба он амал намекарданд. Ба сӯйи ғоидаҳои дунё шитобида, дар амал бо ҳукмҳои Таврот саҳлангорӣ мекарданд, матои хасиси ин дунёро ихтиёр намуда, ҳаром ва ҳалолро фарқ намегузоштанд. Ришваҳо гирифта, оятҳои Тавротро дигаргун сохтанд. Агар ҳукме ба хилофи рафтори онҳо мебуд, онро аз мардум пинҳон медоштанд. Амалашон бо хавф аз Парвардигор омехта набуд. Таврот дар синаи онҳо чунон фарсуда буд, ки ҷомаи кӯҳнаро мемонд. Аз зарари ин гуна амалҳои ҳабис ҳеҷ андеша намекарданд. Чун огоҳкунандае онҳоро огоҳ месохт, бо таманно ба раҷо (раҳмати Худо) гузашта густохона мегуфтанд, ки мо аз оқибати ин гуна амалҳо ҳеҷ андешае надорем, мо назди Аллоҳ маҳбубем, ҳар чи кунем, Худо моро ба зудӣ мебахшад. Бо ин ақидаи ботил онҳо дар гуноҳи худ доимӣ монданд. Агар аз ҳутоми (моли беарзиши) дунё ба онҳо дода мешуд, онҳо боке накарда, ҳоҳ ҳалол бошад ва ҳоҳ ҳаром, мағфирати Парвардигорро такягоҳи худ қарор дода, мегирифтанд. Барои сарзаниш ва дилқӯбии онҳо дар ҷумлаи баъдӣ чунин гуфта шудааст, ки оё дар Тавроте, ки меҳонанд, бо таҳдид аҳду паймон гирифта нашудааст, ки онҳо бояд ҳақро гӯянд ва дар шаъни Аллоҳ дурӯғ нагӯянд? Онҳо чи гуна умеди мағфирати Аллоҳро доранд, ки дар ҳӯрдани ҳаром ва кори гуноҳ ҳамеша пофишорӣ мекунанд? Оё онҳо аз Таврот ин дарсҳоро нахондаанд, ки касе, ки ба Аллоҳ тӯҳмату дурӯғҳо бандад, таҳти ваъиди шадиди Парвардигор қарор мегирад? Охир барои чи ин қадар ба ин дунёи фонӣ дода шудаанд? Ҳол он ки Худованд хабар додааст, ки дори охират барои касоне, ки аз ҳаром парҳез мекунанд, аз ин дунё беҳтар аст. Чаро онҳо ақли худро кор фармуда фикру андеша намекунанд ё онҳо ақл надоранд? Оре!

Агар онҳо ақл медоштанд, ҳаргиз сарои охирати ҷовидонро ба сарои фонишаванда бадал намекарданд.

Зимни ояти мазкур Қуртубӣ (соҳиби тафсир) сухани аҷибро овардааст: «Инсонҳои соҳиби чунин сифатҳое, ки дар ин оят Аллоҳ таъоло яҳудиёро шадидан сарзаниш намуд, дар миёни мо мусалмонон низ, мавҷуданд». Он гоҳ аз Муъоз ибни Ҷабал ривоятеро оварда гуфтааст: «Ба зудӣ Қуръон дар синаи гурӯҳи аз мардум мисли ҷомаи кӯҳна хароб мешавад, онро меҳонанд, вале аз он лаззате, ё баҳрае намебаранд. Чунин шахсон ба он монанд, ки гӯё пӯсти меш болои гург пӯшида шудааст. Ҳама амалҳои онҳо аз рӯи тамаъ аст. Агар дар амалҳои худ кӯтоҳӣ кунанд, меғоянд инро комил мекунем, хуб мекунем, мусалмонӣ оҳиста-оҳиста гуфтаанд. Агар кори бадеро анҷом диҳанд, меғоянд шумо намедонед, Аллоҳ бахшанда аст! Ба зудӣ Худо моро омӯриш мекунад, мо чизро ба Аллоҳ шарик намеорем-ку!»

Касонро, ки ба китоби Аллоҳ чанг мезананд, итӯати пайғамбари Ё таъолоро мекунанд, ояти зер сано меғояд.

وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نَضِيعُ

أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ

Ва-л-лазӣна юмассикуна би-л-китаби ва ақому-с-салата инна ла нузӣъу аҷра-л-муслиҳин.170.

170. Ва касоне, ки ба Китоб чанг мезананд ва намозро барпо медоранд, ҳаройина, Мо музди нақӯкоронро зоеъ намесозем.

Ояти мазкур гурӯҳи дигареро, ки онҳо оятҳои китоби Аллоҳро дигаргун накарда, балки мустаҳкам доштанду амали худро мӯ ба мӯ ба маънои онҳо мутобиқ намуданд, баҳои хубе додааст. Яъне барои ҷузъи аввали ояти мазкур муфасссирони олиқадр чунин эзоҳро ҷоиз донистаанд: касоне (яъне гурӯҳи яҳудиёне), ки боинсофу ботавфиқанд, ба китоби Аллоҳ (Тавротӣ асли) чанг мезананд, онро меҳонанду мефаҳманду бовар мекунанд ва ба ҳар чи, ки дар он Аллоҳ таъоло фармудааст, барои ислоҳи дину дунёи худ амал мекунанд ва вақтҳои намозҳои худро муҳофизат намуда, ҳар намозро дар вақти худ меҳонанд, нақӯкору муслиҳи дунё буда, подоше, ки назди Аллоҳ таъоло доранд, ҳеҷ вақт зоеъ намешавад. Оре, ба китоби осмонӣ чанг задану ба ҳукмҳои он амал кардан

нишонаи накӯкорист. Ҳоло дари тавба ва ислоҳ барои ҳар инсон кушодааст. Бидуни шак, Худованд аҷри (подоши) қаблӣ ва баъдии касонеро, ки рафтори бадро тарк намуда, ба ҳидояти Тавроти аслӣ, ки он пешгӯи ба омадани Қуръону пайғамбари охируззамон дошт, бовар карданду дар амал кӯшиданд ва ҳоло домони Қуръони каримро мустаҳкам дошта ва ҳаққи бандагӣ, намозу дигар ҳукмҳои Аллоҳро камо ҳаққаху (ба дараҷаи лозимӣ) ба ҷо оварда, дар ислоҳи худ ва дигарон кӯшиш ба харҷ додаанд, зоеъ намекунад. Онҳо самараи кӯшишҳои ширини худро, чи дар дунё ва чи дар охират, мечашанд.

وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظِلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا

ءَاتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

✽ **Ва из натақна-л-ҷабала фавқаҳум ка аннаҳу ẓуллату-в ва ẓаннӯ аннаҳу вāқиъум биҳим хузӯ мā āтайнāкум би қуввати-в вāзкуру мā фиҳи лаъаллакум таттақун. 171.**

171. Ва ёд кун, чун кӯхро болои онҳо бардоштем, гӯё вай соябоне аст ва яқин карданд, ки албатта, он кӯх болои онҳо фуруд хоҳад омад. (Гуфтем:) «Он чи шуморо додем, бо кӯшиши тамои бигиред. Ва он чиро, ки дар ӯст, ёд кунед, шояд ки шумо парҳезкорӣ кунед».

Шояд яҳудиёни асри Расулulloҳ (с), чуноне ки дар ояти 63-уми сураи “Бақара” ва дар ин оят бо андак тафовут зикр шудааст, ин гуна ҳодисаҳои мудҳишро, ки гузаштагонашон аз сар гузаронидаанд, фаромӯш карда бошанд. Барои хотиррасонии онҳо ояти мазкур ҳамчун хитоб ба Расулulloҳ (с) нозил шуд ва дар он Аллоҳ таъоло фармуд, ки дар ёд оред вақтеро ки мо кӯҳи (Тур)-ро аз беҳаш баркандему мисли соябон болои онҳо нигоҳ доштем! Муфасссрони олиқадр ин ҷузъи оятро чунин эзоҳ додаанд, ки чун Мӯсо (а) баъди паст шудани ғазабаш варақаҳои Тавротро ҷамъ намуд ва ҳар амру наҳйе, ки дар онҳо навишта шуда буд, ба бани Исроил расонид, аммо онҳо дар иҷрои фармоишоти Илоҳӣ таслим нашуда гуфтанд, ки мо ин гуна дастуротро иҷро карда наметавонем. Ҳамоно буд, ки Аллоҳ таъоло фариштагонро амр намуд, то кӯҳи Турро аз беҳ барканданд ва болои сари онҳо нигоҳ доштанд. Вақте бани Исроил ин ҳолатро диданд, бо пиндоре, ки

гӯё ҳамаи онҳо зери он мемонанду несту нобуд мешаванд, ҳама сар ба сачда ниҳода, Заминро бўсиданду абрӯи чапи худро ба Замин ниҳода, бо чашми рости худ ба гумоне, ки бубинанд чи гуна зери кӯҳ мемонда бошанд, ба боло нигаристанд. Дар ин асно Аллоҳ таъоло ба онҳо гуфт, ки он чи дар Таврот барои шумо навишта шудааст, бо ҷидду ҷаҳд гиред. Яъне ҳукмҳои онро барои шумо шарият гардонидем, фаромӯш накунад ва ба онҳо амал кунед, шояд ки шумо дар радифи тақводорон ҳисоб шавед. Яъне бо бардоштани кӯҳ болои сарашон гӯё ба онҳо чунин гуфта шуд, ки ё амри Аллоҳро ба ҷой меоред ва ё ин ки шумо бо ин кӯҳ тирборон мешавед. Онҳо дарҳол ҳама сари таслим фуруд оварданд, вале дар ботин нияти онҳо дигар (вайрон) буд, баъди гузаштани ин ҳодиса бори дигар муҷаддадан (аз нав) дар масир (равиш)-и худ равон шуданд, яъне боз даст ба саркашиву куфр заданд.

Ояти зер дар барои ҳамаи бани (авлоди) Одам (а), ки рӯзи Мисоқ аҳду паймон дода буданд, сухан мекунад.

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ
 أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۖ قَالُوا بَلَىٰ ۖ شَهِدْنَا أَن تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا
 كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ

**Ва из ахаза Раббука миъ банӣ Ӓдама миъ Ӓухӯриҳим
 зуррийятаҳум ва ашҳадаҳум ӯалә ағфусиҳим аласту би
 Раббикум қолӯ балә. Шаҳиднә ағ тақулӯ явма-л-
 қийāмати иннә куннә ӯан ҳāзā гофилӣн. 172.**

**172. Ва чун Парвардигори ту аз пушти фарзандони Одам авлоди
 онҳоро гирифт ва онҳоро бар нафсҳои ҳудашон гувоҳ гардонид.
 (Гуфт:)** «Оё ман Парвардигори шумо нестам?». **Гуфтанд:** «Оре,
 ҳастӣ, гувоҳӣ медиҳем». **То рӯзи қиёмат нагӯянд:** «Ба дурустӣ ки
 мо аз ин беҳабар будем».

Аллоҳ таъоло дар ин оят аз он замоне хабар додааст, ки онро дар истилоҳ «рӯзи Мисоқ»-«рӯзи Аласт» меноманд. Яъне дар ёд ор он рӯзеро, ки ҳамаи зуррияти фарзандони Одам (а)-ро (аз аввалин фарзанди Одам (а) то охири инсон, ки ба олами дунё меояд) аз пушти онҳо баргирифт (берун овард) ва онҳоро бар нафсҳояшон

(яъне ҳар касро бар худаш) шоҳид гардонид, ки ӯ таъоло Парвардигор ва соҳиби онҳост ва ғайри ӯ таъоло дигар ҳеҷ зоте нест, ки сазовори парастии бошад. Оре! Дар он асно як ҳодисаи ғарибу аҷиби ваъдадиҳӣ ва аҳду паймон байни Офаридгор ва зуррияти бани Одам гузаштааст, ки дар истилоҳ он аҳдро «аҳди Фитрӣ» мегӯянд ва он олабро дар истилоҳ «олами Зарра (зуррия)» мегӯянд. Дар он аҳди Фитрӣ Аллоҳ таъоло аз онҳо пурсид, ки оё ман Парвардигори шумо нестам? Аз он ҷо, ки Аллоҳ таъоло инсонро дар табиати худопарастии ҳоли аз ҳар гуна ширкиёт меофарад, онҳо ҳама дар ҷавоби саволи Парвардигор иқрор шуда гуфтанд: «Бале» яъне, гувоҳӣ медиҳем, ки ту Парвардигори мо ҳастӣ. Давоми оят фармудааст, ки ин аҳдгирии Парвардигор ва ин шоҳид гардонидани худашон бар худашон барои он буд, ки то рӯзи қиёмат мардум нагӯянд, ки аз он хабар, ки Парвардигор ягона ва бе шарик аст, мо ғофил будем. Имом Аҳмад ва Насоӣ дар «Сунан»-ҳояшон ривоятеро аз Анас ибни Молик (р) овардаанд, ки Расулulloҳ (с) чунин гуфтаанд: **«Мардери, ки аз аҳли нор аст, пурсида мешавад: “Оё он чи дар Замин аст меҳаҷӣ, ки дар ихтиёри ту бошанду онҳоро дар ивази ҳалосии ҷони худ диҳиҷу худро ҳалос созӣ?” Он мард дар ҷавоб мегӯяд? “Оре!” Дар ҷавоб ба ӯ гуфта мешавад: “Мо аз ту аз ин осонтарашро дархост намуда будем, дар ҳақиқат ту дар камари Одам (а) будӣ, аз ту аҳд гирифта шуда буд, ки ба ман чизро шарик набиёӣ! Ту ин амри Маро иҷро накардӣ ва ба Ман ширк овардӣ!”** Чунин ҳадис дар саҳеҳайн ҳам, ривоят шудааст.

Ояти зер дар хусуси мазмуни ояти қаблӣ фикри дигареро баён мекунад:

أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا

بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾

Ав тақулӯ иннамā ашрака ābāunā миn қаблу ва куннā зуррийята-м миm баъдиҳим. А-фа тухликунā би мā фаъала-л-мубтилун. 173.

173. Ё нагӯед: «Ба чуз ин нест, ки пеш аз мо падарҳои мо ширк оварда буданд. Ва мо фарзандон баъди онҳо будем. Оё моро ба он чӣ бадкорон карданд, ҳалок мекунӣ?».

Ин ҳуҷҷату аҳду паймон барои он аз зуррияти бани Одам (а) гирифта шуд, ки онҳо узру баҳона оварда, гуфта наметавонанд, ки айби мо дар чист? Падарони гузаштаи мо мушрик буданд, мо ҳам фарзандони онҳо ва дар тарбияи онҳо будем. Пешиниёни мо чи коре карданд, мо низ, онро кардаем. Оё моро ба хоители падарони бадандешу ботилкори хеш ҳалок мекунӣ? Ҳоло он ки мо ҳеҷ гуноҳе надорем. Хулоса, аз мазмуни ин ду оят ва аз саҳеҳтарини ривоятҳои дар шарҳи ин ду оят нақл шуда маълум мешавад, ки ҳеҷ кас айби худро болои каси дигар ниҳода наметавонад. Бигзор падарҳояшон мушрик бошанд, падарҳои худро айбдор карда, худро аз саволу ҷавоб ва ҷазо халос карда наметавонанд. Зеро, чуноне ки гузашт, Аллоҳ таъоло дар олами арвоҳ (Рӯзи Мисок) ҳар фардро ақл дод ва алоҳида-алоҳида аҳду паймон намуд ва онҳо ба Парвардигори бешарику бемонанд будани Аллоҳ таъоло иқрор шуданд, акнун мувофиқи он аҳднома саволу ҷавоб мешаванд. Агар фаромӯш карда бошанд ҳам, Аллоҳ таъоло бо меҳрубонии Худ пайғамбарҳо ва китобҳои Худро фиристонд, онҳоро аз он аҳди додашон бори дигар хабардор сохт. Дигар ҳеҷ ҷойи баҳонаҷӯӣ барои онҳо боқӣ намондааст.

وَكَذَلِكَ نَفْصِلُ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

**Ва казāлика нуфас̄силу-л айāти ва лаъаллаҳум
ярҷиъун.174.**

174. Ва ҳамчунин нишонаҳоро ошкоро баён мекунем, то бошад, ки онҳо бозгарданд.

Аллоҳ таъоло дар ин оят фармудааст, ки чуноне «Аҳди Мисокро» баён намудем, инчунин оятҳои худро барои мардум низ, бо тафсил баён мекунем, бошад, ки онҳо тадаббур (андеша) кунанд ва аз тақлиди падарҳои ботилкори худ даст кашанд. Азбаски ақли инсон дар фаҳмиши ҳақ ва ботил, дар интиҳоби роҳи дуруст ва нодуруст, дар шинохти Офаридгори худ маҳдудият дорад, хеле душвор аст, ки аз куфр худро боз дораду ба имон дарояд. Аллоҳ таъоло бо меҳрубонии худ барои ҳидояти онҳо пайғамбаронро фиристонд ва туфайли онҳо оятҳои худро ошкоро

баён сохт, то мардум аз ҳақиқат бохабар шаванд ва худро банди холиси Парвардигори ягона гардонанд.

Хулоса, барои касоне, ки аз бандагӣ фирор мекунад, Худованд ҳеҷ узреро боқӣ нагузоштааст.

Ояти зер мисоли касонеро баён мекунад, ки он аҳду паймоне, ки ба Аллоҳ баста буданд, шикастанд ва аз амал ба оятҳои Парвардигор даст кашиданд:

وَأْتِلْ عَلَيْهِمُ نَبَأَ الَّذِي ءَاتَيْنَاهُ ءَايَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ

فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ

**Ватлу ъалайҳим набаа-л-лазӣ атайнаҳу айъатина
файсалаха минҳа фа атбаъаҳу-ш-шайтону фа кона мина-
л-ғовин. 175.**

**175. Ва бар онҳо хабари касе (Балъами Боур)-ро бихон, ки ба ӯ
оятҳои Худо дода будем, пас, аз он оятҳо берун рафт, пас, дар
пайи ӯ шайтон шуд, пас, аз ғумроҳон гашт.**

Ояти мазкур ишора ба носипосии шахсе дорад, аммо дар хусуси номи ӯ ва кӣ будани ӯ ошкоро чизе нагуфтааст. Дар ин оят Аллоҳ таъоло пайғамбари Худо фармудааст, ки воқеъан дигареро, ки барои яке аз гузаштагони яҳудиҳо руҳ додааст, ба онҳо ёдоварӣ кунад. Аллоҳ таъоло барои ӯ илму фаҳмиши оятҳои худро дода буд. Ӯ аз ҷумлаи ҳидояткунандагони мардум ба сӯи роҳи рост буд, локин ба ҳавои нафс дода шуду фармони Парвардигори худро тарк намуд, чуноне ки мор аз пӯсти худ ҷудо мешавад, ӯ аз имони худ ҷудо шуд. Шайтон ҳам, ба ӯ ҳамдаму ҳамнафас гардид ва он илме, ки дошт, ба ӯ ҳеҷ ғоидае набахшид.

Бо ривояти Ибни Аббос (р) он шахсе, ки ояти мазкур ишора дорад, яке аз шахсони барҷаста ва дуояш назди Аллоҳ қабул Балъам ибни Боъур аз мардуми Байтул Мақдис буд, ки ӯ исми аъзами Аллоҳро аз худ карда буд. Чун Мӯсо (а) ҳамроҳи сипоҳи худ алайҳи золимону амолиқӣён ба по хест, наздикони Балъам наздаш омада гуфтанд: “Агар Мӯсо болои мо ғлаба кунад, ӯ марди бадхашм аст, ҳамаи моро небуд месозад. Шумо назди Аллоҳ дуо кунед, то Аллоҳ таъоло ин балоро аз сари мо баргардонад.” Балъам дар посух аввалан ба онҳо гуфт: “Агар он чиро, ки шумо мехоҳед, иҷро кунам ва назди Аллоҳ дуо кунам, дунё ва охирати

ман месӯзад.” Дархости онҳоро бори аввал рад кард. Локин онҳо медонистанд, ки дуои ӯ қабул аст. Бо исрор дархости бисёре карданд. Дар охир ба онҳо таслим шуд ва назди боргоҳи Илоҳӣ мувофиқи табиати онҳо дуо кард. Ривоят шудааст, ки чун ӯ алайҳи Мӯсо (а) ва ёрони ӯ дуо мекард, Худованд забонашро бар зиёни қавми худ мегардонд. Ҳар дуое, ки ба ғоидаи қавми худ мекард, ба ғоидаи Мӯсо (а) ва сипоҳи ӯ мегашт. Вақто ки қавм матни ин дуои маъноӣ акс доштаро аз ӯ шуниданд, ба ӯ гуфтанд: “Эй Балъам, оё медонӣ ту чи мегӯӣ? Охир ту ба нафъи онҳо ва бар зиёни мо дуо кардӣ-ку!” Балъам гуфт: “Ин чизест, ки дар ихтиёри ман нест.” Чун Балъам дид, ки дунё ва охиратро аз даст додааст, найранги дигареро барои онҳо пешбарӣ кард. Чун яке аз сипоҳи Мӯсо (а) ба найранги ӯ гирифтोर шуд, Худованд болои онҳо вабои тоъунро фиристод, ки дар як рӯз ҳазорон тан аз тарафдорони Мӯсо (а) дучори марг мешуданд.

Ривояти дигаре ба ҳамин маъно аз Ибни Масъуд (р) дар тафсири «Сафватут – тафосир» ба чашм мерасад, Мӯсо (а) марди донишманди хуберо ҳамчун даъваткунанда ба шаҳри Мадян фиристод. Сардори он шаҳр ба воситаи порадиҳӣ дили ӯро ёфт. То ин ки дини Мӯсо (а)-ро тарк кунад ва ба ӯ мулку сарвати бисёре бахшид. Он олими дунёпараст бошад, ба дунё овора шуд, дини он подшоҳро пазируфт ва наъзу биллоҳ, мардуми бисереро гумроҳ сохт. Олиме, ки ҳамроҳи шайтон шуд, ба илми худ амал намекунад ва ягона фикри ӯ ризои ҳокимҳоро ёфтан шуда ба хоҳири онҳо ҳалолро ҳаром ва ҳаромро ҳалол ҳукм мекунад, ӯ кист, ояти зер баҳо медиҳад:

وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ^ع

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ذَٰلِكَ

مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا^ع فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ

يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾

Ва лав шиънā ла рафаънāху бихā ва лāкиннахӯ ахлада ила-л-арзи ва-т-табаъа ҳавāҳ. Фа маъсалуҳу ка маъсали-л-калби иñ таҳмил ъалайҳи ялҳаъ ав татрукху ялҳаъ. Зāлика маъсалу-л-қаъми-л лазина каззабу би айāтинā. Фақсуси-л-қаъса лаъаллаҳум ятафаккарӯн.176.

176. Агар меҳостем, ҳаройина, ба сабаби он оятҳо мартабаи ўро мебардоштем. Валекин ў ба сўйи пастӣ майл намуд ва хоҳиши худро пайравӣ кард. Пас, ҳолаш монанди ҳоли сағ аст, агар бар вай машаққат андозӣ, забон аз даҳон берун афганад, ё агар ўро бигзорӣ, забон аз даҳон берун афганад. Ин масали гурӯҳест, ки оятҳои Моро дурӯғ шумориданд. Пас, бар онҳо ин пандро бихон, бошад, ки онҳо андеша кунанд.

Барои шахсоне, ки аз илми дин боҳабаранд, бо хости Худо мартабаи олии ваъда шудааст, локин агар бо илми худ амал наkunанд, Қуръони карим барои онҳо мисоли аҷоибро пешкаш намудааст. Ояти мазкур гуфтааст, ки агар меҳостем, мартабаи чунин шахсе, ки илми шинохтани оятҳои Парвардигори худро дошт ва исми Аъзами Аллоҳ таъолоро медонист, ки ҳар чи дуо мекард, дуояш қабул буд, боло мебардоштем ва ўро дар қатори уламои аброр қарор медедем ва яке аз меросхўрони Пайғамбар мешуд. Локин ин шахс аз баракати оятҳои осмонӣ рӯй гардонд, ба шахватҳои заминӣ рӯй овард ва ба лаззатҳои он дода шуд ва ба қадру манзалати худ нарасид, акси илми Худодод амал намуд, аз ҳокимон ришва гирифт аз неъматҳои ҷовидонаи охират чашм пӯшид, ба худ дуруст донист, то алайҳи аҳли ҳақ, ки ҳатто байнашон пайғамбари Аллоҳ буд, дуои бад кунад ва найрангҳо бисозад. Дар шаъни ин шахс ривояте ҳам ҳаст, ки ба ў ҳатто дар хобаш ишора шуд, ки алайҳи бандагони Аллоҳ, ки онҳо тарафдорони Пайғамбари Ў (а)-анд, ин корро накунад. Чун ў дид, ки дар дунё ва охират рӯсиёҳ шудааст, даст ба таълим додани найрангҳо заду ҳамроҳи шайтон тавонист, ки ҳадди ақал яке аз сарони сипоҳи Мӯсо (а)-ро ба фитна кашонад, ки сабаби марги чандин ҳазорҳо гардид. Аз ин рӯ давоми оят Балъами Боъуро ба дараҷаи пасттарин сифат намуда гуфтааст, ки чунин инсон ба мисли сағест, ки дар ҳар ду ҳолат, чи ўро аз пеши худ биронӣ ва чи ба ҳоли худ гузорӣ, забони худро аз даҳон берун меорад. Яъне шахсе, ки дорои чунин сифат аст, чи оятҳои тарсу бимро бар ў хонӣ фаҳмонӣ ва чи нафаҳмонӣ, барои ў яксон аст.

Дар давоми оят омадааст, ки ин гуна мисоли таҳқирбор барои он гурӯҳ донишмандони бадрафторест, ки баъди пайдо кардани илму дониш ба он амал намекунанд. Вақто ки амал намекунанд, ин рафтори онҳо чунин маъно дорад, ки онҳо мисли яҳуду насоро ва ғайра, оятҳои Парвардигори худро дурӯғ ҳисобидаанд. Агар онҳоро росту ҳақ медонистанд, ба онҳо амал мекарданд. Дар охир Аллоҳ таъоло Пайғамбари худро хитоб намуда, фармудааст, ки ин достони пандомӯзи ин марди пастро аз оятҳои мо ва аз дигар қиссаҳо, ки Қуръон онҳоро тасдиқ дорад, барои онҳо ҳикоят кун, то онҳо худро аз фаҳмидани оятҳои Қуръон канор нагиранд шояд андеша кунанду аз ин роҳи гумроҳӣ ба роҳи савобу ҳақ бозгарданд. Ояти зер, валлоҳу аълам, таъкиди ояти қаблист.

سَاءَ مَثَلًا لِّلْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بَيِّنَاتِنَا وَانْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾

Съа маъалани-л қавму-л-лазъина каззабу би айъатина ва аъфусаҳум кәнӯ яълимун. 177.

177. Чӣ бад аст ҳоли қавме ки оятҳои Моро дурӯғ шумориданд ва бар ҳештан ситам карданд.

Дар ояти мазкур ҳам тарғибро мушоҳида кардан мумкин ва ҳам тарҳиб (тарсонидан)-ро. Яъне мартабаи шахсоне, ки Аллоҳ таъоло илм додааст, мартабаи хеле хубу баланд аст. Олимони метавонанд тобеи шайтон нашаванду бо илми худ амал кунанд. Агар амал накунанд, чуноне ки оятҳои қаблӣ ишора намуданд, шайтон болои онҳо мусаллат мешавад, онҳо ба хоҳишоти нафсонӣ дода шуда, макони бозгашташон асфаласофилин (табақаи чуқуртарини Дӯзах) мешавад. Ояти таҳти назар ҳам гуфтааст, ки воаҷабо, чи хел нохуш аст мисоли гурӯҳе, ки оятҳои Аллоҳро дурӯғ ҳисобанд ва ба онҳо амал накунанд, ба ҳар гуна гуноҳ даст зада, бар нафси худ зулм кунанду худро гумроҳ сохта, ба ғазаби Аллоҳ гирифтор шаванд? Оре! Чунин олимони беамали фиребгар ба ғайри худ, на ба Аллоҳ зиён расонида метавонанд ва на ба пайғамбару на ба шахсони муъмин. Онҳо фақат бар зиёни худ шуда, бар нафсҳои худ зулм кардаанд. Ояти зер баёни онро мекунад, ки офарандаи ҳидоят ва гумроҳӣ фақат худӣ Уст:

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِى وَمَنْ يُضِلِّ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾

**Ма-й яҳдиллāху фа ҳува-л-муҳтади ва ма-й-юзлил фа
улāика ҳуму-л-хосирун. 178.**

**178. Ҳар киро Аллоҳ ҳидоят кунад, пас ӯ ҳидоят ёфтааст ва ҳар
киро Аллоҳ гумроҳ созад, пас он ҷамоъа худ зиёнкоранд.**

Бояд инсон ҳамеша дар пайи хоҳони тавфиқ ва ҳидояти Аллоҳ таъоло бошад ва ба илму фазли хеш мағрур нашавад. Оре! Илму фазл вақте ба фоидаи инсон ба кор меравад, ки он илм саҳеҳу назди Аллоҳ қабул бошад. Пас ақидаи саҳеҳ он аст, ки ҳар касе роҳи ҳидояти Аллоҳ таъолоро бичӯяд, чунин шахс некбахтбуда, Аллоҳ таъоло ӯро ҳидоят мекунад. Аммо дар назари шахсоне, ки гумроҳиро мехоҳанд, роҳи ҳидоят нописанду нофорам аст, Аллоҳ таъоло бо хости Худ гумроҳашон месозад. Зиён дидани ин ҷамоъа инсонҳо, чи дар дунё ва чи дар рӯзи қиёмат, ошкоро маълум аст. Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд, ки касеро Худованд ба роҳи рост муваффақ нагардонад, он фазилат ва қобилияти илмие, ки дорад, барои ӯ чуз зиён ҳеҷ чизе нест. Агар мазмуни ояти 69-уми сураи «Анкабут» мутолиа шавад, фаҳмидани мазмуни ояти мазкур хеле осон аст.

Ногуфта намонад, ки дар бораи шарҳи маънои ҳидоят ва залолат, чи дар гузашта ва чи дар ҳозира, саволҳои хеле зиёд пайдо шудааст. Дар Қуръони карим чандин оят ва аз Расулulloҳ (с) чандин аҳодис (ҳадисҳо) дар ин хусус мавҷуданд. Уламои (олимони) раббонӣ аз ин матнҳо баъди тафаккури амиқ маънои онҳоро хулоса кардаанд (валлоҳу аълам), ки он хулоса дар аввал зери шарҳи ояти мазкур зикр шуд. Аллоҳ таъоло инсонро бо чунин фаросат меофарад, ки бадро аз нек фарқ мекунад. Табиати инсон дар аввал аз куфру имон холӣ аст, барои ҳидояти он Аллоҳ таъоло ақлро офарид, чун ақл роҳи ростро, ки инсонро ба Аллоҳ наздик мекунад, наёфт, Худованд барои онҳо бо ҳуҷҷату далел пайғамбаронро фиристод. Ин ҳама хости Худост. Шахсоне, ки ба чунин оятҳо ва ҳадисҳо бо ғараз менигаранд, дар фаҳмидани ин гуна маъно хеле душворӣ мекашанд.

Ояти зер ин масъаларо идома медиҳад.

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا

يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا

أُولَئِكَ كَالْأَنْعَمِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ

**Ва лақад зараънā ли Ҷаҳаннама каšīра-м мина-л чинни ва-
л-иъс. Лаҳум қулубу-л лā яфқаҳуна бихā ва лаҳум аъюну-
л лā юбсируна бихā ва лаҳум āзāну-л лā ясмаъуна бихā.**

**Улāика ка-л-анъāми бал ҳум азалл. Улāика ҳуму-л-
гофилун. 179.**

179. Ва дарҳақиқат, бисёре аз чин ва инсро барои Ҷаҳаннам биёфаридем. Барои онҳо дилҳоест, ки бо он намефаҳманд ва барои онҳо чашиҳоест, ки бо он намебинанд ва барои онҳо гӯшҳоест, ки бо он намешунаванд. Ин гуна гурӯҳ инсонҳо монанди чаҳорпоёнанд, балки онҳо гумроҳтаранд. Ин гурӯҳ инсонҳо касоне ҳастанд, ки беҳабаранд.

Дар шарҳи ояти мазкур Ибни Касир чанд ҳадиси зайпро интиҳоб кардаанд. Дар «Саҳеҳ»-и Муслим аз Абдуллоҳ ибни Умар (р) чунин омадааст, ки Расулуллоҳ гуфтаанд: **“Аллоҳ таъоло панҷоҳ ҳазор сол пеш аз пайдо кардани осмонҳо ва Замин тақдирро созу дуруст кардааст. Ҳол он ки Арши Ё таъоло дар об буд.”** Яъне вақте ки Аллоҳ таъоло иродаи офаридани махлуқоти худро намуд, медонист, ки онҳо ба олами ҳастӣ биёянд, чи кор мекунанд. Инро дар китобе, ки назди Худаш буд, панҷоҳ ҳазор сол пеш аз халқи осмонҳо ва Замин навишт. Дар ҳадиси дигаре омадааст, ки Оиша бинти Талҳа аз холаашон, модари муъминон, Оиша (р), чунин ривоят кардаанд, ки модарамон гуфтанд: “Расулуллоҳ (с) ба ҷанозаи кӯдаке, ки аз ансориҳо фавтида буд, рафтанд ва хонданд. Ман ба ӯ гуфтам: “Расулаллоҳ, (с) ҳушо бар ҳоли гунчишқаке аз гунчишқҳои Ҷаннат, ки ҳеҷ кори бадеро накардааст. Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **“Ё гайри ин бошад? Эй Оиша! Аллоҳ таъоло дар ҳақиқат Ҷаннатро пайдо кард ва барои ӯ бошандагонро офарид, ки ҳоло онҳо дар камари падарҳояшон буданд, ва ҳамчунин норро халқ намуд ва барои ӯ бошандагон офарид, ки ҳоло онҳо дар пушту камари падарҳояшон буданд.”**

Иншоаллоҳ, меем ба сари тафсири ояти мазкур. Яъне Аллоҳ таъоло дар ин оят фармудааст, ки дар ҳақиқат мо барои Ҷаҳаннам

аз махлуқоти Худ, чи чин бошад ва чи инс, (инсонҳои шайтонсифат) гурӯҳи бисёре офаридем, ки бо сабаби куфрашон ҳезуми Ҷаҳаннам мешаванд. Дар ҳолати офариниш Аллоҳ таъоло медонист, ки натиҷаи кори чунин гурӯҳ саранҷом ба сӯи Ҷаҳаннам аст. Қабл аз он ки онҳо ба дунёи ҳастӣ биёянд, Аллоҳ таъоло медонист, ки онҳо дар зиндагонии ин дунёи худ амали дӯзахиёро мехоҳанду мекунанд. Нишонаҳои онҳо: Онҳо дил доранд, локин ба онҳо на ҳуҷҷатронӣ таъсир мекунад на ҳақиқатро мефаҳманд ва на худашон роҳи ҳидоятро меёбанд. Онҳо чашм доранд, локин онҳоро истифода накарда, бо он чашмҳо роҳи рушди илоҳиро намебинанд, бинанд ҳам, истифода намекунанд. Онҳо гӯш доранд, бо он пандҳои судманду қонуни китобҳои осмонӣ ва суннати паёмбарони Худоро намешунаванд, ки ба дилҳояшон таъсир кунад, аммо ғайри онро, ҳар чи аз ботилҳо бошад, мешунаванд. Хулоса, давоми оят мисолеро овардааст, ки чунин гурӯҳ инсонҳое, ки ҳақро намебинанду намешунаванд ва намефаҳманд ва суде намебаранд, мисли ҳайвони чаҳорпоян, ки онҳо низ, ин гуна ҳиссиёти сегоноро доранду кор намефармоянд. Балки ин гуна инсонҳо аз чаҳорпоён низ бадтаранд, зеро ҳайвонҳо он чи бар суду зиёнашон аст, дармеёбанд ва вазифаи худро иҷро мекунанд. Аммо ин гуна инсонҳо байни нафъу зиён ҳеҷ фарқе намегузоранд. Он чиро, ки Худованд аз онҳо хостааст, иҷро намекунанд, яъне Худоро ибодат намекунанд. Ба Ё ширк меоранду кофир мешаванд. Сифати ин гуна инсонҳо дар охири оят баён мешавад, онҳо аз тоъату зикр ва имон ба Аллоҳ дар ғафлатмондагонанд. Ояти 26-уми сураи “Аҳқоф” ва ояти 23-юми сураи “Анфол”, оёти 18 ва 171-уми сураи “Бақара” ва ояти 36-37-уми сураи “Зухруф” мазмуни ояти мазкурро тақвият мебахшанд. Барои танбеҳи муъминҳо ояти мазкур аҳволи ғофилҳоро зикр намуд. Чуноне ки ояти зер мефармоянд, муъминҳо бояд Аллоҳро чунин ёд кунанд:

وَلِلّٰهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوْهُ بِهَا وَذَرُوْا الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْ اَسْمَآئِهِۦٓ

سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ

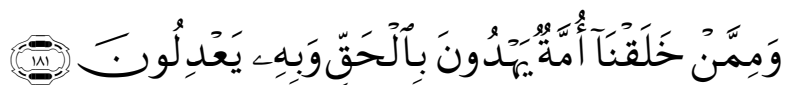
**Ва лилләҳи-л-асмәу-л-ҳуснә фадъуҳу биҳә. Ва зару-л
лазина юлҳидуна фӣ асмәих. Са юҷзавна мә кәнү
яъмалун. 180.**

180. Ва номҳои нек аз онӣ Худо аст. Пас, Ўро ба он номҳо бихонед ва бигзоред ононро, ки дар номҳои Аллоҳ қачравӣ мекунад. Зуд аст онҳоро қазои он ҷӣ мекарданд, дода хоҳад шуд.

Сабаби нузули ояти мазкурро баъзе аз муфасссирон чунин гуфтаанд: “Ин оят дар бораи мусалмоне нозил шуд, ки ў дар ҳолати намозхонӣ ё Раҳмон! Ё Раҳим! гуфт.” Дар ҳамин асно касе аз мушрикони гуфт: “Магар Муҳаммад ва ёронаш намегӯянд, ки Парвардигори ягонаро мепарастанд? Пас чаро ин мард ду Парвардигорро нидо мекунад?”

Аллоҳ таъоло дар ин оят муъминҳоро фармудааст, ки шумо аз ёди Аллоҳ ғофил машавед, Парвардигори шумо номҳои хушу зебои бисёре дорад, некӯтарин номҳо аз онӣ Худованд аст, номҳои Ў бар некӯтарин соҳиби худ ихтисос дорад, пас Ўро бо он номҳои некӯтарин дар ҳар қору ҳар ҳоҷатҳоятон бихонед, яъне ё Аллоҳ, ё Раҳмон, ё Раҳим, ё Алим, ё Карим,... гӯед сабаби иҷобати дуъои шумо мешавад. Касонеро, ки қачравӣ карда, чун замони қоҳилият дар мавриди номҳои Аллоҳ таъоло тағйирот медароранд, ё ҳангоми маънодиҳӣ таъвилотро (шарҳу баёни исмиро ғайри зоҳири он) дуруст медонанд, ба ҳоли хушашон гузоре. Ба зудӣ яъне, (дар охира) онҳо ба сазо ва қазои амалҳои бадашон мерасанд. Дар замони қоҳилият калимаи Аллоҳро дигаргун сохта, яке аз буташонро Лот ном гузоштанд. Дигар номи Аллоҳ, ки Азиз буд, вайрон карда, бутеро Уззо ном гузоштанд ва дигар номи Аллоҳ, ки Маннон аст, тағйир дода, номи бутеро Манот гуфтанд. Инчунин бар номҳои Аллоҳ чизеро бо ихтироъот афзуданд, ки шаръ иҷозат надодааст. Ворид намудани тағйирот дар номи Аллоҳ таъоло ба иҷозаи шаръиат шариф вобаста аст. Ихтиёран дар онҳо дахл намудан ё инкор кардан мумкин нест. Инчунин номҳои Аллоҳ таъолоро дар мақоми маъсият (ҳолати сеҳр) истифода намудан қоиш нест. Дар “Саҳеҳайн”, яъне Имом Бухорӣ ва Имом Муслим аз Абӯхурайра (р) ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ чунин гуфтанд: **“Барои Аллоҳ таъоло 99 ном аст. Ҳар касе онҳоро аз худ кунад, ў дохили Ҷаннат мешавад. Ў таъоло тоқ аст, тоқро дӯст медорад.”** Имом Аҳмад (ра) дар «Муснад»-и худ аз Язид ибни Ҳорун ва дар охир аз Абдуллоҳ ибни Масъуд (р) ривоят кардааст, ки Расулуллоҳ (с) чунин гуфтаанд: **Шахсеро ғаму андӯхе расад, агар гӯяд, ки «Аллоҳумма инни ъабдука ибну ъабдика ибну амматики насиати биядика мазин фия ҳукмука ъадлун фия қазоука ас-алука би кулли исмин хува лака**

саммата биҳи нафсака ав анзалтаҳу фи китабика ав ъалламтаҳу аҳадан мин халқика ав истаъсарта биҳи фи ъилмил гайби ъиндака ан таҷъалал Қуръанал ъазима рабиъа қалби ва нура садри ва қилаа ҳузни ва зиҳаба ҳамми!» Худованд ба ивази ҳузну андӯҳ барои ӯ хурсандиро меорад. Аз мазмуни ҳадиси мазкур маълум мешавад, ки асмоуллоҳ (исмҳои Аллоҳ) хеле бисёранд. Валлоҳу аълам.

Ва мим ман халақнā уммату-й яҳдӯна би-л-ҳаққи ва биҳи' яъдилӯн. 181.

181. Ва аз он ҷамоае ки пайдо кардем, гурӯҳе ҳаст, ки ба дини ҳақ роҳ менамоянд ва ба дини ҳақ иҷрои адолат мекунанд.

Дар ояти мазкур Аллоҳ таъоло ба ду сифати асоситарини гурӯҳи биҳиштӣ ишора намуда гуфтааст, ки аз байни касоне, ки барои Биҳишт офаридем, гурӯҳе ҳастанд, ки онҳо ду барномаи мумтоз доранд: яке аз барномаҳои онҳо он аст, ки фикру ҳадаф, даъвату фарҳангашон доимо ба роҳи ҳақ ва ба сӯи ҳақ равона аст. Оре! Ин гуна сифат, чуноне ки дар ҳадис омадааст, ягона бар уммати исломӣ рост меояд, ки онҳоро фирқаи ноҷия (наҷотёфта) мегӯянд. Ба корнамоиҳои одилонаи уммати исломӣ таърих гувоҳ аст. Бинобар барномаи дувум онҳо дар кадом замону маконе набошанд, мардумро ба роҳи ҳақ даъват менамоянд ва бо адолат ҳукм мекунанд. Ин ҳақиқатро дӯстон бо ифтихор, душманҳо бо сӯзи дарун ноилоҷ иқроранд. Мутаассифона, вақто ки уммати исломӣ андаке аз Исломи ҳақиқӣ дур шуд, кор ба ҷое расид, ки дигар натавонист ҳатто байни ҳамдигар бо адолат ҳукм кунад. Дар натиҷа уммат ба чи бадбахтиҳо рӯ ба рӯ шуд, ба ҳамагон маълум аст.

Дар эзоҳи ин оят Саъид аз Қатода чунин гуфтааст: “Ба ман хабар расидааст, ки вақте Расулulloҳ (с) ин оятро қироат мекарданд, ба ман ишора карда мегуфтанд, ки ин барои шумо ва барои гурӯҳе аз уммати Мӯсо (а), башорат аст, ки онҳо низ, бо ҳақиқату адолат кор мекарданд.”

Дар ҳадиси дигаре аз Расулulloҳ омадааст: **«Албатта, аз уммати ман гурӯҳе ҳаст, ки то фаромадани Исо ибни Марям (а) дар роҳи ҳақ устувор мемонад».**

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾

Ва-л лази́на каззабу́ би айа́тинā сана́стадричухум-м мин Ҳайшӯ ла̌ яъламу́н. 182.

182. Ва касоне ки оятҳои моро дурӯғ ҳисобиданд, ботадрич, онҳоро аз ҷое хоҳем гирифт, ки намедонанд.

Дар ояти мазкур яке аз муҷозотҳое, ки барои кофирону мунофиқон пешбинӣ шудааст ва он истидроҷ ном дорад, баён мешавад. Калимаи истидроҷ дар ояти 44-уми сураи “Қалам” низ омадааст, ки он низ, мисли маънои ин оят ба инкоркунандагони оятҳои Илоҳӣ нигаронида шудааст. Эзоҳи ояти мазкур назди аксари муфасссирон чунин аст: “Ҳикмати Аллоҳ таъоло чунин будааст, ки аксари касоне, ки кофир, мунофиқ ё саҳт гунаҳкоранд, фавран ба сазои амалҳои бадашон намерасанд ба онҳо Аллоҳ таъоло имконият медиҳад, дари айшу ишрати дунёро ба рӯяшон мекушояд. Вақто онҳо мебинанд, ки ҳама шароит барояшон муҳайёст ва дар ҳама кор ривочу равнақро мебинанд, шукронаи ин неъматҳо ва он ҷазои илоҳиро, ки барои онҳо пешбинӣ шудааст, фаромӯш мекунанд. Онҳо мебинанд, ки неъматҳоро пайи ҳам омада истодаанд, гумон мекунанд, ки онҳо хеле назди Аллоҳ таъоло қадри баланд доранд, ғофил аз он, ки ин ҳама фаровонӣ нишонаи дурӣ аз лутфу марҳамати Ҳақ таъоло мебошад. Ин аст истидроҷ барои шахсони кофир, мунофиқ ва дигар гунаҳгорон. Чунин мазмун дар ояти 44-уми сураи “Анъом” низ гузашт. Аз ҳамин чиҳат Аллоҳ таъоло дар ояти зер гуфтааст:

وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾

Ва умли́ лаҳум. Инна кайди́ матин. 183.

183. Ва онҳоро муҳлат медиҳем. Ҳаройина, тадбири пинҳони Ман маҳкам аст.

Оре! Шитобзадагӣ моли касест, ки ӯ қудрат надорад, метарсад, ки фурсат аз дасташ биравад, вале дар Аллоҳ таъоло чунин сифати нуқсон нест. Ӯ таъоло шахсони мункири оятҳои худро бо шитоб муҷозот намекунад, зеро Ӯ таъоло аз ҳеҷ чиз хавф надорад. Онҳоро муҳлат медиҳад, то дар ин байн ба худ оянд ва бедор шаванду гӯянд, ки биё бас акнун, ин қадар сол маъсият

кардем, ҳоло фурсат ғанимат аст, тавба кунему худро аз ҷумлаи бандагони солеҳ гардонем. Вақто ки онҳо ин фурсатро низ аз даст медиҳанд, Худованд онҳоро ногаҳон чунон мегирад, ки дигар ҳеҷ наметавонанд тавба кунанд, зеро тадбири Аллоҳ таъоло чунон пурзӯр аст, ки ҳеҷ касро қудрати фирор аз он нест. «Кайд» дар ин ҷо ба маънои тадбир аст. Неъматҳои фаровон дар зоҳир барои мункирон эҳсон аст, локин дар ҳақиқат барои онҳо хусрон аст.

Ояти зер фармудааст, ки мардум бояд дар шахсияти пайғамбаре, ки мардумро ба роҳи рост ҳидоят мекунад, тафаккур кунанд.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِّنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ

А-ва лам ятафаккару. Мā би соҳибихим-м мин ҷиннаҳ. Ин хува иллā назиру-м мубин. 184.

184. Оё андеша накарданд, ки ба ҳамнишини онҳо ҳеҷ девонагӣ нест? Нест ӯ, магар бимдиҳандаи ошкор.

Қатода ибни Дуъома гуфтааст, ки хабаре ба мо расидааст, ки шабе Расулulloҳ (с) болои кӯҳи Сафо шуда, ба сӯи қабिलाҳои араб ай қабилаи фалонӣ, ай бани фалонӣ гуфта, ҳар қабиларо бо номи сардори худ нидо карданд. Чун онҳо ҳозир шуданд, аз воқеаҳо ва азобҳои ояндае, ки барои онҳо муқаррар шудааст, биму тарс доданд. Дар ин асно яке аз сардорони онҳо гуфт: “Ин ҳамнишини шумо девона шудааст, ки хоб намекунаду то субҳ дод мезанад.” Дар ҳамин асно Аллоҳ таъоло ин оятро нозил кард ва ба тарафдории Набии Худ (с) гуфт, ки ай мардум, андеша кунед, ин ҳамнишини шумо девона нест. Балки ӯ ҳақ асту Расули Аллоҳ (с) аст, мардумро ба сӯи ҳақ меҳонад.

Хулоса, дар асри Расулulloҳ (с) шахсоне, ки ба оятҳои Аллоҳ таъоло бовар надоштанд, барои мардумро аз роҳи ҳақиқат боз гардонидан ҳамеша алайҳи Расулulloҳ (с) мубориза мебуданд. Гоҳе ӯро девона мегуфтанд, гоҳе соҳир. Онҳо бо ҳам мегуфтанд: “Оё намебинед суханҳои ӯ монанди сухани шахси оддӣ нест” ва ғайра. Ҳол он ки қурайшзодагон ҳамнишини ӯ буданд, аз фаросату одобу сухани ӯ огоҳ буданд, ҳатто аз ҳамдигар пинҳон шабона то масофаи овозраси Расулulloҳ (с) меомаданд, тиловати ӯро мешуниданд, мефаҳмиданд, ки аз овардани чунин суханҳо инсон оқиз аст, бо вучуди ин барои он, ки обрӯ аз дасташон наравад,

Расулulloҳ (с)-ро бе ягон андеша девона мегуфтанд. Онҳо бояд меандешиданд, ки шахсе, ки сифати воле дошт ва худашон ўро Муҳаммадамин мегуфтанд, акнун, ки ба синни чиҳилсолагӣ расидааст, ақлу фаросати ў пурратар шудааст, вақто ки суханҳои Аллоҳро ба онҳо мерасонад, чаро ў девона будааст? Асло ў девона ва ё таъсири ҷин дар ў нест. Ў танҳо вазифаи худро иҷро мекард, мардумро огоҳ месохт, ки роҳи Худошиносӣ на он роҳест, ки мушрикҳо ихтиёр карданд. Чунин мазмунро дар ояти 46-уми сураи “Сабо” ва ояти 22-юми сураи “Таквир” мушоҳида кардан мумкин.

أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ

عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجْلُهُمْ ۖ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾

**А-ва лам янъзуру фӣ малакути-с самавати ва-л-арзи ва
ма халақаллоҳу мин шай-и-в ва ан ъасә ай якуна
қадиқтараба ачалухум. Фа би аййи ҳадиҷиҳ баъдаху
юьминун. 185.**

185. Оё дар подшоҳии Аллоҳ, ки дар осмонҳо ва Замин аст ва дар он ҷӣ Худо аз ҳар чиз пайдо кардааст ва дар он, ки шояд аҷали онҳо наздик шуда бошад, назар накарданд? Пас, ба кадом сухан баъди Қуръон имон хоҳанд овард?!

Агар амиқтар ба мазмуни ояти мазкур назар шавад, Аллоҳ таъоло аз ҷаҳор тараф роҳи фирорро барои мушрикони банд сохтааст. Якум, Худованд онҳоро водор сохтааст, ки бояд онҳо бидонанд, ки ин ақлу фаросати бесобиқае, ки дар Расулulloҳ (с) аст, дар ҳеҷ нафар аз ҳамасрони ў (с) нест. Набояд ба иттиҳоме, ки ў(с) девона аст, аз даъвати ў(с) фирор кунанд. Дувум, онҳоро ба сӯйи низоми офариниши махлуқоти худ рӯ ба рӯ месозад, то онҳо бидонанд, ки ҳеҷ махлуқ, ҳатто майдатарини онҳо беҳадаф халқ нашудааст. Сеюм, Худованд онҳоро хабардор кардааст, ки ин зиндагонии онҳо зудгузар аст, ҳар гуна баҳонаҷӯӣ накарда, ҳар чи зудтар дар пайи ислоҳи худ шаванд. Чаҳорум, Худованд хабар додааст, ки агар онҳо ба ин китоби ошкоро, яъне Қуръон имон наоранд, дар оянда ба ҳеҷ чиз имон нахоҳанд овард, зеро баъд аз Қуръон то қиёмат дигар ҳеҷ китоби Илоҳи нозил намешавад. Ба ҳар сурат, валлоҳу аълам, Аллоҳ таъоло дар ин оят шахсонеро, ки

такзибкунандаи оятҳои Парвардигоранд, бори дигар сарзаниш намуда, дар ҳазар кунонида, гуфтааст, ки ин дурӯғҳисобандагони оятҳои Парвардигор чаро дар малакути осмонҳо, Офтоб, Моҳтоб, ситорагон ва Замину он чи дар онҳост, ҳатто дар майдатарин махлуқоти онҳо нигариста, фикру андеша намекунанд, то барои онҳо далел шавад ва бидонанд, ки холиқу соҳиби ин ҳама Зотест, ки чизе ба ӯ монанд нест? Оё ин ҳама бар ваҳдонияти Аллоҳ таъоло далел шуда наметавонад, то бидонанд, ки ибодат холис барои ӯст ва ба Расули ӯ (с) имон оранду аз бутпарастӣ даст кашанд? Ва то бидонанд, ки ин олам бо ин низоми ҳайратангези худ бе ҳадаф офарида нашудааст! Онҳо чаро андеша намекунанд, то бидонанд, ки даъвати Пайғамбари ӯ (с) ҳадафест барои тарбият ва комил сохтани инсонҳо? Агар имрӯз имон наоранд, даъвати пайғамбари Аллоҳро напазиранд ва Қуръонро, ки бар ӯ (с) нозил шудааст, қабул накунанду ба он имон наоранд, пас кадом сухане ҳаст, ки болотар аз Қуръон бошаду ба он имон оранд? Мумкин аст, ки умрашон ба охир расида бошад, ногаҳон онҳо дар ҳоли кофирию беимонӣ муранду ба сӯйи Ҷаҳаннам раҳсипор шаванд, дигар чи кор карда метавонанд? Дар сифати ин гуна шахсон сухани асосӣ, чуноне ки дар ояти зер ишора шудааст, ин аст, ки Худованд касеро гумроҳ кунад, бо ҳеҷ ҳила ӯро ба роҳи рост ҳидоят карда намешавад.

مَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

Ма-й юзлилиллаҳу фа ла ҳади́я лаҳ. Ва язарухум фи тугйāниҳим яъмахун. 186.

186. Ҳар киро Аллоҳ гумроҳ созад, пас ҳеҷ роҳнамое ӯро нест. Ва онҳоро Аллоҳ дар гумроҳияшон саргардон мегузорад.

Оре! Ҳидоят ва гумроҳӣ ҳарду агарчи дар ихтиёри Парвардигор қарор дошта бошанд ҳам, локин Худованд ҳеҷ касро иҷборан (маҷбуран) гумроҳ намесозад. Аллоҳ таъоло бо илми азалии Худ медонист, ки банда кадом роҳро ихтиёр мекунад, ҳамон роҳро барои ӯ тақдир кард. Агар касеро Аллоҳ таъоло дар тақдираш гумроҳӣ навишта бошад, ҳеҷ ҳидоятгаре, ҳатто пайғамбар ҳам, ӯро ҳидоят карда наметавонад. Аз эҳтимол дур нест, ки аз рӯи гумроҳӣ шахсе ҳатто пайғамбарро девона гӯяд ва як умр аз ҳидоят рӯйгардону дар куфру гумроҳӣ саргардон монад.

Чунин мазмун дар ояти 41-уми сураи “Моида” гузашт ва дар ояти 101-уми сураи “Юнус” (а), иншоаллоҳ, бори дигар эзоҳ меёбад. Сабаби ин ҳама ҳайронӣ ва гумроҳӣ итоъат накардан ба Аллоҳ ва расули Ӯст. Чуноне ки ояти зер ишора дорад, гӯё чунин шахс ҳамаро медонаду мефаҳмад ва боз аз замони вуқӯи қиёмат савол мекунад.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَلُهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا
لَوْحَتَهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمُ إِلَّا بَغْتَةً
يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

Яс-алӯнака ъани-с-сāъати аййāна мурсāхā. Қул иннамā ъилмухā ъинда Раббӯ. Лā ючаллӯхā ли вақтихā иллā Хӯ. Ъақулат фи-с-самāвāти ва-л арз. Лā таътикум иллā бағтаҳ. Яс-алӯнака ка аннака ҳафийюн ъанхā. Қул иннамā ъилмухā ъиндаллоҳи ва лāкинна аксара-н-нāси лā яъламӯн.187.

187. Туро аз кай барпо шудани қиёмат савол мекунанд, бигӯ: «Ин асту ҷуз ин дигар сухани ҳаққе нест, ки илми вуқӯи қиёмат танҳо назди Парвардигори ман аст. Ҳеҷ кас надида наёрад ўро дар вақташ, магар Ӯ». Донистани вуқӯи қиёмат дар осмонҳо ва Замин гарон шудааст. Он ба шумо наояд, магар ногаҳон. Чунон туро мепурсанд, ки гӯё ту аз вуқӯи он бохабар ҳастӣ. Бигӯ: «Ҷуз ин нест, ки илми вуқӯи қиёмат назди Худост, валекин аксари мардум намедонанд».

Баъзе аз муфасссирҳо сабаби нузули ояти мазкурро дар шаъни ду нафар аз Қурайшиҳо бо номи Ҳамол ибни Абиқушайр ва Символ ибни Зайд донистаанд, ки онҳо аз Расулulloҳ (с) пурсиданд, ки агар ту, чуноне ки худ мегӯӣ, пайғамбар бошӣ, ба мо бигӯ, ки қиёмат кай барпо мешавад, то мо донем? Ҳамоно ояти мазкурро Аллоҳ таъоло ба Расули Худ (с) нозил кард ва дар он ба ӯ (с) дастур дод, ки агар туро, хоҳ аз яҳудиҳо ва хоҳ аз қурайшиҳо,

касе пурсад, ки Худованд кадом вақт қиёматро барпо мекунад, ту дар посух ба ӯ бигӯ, ки кадом вақт барпо шудани қиёматро ба ғайри Аллоҳ таъоло на фариштаи муқаррабе медонад, на пайғамбаре. Илми барпо шудани қиёмат танҳо назди Парвардигор аст. Ҳеҷ кас наметавонад пардаи ғайбиро канор зада, ошкоро ва аниқ гӯяд, ки фалон вақт қиёмат воқеъ мешавад. Рух додани қиёмат бар осмонҳо ва Замин хеле сангин тамом мешавад. Ҳама падидаҳои ҳастӣ аз ҳам мерезанд. Офтоб хомӯшу Моҳ торик, ситораҳо бедурахшу кӯҳҳо мисли ғубор муталошӣ дар парвоз шуда, тарҳи ҷаҳони нава рехта мешавад. Оре! Чунин саволҳо аз шахсоне пайдо мешавад, ки онҳо омадани рӯзи қиёматро бовар надоранд. Ҳамчунин дар ояти 28-уми сураи “Ёсин”, оёти 25-26-уми сураи “Мулк” ва дар ояти 18-уми сураи “Шуро” меояд, ки мушрикони аз рӯи шакку гумроҳӣ Расулulloҳ (с)-ро мепурсиданд, ки агар ту ростгӯ бошӣ, ин ваъдаи додагии ту кай меояд? Хулоса, шахси масъул агар пайғамбари Аллоҳ набошад, дар посухи ин гуна саволҳо бо васвасаи нафс итоъат карда, ҷавобҳои ҳархела додана мумкин, локин ин сифати пайғамбари барҳақ аст, ки мегӯяд омадани қиёматро ман намедонам, Аллоҳ медонад.

Бори дигар Аллоҳ таъоло дар давоми ояти мазкур мегӯяд, ки чунон аз ту савол мекунанд, ки гӯё ту аз замони омадани қиёмат бохабарӣ. Боз ба онҳо дар посух бигӯ, ки дониستاني вақти ин гуна ҳодиса хоси Парвардигор аст, вале бештари мардум инро намедонад. Акнун сифати банда он аст, ки доимо дар интизори ногаҳон омадани қиёмат бошад, ҳар лаҳза худро омода созаду донад, ки илми қорҳои ғайб, ки панҷ намуданд ва яке аз онҳо вақти барпо шудани қиёмат аст, ҷуз Худо касе намедонад.

Аллоҳ таъоло дар ояти зер таълими бо мушрикони чи гуна сухан гуфтанро ба Расули Худ (с) давом додааст.

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ

الْغَيْبِ لَا سَتَكُنْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ

وَنَشِيرٌ لِّلْقَوْمِ يُؤْمِنُونَ

Қул лã амлику ли нафси нафъа-в ва лã ẓарран иллã мã шãаллоҳ. Ва лав кунту аъламу-л-ғайба ластакшарту мина-л-хайри ва мã массания-с-сўъ. Ин ана иллã назìру-в ва башìру-л ли қавми-й юьминун. 188.

188. Бигӯ: «Ман барои худ суде ё зиёнеро молик нестам, магар он чи Аллоҳ хостааст. Ва агар будам, ки ғайбро медонистам, ҳаройина, бисёр манфиати фаровонеро ҷамъ мекардам ва ба ман ҳеҷ бадие намерасид. Нестам ман, магар барои гурӯҳе ки имон меоваранд, бимдиҳанда ва муждадиҳанда!».

Аллоҳ таъоло чандин амрҳоро чун таъкиди мазмуни ояти қаблӣ фарз гардонид ба Расули Худ (с) дар ин оят супориш додааст, ки ту аз меъёри тавоноии худ ба он саволкунандаҳои вуқӯи қиёмат хабар деҳ. Ба онҳо гӯй, ки ман аз илми ғайб онеро медонам, ки Худованд ба ман дононда бошад. Ман худ илми ғайб (оянда)-ро намедонам. Ҳатто ман соҳиби ғайба ва зиёни худ нестам. Ин ҳама суду зиён аз ҷониби Аллоҳ таъолост. Ман имконият надорам ҳатто ба худ ғайба ва ё зараре расонам. Расидани ин ҳама ба хости Худо вобастааст. Ҳатто хоҳиши ман ҳам, бе хоҳиши Ӯ таъоло иҷро намешавад. Агар ман илми ғайб (оянда)-ро медонистам, барои худ чунон манфиатҳои фаровонро ҷамъ месохтам, ки дигар ҳеҷ зиёну зараре ба ман намерасид.

Хулоса, Расулulloҳ (с) амри Аллоҳро лаббайк гуфта, ба он мушрикони гуфт, ки ман илми ғайбро намедонам ва агар медонистам, худро аз ҳар гуна зиёну заҳмат ва нохушию осебҳое, ки ба ман мерасад, нигоҳ медоштам. Вазифа ва хизмати ман барои касоне, ки дар куфру исёнанд, ба ғайр аз огоҳ сохтан ва барои касоне, ки имон доранд амалҳои солеҳро анҷом медиҳанд, ба ғайр аз мужда додан кори дигаре нест. Маънои ояти мазкур дигар эҳтимолро дорад, локин муфасссирон эзоҳи баён шударо беҳтарин эзоҳ гуфтаанд. Валлоҳу аълам.

Ояти зер бо дигар далелҳо мардумро ба сӯйи тавҳид меҳонад:

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا

فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ ۖ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَا اللَّهَ

رَبُّهُمَا لَيْنٌ ءَاتَيْنَا صَلَاحًا لَّنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ

✽ **Ҳува-л-лазӣ халақакум-м мин-н нафси-в вāҳидати-в ва ҷаъала минҳā завҷаҳā ли яскуна илайҳā. Фа ламмā тағашшāҳā ҳамалат ҳамлан ҳафӣфан̄ фа маррат бих. Фа ламмā асқала-д даъаваллоҳа Раббаҳумā ла ин āтайтанā солиҳа-л ла нақунанна мина-ш-шāқирин. 189.**

189. Ёст, ки пайдо кард шуморо аз як тан ва биёфарид аз вай чуфти ўро, то бо ў ором гирад. Пас, вақто ки Одам бо ў омезиш кард, бори сабукро бордор шуд, пас муддате ба он омадурафт кард. Пас, вақто ки (Ҳавво) ба он гаронбор шуд, онҳо Аллоҳ-Парвардигорашонро бихонданд: «Агар моро фарзанди солеҳ бидиҳӣ, ҳаройина, аз ҷумлаи шукркунандагон бошем!».

Баъзе паҳлуҳои ояти мазкурро, чуноне ки Ибни Касир дар тафсири худ ишора кардааст, дар ояти якуми сураи “Нисо”, ояти 13-уми сураи “Ҳучурот”, ояти 72-юми сураи “Наҳл”, ояти 21-уми сураи “Рум” ва аз дигар оятҳои Қуръони карим мушоҳида кардан мумкин аст. Ҳоло Аллоҳ таъоло дар ин оят огоҳ мекунонад, ки Аллоҳ таъоло Зотест, ки ҷамии мардумро аз як инсон, яъне аз Одам (а) офарид. Баъди муддате аз офаридани инсони аввал аз пайкари ў (а) модарамон Ҳавво, яъне ҳамсарашро падида овард. Чун Одам (а) Ҳавро дид, бо ў унс гирифт муҳаббат кард. Аз Аллоҳ таъоло пурсид, ки Ҳавро ба ў бахшад. Вақто ки Аллоҳ таъоло Ҳавро ба Одам (а) бахшид, бо Ҳавво омезиш кард, Ҳавво сабукакак обистан (ҳомила) шуд. Яъне дар аввал аз 40-рӯз то 120-рӯз нисбат ба давраҳои 9-моҳагӣ ҳеҷ дарду нороҳатиро дар худ ҳис намекард. Оҳиста-оҳиста то муддати 9-моҳ ва чанд рӯзе ҳамли ў ба воя мерасид, аммо вазнинии худро чандон намефаҳмид. Оре! Дар ҳақиқат барои занҳо ин гуна ба тадриҷ инкишоф ёфтани ҳамл ва дар худ сангиние ҳис накардан неъматест, ки аз модарон шукрона меҳаҷад.

Хулоса, то вақти вилодати ҳамл чун одат Ҳавво гаштугузор мекард ва ба анҷоми корҳои худ мепардохт. Вақто ки ҳамл дар моҳҳои охир афзоиш ёфт худро андаке сангин ҳис кард, ҳарду, яъне Одам (а) ва Ҳавво бо як орзу ва умед ба ҷониби Парвардигори хеш дуо карда гуфтанд, ки Парвардигоро, агар барои мо фарзандони солеҳ (шоиста) ва бо аъзои солим ато кунӣ, албатта,

дар баробари ин неъматӣ додаи Ту аз ҷумлаи шукркунандагон хоҳем буд.

فَلَمَّا آتٰتَهُمَا صٰلِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَآءَ فِيمَا آتٰتَهُمَا فَتَعٰلٰى اَللّٰهُ عَمَّا

يُشْرِكُوْنَ ﴿١٩٠﴾

Фа ламмā ātāхумā с̣олиҳā лаҳу шуракāа фӣ мā ātāхумā. Фатаъāлаллоҳу ӯаммā юшрикӯн. 190.

190. Пас, чун Аллоҳ онҳоро фарзанди шоиста дод, (фарзандон ё набегаони онҳо) барои Ӯ дар он чӣ онҳоро дода буд, шарикон муқаррар карданд. Ва Аллоҳ аз он чӣ шарик муқаррар мекунад, баландқадр аст.

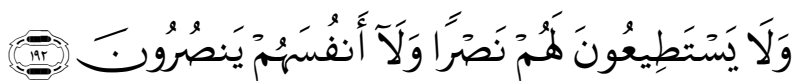
Баъзе аз муфасссирҳо дар шарҳи ояти мазкур ҳадисҳо ва ривоятҳои заъифро истифода бурдаанд. Ин гуна ҳадисҳо ва ривоятҳо исроилиёт (ҳадисҳои бо мақсади зараррасонӣ ба Ислом бофтаи олимони яҳуд) ном доранд. Дар натиҷа онҳо ба хулоса омадаанд, ки гӯё Одам (а) ба амалҳои ширк иҷозат дода бошад. Ин хулоса аслан нодуруст аст, зеро Одам (а) пайғамбари Аллоҳ аст ва ҳеҷ пайғамбаре, ҳеҷ гоҳ ба ширк иҷозат намода аст. Бинобар ин, Ибни Касир ин гуна ҳадисҳо ва ривоятҳоро заъиф шуморида, дар шарҳи маънои ояти мазкур, чуноне ки ҷузъи охири оят далолат мекунад, равиши Ҳасани Басриро маъқул дониста гуфтааст, ки аз тарзи суханронии оят бармеояд, ки дар ин ҷо мурод Одам (с) ва Ҳавво нестанд, балки муроди оят зуррияти Одам (а) аст, ки онҳо аз Аллоҳ фарзанди соқу саломат мепурсиданд. Чун Аллоҳ ба онҳо фарзанд диҳад, ба ҷои ин, ки Абдуллоҳ, Убайдуллоҳ ва амсоли он ном ниҳанд, баракс онҳоро назри бутҳо намуда, Абдулуззо, Абдулҳарис ва ғайра ном мениҳанд, ки ин тарз ном ниҳодан навъе аз ширк аст. Ҳол он ки Худованд аз ҳар чизе, ки мушрикони ба Аллоҳ нисбат медиҳанд, олӣ ва пок аст. Чуноне ки ояти зер таъкид мекунад, ин гуна амалҳои ношоиста ҳаргиз аз анбиё (а) пайдо нашудааст.

اٰیُّشُرْكُوْنَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلِقُوْنَ ﴿١٩١﴾

А-юшрикуна мā lā яхлуку шай-ав ва ҳум юхлақун. 191.

191. Оё шарик муқаррар мекунад чизеро, ки ҳеҷ чизеро офарида наметавонад ва ҳол он ки худӣ онҳоро офарида мешаванд -

Ояти мазкур сарзаниши шадид барои мушрикони буда, дар он фикру ақидаи ботили онҳоро баён шуда аст, ки чаро чизеро, ки бар пайдо кардани чизи дигаре асло қодир нест, ба Аллоҳ таъоло шарик меҳисобед? Ҳол он ки худӣ он (буто санам)-ро махлуқи Худоанд. Оре! Падару модар ё касоне, ки барои ба камолот расидани фарзанд дахлдоранд ва дигар чизро ҳам ва ҳам махлуқи Худо буда, ҳеҷ чизро офарида наметавонанд. Ба ҳар сурат онҳоро дар ҷалби нафъу дафъи зарар ба Аллоҳ шарик шуда наметавонанд. Ояти зер ин маъноро идома медиҳад:

**Ва лā ястатӣӯна лаҳум наъра-в ва лā анфусаҳум
янъсурӯн. 192.**

192. ва онҳоро на барои парастандагонӣ худ ёрӣ дода метавонанд ва на нафсҳои худашонро ёрӣ расонида метавонанд?

Аллоҳ таъоло дар ин оят аз қувват ва қудрати бутро хабар дода гуфтааст, ки он бутро, ки мушриқро мепарастанду номҳои фарзандони худро бо номҳои онҳоро изофа менамоянд ва ё назири онҳоро мекунад, бояд бидонанд, ки аз он бутро ҳеҷ вақт ёрие намерасад, ҳатто касе иродаи шикастани онҳоро кунад, чуноне ки Иброҳими Халилulloҳ (а) ин амалро иҷро карда буд, наметавонанд дар баробари ин мушкilot аз худ дифоъ кунанд. Пас чи гуна метавон аз онҳоро мурод талабид ё онҳоро дар коре шарикӣ Аллоҳ донист? Дар шарҳи ин мавзӯ дар дигар оятҳо, аз он ҷумла дар ояти 72-юми сураи «Ҳаҷ» омадааст, ки он бутро пашшаи рӯи худро ронда наметавонанд. Агар ҳамон бутро ҳамроҳи парастандагонашон ҷамъ карда шаванд, хурдтарин махлуқи Аллоҳ, яъне пашшаеро халқ карда наметавонад. Пас чи гуна аз онҳоро зиёну фоидаеро интизор шудан мумкин?

Дар ривоятҳо доири маънои ин оят омадааст, ки Муъоз ибни Амр ибни Ҷамуҳ ва Муъоз ибни Ҷабал (р) дар ҳолати ҷавонӣ Исломо қабул карда, ба шаҳри Мадина назди Расулulloҳ (с) омаданд. Онҳоро шабҳо пинҳонӣ дар кӯчаҳои Мадина гаштугузор мекарданд, бутҳои мушрикони мешикастанду ҳамчун ҳезум ба бевазанҳо медоданд. Амр ном сардори қавм бӯте дошт, ки онро

мепарастид ва онро доимо хушбӯй месохт. Шабе аз шабҳо омаданд, онро олонидаанду сарнагун ниҳоданд. Амр омад, бути худро дар чунин ҳолат дид, онро гирифт, шустушӯ кард, хушбӯй сохт ва ба ҷои худ ниҳод, назди он бут шамшере гузошта, ба вай гуфт: “Нусрат деҳ!” Ин амали онҳо ба такрор идома ёфт. Дар охир он бутро гирифтанду ҳамроҳи саги мурдае дар ресмони обкаш якҷо карда, дар ҷоҳе, ки он ҷо буд, овехтанд. Амр омад, ин ҳодисаро дид, фаҳмид, ки дини ботилеро пайравӣ кардааст. Баъд аз он ӯ қасам хӯрда гуфт: «Валлоҳи, агар ту Худое, ки сазовори парастии мебудӣ, лоақал аз худ дифоъ мекардӣ ва бо саги мурда ҳамроҳиш якҷо намешудӣ!» Баъд аз он ӯ Ислом овард ва исломи худро бисёр хуб ба роҳ монд. Ӯ (р) дар ғазои Уҳуд шаҳид шуд ва Ҷаннати фирдавс маъвои ӯ (р) гардид. Барои фикри худро пурра сохтан метавонед ба тафсири ояти зер ва ояти 43-юми сураи “Марям” муроҷиат намоед ва оятҳои ба ин оят монандро мутолиа кунед!

وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ

أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾

**Ва ин тадъухум ила-л ҳудā лā яттабиъукум. Савъун
ъалайкум адаъавтумухум ам айтум сōмитун. 193.**

193. Ва агар бутонро ба сӯйи ҳидоят бихонед, шуморо пайравӣ накунад. Барои шумо баробар аст, чи онҳоро даъват кунед ё шумо хомӯш бошед.

Ояти қаблӣ ва ин оят барои мушрикони хитоб буда, фармудааст, ки бояд мушрикони ақлу ҳушашонро ба кор баранд, ки онҳо чизеро парастада истодаанд, ки бо дасти худ онҳоро сохтаанд. Оё Худо зотест, ки ӯро махлуқ бо дасти худ бисозад? Агар шумо бутҳоро ба роҳи рушду ҳидоят фаро хонед (яъне, даъват кунед) ҳам, аз шумо пайравӣ намекунад, зеро онҳо ҷисми бечон буда, ақлу шуур надоранд. Вақто ки шуморо намешунаванд, чи гуна онҳо метавонанд шуморо ҳидоят кунанд, ё нафъе ба шумо расонанд ва ё зарареро аз шумо дафъ кунанд? Як мисол. Дар ояти 43-юми сураи «Марям» дар васфи Иброҳими Халилуллоҳ (а)

омадааст, ки чун падари худро бутпараст ёфт, ба ӯ гуфт: “Эй падари ман, чаро чизеро мепарастӣ, ки вай намешунавад ва намебинад ва аз ту чизеро бе ҳоҷат намегардонад?” Ояти зер, валлоҳу аълам, идомаи ояти қаблист:

إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادُ أَمْثَالِكُمْ فَأَدْعُوهُمْ

فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾

**Инна-л лази́на тадъуна ми́н дуниллаҳи ъибādун
амс̣āлукум. Фадъуҳум фалястаҷибӯ лакум ин кунтум
содиқин. 194.**

**194. Ҳаройина, касонеро, ки ба ғайри Худо меҳонед, монанди шумо
бандагонанд. Пас, бихонед онҳоро, пас, агар аз ростгӯён ҳастед,
бояд дуои шуморо қабул кунанд!**

Аллоҳ таъоло дар ин оят барои сархаму оқиз шудани шахсони мушрик гуфтааст, ки он чизҳое, ки мушрикон Аллоҳ гуфта мепарастанд, Аллоҳ нестанд, балки онҳо низ, мисли худашон банда (махлуқ)-и Худоанд. Онҳо ба ҳеҷ сурат Худо шуда наметавонанд, балки инсоне, ки мебинаду мешунавад ва ҳис мекунад, аз онҳо комилтар аст. Зеро ҳеҷ кадоми ин сифатҳо дар бутҳо дида намешавад.

Дар ҷумлаи охир Аллоҳ таъоло бори дигар мушрикҳоро оқизтар гардонида, амр мекунад, ки агар шумо ростгӯ бошед, барои ҷалби манфиат ва дафъи зарар назди бутҳо илтиҷо кунед, то ба фарёди шумо, агар зинда бошанд, расанд! Оре! Амали касоне, ки бутпарастӣ мекунанд, маънои онро дорад, ки онҳо Аллоҳи ягонро ибодат накарда, балки назди махлуқи мисли худашон ва ё аз худашон ҳам камтар сар ҳам кардаанд. Онҳо чи хел Худо ё шарики Худо шуда метавонанд, ки агар нидо карда шаванд, ҳарфе ҳам ҷавоб гардонида наметавонанд? Оятҳои зер ин муқаддимаро идома медиҳанд:

أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ

يُبَصِّرُونَ هَآءَ أَمَّ لَهُمْ ءَاذَانُ يَسْمَعُونَ هَآءَ قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ

كِيدُونَ فَلَا تَنْظُرُونَ ﴿١٩٥﴾

**А-лаҳум арчулу-й ямшӯна бихā. Ам лаҳум айди-й
ябтишӯна бихā. Ам лаҳум аъюну-й юбсируна бихā. Ам
лаҳум āzāну-й ясмаъӯна бихā. Қулидъу шуракāакум
сумма кидӯни фа лā туңзирӯн. 195.**

**195. Оё бутонро пойҳое ҳаст, ки бо он роҳ мераванд? Оё онҳоро
дастҳост, ки ба он мегиранд? Оё онҳоро чашиҳост, ки ба он
мебинанд? Оё онҳоро гӯиҳост, ки ба он мешунаванд? Бигӯ:
«Шарикони худро бихонед, баъд аз он бар зидди ман ҳила ва
найрангҳо кунед ва маро ҳеч муҳлат мадиҳед!**

Дар ин оят барои мушрикон мисли ояти қаблӣ пайи ҳам
чандин сарзаниши дилқўбкунанда омада, ба онҳо хитоб шудааст,
ки оё он бутҳое, ки шумо мепарастед ва онҳоро шарики Худои
субҳон қарор додед, лоақал мисли шумо дасту пой доранд, то
касоро, ки меҳоҳад онҳоро шиканад, дастгир кунанду бизананд?
Оё онҳо мисли шумо чашм доранд, то чизеро бинанд? Оё он
беҳиссиётҳо гӯше доранд, то овозеро бишунаванд? Оё онҳо чунон
заъиф нестанд, ки ҳатто дар ҷобаҷогузориҳои худ ба ёрдами касе
муҳтоҷанд? Пас чи гуна барои инсон, ки дар шарафу эҳсос аз
онҳо зиёду болост, яъне мебинаду мешунавад ва роҳ мераваду
чизеро ба даст гирифта метавонад, лоиқ аст, ба ибодати чизи
пасттар аз худ машғул шавад? Оё ин нишонаи ҷоҳилии чунин
инсон нест?

Ҳасан, валлоҳу аълам, Ҳасани Басрӣ бошад, дар шаъни
нузули ҷумлаи охири ояти мазкур гуфтааст, ки вақто ки мушрикон
Расулulloҳ (с)-ро аз бутҳояшон тарсониданд, Аллоҳ таъоло
фармуд, ки ба он мушрикон бигӯ, ки ай мушрикони бутпараст, ман
ба иззати нафси шумо ва он маъбудоне, ки дар ҷалби манфиату
дафъи зарар шумо онҳоро шарики Аллоҳ медонед, расидам, агар
ман дурӯғ мегуфта бошам, чаро онҳо ба ман ғзаб намеkunанд? Ин
саволи аввал буд, саволи дувум: Шумо метавонед ҳамроҳи онҳо
бе ягон муҳлату таъхир даст ба дасти ҳамдигар диҳед ва чи макру
ҳилае, ки метавонед алайҳи ман анҷом диҳед, то бубинем, оё ягон
зиёну газанде ба ман расонида метавонед?

Хулоса, бо ин гуна саволҳои дилқӯбкунанда Аллоҳ таъоло оқизи хушҳои ботили мушрикони дар ояти мазкур ошкоро баён кард.

إِنَّ وَلِيََّ اللَّهِ الَّذِي نَزَلَ الْكِتَابُ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿١٩٦﴾

**Инна валийи яллоҳу-л-лазӣ наззала-л-китаб.
Ва Ҳува ятавалла-с-солиҳин. 196.**

**196. Ҳаройина, ҳимояткунандаи ман он Аллоҳест, ки Китобро
фуруд овард ва Ӯ некӯкорони корсоӣ мекунад.**

Вақто ки Расулulloҳ (с) ба мушрикон гуфт, ки на шумо ва на бутҳоятон хурдтарин газандеро наметавонед ба ман расонед, далелу таъғоҳаш ин оят аст. Дар он Аллоҳ таъоло бо забони Ҳабиби Худ (с) гуфтааст, ки дӯсту сарпарасту таъғоҳу корсои ман, бе ягон шакку шубҳа, Худоест, ки ин китоби осмониро барои ман нозил кардааст. Пас чи гуна аз бутҳои шумо, ки дорои сифати кифоякунандаи худ нестанд, дар ҳарос бошам? Ҳол он ки Ӯ таъоло дӯсту корсо ва ҳимоятгару нусратдиҳандаи тамоми шахсони нақӯкор аст ва ҳама шахсони нақӯкор зери партави лутфу инояташ қарор доранд.

Ояти зер ҳамчун таъкид далелест бар ботил будани амалҳои бутпарастон!

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ نَصَرَكُمْ وَلَا أَنْفُسَهُمْ

يَنْصُرُونَ ﴿١٩٧﴾

**Ва-л-лазӣна тадъуна мин дӯниҳи лā ястатӣъуна
насракум ва лā анфусаҳум янсурун. 197.**

**197. Ва касонери, ки ба гайри Аллоҳ ибодат мекунад, на шуморо
ёрӣ дода метавонанд ва на худро ёрӣ медиҳанд.**

وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَسْمَعُوا وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا

يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

**Ва и^н та^дъу^хум ила-л-ху^да^л л^а ясма^ъу. Ва таро^хум
я^нъуру^на илайка ва хум л^а юбсиру^н. 198.**

**198. Ва агар онҳоро ба сӯйи роҳи рост бихонед, намешунаванд».
Ва ту бутонро мебинӣ, ки ба сӯйи ту менигаранд ва ҳол он ки
онҳо ҳеҷ намебинанд.**

Одат ва ҳунари мушрикони мисли имрӯза чунин буд, ки бутҳои худро ба шакли одамӣ ё ягон ҳайвоне, ки дорои даст, пой, гӯш, сар, чашм аст, месохтанд. Хулоса, онҳоро хеле моҳирона дуруст мекарданд, ки аз ҳар ноҳияе ба онҳо назар шавад, мебинӣ, ки гӯё онҳо ба ту нигоҳ доранд. Локин онҳо дар асл ба ғайри як сурат ё як ҷимоди бечон чизи дигаре нестанд. Зеро онҳо наметавонистанд чизеро гиранд, роҳ раванд ё чизеро бинанд. Тақрори ҷузъи ояти 193-ум дар ин оят, валлоҳу аълам, барои таъкид аст. Яъне Аллоҳ таъоло бори дигар барои радди ақидаи дар бораи бутон доштаи мушрикони дар ин оят фармудааст, ки он чизҳое, ки шумо мепарастед, дар назди онҳо барои иҷрои мақсадҳои хеш илтиҷо мекунад, наметавонанд барои шумо дасти ёрӣ дароз кунанд. Онҳо ҳатто аз худашон дифоъ карда наметавонанд, зеро онҳо як чизи бе рӯҳ буда, дар онҳо қувваи ақл ва дигар сифатҳои лозимӣ нест. Онҳо ҳеҷ нафъу зараре барои шумо расонида наметавонанд, агар аз онҳо роҳи рушду ҳидоятро пурсон шавӣ, ёрдам як тараф истад, ҳатто овози шуморо намешунаванд, зеро онҳо зинда нестанд. Агар ба сӯйи онҳо назар кунӣ, мебинӣ, ки гӯё онҳо зиндаанду ба сӯйи шумо назар доранд. На! Онҳоро суратсозҳо чунин сурат бастаанд. Агар тамоми навъи ибодатҳо назди он иҷро шавад ҳам, ҳеҷ вақт ибодаткунандаҳои худро намебинанд, чунки онҳо ҳаёт надоранд. Пас ба кадом фикр мушрикҳо онҳоро ҳоҷатбарори худ меҳисобанд? Бо навъи ибодатҳо ба атрофи онҳо ҷамъ мешаванд ва худро шахсони наздики онҳо мешуморанд? Оятҳои зер барои муъмин ва мусалмонҳо дастуроти Илоҳиро баён мекунанд.

حُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

**Хузи-л-ъафва ваъмур би-л-ъурфи ва аъриъ њани-л-
ҷаҳилин. 199.**

**199. Гузашткарданро одат кун ва ба кори писандида бифармо ва
аз нодонҳо рӯй гардон!**

Дар ин оят барои шахсоне, ки роҳбар ва пешвои мардуманд, бо таври фишурда як дарси ибратангез аст. Бояд аз мазмуни ин оят панд гиранд. Яъне Аллоҳ таъоло дар нахустин ҷумлаи ин оят Пайғамбар (с) -ро ба макорими ахлоқ (рафтори писандида) амр намуда, фармудааст, ки дар вақти бо мардум муомила кардан, агар ҳадафи тухмати шахсони ҷоҳилу мутаасиб қарор гири ҳам, гузашт (афв)-ро пешаи худ соз ва ба онҳо саҳтгирӣ нақун, бо онҳо дар мадуро бош. Агар узре пешниҳод кунанд, узрашонро бипазир. Барои онҳо осонгир бошу аз хатоҳои онҳо ҷашм пӯш. Онҳоро мувофиқи ақлу хирадашон ба корҳои нек ва ба роҳҳои худошиносӣ дастур деҳ. Онҳоро амр ба маъруф кун ва аз ҷоҳилон рӯйгардон бош. Яъне мисли бадахлоқии ҷоҳилон бо онҳо рафтор нақун, балки аз худ ба онҳо ҳалимӣ нишон деҳ. То оташи хашму ғазаби онҳо фуру нишинад. Дар шарҳи ояти мазкур ҳадисеро аз Юнус ва Сафвон ибни Уйайната ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) Ҷабраил (а)-ро аз мазмуни ин оят пурсид, ки маънои ин оят чист? Ҷабраил (а) дар посух гуфт: “Аллоҳ таъоло туро амр мекунад, ки касе туро зулм кард, аз (гуноҳи) ӯ гузашт кун, ба ту чизе надихад, ту ба ӯ бидеҳ. Агар хешовандон ба ту силаи раҳм нақунанд, ту силаи раҳмро аз онҳо қанда нақун!”

Мақсад аз рӯй гардонидан аз золимон он нест, ки шахсе аз фаҳмидани ҳақ дур монад, ӯро нафаҳмонанд ва ё шахси мусалмон ваҳдонияти Аллоҳ таъолоро инкор кунад кофир шавад, гузашт карду ӯро бахшид. Ин маъно дар дигар оятҳои Қуръонӣ, иншоаллоҳ, эзоҳ меёбад.

وَأِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Ва имма янзаганнака мина-ш-шайтони назғун фастаъиз биллаҳ. Иннаҳу Самӣъун Ёалӣм. 200.

200. Ва агар аз ҷониби Шайтон хатаре туро васваса кунад, пас, ба Аллоҳ паноҳ талаб кун. Харойина, Ё шунаво ва доност.

Калимаи «назғ» ба маънои васваса кардан ба фасод ё миёни ду кас фасод афгандан аст. Яъне Аллоҳ таъоло дар ин оят Пайғамбари акрам (с) ва ҳамаро дастур додааст, ки дар вақти гуфтушунид ва гирудор бо ҷоҳилон, (аз онҳо ҳар нохушӣ сар заданаш мумкин асту кори басо мушқил аст) мабодо ягон амале аз онҳо содир шавад, ки мувофиқи табъи дили ту набошаду сабаби

васвасаи шайтон шавад, дарҳол аз Аллоҳ таъоло бо илтиҷо паноҳ бичӯ, худро ба ӯ супор ва аз ӯ мадад бихоҳ. Зеро ӯ таъоло илтиҷову сухани туро мешунавад ва аз сирҳои ту бохабар асту васвасаҳои шайтониро медонад. Ӯ худ ҳисобу китоби ин гуна корҳоро мекунад. Оре! Дар ояти мазкур чаҳорумин вазифа барои шахсоне, ки роҳбаранд, баён шудааст. Зеро сари роҳи чунин шахсон ҳамвора манбаъи васвасаҳои шайтонӣ мисли вазифаи баланд, шуҳрат, сарватмандӣ, шахватронӣ ва амсоли онҳо истодааст. Шайтон ё инсонҳои шайтонсифат доимо мекушанд онҳоро бо воситаи ин гуна роҳҳо васваса кунанду гумроҳ созанд. Дастури ояти мазкур, чуноне ки тарҷима шуд, давои ин гуна бемориҳост. Эзоҳи ояти мазкур биъайниҳи дар сураи “Фуссилат”, ояти 36-ум омадааст.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَٰئِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا

هُم مُّبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾

Инна-л-лазӣна-т-тақав изā массаҳум тӯифу-м мина-ш-шайтони тазақкару фа изāҳум-м мубсирун. 201.

201. Ҳаройина, касоне, ки парҳезгоранд, чун аз шайтон онҳоро васвасае бирасад, Худоро ёд мекунанд, пас, ногаҳон онҳо (роҳи ростро) бинандагон бошанд.

Ояти мазкур роҳи ғалаба бар васвасаҳои шайтонро баён намуда фармудааст, ки шахсоне, ки дар худ ҳазинаи тақво (тарс аз Худо)-ро фароҳам сохтаанд, ҳангоме ки васвасаҳои шайтонӣ атрофи онҳоро ихота кунад, дар фикри оқибати шуми гуноҳ ва подоши дардноки он мешаванд, Аллоҳ ва неъматҳои Ӯро ёдоварӣ мекунанд, дар натиҷа ин тирагиҳо ва васвосҳои шайтонӣ аз дили онҳо канор мераванд. Яъне инсон метавонад бо нерӯи зикри Аллоҳ худро аз кори гуноҳ як сӯ кашад ва ба таври ошкор роҳи ҳақро бинад. Ин аст сифати шахсони худотарс, ки ҳар чи Аллоҳ амр кардааст, итоъат кардаанд ва аз ҳар чи Аллоҳ наҳй кардааст, бозистодаанд. Оре! Бо зикри Аллоҳ машғул шудан бисёр аслиҳаи боваринокест алайҳи васвасаҳои шайтонӣ. Зикри Аллоҳ манбаи илм, маърифат буда, чашми инсонро кушода мегардонад. Парвардигоро, аз тақвои Худ моро чунон сарватманд

гардон, ки вақте васвасаҳои шайтонӣ моро ихота кардаанд, ба зикри худат машғул шавем ва ин тирагиҳо аз дили мо дур шаваду роҳи ҳақро ошкоро бинему онро ихтиёр кунем!

Аммо аҳволи бародарҳои шайтон, чуноне ки ояти зер ишора мекунад, дигар аст.

وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّوهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾

Ва ихвāнуҳум ямуддӯнаҳум фи-л-ғайи с̣умма лā юқсирӯн.202.

202. Ва бародарони кофирон (шайтонҳо) онҳоро дар гумроҳӣ мекашанд, ҳаргиз кӯтоҳӣ намекунанд.

Тамоси шайтон ба муттақиён (парҳезгорон) маҳол нест, локин чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, хусусияти худотарсон аст, ки аз иғвои шайтон ба таври доимӣ дар ғафлат нестанд. Агар ғафлате ба онҳо ворид шавад ҳам, бе фосила бедору ҳушёр мешаванд ва Худоро ёд мекунанд. Ин ғафлатзадагиро бо зикру тавбаву надомат аз худ дур месозанд. Локин на ҳама инсонҳо дорои чунин сифатанд, балки шахсоне ҳастанд, ки хусусан шахсони кофиру фочир бародари шайтонанд. Шайтон метавонад пайваста ва бераҳмона дар гумроҳ сохтани онҳо кӯтоҳӣ накарда, онҳоро дар ғафлат бикашонаду гумроҳ созад ва онҳо бо ғурури худ як зарра бандагии Аллоҳро ба ҷо наоварда, доимо аз Пайғамбар (с) муъҷизаҳо талаб кунанду бо ҳамин гарданкашӣ аз олам гузаранд.

Ояти зер ҳам, одати бади мушрикони ва гунаҳкоронро шарҳ медиҳад.

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا أُجْتَبِئَتْهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ

مِّن رَّبِّي هَذَا بَصَائِرُ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

Ва изā лам таътиҳум би āйтин қолӯ лавлаҷтабайтаҳā. Қул иннамā аттабиъу мā йӯҳā илайя ми-р-Раббӣ. Ҳāзā басъиру ми-р-Раббикум ва ҳуда-в ва раҳмату-л ли қавми-й юьминӯн. 203.

203. Ва ҳар гоҳ барои онҳо ояте наёварӣ, мегӯянд: «Чаро аз пеши худ онро интиҳоб намеkunӣ (намебофӣ)?». Бигӯ: «Ин аст ва

гайри ин нест, ки ба он чӣ ба сӯйи ман аз тарафи Парвардигорам ваҳйе оварда мешавад, пайравӣ мекунам. Ин (Қуръон) нишонаест аз Парвардигори шумо ва барои гурӯҳе, ки имон меоранд, моёи ҳидоят ва бахшоиш аст».

Аз қиссаҳои Қуръонӣ маълум мешавад, ки барои қавмҳои гузашта одатуллоҳ ин будааст, ки чун қавме аз пайғамбарашон муъҷизае мепурсиданд ва мувофиқи хости онҳо агар муъҷиза пайдо мешуду локин даъвогарҳо онро инкор мекарданд, онҳо то охирин нафарашон ба ҳалокат мерасиданд. Аммо аз мазмуни ин оят чунин маълум мешавад, ки ба ин гуна азоб рӯ ба рӯ шудани уммати Муҳаммад (с)-ро Аллоҳ таъоло ирода накардааст. Масалан мушрикони ҳамасри Расулуллоҳ (с), наъзузубиллоҳ, ақида бар он доштанд, ки гӯё ҳамаи Қуръон таснифу ихтирооти ӯ (с) аст. Аз ин рӯ гоҳо мешуд, ки муддате чанд нузули ваҳйи Илоҳӣ барои Расулуллоҳ (с) ба таъхир меафтод, мушрикон фурсатро ғанимат шумурда, дар ҳол бо тамасхур ба Расулуллоҳ (с) мегуфтанд: “Эй Муҳаммад, чаро имрӯз аз назди худ чизеро бофта иншо намекуни?” Ё мегуфтанд: “Чаро кӯшиш намекуни, то ба Худои худ арз кунӣ муъҷизаеро, ки мо мехоҳем, дар ихтиёри ту диҳад, то мо бинему ба ту имон орем” ва ғайра.

Хулоса, барои изодихӣ аксаран амсоли ин гуна суҳанҳоро аз Расулуллоҳ (с) мепурсиданд. Дар посухи ин гуна шахсони мушрик Аллоҳ таъоло ба Расули Худ (с) дастур додааст, ки ба онҳо бигӯ, ки ман бандаи итоъаткорам, ҳар он чиро, ки Парвардигорам ба сӯйи ман ваҳй фиристад, ман фақат онро пайравӣ мекунам ва ба шумо мерасонам. Аз назди худ ҳеҷ чизро, чуноне ки шумо бо истеҳзо аз ман мепурсед, эҷод карда наметавонам! Ва ба суҳани шумо ва шахсони амсоли шумо ҳам, намедароям. Ҳоло барои шумо дигар муъҷиза чи лозим, оё аз Қуръони азиме, ки нишонае аз Парвардигори шумост, дар он ҷамии матолиби илоҳӣ ва роҳҳои неқбаҳти дунё ва охират гардонидани инсонҳо дарҷ гардидааст ва захираи бепоёни панду насиҳату ҳидоят ва раҳмат аст, ягон муъҷизаи болотару нуронитаре ҳаст? Албатта нест! Агар мардум ба ин имон оранд, Қуръон онҳоро аз гумроҳӣ ва аз бадбаҳтӣ ба роҳи росте, ки инсонро дохили Ҷаннат мекунад, ҳидоят мекунад. Қуръон аст, ки пайравони вай бандагони шоисати даргоҳи Раҳмон шуда, муъмину хушбаҳти дунё ва охират мешаванд. Мутаассифона, баъзе аз мардум ба он имон намеоранд. Касе, ки ба Қуръон имон надорад, ӯ бадбаҳти дунё ва охират аст.

Зимнан маълум гардид, ки ҳама суҳанҳо ва кирдори Расулulloҳ тобеи ваҳйи илоҳӣ буда, аз назди худ ҳеҷ чизе нагуфтааст. Бинобар ин, касе аз ғайри Қуръон роҳи ҳидоятро ҷӯёшавад, ӯ ворида кӯчаҳои сарбастае мешавад, ки дар охир ҳайрон мемонад. Олитарин ҳидоят ҳидояти Қуръон аст, аз Қуръон дида, волотар ҳидоят нест. Ин ҳақиқатро солҳои тӯлонист, ки шахсони бохирад бо таҷрибаҳо собит кардаанд.

Ояти зер мефармояд:

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾

**Ва иза қуриа-л-Қур-āну фастамиъу лаҳу ва анситу
лаъаллакум турҳамун. 204.**

204. Ва чун Қуръон хонда шавад, пас, ба сӯи он гӯш ниҳед ва хомӯш бошед, то шояд шумили раҳмати Парвардигор шавед.

Олимони мазмуни ин оятро чунин эзоҳ додаанд. Аллоҳ таъоло дар ин оят бандагони Худо амр кардааст, ки чун Қуръон тиловат карда шавад, аз рӯи бузургдошт ва суҳани Парвардигор буданаш бояд гӯш фаро дода, хомӯшӣ ихтиёр карда шавад, то шояд ба ин сабаб раҳмати илоҳӣ шумили ҳоли шумо шаваду шумо растагор шавед. Баъзе уламои киром мазмуни ояти мазкурро ом гуфта, чи дар намоз ва чи дар хориҷи намоз, тиловат шавад, гӯш кардани онро воҷиб гуфтаанд. Баъзе дар намоз воҷиб ва хориҷи намоз мустаҳаб ва баъзе дар ҳар ду ҳолат мустаҳаб гуфтаанд. Бо ривояти Абӯмусои Ашъарӣ дар «Саҳеҳ»-и Муслим омадааст, ки Расулulloҳ фармудаанд: **“Имом барои он имом гардониди шуд, ки ўро пешвои худ шуморед, ҳар вақто ки такбир гӯяд, такбир гӯед ва ҳар вақто ки қироат кунад, гӯш фаро диҳед.”** Аз ин рӯ уламои (олимони) ҳанафимазҳаб ба ин ҳадис ва дигар ҳадисҳо марбут ба ин мавзӯ таъя карда, гӯш кардани қироати имомро бар муқтадиён (иқтидоқунандагон) воҷиб ва қироати муқтадиён бо овози баланд аз қафои имомро макруҳ гуфтаанд. Зеро намоз ҷои бо ҳамдигар мунозиъат нест. Дигар ғоидаи хомӯш истодани муқтадӣ дар намозҳои ҷаҳрия (бо овози баланд хондашаванда) он аст, ки ӯ метавонад дар бораи ҳикматҳо ва амру наҳйи Қуръон ва панду мавъизаи он андеша кунад у ибрат гирад.

Ояти баъдӣ валлоҳу аълам тақмили ояти қаблист.

وَأَذْكُرُّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ

بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾

**Вазку-р-Раббака фи нафсика таъарруъа-в ва хифата-в
ва дуна-л-ҷаҳри мина-л-қавли би-л-ғудувви ва-л-аъоли ва
лā таку-м мина-л-ғофилйн. 205.**

**205. Ва ёд кун Парвардигори худро дар дили худ ба зорӣ ва тарс,
оҳиста ва ором, фурутар аз овози баланд, дар субҳгоҳон ва
шомгоҳон ва аз гофилон мабош!**

Агарчанде ояти мазкур ба сӯйи Расулуллоҳ (с) нигаронида шуда бошад ҳам, локин бинобар эзоҳи баъзе аз муфасссирҳо ин оят ҷонабаи умумӣ дошта, ҳамаро зери хитоби худ қарор додааст. Валлоҳу аълам, Аллоҳ таъоло Пайғамбари Худ (с)-ро фармудааст, ки Худои ту Зотест, ки шунаво, доно ва ҳозир нозир аст. Ба сӯйи осмон ё ба тарафе нигариста, бо овози баланд дуо ё зикр карданат ҳоҷат нест. Муҳим он аст, ки бо тазарруъ ва бо овози нарму мулоиму бардавом, бо тарсу хавф ба он миқдоре, ки худат шунавӣ, бидуни бонги баланд, бо тадаббуру (андеша) бо тааммул (мулоҳиза), хусусан дар аввали рӯз (бомдодон) ва дар охири рӯз (шомгоҳон, яъне баъди аср то шом) бо зикр машғул шав!

Давоми ояти мазкур бо хитоб фармудааст, ки ҳаргиз аз ҷумлаи аз ёди Худо ғофилшудагон мабош. Ёди Худо дар ҳама ҳол, хусусан дар субҳгоҳон ва шомгоҳон мояи бедор нигоҳ доштани дил ва дур сохтани ғафлатзадагиҳо аз дили инсон аст. Агар ёди Аллоҳ дар ин лаҳзаҳо ҳамчун борон дар чаман, ба дили инсон, биборад, гулҳои эҳсосоту дарки масъулиятро мешукуфонад. Чунин мазмунро дар ояти 130-уми сураи “Тоҳ” ва ояти 110-уми сураи “Исро” мушоҳида кардан мумкин.

Бо ихтиёри Ибни Касир ояти мазкур пеш аз шаби Меъроҷ ва пеш аз фарз шудани намози панҷвақта дар Макка нозил шудааст. Дар саҳеҳайн бо ривояти Абӯмусои Ашъарӣ омадааст, ки мардум дар баъзе аз сафарҳояшон дар ҳолати зикр овози худро баланд карданд. Чун Расулуллоҳ ҳамроҳи онҳо буд, ба онҳо гуфт: **«Ай мардум, аз ин гуна зикр гуфтан худдорӣ кунед! Дар ҳақиқат шумо касеро, ки ӯ кар ё ғоиб бошад, нидо намекунад. Шумо**

касери мехонед, ки Ў шунаво ва ҳатто аз гардани маркаи шумо дида, ба шумо наздиктар аст».

إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ

Инна-л лаъина ъинда Раббика ла ястакбирӯна ъан ъибādатиҳи ва юсаббихӯнаҳу ва лаҳу ясҷудун. 206.

206. Ҳаройина, касоне, ки назди Парвардигори туанд, аз ибодати Ў гарданкашӣ намекунанд ва Ўро ба покӣ ёд мекунанд ва хос Ўро сачда мекунанд.

Сураи «Аъроф» бо ин оят ба охир расида, Аллоҳ таъоло дар он хабар додааст, ки танҳо шумо маъмур нашудаед, то бо ёди Худо машғул бошед, балки фариштагони муқарраби даргоҳи Илоҳӣ низ ҳеҷ гоҳ аз ибодати Ў таъоло такаббур наменварзанд. Ҳамвора, онҳо тасбеҳи Ўро мегӯянд ва Зоти покашро аз он чизе, ки шоистаи мақоми Ў нест, муназзаҳ мешуморанду ситоиш мекунанд. Ўро ба покӣ ёд мекунанд ва дар пешгоҳи Ў таъоло сари таъзим фуруд оварда, фақат барои Ў сачда мекунанд. Яъне хос Ўро бошарифтарин ибодат, ки сачда аст, ибодат мекунанд. Барои шахсоне, ки ин оятро тиловат мекунанд ё мешунаванд, як сачда воҷиб мешавад. Ин аввалин сачдаест, ки дар сураҳои Қуръон ба чашм мерасад. Агар дар як маҷлис чанд маротиба хонад як сачда ва агар маҷлиси худро тағйир диҳаду онро такрор кунад, мувофиқи он маҷлисҳо чандин қарат сачда лозим мешавад. **Тариқи сачдаи тиловат он аст, ки як маротиба такбир гуфта, ба сачда меравад, ҳар чи дар сачдаи намоз мегуфт, онро мегӯяд ва баъд такбир гуфта, сари худро аз сачда мебардорад. Ҳар он чи дар намоз шарт буд, дар сачдаи тиловат низ, шарт аст.**

Поёни сураи «Аъроф». Валиллаҳил ҳамд.